STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 02145

FAR KLEYN UN GROYS

Isaac Leib Peretz

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

י. ל. פרץ

פאַר קליין און גרויס

ווילנער פאַרלאַג פון ב. קלעצקין

רעכט אויף איבערדרוקן און איבערזעצן באַהאַלט
דער „ווילנער פֿאַרלאַג" פֿאַר זיך.

PRINTED IN POLAND

I. L. Perec — „Far klejn un grojs"
Drukarnia „Wyd. Wileńskie" B. Kleckina, Wilno

אינהאַלט:

ערשטע אָבטיילונג:

(קלײנע מעשה׳לעך פֿאַר גרויסע קינדער)

זייט

אין געמויזעכטס	5
אַ קעלבערנער קל וחמר	9
העכט	11
לאָמפּען-מוסר	17
די פרומע קאַץ	21
דער דין תורה	25
פון קבר	29
הינערישע חלומות	33
מיסט-חלומות	38
דער גולם	40
בוימער	42

צווייטע אָבטיילונג:

(קלײנע בילדער)

וועלכע	44
פּאדליעץ	46
שווײן	48
עס איז דאָך קיין זאַקען	50

דריטע אָבטיילונג:

(קינדער)

הועגען קינדער	53
דאָס קראַנקע יונגעל	66
די ווילדע בריאה	74
די לבנה דערציילט	83
קינדער-שפּיעל	86

פערטע אָבטיילונג:

(הומאָרעסקען און סאַטירען)

זייט

חוזק 90

די רויז 94

די טויטע שטאָדט 104

באָנציע שוויג 118

דאָס שטריימעל 130

הורמוז און אהרימון 146

דער ופוח 152

שמאי ראַטמאַן 160

וועגען געשיכטע 169

ביי די פרעש צו גאַסט 178

דער פרוש מיטן בער 190

די אַכטע אָבטיילונג אין גיהנם 196

פינפטע אָבטיילונג:

(פון דולי־הויז)

עולם הבא 206

כל בו 209

א חלום 214

א רופא צי א חולה 219

א שמועס מיט נאַזעמאַן 224

דער קדוש 230

די שרפה און נאָך דער שרפה 234

דער משולח 239

אין געמויזעכטס.

אמאָל איז זיך געווען אַ געמויזעכטס. —

עס איז זיך געשטאַנען גאַנץ אַפּאַרט: אָבגעטהיילט פון דער רעשט לאַנקע (וואו בהמות האָבען זיך געפּאַשעט און יונגע פאַסטוכער מיט שטיינער געוואָרפען), מיט הויכען שאַוועד און שאַרף־שפּיציגע דערנער, און אָבגעזונדערט פון דער לופט — מיט אַ פּעט־בלישצענדיג־גרין הייטעל. וואָס דער ווינד צערייסט אמאָל אין אַ יאָהר. — געלעבט אין געמויזעכטס האָבען (ווי דער סדר־עולם איז) גאַנץ קליינע ווערעם, וואָס האָבען געגעסען — גאָך קלענערע.

דאָס געמויזעכטס איז — נייט לאַנג, נישט ברייט און אַפילו נישט טיעף. די ווערעמלעך האָבען עס נאָר דעם פּעטען שליים, די וואַסער־געוויקסען און די פוילע צווייגלעך צו פערדאַנקען, אויב זיי קענען דאָס געמויזעכטס נישט דערגרינדען, נישט צושווימען צו'ן אַ ברעג.

די געמויזעכטס־געאָגראַפיע שלאָפט דעריבער נאָך אין וויעג.

פאַר דאָס האָט די געמויזעכטס־גאוה שוין לאַנג אָפענע אויגען: די פאַנטאַזיע איז אונטערן פינסטערן הייטעל ביי דער גאַנצער ממשלה און ביידע צוזאַמען שפּינען און וועבען.

און מיט דער צייט האָבען זיי אויסגעשפּונען אַ מסורה פון קדמונים, איין אמת ווערמיגע טראַדיציע;

„דאָס געמויזעכטס איז דער ים־הגדול!"

„און איהם גיסען זיך אַריין אַלע פיער טייכען פון גן־עדן... דער חדקל ברענגט־מיט מיט זיך דאָס גאָלד — — דאָס איז דער שליים, און וועלכען עס שטעקט זייער פרנסה — און די רעשט דריי טייכען ברענגען בלומען — דאָס זענען די וואַסער־געוויקסען, צווישען וועלכע זיי שפּיעלען זיך אין בעהעלטעניש אין אַ יומא־דפגרא — פּערל — אַלע זאַבע־שיסעלעך און קרעלען — די פּערפּוילטע צווייגלעך"...

„דאָס גרינע הייטעל, די פערפעצטע יאַרמולקע איבערן געמויזעכטס, איז דער הימעל איבער'ן ים־הגדול! איין עקסטראַ בעזונדער הימעל פאַר זייער וועלט!"

שטיקלעך אייער־שאָלען, וואָס האָבען זיך דאָרט פער־בלאָנדזעט, שפּיעלען די ראָלע פון שטערען און מיט אַ פערפוילטע דיניע האָט מען יוצא געווען פאַר דער זין...

די שטיינער, וואָס פלעגען אַמאָל אַריינפאַלען דורך די פאַסטוכער, זענען — גאַנץ נאַטירליך — געוועזען אבני־אַלגביש־שטיינער, וואָס דער הימעל וואַרפט זינדיגע לייט אין קאָפּ אַריין און, אַז דער הימעל האָט זיך געשפּאָלטען, און עטליכע שטראַהלען פון דער אמת'ער זון האָבען אָבגעשאַרפט אַ ווערמיגען מח, האָט מען געפיהלט און געגלויבט אין גיהנם!

נאָר — וואָהל האָט זיך געלעבט אין געמויזעכטס! וואו יעדער איז געווען פון זיך און מיט אַלע צופרידען! ווער עס וואָהנט אין ים־הגדול איז שוין בטבע אַ פיש! איין ווערמעל פלעגט דאָס צווייטע רופען: שלייען, העכט! אויף מצבות פלעגט מען קריצען: קראָקאָדיל און לויתן! „פלאָטקע" איז געוועזען די גרעסטע בעליידיגונג, פאַר „קעלבקים" האָט מען זיך יום־כפור נישט מוחל געוועזען! דערביי האָבען געבליהט: אַסטראָנאָמיע, פּאָעזיע און פילאָזאָפיע ווי די רויזען!

די שטיקלעך אייער־שאָלען האָט מען געצעהלט ביז מען איז דערגאַנגען, אַז מען קען זיי נישט איבערצעהלען...

ראָמאַנטיקער האָבן די „פמליא של מעלה” אויף טויזענדער אופנים בעזונגען; דערביי פלעגט מען פאַטריאָטען פערגלייכען צו שטערן, שטערן צו דאַמען-אויגען און די דאַמען אַליין צו׳ם הימעל, אויב נישט גאָר צו׳ם גיהנם! די פילאָזאָפיע האָט בעזעצט די פרומע געשטאָרבענע נשמות אין דער פוילע דיניע אַריין...

קורץ — עס האָט גאָר נישט געפעהלט! דאָס לעבען האָט געהאַט אַלע פאַרבען פון רעגען-בויגען! מיט דער צייט האָט מען צוגעמאַכט אַ קאָדעקס מיט הונדערטער פירושים, עס האָבען זיך איינגעפיהרט טויזענדער מנהגים! און אַז אַ ווערמעל האָט זיך פערגלוסט עפּיס אַ שנוי, איז גענוג געווען, עס זאָל זיך דערמאַהנען, וואָס די „וועלט” וועט זאָגען דערויף — עס זאָל רויט ווערען, חרטה קריגען! און תשובה טהון!

נאָר... איין מאָל איז אַ חורבן געשעהן!

עס איז דורך אַ סטאַדע חזירים!

שרעקליכע פיס האָבען צוטרעטען דעם הימעל, צוקנעטען דעם שליים, צוריבען די קרעלען, צומאָרשטען די בלומען... און פון דער גאַנצער אָבגעזונדערטער „וועלט” אַ תהו ובהו געמאַכט!

טהייל ווערעם זענען טיעף אונטער׳ן שליים געשלאָפען (און ווערעם שלאָפען לאַנג), זענען זיי מאַקי נצול געוואָרען... אַז זיי זענען צוריק אַרויף איז שוין דער הימעל צוריק צוזאַמען-געשוואומען, זיך צוריק צונויף-געקלעבט... נאָר — גאַנצע הויפען דערדריקטע, דערשטיקטע און צוטרעטענע ווערעם זענען געלעגען אָהן קבורה, און טוידטערהייט עדות געזאָגט אויפ׳ן חורבן!

וואָס איז דאָ געשעהן? פרעגען די פעפער דער־שראָקען, און זוכען אַ לעבענדיגע בריאה, וואָס זאָל זיי קענען ערקלערען די סבה פון דער שרעקליכער מגפה. נאָר נישט לייכט איז צו געפינען אַ לעבענדיגע בריאה! דען נישט לייכט איז איבערצולעבען אַ הימעל! ווער עס איז נישט צוטרעטען געוואָרען, איז געשטאָרבען פאַר שרעק; ווער עס איז נישט געשטאָרבען פאַר

שרעק, איז געשטאָרבען פאַר וועהטאָג; די רעשט האָבען זיך אַליין דאָס לעבען גענומען... אָהן הימעל איז אָהן לעבען!

איינער איז אַפילו יאָ געבליבען לעבען, נאָר, קוים האָט ער זיי דערצעהלט, אַז דער הימעל, וואָס זיי זעהען אצונד, איז נאָר אַ נייער פון דער נאָדעל! אַז יענעם הימעל האָבען חיות צוטרע־טען; אַז ער האָט זיי געזאָגט, אַז ווערמינע הימעל לעבט נישט עביג... אַז עביג, קען זיין, לעבט נאָר דער אַלגעמיינער הימעל, — האָט מען באַלד דערקענט, אַז ער איז אַראָב פון זינען.

מען האָט איהם מיט גרויס רחמנות געקאָוועט און אין דול־הויז אַריין געשיקט.

אַ קעלבּענער קל וחומר.

— דער דין איז: הכל שוחטין — זאָג איך אַ קאַלב — על־פּי־דין מעגען אַלע שעכטען; מען דאַרף קיין סמיכה נישט פון גאונים, קיין בריעף פון רבנים, מען דאַרף גאָר נישט, — ווער עס וויל מעג שעכטען.

— שקר — ענטפערט מיר דאָס קאַלב — מען דאַרף זיין דערצו אַ יוד אַ למדן, מען דאַרף גוט קענען הלכות שחיטה, מען דאַרף קענען פּרובען דעם חלף אויף דער צונג... אויך מוז מען זיין פרום, אויסגעוויקט אין מקוה, דערצו ערנסט מאַכען די ברכה און פערגלייסען די אויגען.

— האָסט אַ טעות, קאַלב, עס איז אַ בּפירוש'ע משנה: הכל־שוחטין —

— ניין — האַלט זיך דאָס קאַלב שטאָהל און אייזען ביי זיינעם, — נאָר איין אמת'ער שוחט און — דוקא נאָר אין שעכט־הויז!

עס איז קיין וואונדער נישט, וואָס ער זאָגט; ער האָט עס פון דער מוטער גע'ירש'נט, מיט דער מילך געזויגט. איך האָב זיין מוטער, די צנועה, געקענט; אַ חנ'ודיגע בּריאה: און אַ פרומע; זי האָט שטאַרק געגלויבט אין השגחה פּרטית... איך האָב געזעהן ווי זי איז, געהענדיג אין גאַסס, גלייך אויף אַ דישעל אַרויף געקראָכען, ווי דער דישעל האָט איהר די געדערם דורך דער פלייצע אַרויסגעזעצט; איך האָב געזעהן. ווי זי האָט געגוססט העגנענדיג אויפ'ן דישעל, און געהערט, ווי זי האָט בּיי יציאת־נשמה געזאָגט: —

— אָרעמער דראַנג! צי ווייסט דו נישט, אַז מען טאָר נישט שלאָגען?!

נאָר איהר קלוג קאַלב זאָגט נאָך, אַז עס איז אַ קל־וחומר, און דאָס ווייס איך שוין נישט, ביי וועמען ער האָט גענומען; און ער מיינט עס ערנסט מיט'ן קל־וחומר:

— מה־דאָך — זאָגט ער — מה־דאָך אַ הונד, וואָס מען קען נישט קוילען אויף כשר, וואָס איבער זיין פלייש מאַכט מען נישט קיין ברכה, וואָס פון זיינע ביינער מאַכט מען נישט קיין גאָלדענע יויך, וואָס פון זיין פעטס מאַכט מען נישט קיין קוגעל, וואָס פון זיין פעל מאַכט מען נישט קיין יריעות צו'ן אַ ספר־תורה, בפרט קיין תפילין מעור־אחד... מה־דאָך — זאָגט ער — אַ הונד, וואָס טויג אין גאַנצען נאָר אויף ריצען־אייל, טאָר איהם קיינער נישט אָנריהרען, נאָר איין היצעל און דוקא פאַר טאָג, ווען דער עולם שלאָפט נאָך, איך — על אחת כמה־וכמה?!

העכט.

לכבוד יום טוב האָט מען לעבעדיגע פיש געקויפט. אין אַ גרויסע, גרין גלעזערנע שיסעל, אָנגעפילט מיט וואַסער, ליעגען צוויי גרויסע העכט און אַ ביסעל ווייטער, אין אַ שוואַרצע ערדענע שיסעל ליעגען אַ פּאָר קליינע קאַרפּען.

דער עולם קומט ניט פון ים אַרויס, נאָר דאָך פון אַ געראַומיגען טייך, און עס איז זיי ענג אין שיסעל.

די אָרעמע קליינע קאַרפּען אין דער שוואַרצער ערדענער שיסעל האָבען שוין לאַנג פון איהר געוואוסט! זיי ליעגען שוין אַ גוטע שעה אויפ'ן זייגער אין קלערען, וואָס דאָס קען זיין פאַר אַ תפיסה, און זיי האָבען צייט צו קלערען! איידער די קעכין וועט צוריק קומען פון גאַס מיט כל־טוב אויף יו"ט, קען נאָך לאַנג דויערן. עס קען נאָך אַ קאָרפּ צו'ם שכל קומען!

נאָר די העכט אין דער גלעזענער שיסעל בעמערקען נישט איהרע ווענד, זיי צולאָזען זיך אַלע מאָל מיט אַ כח און טרעפען מיט די קעפּ אין האַרטען גלאָז! העכט האָבען אייזערנע קעפּ נאָר שטומפיגע מחות! עס האָט יעדערער פון די צוויי געפאַנגענע גבורים צו הונדערט קלעפּ געקריגען אויף יעדען פונקט פון שיסעל, איידער עס איז זיי איינגעפאַלען צו קלערען, אַז זיי זענען פערמאַכט פון אַלע זייטען!

זיי פיהלען שוין די וואַנד, נאָר די שוואַכע העכטיגע אויגען זעהען זיי נאָך נישט!... דאָס גלאָז איז גרין, עס איז גאַנץ ענהליך צו קליין=טייך=וואַסער... און דאָך קען מען נישט אַרויס!

— עס איז אַ כשוף! מאַכט איין העכט צו'ם צווייטען

— אַ כשוף! איז דער צווייטער מודה. מאָרגען איז

אַליציטאַציע אויף פלאַטקעס, האָבען אונז די קאָנקורענטען פערכשופט...

דאָס האָט אַוודאַי אַראַק אָדער אַפּראָש געטהון!

. . . .

עס איז נישט לאַנג. אַז די נעץ האָט זיי פון וואַסער אַרויסגעצויגען... אַז זיי זענען אַרויף אויף דער לופט, זיינען זיי פלוצלינג חלשות געבליבען! זיי זענען צו זיך געקומען שוין אין אַ פערהאַמערט פאַס.

— ווי פריה היינט איז נאַכט געוואָרען! האָבען דעמאָלט ביידע צוזאַמען בעמערקט. אין פאַס איז ענג געוועזען, קיים זיך אויסצודרעהען. עס האָט קיים וואַסער אויף אָטהעם גענוגט. פון דעם פריהערדיגען חלשות און שפעטערן שלעכטען אָטהעמען זענען זיי ביידע פערדרימעלט געוואָרען. עס האָט זיך זיי פון אַלעס, אַפילו פון יריד, טעאַטער און באַלעט געחלומט, נאָר קיין פאַס האָט זיי דער מלאך פון שלאָף נישט געוויזען...

זיי האָבען נישט געהערט — נישט דאָס פאַס עפענען, נייט דאָס גערויש אין מאַרק! זיי האָבען נישט געמערקט דאָס ציטערן פון דער וואָג, אויף וועלכער זיי האָבען זיך געוואַקעלט בשעת ווען די פישערין האָט זיך מיט דער קעכין געדוונגען... נישט געהערט ווי דאָס שאַרפע צינגעל האָט זיי פאָרגעזאָגט די ודוי!

טיעפער נאָך זענען זיי איינגעשלאָפען ביי דער קעכין אין קויבער. זיי האָבען זיך אויפגעחאַפּט ערשט אין שיסעל, אונטער דעם שטראָם פריש קאַלט וואַסער. אַ גוטע שטונדע האָבען זיי נישט=ווילענדיג געשלאָגען קאָפּ אין וואַנד. אַצונד ערשט רעכנען זיי אויף כשוף..

— וואָס טהוט מען? פרעגט איינער דעם צווייטען.

די קאַרפּען ווייסען, אַז זיי זיצען תפוס... זיי ווייסען אויך אַז עס איז עפּיס געוועזען אַ לאַנגע נאַכט און זיי האָבען זיך אויפגעחאַפּט אין שיסעל. מן־הסתם — טראַכטען זיי — האָט מען אונז פאַלשע באַנקאָצעטעל אונטערגעוואָרפען. עס וועט זיך

אויסווייזען — קלערען זיי — מען דארף נאָר מיט עמיצען אַ קלוג, ערנסט וואָרט רעדען!

זיי גיבען זיך אַ קליינעם וואָרף אין דער הויך, דערזעהען די העכט און — פאלען צוריק נישט טויט, נישט לעבענדיג.

— זיי וועלען אונז אויפפרעסען! ציטערן זיי. זיי האָבען זיך אַ ביסעל בערוהיגט, ערשט דעמאָלט, ווען זיי איז איינגעפאלען, אז די העכט מוזען אויך זיין אין תפיסה...

— דאָס האָבען זיי אַוודאי — מאַכט איינער צו'ם צווייטען — מיט פאַלשע באַנקאָצעטעל געהאַנדעלט!

— יאָ, ענטפערט דער צווייטער, נאָר פון זיי קאָן פאָרט די ישועה קומען! זיי וועלען נישט שווייגען... און מען וועט אונז צוזאַמען אַרויסלאָזען מיט גאָטס הילף.

— און זיי וועלען אונז בעמערקען — און... אויך (מיט גאָט'ס הילף) איינשלינגען! זיי האָבען זיך מיט די זייטען פעסטער צוגעדריקט צו דער דנאָ פון שיסעל.

אויף דער פאָדלאָגע איז געשטאַנען אַ קיבער מיט ציבעלעס.

— ווען מיר נעהמען דעם פאָדראַד און רייניגען אוים די פלאָטקעס, וואָלטען מיר אַזוינע גאָלדענע אָרדער געקריעגען, — מיינט אַ העכט.

— מיר וועלען נאָך, אי"ה. קריגען, — ענטפערט דער צווייטער, עס איז טאַקי אַ כשוף, נאָר...

— וואָס נאָר?

— עס איז דאָ איין עצה!

— זאָג...

— עס איז אַפילו אַ בושה... נאָר... איך מוז דיר זאָגען... מען דאַרף — דאַווגען... שטאַמעלט ער אַרוים — דאָס איז די בעסטע רפואה געגען כשוף!

— דאַווגען?! אפשר!

און ביידע העכט דערמאַהנען זיך, אַז זיי האָבען שוין יאָהרען לאַנג נישט געדאַווגט... זיי געדענקען נישט אַ וואָרט.

— אשרי... הויבט איינער אָן.

— אַשרי... זאָגט דער צווייטער נאָך, און שטעה! מעהר נישט אַ וואָרט.

— אוי, ווילט זיך מיר דאַוונען — קרעכצט הויך דער ערשטער.

— מיר אויך, — איז מודה דער צווייטער, דען סוף כל סוף זענען מיר דאָך אויך נאָר פיש!...

* *
*

עס עפענט זיך אַ טהירל אין וואַנד און צוויי קעפּ ווייזען זיך אינ'ם חלל. איינער אַ פערטרונקענער מענער־קאָפּ און דער צווייטער אַ פרויען־קאָפּ אין פּאַפּילאָטען.

— אָה! פרעהט זיך דער מענער־קאָפּ, עס וועט זיין אַ פרעהליכער יום־טוב! העכט... קאַרפּ... אַל־דאָס גוטס...

— ווי דען! איך האָב נאָך נאָך פלייש געשיקט!

— מיין קלוג ווייבעל! שטייבעלט דער מענער־קאָפּ.

— נאָ! נאָ! נאָר אָהן דעם...

און די קעפּ פערשווינדען.

— הערסט — מאַכט איין העכט — עס זענען דאָ קאַרפּען אויך!

— זיי איז בעסער פאַר אונז!

— מיט וואָס?

— ערשטענס, האָבען זיי דאָ קיין פּאַדראַדען נישט, און זענען פרייע פויגעל; צווייטענס — קענען זיי זיך וואַרפען... ווען זיי גיבען זיך אַ גוטען וואָרף, וואָלטען זיי אַהיים אין טייך צוריק!

— אמת!

— און עס וואָלט אפשר פון דאָרט אונז אויך אַ טובה אַרויסגעקומען. וואַרט, מיר וועלען פּרובען!

— קאַרפּען! רופט אויס דער העכט. ביידע קאַרפּען זענען פלוצלינג אַרויפגעשווימען און האָבען אַרויסגעשטעקט די קעפּ איבער די שיסעל.

דער העכט האָט זיך אַרויסגערוקט אַקעגען —

— שלעכט ברידער! מאַכט ער.

— שלעכט! ענטפערן די קאַרפּען.

— ביטער?

— ביטער!

— ווייניג וואַסער?

— אוי, ווייניג!

— און פערשטונקען?

— עפּוש!

— נישט מעגליך דאָ צו לעבען?

— נישט מעגליך!

— מען דאַרף צוריק אַהיים, אין טייך אַריין?

— מען... דאַרף!

— מען האָט גאָר אין טייך פערגעסען!

— פערגעסען!

— אַ זינד!

— אַ רציחה!

— לאָ'מיר זיך קלאַפּען על־חטא!

די העכט גלעטען די בייכער אויפ'ן ראַנד פון שיסעל; די קאַרפּען שלאָגען זיך ערנסט קאָפּ אָן וואַנד, אַז עס הילכט!

— מען דאַרף אַהיים שפּרינגען — מאַכט ווייטער דער העכט.

— שפּרינגען!

— נו!

דער העכט קאָמאַנדירט און די קאַרפּען זענען אַרויס פון שיסעל אויף דער פּאָדלאָגע... און זיי ליגען נישט טויט, נישט לעבעדיג.

— איך האָב גאָר נישט געוואוסט, מאַכט דער צווייטער

העכט, אז דו ביסט אזא בעל־דברן, עס רינט דאך דיר האניג פון מויל! —

די קארפען דערוויל קרעכצען —

— רוקט אייך! קאמאנדירט ווייטער דער ערשטער העכט.

די קארפען גיבען נאך א קליינעם שפרונג.

— אוי, — קרעכצען זיי, — מען זעהט נאך נישט קיין טייך, און די ביינער ברעכען, און אטהעם פעהלט...

— רוקט אייך, נעהמט צוזאמען די רעשט כחות! עס איז שוין נישט ווייט, גיט נאך א שפרונג!

נאר די קארפען הערען שוין נישט.

די קארפען גוסס'ן אויף דער פאדלאגע, און די העכט שפארען זיך; ביידע זענען מודה, אז ביי א רעכטען שפרונג קען מען קומען צוריק אין טייך אריין; נאר איינער זאגט, אז מען דארף דערצו אנדערע פיש, נישט קיין פאדלע קארפען, וואס קענען נאר שפרינגען אין וואסער, וואס קענען נישט אויסהאלטען א פאר שעה אהן אטהעם און עסען, אז מען דארף דערצו — עלעקטרישע פיש!...

און דער צווייטער מיינט, אז דווקא נאר קארפען! נאר מען דארף א סך, א סך קארפען! און אויב 100,000 וועלען שפרינגען, וועט איינער טרעפען, און אז איינער וועט טרעפען, הא! הא!

לאָמפּען־מוסר.

עס איז אַ ידוע לכל, אַז קאַנאַניקעס, הברלות, ליכט, לאַמטערן און לאָמפּען פיהרען זיך אַמעריקאַניש. וואַכען, ווען ביי אונז איז נאַכט, און שלאָפען, ווען ביי אונז איז טאָג. — נאָר צי וועט איהר קענען מודה זיין, אַז קאַנאַניקעס, ליכט, לאַמטערן און לאָמפּען האָבען אַלשון און (אויף זייער אופן) אַ ריכטיגען בעגריף פון טוב ורע? און דאָך פּרובט, דערמאַהנט אייך נאָר, ווי עהנליך זיי זענען צו אונז! די כלי, פון וואָס זי איז, שפּיעלט די ראָלע פון אַ גוף; דערביי, פּונקט ווי ביי אונז, זענען טהייל גופים נאַקעט, טהייל מיט בלומען, גירלאַנדען אָדער פער־שיעדענע פיגורען פערציערט, מיט גאָלד און זילבער בעשיינט. דער בוימעל, אייל, חלב, נאַפט זענען אַמין בלוט. דאָס בלוט איז ביי זיי אויך פערשיעדען: טהייל פון גרעסערן, טהייל פון קלענערן יחוס; טהייל גאָר פון עקסטען פאַס! חלב קומט אַרויס פון אַ טמאוס אָרט, בוימעל און אייל קענען זיין כשר און טרפה; וואַכס איז גלאַט כשר, נאַפט איז ריין און אומריין, טהייל מאָל נאָך מיט אַ שלעכטען ריח! און ווי עהנליך איז די דאָכט — דער פּלאַם צו אונזער נשמה!

שלמה המלך זאָגט טאַקי: „נר אלהים נשמת אדם!“

און ווי עהנליך זייער לעבען איז צו אונזער לעבען!

דער קאַנאַניק — אַ שריד ופליט פון אַלטע פרומע דורות — שווימט טאַקי אַרום אויף כשר'ן בוימעל; ער ברענט טונקעל, ציכטיג אין שטיל; פלאַקערט נישט אויף מיט מייוולאָנישער

גאוה, רעדט זיך נישט איין, אז ער וועט בעלייכטען און בעשיי־נען די וועלט... נישט זיין וועלט, ער דארף זי נישט פערזארגען!

זיין איינגען ווינקעלע איז פאר איהם גענוג, פאר דאס מאכט ער קיין שרפות נישט אן! איהר וועט ביי איהם נישט גע־פינען קיין צייכען פון אנארחישע אידעען!

דערצו ברענט ער טרויעריג, ווייל קורץ איז דאס לעבען, קירצער ווי „א שאטען פון א פויגעל, וואס פליהט נאר א דורך"!

ער איז פול מיט „מרה שחורה"!

„מה אנו מה חיינו"? א קנייטעל מיט א „טפה־סרוחה" — בוימעל, און מען שטארבט יעדע מינוט! ער גערענקט שטענדיג אין ם טויט און דעריבער האבען מיר עם טאקי פאר טויטע בעהאלטען.

הבדלות, חנוכה־ליכט זענען „דברים שבקדושה", כמעט אהן גופים! טהייל זענען כפול־שמונה, נאר אלע פערדרעהט און פערפלאכטען... און דערביי געל — ווי הייליגע דארפען אויסצו־זעהן! און ברענען מיט קאפעטש, אויך ווי הייליגע טהוען; עס שטעקט דערינען מעה אמונה ווי חכמה, מעהר התלהבות ווי ליכט, מעהר „לשם מצוה" ווי לתשמיש...

ליכט, לאמטערן און לאמפען זענען וועלט־לייט! לאמטערן און לאמפען וויסען שוין גאר נישט פון קיין יודישקייט! ליכט ווערען אפילו גענוצט אלס נשמה־ און בענש־ליכט, נאר גלויבען טאר מען זי נישט...

דאס איז אין איין וועגס קארטען־שפיעלער און דיענען נאך צו אלעס בייז, פון וועלכען עס איז בעסער, אז מען רעדט נישט... ליכט, בפרט סטעארין ליכט, כשר'ע נישט אויסגענומען, זענען אהין און אהער!

לאמפען און לאמטערן; ראטשילדס און באסע־קאמאנדע! די ערשטע וואהנען אין שטיבער, סאלאנען, טהייל מאל — צווישען כל טוב; די צווייטע — אין הויז, אין גאס צווישען ווינד און שניי...

פון איין מין, ברידער פון איין טאטע-מאמע, גופים פון איין גלאז, איין בלוט — נאפט, איין נשמה — איינערליי דאכט, און — בשעת ווען דעם לאמפ'ס לעבען שיינט רוהיג און שטיל, אדער פלאמט מיט אלע קאליערען פון רעגענבויגען דורך פערשיעדען-פארביגע גלעזער...

בשעת ווען לאמפען טאנצען אויף אלע חתונות און בעלער, שטעהען אויבען אן ביי יעדער פאמיליען-פערזאמלונג, בעגלייטען חתן־כלה ביז דער לעצטער מינוט, — שטעהט דער לאמטערן אין הויז פון א זאיאזד. דער צוג פון געגען-איבער-אפענע טהויערן פערחאפט איהם דעם אטהעם.

דער גוף איז צובראכען. די זייטען געשפאלטען און בעלעגט מיט ברודיגע פלאסטער, און ער ברענט און צאנקט, און גוססט צווישען א שרעקליכען ריח...

און אויף וואס פאר א ווינטען, שטורמען, רעגען, שנייען, איז אויסגעשטעלט זיין חבר אין גאס! יעדער רגע ציטערט ער פאר זיין לעבען, עס ווייזט זיך עמיץ אין גאס, — עס קען זיין א שכור, וואס וועט איהם מיט א שטיין אויף פיץ-פיצלעך צו-ברעכען.

— נאך וואס לייכט ער ביי נאכט, אפילו ווען לבנה און שטערען שלאפען?

איז דאס אנדערש ווי אונזער לעבען? און פאר וואס זאלען זיי קיין שפראכע, קיין ידיעה נישט האבען?

זיי מוזען האבען! איך בין שטענדיג געווען דאפיר אז אלעס לעבט. אלעס פיהלט, אלעס ווייסט, וואס גוט און פרום איז, און איינמאל האב איך אליין געהערט, ווי מיין גרויסער הענגעל-לאמפ האט מוסר געזאגט א קליין טיש-לעמפעל וואס איז גראד געשטאנען נישט ווייט פון איהם.

— „יונגעל — מאכט ער — פיהר דיך בדרך־הישר! ברען גלייך ווי א ליניע, ברען ווי אויפ'ן מזבח! ברען גלייך צו'ם הימעל ארויף און פעראייניג דיך מיט יענע גרויסע ליכט, וואס

לעבען עביג! לאָז דיך פון אַ ליאַדע ווינד נישט פערפיהרען אין אַ זייט אַריין! געדענק — אַז דיין זיידע (זכרונו לברכה) איז אַ היילינער קאַנאַניק געוועזען! דיין בעטער איז איין הבדלה! און חנוכה ליכט, נשמה ליכט, און שבת ליכט זענען דיינע נאָהנטע קרובים!"

„האַלט דיך פעסט אין דיין דרך, פיהר דיך נישט ווי די באַסע־קאָמאַנדע אין גאַסט־הייזער און אין אַלע גאַסען! אַרויף דעם קאָפּ! ווייס פאַר וועמען דו שטעהסט! וועמען דו דאַרפסט אָבגעבען דין־וחשבון! געדענק, אַז יעדען פריה מאָרגען פליהט דיין דאַכט אין הימעל אַריין צו פערשרייבען אַלע דיינע תנועות!"

„פערגעס נישט — אַז אויב דו וועסט דיך פיהרען אין גלייכען וועג, וועסט דו זוכה זיין צו אַלעם גוטען!"

— „אמן"! האָט געענטפערט דאָס קליינע טיש־לעמפּעל. —

די פֿרומע קאַץ.

דריי זינג-פֿויגעלעך זענען געווען אין איין שטוב און אַלע דריי, איינס נאָכ׳ן צווייטן — האָט די קאַץ צורעכט געמאַכט...

עס איז קיין אײנפֿאַכע קאַץ נישט געווען, נאָר איין אמת, אמת פֿרומע נשמה, וואָס האָט נישט אומזיסט געטראָגן די ווייסע ניט-יודישע יופּע און געהאַט אויגעלעך, אין וועלכע דער הימעל האָט זיך געשפּיגעלט...

עס איז אַ פֿרומע קאַץ, אַ טבילה-קאַץ געווען! 10 מאָל אין טאָג האָט זי זיך געוואַשען... און געגעסען האָט זי שטיל, ערגיץ אין אַ זייט, אין אַ ווינקעלע...

אַ גאַנצע טאָג האָט זי געחאַפּט וואָס עס איז מילכדיגס, און ערשט, אַז די נאַכט איז צוגעפֿאַלען, האָט זי געגעסען פֿלייש, כשר מויזען-פֿלייש...

און נישט געאײַלט זיך צו דער אכילה, ווי אַ גראָבע זאַך. נישט געחאַפּט און געשלונגען ווי פּרעסער טהוען; נאָר בנעימות, שפּיעלענדיג... זאָל דאָס מייזעל לעבען נאָך אַ רגע, נאָך אַ רגע... זאָל עס אַ ביסעל אַרום-טאַנצען, אָבציטערן, ודוי זאָגען — אַ פֿרומע קאַץ חאַפּט נישט...

אַז מען האָט אין שטוב אַריין דעם ערשטען זינג-פֿויגעל געבראַכט, האָט זי אויפ׳ן באַלד רחמנות בעקומען; עס האָט זי ביים האַרץ אָנגעחאַפּט.

— אַזאַ שעהנס, — זיפֿצט זי, — אַזאַ קליינס, אַזאַ מחיה׳דיג פֿויגעלע זאָל קיין עולם הבא נישט האָבען!

— און עס קען קיין עולם הבא נישט האָבען! — איז זיכער די קאַץ —

ערשטענס וואַשט זיך עס דייטשערים, מיט'ן גאַנצען לייב אין שיסעלע וואַסער...

צווייטענס, אַז מען האָט עס איינגעזעצט אין שטייג, איז עס שוין אַ חיה רעה, האַטש אַ יונג, זיס און פיין זינג־פויגעלע... האַלט עס שוין מעהר פון דינאַמיט ווי פון שלחן ערוך!

הײנט דאָס זינגען אַליין! דאָס אויסגעלאַסענע זינגען, דאָס צופייפען און דאָס קוקען גלייך אָהן אַ שום דרך־ארץ אין הימעל אַריין! דאָס רייסען זיך אַרויס פון שטייג צו דער זינדיגער וועלט, צו דער פרייער לופט, צום אָפענעם פענסטער...

צי איז נאָך אַמאָל אַ קאַץ אין אַ שטייג געזעסען? צי האָט נאָך אַמאָל אַ פרומע קאַץ אַזוי געפיפען, אַזוי זמירי־בך סלוא'דיג געפיפען?

— און אַ שאָד! — וויינט דאָס פרישע האַרץ אין דער פרומער קאַץ, — עס איז דאָך אַ לעבעדיגע זאַך, אַ טהייערע נשמה, אַ פונק פון דער הויך!

דער קאַץ קומען טרערען אין די אויגען:

— און דאָס גאַנצע אונגליק איז, וואָס דער זינדיגער גוף איז אַזוי שעהן, דער עולם הזה דעריבער — אַזוי לוסטיג, דער יצר הרע אַזוי שטאַרק...

ווי קען אַזאַ קליין זיס פויגעלע זיך אַקעגען־שטעלען דעם שרעקליכען גרויסען יצר הרע?

און וואָס מעהר עס לעבט, מעהר זינדיגט עס, גרעסער ווערט זיין די שטראָף...

האַ!

און אַ הייליג פייער האָט זיך אָנגעצונדען אין דער קאַץ, דאָס פייער פון פנחס בן אלעזר, בן אהרן הכהן... און זי איז אַרויפגעשפרונגען אויפ'ן טיש, וואו די שטייג מיט'ן זינג־פויגעלע איז געשטאַנען, און —

עס פליהען שוין פעדערן אין צימער...

מען האָט די קאַץ געשלאָגען... די שלעג גענומט זי און

פאַר ליעב... זי האָט פרום אָבגעקרעכצט, אָבגעמיאוטשעט אַ יעמערליכען על חטא...

מעהר וועט זי שוין נישט זינדיגען...

די קלוגע קאַץ פערשטעהט, פאַר וואָס מען האָט זי געשלאָגען... מעהר וועט זי אויף קיין שלעג נישט פערדיענען...

— מען האָט זי געשלאָגען — פערשטעהט די קאַץ, — דערפאַר ווייל זי האָט פערפעדערט די שטוב; ווייל אויפ'ן ווייסען געשטיקטען טישטוך זענען געבליבען פלעקען פון בלוט...

אַזאַ פסק מוז מען מקיים זיין גוט, שטיל און פרום, עס זאָל קיין פעדער נישט פליהען, קיין טראָפען בלוט נישט פאַלען...

און — אַז מען האָט דעם צווייטען זינג־פויגעל געקויפט און אין שטוב געלאָזט, האָט זי איהם שוין שטיל און פיין דערוואָרגען און מיט די פעדערן צוזאַמען איינגעשלונגען...

מען האָט די קאַץ געשמיסען...

אַצונד האָט ערשט די קאַץ פערשטאַנען, אַז נישט וועגען פעדערן געהט עס, נישט וועגען פלעקען פון בלוט אויפ'ן טישטוך...

דער סוד איז, אַז מען טאָר נישט טוידטען! אַז מען דאַרף ליעב האָבען, מוחל זיין... אַז נישט מיט ארבע מיתות בית־דין פערבעסערט מען די זינדיגע וועלט!

מען דאַרף מחזיר למוטב זיין, מוסר זאָגען, צום האַרץ רעדען!

אַ קאַנאַרעק אַ בעל־תשובה קען קומען צו'ן אַזאַ מדרגה, צו וועלכער די פרומסטע קאַץ וועט נישט דערגרייכען!

און די קאַץ דערפיהלט, ווי עס וואַקסט אין איהר דאָס האַרץ פאַר פרייד! אויס אַלטע, שלעכטע און האַרטע צייטען! אויס בלוט פערגיסען!

רחמנות, רחמנות, און נאָך אַמאָל רחמנות...

און מיט רחמנות איז זי צוגעגאַנגען צום דריטען קאַנאַרעק!

— שרעק דיך נישט — מאַכט זי, מיט דער ווייכסטער שטימע, וואָס איז אַמאָל אַרוים פון אַ קאַציגען האַלז, — זינדיג ביסט דו, נאָר איך וועל דיר קיין שלעכטס נישט טהון, ווייל איך האָב רחמנות אויף דיר!

איך וועל דיר אַפילו די שטייג נישט עפענען, איך וועל דיך אפילו נישט אָנריהרען!

דו שווייגסט? — זעהר גוט! איידער פריעכע ליעדער צו זינגען איז גלייכער שווייגען!

דו צאַפּעלסט — נאָך בעסער! צאַפּעל, צאַפּעל מיין קינד, נאָר נישט פאַר מיר, פאַר'ן בורא עולם צאַפּעל, פאַר זיין ליעבען נאָמען!

הלואי זאָלסט דו שוין אַזוי בלייבען — שטיל, ריין און צאַפּעלדיג...

איך וועל דיר העלפען צאַפּלען! פון מיין פרומע נשמה וועל איך הויכען אויף דיר שטילקייט, זיסקייט און פרומקייט... מיט מיין הויך זאָל אַריין אמונה אין דיין לייב, יראת שמים אין דיינע ביינדעלעך, תשובה און חרטה אין דיין הערצעלע!

און די קאַץ פּיהלט ערשט, ווי גוט עס איז מוחל צו זיין, ווי אַ פרייד עס איז יענעם אַריינצובלאָזען מיט'ן הויך פרומקייט און עה־ליכקייט...

און עס וואַקסט דאָס פרימסטע האַרץ אין דער פרימסטער ווייסער קאַץ —

נאָר דער קאַנאַרעק קען אין דער קאַצען־לופט נישט עטהמען —.

עס האָט איהם דערשטיקט!

דער דין תורה.

חנינא בעל־עגלה האָט געהאַט אַ דין־תורה מיט דער שקאַפע; זי האָט גע'טענה'ט: גיב האָבער וועל איך געהן, ער — געה, וועסט דו קריגען האָבער. די בייטש האָט זיך אַריין־געמישט, איינמאָל און דאָס צווייטע מאָל, ביז די קלאַטשע האָט פערשווינגען און אויסגעצויגען די פיס...

חנינא האָט קוים אַהיים געשלעפּט דאָס וועגעלע, פערתבליוועט אַ שינדער די הויט, און ער זוכט זיך שוין אַ נייַ פערד...

קיין גרוים עגמת־נפש האָט ער נישט דערפון; ער איז שוין געוועהנט מיט אַזוינע זאַכען — ער פלעגט קויפען נאָר אַזעלכע פערד, מיט וועלכע ער פלעגט האָבען סאַמע דין תורה'ס, פלעגט שטענדיג רופען די בייטש פאַר אַ בורר, און נאָך דער בייטש איז דער שינדער מעשים בכל יום

דער קרוג טראָגט אָבער אַזוי לאַנג וואַסער, ביז ער בלייבט אָהן אויערן, און קוים האָט הנינא אַרויס־געשיקט דעם שינדער נאָך דער פעל, פערגלייסט ער די אויגען, פאַלט אַרונטער מיט'ן קאָפּ, פון מויל שפריצט פיאַנע — ער האָט דעם „שלאַג" געקריגען!

דאָס ווייַב מיט די קינדער ראַטעווען; ער מאַכט אַוועק מיט דער האַנד. ער פיהלט, אַז עס איז זיין עק...

י. ל. פרץ

פאַר דער גסיסה איז ער אַ ביסעל צו זיך געקומען און גע־זאָגט, אַז די שקאַפּע רופט איהם צו'ם בית־דין של מעלה. —

קיין גרויסע מורא דערפאַר האָט ער נ י ש ט.

חנינא איז געוועזען אַ שטיקעל בקי אין משפטים! -

דורכפאָהרענדיג געבען אַ כטויג היי צי אַ פעלד מיט קאָני־צינע, פלעגט ער שטענדיג, מ'כלומר'שט, איינדרימלען, דאָס הונגעריגע פערד זאָל באַלד אַראָב אין אַ זייט און אונטערלעהנען זיך מיט פרעמדער פראַצע. דאָס דרימלען זיך בשעת הכושר האָט איהם נישט איינמאָל געפיהרט אין סאָנד אַריין, נאָר ער האָט זיך שטענדיג אויסגעדרעהט.

זיין צו־שפרונג צו דער פרנסה איז געוועזען מעקלערי ביי אַדוואָקאַטען. נו, אַ ביסעל האָט ער גענאַשט און אַביסעל איז ער געוואָהר געוואָרען, אַז די ג אַ נ צ ע מעשה איז חוזק; פאַר'ן ערגסטען פאַל, האָט ער געוואוסט, איז פערהאַן אַ פשרה!

דערווייל האָט ער מיטגענומען פּע־שווינען!...

אַז דעם סאָנד איז שוין נמאס געוואָרען דאָס דרימלען בשעת הכושר, און דער צד שכנגדו האָט פערלאַנגט שרפ"ט פאַר דער פשרה, איז ער באמת אָבגעזעסען אַ צייט, האָט ער זיך באמת אויסגערוהט די ביינער, האָט זיין זוהן ג ע מ ו ז ט זיך צוגעוועהנען צו דער מלאכה! טאַקי אַ שאָד בטול תורה (זיין זוהן האָט געלע־רענט אין אַ חדר), נאָר סיי ווי סיי — געוועהנט איז ער געוואָרען מיט משפטים; קיין מורא האָט ער נ י ש ט געהאַט! מיט'ן ווייב וויל ער דערפון נישט רעדען, וואָס ווייסט אַ יודענע? נאָר דעם נושאים־מאַן זאָגט ער: איך הער זי ווי די קאַץ, און וועל מאַכען אַ בעסערן אַטוואַד פאַר פלוידערמאַן פּיאַניצע! נאָר אַ שאָד, וואָס איך קען אַהין נישט מיטנעהמען קיין פערשווינען...

גיט מיר (מאַכט ער שפּעטער) חאָטש מיט די בייטש, אָהן איהר וועל איך גאָר זיין ווי אָהן אַ האַנד...

פאַר׳ן בית־דין של מעלה.

אונזער חנינא איז טאַקי באַלד אַרויס מיט איין אָטוואָד; פאַר אַ שקאַפּע — זאָגט ער — איז גענוג אַ גמינע סאָנד.

— זעהסט, חנינא — זאָגט דער פּרעזעס — זאָלסט געוועזען שבת וועניגער שלאָפען און הערען בעסער די סדרה אין שוהל־כעל. וואָלסט דו געוואוסט, אַז אַ שור הנסקל געהער אויך צום סנהדרין!

— עט — האַקט איבער חנינא — אין שוהל׳כעל האָט מען נישט די סדרא, נאָר אַלשיך, געלערנט! קיין מוסר בין איך נישט געקומען הערען, און דעם אָטוואָד — בין איך מודה — האָב איך געמאַכט נאָר פאַר שעהנקייט וועגען, איך זאָג מיך פונ׳ם אָב!

דער בית־דין גיט דער שקאַפּע דאָס וואָרט.

עס הערט זיך אַ יעמערליך געוויין:

— ער האָט מיך דער׳הרג׳עט, מיט דער בייטש דאָס לעצטע ביסעל כח פון לייב אַרויסגעיאָגט. —

נאָר חנינא לאָזט נישט רעדען, — „די שקאַפּע — שרייט ער — איז דאָך מיין! איך האָב זי פון שינדער דאָך מציל גע־וועזען; מען האָט זי לעבעדיגערהייט געוואָלט פּטור ווערען! אַ שינדער האָט צוויי רובל געגעבען און איך האָב אַ צעהנערל מוסיף געוועזען... און געיאָגט האָב איך זי אויך נאָר פאַר איהר טובה וועגען... אין דערהיים וואָלט איך איהר אַ היי גע־וויזען, נישט פון סדור׳ל..." וויצעלט ער.

— נאָר כח, וואו נעהמט מען כח? — צוגיסט זיך די שקאַפּע.

— איך פערשטעה נישט — בייזערט זיך חנינא — ווער דען האָט כח? איך האָב כח? איך האָב נאָר צו שאַפּען! און אָהן אַ בייטש וואָלסט דו געגאַנגען? און אַ טריט געמאַכט וואָלסט דו יאָ? ווי קען זיין אַ בעל־עגלה אָהן אַ בייטש?

י. ל. פרץ

דאָס בית־דין של מעלה קלערט אַ ווײַלע און גיט אַרויס אַ פּסק:

— „אַזוי ווי דאָס בית־דין קען נישט משנה זײַן סדרי בראשית... און לויט סדרי בראשית מאַכט קיין פערד קיין טריט נישט כמעט אָהן אַ בעל־עגלה, מוז בשעת הדחק דעריבער זײַן אַ „בייטש"; נאָר פון צווייטען צד — ווײַל כל זמן אַז פערד זענען פערד, איז פּאָרט אַ יושר גדול, אַז עס זאָל זײַן מעהר רחמנות צווישען די „צדדים", על כן —

„זאָלען ביידע צוריק מגולגל ווערען אויף יענער וועלט.

„חנינא זאָל אַרײַן אין אַ שקאַפּע און די שקאַפּע זאָל ווערען אַ בעל־עגלה"!

מיט דער צייט, הייסט עס, וועלען זיי זיך אויסגלייכען און, צייט צו וואַרטען פעהלט נישט דעם בית־דין של מעלה.

פון קבר

אַז אַ מענטש שטאַרבט, לעגט מען איהם שערבלעך אויף די אויגען און מען פערשיט איהם מיט ערד... מיר — חאָטש מיין ווייב פלעגט זאָגען, אַז איך בין גאָר קיין מענש נישט, און חאָטש איך האָב קיין קינדער נישט געהאַט — האָט מען דאָס אייגענע געטהון.

איך האָב אַלעס געפיהלט, נאָר עס האָט מיר ממש נישט וועה געטהון. איך האָב פראָסט קיין צייט נישט געהאַט צו דעם וועהטאָג! ערשטענס האָב איך געהאַט ביים גאַנצען רחמנות אַ שטיקעל נקמה אויף מיין ווייב, וואָס איז געגאַנגען נאָך דער מטה, און מיט איהר אייגען מויל געשריגען: אַזאַ מענש! אַזאַ מענש!

צווייטענס האָב איך מיר גע'חזר'ט מיין פסוק!

און איך האָב גלייך געטהון. דער מלאך דומה איז געקו־מען טאַקי ווי אַ לייב, נאָר, — אַז איך האָב איהם געזאָגט: אדם כבהמות... און ווי ווייטער שטעהט, וואָס מיין פסוק איז, איז ער אַוועקגעגאַנגען כאחד האדם, טאַקי ווי אַ לעמעלע.

אויך בין איך צופריעדען געוועזען פו'נ'ם קבר, וואָס מען האָט מיר אויסגעקליבען... ממה־נפשך, לעבט מען אין קבר, דאַרף מען דאָרט אויך האָבען גוטע שכנים; הערען און זאָגען אַ גלייך־ווערטעל! און דאָ הער איך — ווער איך האָבען רעכטס ר' מנחם זאָסעש און לינקס — ר' יוסל דוואָשעס! אויף בעסערע שכנים האָב איך מיר נישט געקענט ריכטען!...

קוים מען האָט אָבגעזאָגט קדיש, מען קלאַפּט פון דער רעכטער זייט:

— ר׳ מנחם? פרעג איך.

— יאָ. און איהר ווער זענט?

איך זאָג איהם.

— געלויבט איז גאָט — מאַכט ער — טאַקי — ברוך דיין אמת! איך האָב פון יענער זייט (נישט פאַר קיין יוד גערעכט) אַ רופא, זאָל גאָט שומר ומציל זיין! ערשטענס שמייסט מען איהם יעדע נאַכט, ווייל ער געדענקט נישט דעם נאָמען, איז ממש קיין אויג נישט צוצומאַכען, און צווייטענס רעדט ער אַ גאַנצע טאָג עזות׳קייטען. ער מוז האָבען היץ, צו וועלכע שוואַרצע יאָהר, נאָר אַזאַ טרפה מויל! אַצונד — חאָטש היימישע מענשען.

— איהר האָט לינקס — כאַפּט ער ווייטער — ר׳ יוסלען. דורך אַ לעדיגען קבר קען מען נישט רעדען; דאָס קול ווערט פערלוירען. אַצונד פרובט איהם נאָר וועקען, אפשר איז ער נאָך נישט אין גאַנצען פערפוילט.

איך קלאַפּ אָן — ר׳ יוסל האַלט זיך נאָך, און מיר האָבען שוין, ב״ה, „מזומן״ צו אַ רעכט וואָרט... ביידע פרעגען, וואָס עס הערט זיך אויף יענער וועלט, און איך האָב זיי דער־צעהלט דאָס לעצטע נייעס, הן פון דערהיים, הן פון בית־המדרש, הן פון פּאָליטיק און דערנאָך געפרעגט פון מיין צד, וואָס עס הערט זיך אויפ׳ן עולם־אמת.

— נאָר נישט — זאָגען זיי — שטיל! דער מלאך דומה הייסט נאָר געשווינדער פוילען; טהוט ער נישט קיין שלעכטס! מען דאַרף גאָר וויסען ווי מען הייסט, דען אַז נישט, קען ער נישט פערשרייבען אין מתים־פנקס, איז מען ווי דאָרטען אויף יענער וועלט אָהן אַ פּאַספּאָרט; בייזערט ער זיך און שמייסט!

— און מכה גיהנם? פרעג איך.

— אל תפתח פה לשטן — וואונדערן זיי זיך — פאַר וואָס? זיי פרעגען גאָר: פאַר וואָס?! מילא פון מיינע חטאים וויל איך נישט רעדען; דען טאַקי, אַ פּראָסטער מענש, איז קיין חידוש נישט. נאָר אויף ר׳ יוסלען האָט מען געמומעלט, אַז ער שינדט די הויט ביי הלוואות, און, אַז עס לאָזט זיך, איז

ער זיך נאָך טועה אין חשבון אויך... עפּיס איין אלמנה האָט געזאָלט דורך איהם שטאַרבען, באַשר־בכן, ער האָט איהר עפּיס אַ פּקדון בעהאַלטען... איך וויל נישט מיין מויל אין קבר צו קיין בייזען ברענגען, נאָר געמומעלט האָט מען; ווער שמועסט — ר׳ מנחם! אויף איהם זאָגט מען אפילו, אַז ער האָט אויפ׳ן לענטשנער יריד אַ סוחר, פּשוטו כמשמעו, ביי נאַכט די קעשענעס אויסגעשניטען און דערנאָך אין טלית און תפילין אָבגע־לייקענט שטיין און בייז... זיי זענען דערביי אפילו געוועזען גאַנץ אָרענטליכע מענשען, בני־תורה, מיט שיחת חולין קיין מעשה נישט, אָבער „אל תפתח פה לשטן", עס פּאַלט זיי גאָר נישט איין, גאָר נישט!

מילא, טראַכט איך, זאָל זיין אַזוי.

— און מכח גן־עדן? פרעג איך ווייטער.

— גן־עדן, קרעכצט מנחם פון איין זייט און יוסל פון דער צווייטער זייט, גן־עדן... צו גן־עדן, ברידער, מוז מען שוין זיין רעכט טויט, דורך און דורך גוט פערפוילט! עס איז אַ סברא, אַז כל זמן עס איז דאָ אַ לעק מח, איז נישט דאָ אויף וואָס צו האָפען! און טאַקי נישט אומזיסט שרייט דער מלאך דומה: פוילט, ברידערלעך, פוילט, לאָמ׳איך אייער פטור ווערען! נאָר, בטחון אין גאָט! די ווערעם רוקען זיך ווייטער און ווייטער, פון האַרץ בין איך שוין כמעט פטור...

און יוסל זאָגט:

— דאָס האַרץ, זעהסט דו, האָט מיר אפילו נישט וועה געטהון...

— צו מיינעס, זאָגט מנחם, האָט פריהער קיין וואָרעם נישט געוואָלט שמעקען! דער מלאך דומה האָט מיר נאָך פריהער געזאָגט, אַז דאָס ערגסטע איז דאָס האַרץ ביי צדיקים! קיין וואָרעם וויל זיך נישט צוריהרען דערצו!... נאָר יענעם חדש האָט מיך אַ גליק געטראָפען, עס איז גראָד קיין פרישע מתים נישט געוועזען, האָב איך מיינס פערצוקערט!...

עס הייבט מיך אָן קיצלען אונטער די אָרעם ; איך פרעג מיינע שכנים, וואָס דאָס בעטייט.

— געלויבט איז גאָט — ענטפערן זיי — אַ סימן פון אַ צדיק, אַז די ווערעם קיצלען און טהוען נישט וועה! די רשעים, זעהסט דו, שפרינגען באַלד אויס דער הויט!

— סימן טוב ומזל טוב! — זאָגען זיי ווייטער — נאָר פאַר דאָס, וועסט דו אויך לאַנג ליעגען אין קבר... וועסט דיך אפשר גלייך מיט אונז זיך אויף תחית המתים דערוואַרטען. נאָר רשעים האָבען קיין געדולד נישט! באַדיי אין גיהנם אַריין — שרייען זיי — אַבי נישט צווישען ווערעם!

וואָס קומט מיר אָבער אַרויס פון אַלע נחמות, איך בין פאָרט קיין צדיק נישט, איך פיהל פאָרט, אַז די ווערעם זענען שוין ביי מיר אין אַלע אברים; עס קיצעלט שוין נישט! איך פיהל שוין, אַז דאָס האַרץ ברעכט, די לעבער פוילט, און דער מח — אָ! דער מח קנאַקט און קנאַקט!

זאָל איך אויך אפשר רעדען עזות'קייט?

היהנערישע חלומות.

אמאל איז געוועזען א הוהן, א גרויסע הוהן און א מיוחסת, דעם גרויסען קוקוריקוס א קעבס־ווייב און א חכמה דערצו. און די גרויסע הוהן, די מיוחסת זיצט (פערשטעהט זיך, נישט, חס ושלום, אין תפיסה), נאר אויף דער „שאדאלע" — אוודאי אויף פיערצינ אייער.

אז מען רייבט זיך נישט אן דער וואנד און מען האט נישט אין זין קיין פאליטיק — העלפט גאט.

און די אייער זענען דעריבער גרויסע און, מן הסתם, פולע; פון די אייער וועט ארויס — —

נאר וועגען דעם חלומ'ט טאקי די הוהן.

זי זיצט מיט פערמאכטע אויגען און דאך זעהט זי, ווי פון די אייער טרעט ארויס א שטיק פיערציג העהנער —

העהנער, קיין איינציגע הוהן! און איינס אויף איינס העה־נער פון העהנער־לאנד, גרויס־געוואקסענע, שטארק געבויטע, אויף קופערנע פיס, מיט שארפע קרעלען; פליגעל ווי ביי אנ־אדלער, און רויטע: וואס רויטע? — פלאמענדיגע קאמען!...

מען זאל זיי נאר קיין עין־הרע נישט געבען!

און גלייך פון די אייער טרעט ארויס די מחנה גבורים און לאזט זיך געהן אויפ'ן הויף... זי געהט נאך, און דאס הארץ אין איהר וואכסט און וואכסט, עס וואכסט ווי אויף הייוען. ארויסשפרינגען וויל עס, זאל עס שפרינגען!

— קוקוריקו! שרייט דער עולם — אַזאַ קול האָט נאָך די וועלט נישט געהערט!

— קוקוריקו! דאָס בערגל מיסט אין דער זייט ביי דער קיך שאָקלעט זיך און פאַלט. אין גאַנצען הויז ציטערן די שויבען.

— קוקוריקו!

און, אַלע, אַלע אַרום בלייבען שטעהן ווי פערשטיינערט!

ווער זענען די גבורים?!

דער אַלטער קודלאַטער הונד קריכט אַרויס פון זיין שטיבעל, און בלייבט אויך שטעהן פערגאַפט — ער האָט די צונג אין מויל פערגעסען, ער בילט נישט!

די חברה קעץ האָבען זיך אויסגעזעצט אויפ'ן פּלאָט, וואָס צוימט אַרום דעם הויף, און קוקען זיך די אויגען אויס...

מויל־ווערף קריכען פון אונטער דער ערד אַפער; האָזען האָבען בעוויזען זיך אין עק וואַלד — פערגאַפט, האָטש חאַפּ זיי מיט דער האַנד!

און ער, וואָס וועט ער זאָגען? ער, דער גרויסער זאַמד־גריבלער, דער גרויסער קאָרן־שלינגער, איהר מאַן?! צי וועט ער נאָך קוקען אויסער איהר אויף אַ הוהן?!

ניין!

און דעמאָלט, דעמאָלט וועט זי שוין זיין אויפ'ן שפּיץ פון איהר גליק. אַז ער וועט וויסען און זעהן, וואָס זי קען, אַז די וועלט וועט געוואָהר ווערען וואָס זי האָט איהם געגעבען, דעמאָלט — וועט זי שוין מעגען שטאַרבען! דעמאָלט וועט זי אַליין צו־געהן צו דער ברייטער קעכין, און אויסשטרעקען דעם האַלז.

— נעהם, וועט זי זאָגען, און קאָך וויעטשערע!

עס פּיקט אונטער דער הוהן, נאָר זי הערט נישט. טרויע־ריגע געדאַנקען זאַמלען זיך אין קעפּל —

„נעהם און קאָך וויעטשערע!"

— נאָר — פאַר וואָס? פאַר וואָס מוז זיך אַלץ ענדיגען

מיט׳ן מעסער? פאַר וואָס זאָלען מענשען עסען איהר פליייש, דער הונד — די ביינער און פון די פעדערן זאָל מען מאַכען בעט־געוואַנד?

צי איז אויף דער וועלט קיין רחמנות נישט דאָ, קיין יושר? פאַר וואָס זאָל מען נישט וויסען אויף דער וועלט קיין אונטערשיעד פון אַ היהן ביז אַ הוהן, פון אַ לויפּערקע, אַ מויל־מאַכערין, איין אינטריגאַנטקע אָדער אַזוי אַ שלים־מזל אַ הוהן, ביז אַ הוהן אַ מיוחסת, אַ הוהן, וואָס שטעלט צו דער וועלט אַזוינע העהנער, אַזוינע העלדען, ווי איהרע וועלען זיין?!

— פּיק! פּיק! פּיק!

נאָר זי הערט נישט.

האַלב פערשלאָפען ציהט זי ווייטער איהרע טרוימעריגע חלומות, — און נאָכ׳ן מעסער? צי איז שוין איין עק פון אַלעם? צי אויף יענער זייט צוים איז שוין גאָר נישט דאָ?

נאָכ׳ן צוים איז באַלד דער וואַלד, און דערנאָך, נאָכ׳ן וואַלד וואָס איז?

צי זאַמלען זיך נישט דאָרט די נשמות פון פרומע היהנער און פיקען האָבער, גערשטען און ווייץ פראַנק און פריי און אָהן אַ שרעק פאַר׳ן מעסער?

— פּיק, פּיק, פּיק!

זי הערט נישט...

זי איז אַ מאַמע, און אַ מאַמע מוז אָן זיך אַליין פערגעסען! נישט אין איהר לעבען געדענקט עס, נאָר אין זייער לעבען!

געזונד און פריש מוז זי זיי אַרויסגעבען דער וועלט!

חאָטש אין אַ צייט אַרום וועלען זיי די איינענע מוטער נישט דערקענען! די אייגענע מוטער פערטרייבען פון אַ פעטען בערגל מיסט.

נאָר זי וועט איהר׳ס טהון...

פּיק־פּיק־פּיק! פּיק־פּיק־פּיק!

זי דערהערט!

נאָר אַזוי געשווינד אויפהויבען וועט זי זיך נישט!

זי ווייסט, אַז אין דרויסען איז אַ ווינד, אַ שטורם־ווינד און די גבורים איהרע וועלען זיך נאָך יונגערהייט פערקיהל'ען!

— וואָס פיקט איהר? צי איז אַייך נישט גוט אונטער דער מוטער'ס שוים? נישט וואַרעם, נישט זיכער אונטער איהרע פליגעל!

וואַרט קינדערלעך, וואַרט!

נישט עביג וועלען בלאָזען שלעכטע ווינטען, נישט עביג וועלען זיין די וואָלקען אין הימעל...

גאָט וועט זיך ערבאַרמען, גאָט וועט זיינע העחנער נישט פערגעסען! רייניגען וועט זיך דער הימעל, שייַנען וועט די זון, און עס וועט זיין אַ וועטער, אַ וועטער!

עט־ליכע היהנער, וואָס האָבען שוין לאַנג אַרויסגעפיהרט זייער יונגוואַרג אויפ'ן הויף, קומען צו דער פערשפעטיגטער יולדת.

— מזל־טוב, מזל־טוב! ווערט אַ געפיקעריי.

נאָר זי ענטפערט נישט, זי וועט מיט זיי נישט פיקען...

זי בויגט איין דאָס קעפל און בעהאַלט עס צווישען די פעדערן איף דער ברוסט...

די היהנער ענטלויפען פערשעמט און זי הויבט צוריק אויף דאָס קעפל מיט חכמה און גאוה צוזאַמען...

זי דאַנקט גאָט, וואָס מען האָט זי אַליין געלאָזט, אַליין מיט איהרע געדאַנקען, מיט איהרע גבורים...

און דאָס האַרץ צוגעהט אין איהר אין נחת; וואָס פאַר אַ פיינע קינדער זי האָט! זיי זענען אַוודאי גרעסער ווי אַנדערע קאַפּהעהנער! נאָר אַז די מאַמע הייסט, ליעגען זיי שטיל, וואַרטען זיי, קיין איינציגער פיקט שוין נישט!

קלוגע קינדער, ז י י ן גבורה און איהר ע ד ע ל ק י י ט, א י ה ר גוטקייט!

פאַר קליין און גרויס.

און גאָט ווייס ווי לאַנג די קלוגע הוהן וואָלט געזעסען אויף איהרע גבורים, ווען נישט די קעכין וואָס האָט זיך אָן איהר דערמאַהנט און איז אַריין ווי אַ בליץ זי אַראָבצויאָגען פון דער שאַראַ'לע!..

און אַז מען האָט די „מוטער” אַראָבגעיאָגט פון דער שאַראַלע, האָבען זיך בעוויזען קליינע, שוין לאַנג דערשטיקטע, איינפאַכע היהנדלעך...

מיסט־חלומות.

פון אַלטע שטיוועל און קאַמאַשען מאַכט מען פאַנטאָפעל, און די אויסגעשניטענע פשישוועס און די אָבצאַסען פערקויפט מען אַ שוסטער אויף לאַטקעלעך!

אין פערמעגליכערע הייזער, וואו פאָר 3 גראָשען איז נישט כדאי צו רעדען מיט אַ שוסטער, וואַרפט מען זיי אַרויס אויפ׳ן מיסט. איז זיי איינענטליך בעסער, דען, אַז זיי קומען צוריק אין שוסטערישע הענד, ווערען די שטיקער פשישוועס נאָך אויף קלענערע שטיקלעך צושניטען און די אָבצאַסען צוגלידערט; פון יענע ווערט לאַטקעס צו פשישוועס און חאָליוועס, און האָבען מיט נאָל און דראַטווע צו טהון; און פון די אָבצאַסען ווערט לאַטקעס צו פאָדעשוועס און זיי בעגעגענען זיך נאָך אַמאָל מיט נאָל, שטיפט און האַמער. און אַזוי ווערען ביידע געשמאָכען, געלאַטעט און דערנאָך ווייטער געטרעטען... נאָר דאָס טרעטען און שטעכען איז נאָך גאָלד געגען דעם מאָראַלישען אומגליק! יעדער אָבצאַס, שוין יאָהרען לאַנג פון כמעט גלייכע שטיקלעך צוזאַמען־געשלאָגען, און בפרט אַ פשישווע „מעור אחד״, האָבען זיך שטענדיג געפיהלט גוט צוזאַמען, אַצונד ווערען זיי צוטהיילט און צודראָבעלט און זיי צופאַלען זיך אין פרעמדע שטיוועל אַריין! אויפ׳ן מיסט האָבען זיי חאָטש מנוחה... אמת, זיי פוילען, נאָר ערשטענס — פוילט זיך יעדערער אין גאַנצען, נישט געבענקט, אָהן אַ צוריסען האַרץ; און צווייטענס, איז לעדער אַזוי האַרט און האַרט־נעקיג, און זיי פוילען אַזוי לאַנגזאַם, אַז זיי פיהלען עס נישט כמעט! און, אַז עס טרעפט יאָ, אַז איינער דערפיהלט, טראַכט ער דאָך: עט! איידער עס וועט מיך אין גאַנצען דורכנעמען, קען נאָך אַ מלחמה ווערען... משיח קומען!

און דערווייל איז חאָטש ויאַרעם! קיינער טרעט נישט, ווייל

קיינער וויל קיין שטיוועל אין מיסט אַריין נישט שטעקן... עס טרעפט זיך, עס פאַלט אַמאָל אַרויף אַ שכור, שלאָפט ער זיך אויס — וואינגו! מען ציטערט נאָר פאַר די שמאַטסיאַרקים!... דאָס איז אַמאָל אַ לוסטיג פאָלק געוועזן, גאַנצע שיך אוועקגעוואָרפן, היינט קלייבן זיי שטיקלעך און טראָגן זיי צו׳ם שוסטער! אָט, דעריבער מאַקי בעגראָבן זיי זיך טיעף און טיעפער אינ׳ם בערג׳ל מיסט... און טיעף אין מיסט איז ווערעם און דושנע... די אַלטע אָבצאַסען און שטיקער פּשישווע קריגן אַ ביסעלע היץ אין פלוידערן פון וועג, און אַז מען ספלאַוויעט דאָס מיסט אין קאַנאַל אַריין, חלומט זיך זיי — גלגול מחילות...

און זיי וואָלטען אַזוי גליקליך חלומ׳דיג דערפילט זייערע יאָהרען, ווען נישט דער שטן — דאָס מחלוקת... זיי האָבען קיין אחדות נישט אין מיסט: פּשישווע מיט קנאַפּעל ווילען זיך נישט קענען, צווייאָבצאַסען פון איין שטיוועל בלאָזען זיך אודאי — דער רעכטער שרייט, אַז ער איז דער רעכטער, און דער לינקער — אַז ווען פים זאָלען תפילין לעגען, וואָלט ער געהאַט בלאָהע צייכען פון דער רצועה! פון פערשיעדענע שטיוועל איז פונקט איינער אַ שפּיציגער פראַנצויז און דער צווייטער אַ פלאַך־שטיפּער ענגלענדער; און, טרעפען זיך שוין צוויי פראַנצויזען אָדער צוויי ענגלענדער, בעקוקט מען זיך אַ האַלבע שעה פון אַלע זייטען, און אַז איינער דערזעהט, אַז דער צווייטער איז מעהר אָבגעשליפען, מאַכט ער פליטה פון קבצן. און דעריבער פוילען זיי אין דער מאַטע אין מיסט, און דאָך אַיינזאַם און טרויעריג. יעדער פוילט, און יעדען חלומ׳ט זיך בעזונדער... און אַזוי שווימען זיי אָב זייער בעשערטען גלגול מחילות...

נאָר יעדען פרייטאָג צו נאַכטס, ווען דער חזן זאָגט „לכה דודי" און זינגט: התנערי, מעפר קומי! דערפיהלען זיי אַ ציטערניש אין די ביינער און ווילען זיך אויפהויבען! נאָר יעדעס שטיק בעזונדער איז פערפוילט און אָהן כח, און זיך צוזאַמענעהמען איז נישט מעגליך...

און אַזוי פוילען זיי ווייטער משבת לשבת.

דער גולם.

„גרויסע לייט פלעגען אמאל בעוויזען גרויסע נסים... אז מען איז אין פראג אמאל בעפאלען דעם גהעטא און מען האט געוואלט מטמא זיין די ווייבער, אבבראטען די קינדער און אויסקוילען די רעשט; אז עס איז שון געוועזען „כלו כל הקצין", האט דער מהר"ל אוועקגעלעגט די גמרא, ארויסגעגאנגען אין גאס, צוגעגאנגען צו'ם ערשטען בעסטען בערגל לעהם, פאר א מלמד'ס טהיר, און האט אויסגעקנעטען א לעהמיגען גוף. — דעם גולם האט ער אריינגעבלאזען אין דער נאז — און דער האט זיך אנגעהויבען ריהרען; דערנאך האט ער איהם איינגערוימט אין אויער אריין א שם, און אונזער גולם איז ארויס פון גהעטא. — דער מהר"ל איז צוריקגעגאנגען אין בית המדרש אריין לערנען, און דער גולם איז בעפאלען אונזערע שונאים, וואס האבען דעם גהעטא בעלאגערט, און האט געדראשען ווי מיט צעפעס... מענשען זענען געפאלען ווי די פליגען!

פראג ווערט פול מיט הרוגים... אזוי האט עס — דערצעהלט מען — געדויערט מיטוואך, דאנערשטאג; עס איז שוין פרייטאג, עס שלאגט שוין צוועלף דער זייגער, און דער גולם טהוט אלץ ווייטער דאס זייניגע.

— רבי! האט זיך קהל געבעטען, דער גולם הרג'ט אויס גאנץ פראג! עס וועט נישט בלייבען, ווער עס זאל שבת די אויווען הייצען, די לייכטער אראבנעהמען!

דער מהר"ל האט ווייטער מפסיק געוועזען פון לערנען, געשטעלט זיך צו'ם עמוד און אנגעהויבען „מזמור שיר ליום השבת"!

דער גולם האָב אויפגעהערט צו טהון זיין מלאכה. ער איז צוריקגעקומען אין גהעטאָ, אין ביהמ״ד אַריין, און איז צוגעגאַנגען צו׳ם מהר״ל. דער מהר״ל האָט איהם ווייטער עפּיס איינגערוימט אין אויער; עס האָבען זיך דעם גולם די אויגען צוריק פערמאַכט, די נשמה איז פון איהם אַרויס און ער איז צוריק לעהמינער גולם געוואָרען...

דער גולם ליעגט עד היום בעהאַלטען אין פּראָגער שוהל אין דער הויך, בעדעקט מיט׳ן שפּינוועבס, וואָס וועבט אַרויס פון אַלע פיער וועגד, און פערשפּרייט איבער דער גאַנצער אַרקאַדע, עס זאָל איהם, דעם גולם, קיין אויג נישט זעהן, בפרט טראָגענדיגע ווייבער פון עזרת־נשים! דעריבער טאָקי טאָר מען דאָס שפּינוועבס נישט ריהרען, און ווער עס ריהרט דאָס אָן — — שטאַרבט... די עלטסטע מענשען געדענקען שוין נישט דעם גולם, נאָר דער חכם צבי, דעם מהרל״ם איייניקעל קלערט נאָך: צי מען מעג אַזאַ גולם מצרף זיין צו׳ם מנין אָדער צו מזומן...

דעם גולם, זעהר איהר — האָט מען דאָך נישט פערגעסען... ער איז דאָ! נאָר דער שם, ווי אַזוי מען זאָל בשעת הדחק דעם גולם לעבעדיג מאַכען, דער שם איז ווי אין א וואַסער אַריין! און דאָס שפּינוועבס וואַקסט און וואַקסט און מען טאָר עס נישט ריהרען. — טהו עפּיס!

בוימער.

אין אַ ברייטע אַלעע שטעהען ווי־זאַ־ווי צוויי בוימער. עס קומט דער פריהלינג מיט גאָטס זעגען, מיט פרישׁ לעבען, מיט בלומען, טהוי און געזאַנג... עס קומט דער פריהלינג און די טרויעריג־געבויגענע בוימער גלייכען זיך אויס. עס ווערט אַלעס וואַרעמער און וואַרעמער; די שׁרעקענדיגע ווינטלעך בלאָזען לייכטער, לוסטיגער און פרעהליכער; די זון ווערט מילד און פערשׁווענדעריש; גאַנצע בינטען ליכט פליהען אין די ליפטען, די צווייגען ווערען גרין און גרינער, זיי צוואַקסען זיך אין אַלע זייטען און ווערען מיט בליטהען און בלעטער בעדעקט.

און די רייכע גליקליכע בוימער בויגען זיך צו איינס צום צווייטען; עס מישען זיך אויס די צווייגען. עס האַלזען זיך די בלעטער, עס קושען זיך די בליטהען! פון ביידע דערווייטער־טע שטאַמען טרייבט זיך אַרויף די שׁפע ביז דער קרוין פון לעבען און ליעבע, וואָס האָט זיי אַצונד צוזאַמען־געפּאָרט!

גליקליכע בוימער! גליקליכע ליעבע! דער בלאָהער הימעל איז איבער זיי די חופּה, די געפליגעלטע קאַפּעלע שׁלעפערט זיי איין מיט זיסע טרעלען, זיי חלומט זיך עביג גליק און פערגעסען זיך איינס אינ׳ם צווייטענס אָרעם...

עס בלאָזט אַ קאַלטער ווינד... עס פאַלען אַראָב די בליט־הען, און די נאַקעטע בלעטער טוליען זיך דערשראָקען איינס

צום צווייטען... עס בלאָזט נאָך קעלטער... די פויגעל געזעגענען זיך טרויעריג און פליהען אַוועק... זיי קענען אָהן װאַרעמקייט און ליכט נישט זינגען, נישט לעבען... עס בלייבען נאָר קראַנקע, וואָס דער שניי וועט בעגראָבען...

דער הימעל בעדעקט זיך מיט אַ גראָהען וואָלקען, עס הויבען אָן פאַלען די בלעטער; גאָלע, טרויעריגע צווייגען חאַפּען זיך אויף פון זיסען שלאָף, עס פערשווינדען די זיסע חלומות... זיי ציהען זיך איין, זיי ווערען קירצער און קירצער...

עס פאַלט דער ערשטער קאַלטער שניי, — די בוימער האָבען זיך צוריקגעצויגען איינער פון צווייטען, זיי שטעהען שוין צוריק אָבגעדרוקט ווייט מיט די שטאַמען צוגלייך... זיי האָבען שוין איינם דאָס אַנדערע פערגעסען... אָט, שטעהען זיי שוין פרעמד־קאַלט, קוקען אויף זיך מיט בייזע אויגען... און אונטען געהט אַ מערדערישע מלחמה צווישען די וואָרצלען איבער אַ טראָפּען זאַפט...

צי וועט נאָך צוריק זומער ווערען?

— איך וועל איהם שוין נישט דערלעבען! צאַפּעלט און נוססט איין איבערגעלאָזטע שוואַלב אין שניי.

— קראַ—קראַ—קראַ! רופט לוסטיג די שוואַרצע גנב'טע, די קראָה, עס וועט שוין קיינמאָל קיין זומער נישט זיין — און לאָזט זיך אַראָב מיט'ן שאַרפען שנאָבעל צו דער פערפרוינער ערד.

— פּהוי! איס זומער! בלאָזט דער קאַלטער ווינד..

וועלכע?

I.

דאָס שענסטע פון אַלע שטיינבילדער אין גאָרטען איז ווענוס — די גריכישע געטין פון שעהנהייט. פון ווייסען מאַרמאָר, אויף אַ גריגליך-בלאַנקען פיעדעסטאַל, שטעהט די שעהנע געטין און קוקט מיט איהרע פריי-אָפענע אויגען אויף אַ טעראַסע מיט פרישע רויזען און ליליען.

אין דער אַלעע בעווייזט זיך אַ נײַנצעהן-יעהריג מעדכען. איהר געזיכט שטראַהלט מיט פרייד, די אויגען שפּריצען מיט פרישען געזונדען לעבען. זי געהט צו צו ווענוס.

מיטהווילינ שפּרינגט זי אַרויף אויפ'ן פיעדעסטאַל — זי איז איין גרויס מיט דער געטין.

דאָס פרעהט זי. זי נעהמט אַרום מיט דער אַלבאַסטער-האַנד דעם מאַרמאָרנעם געטליכען האַלז, לעגט צו איהרע פרישע, קרעלענע ליפּען צו די געטליכע.

אַזוי שטעהט זי אַ ווײַלע. און ווער עס געהט דורך פרעגט זיך:

— וועלכע איז שענער? צי די פון שטיין, צי די פון פלייש?

II.

אונטער אַ דיקע בלאַנקע שויב, אין אויסשטעלונג פון אַ מאָדע־מאַגאַזין, שטעהט אַ שעהנהייט, בעהאָנגען מיט מאָדע זאַכען, נאָר אויסגעקלעבט פון וואַקס.

די ליפּען זענען אוננאַטירליך רויט, ווי ערשט פריש און צו פיעל געפאַרבט; דאָס געזיכט איז געלבליך־מאַט. די ברייט־געעפענטע אויגען — שטאַר, אָהן אַ בליק; אַם שרעקליכסטען זענען דאָך די ברעמען; אַ רייהע פון שטייפע האָר, וואָס שטעהען איינס ווייט פון צווייטען...

אינעווייניג. אין האַלב־פערדונקעלטען לאַדען קויפען דאַמען אַלערליי בענדער.

— פריילין — מאַכט די דיקע מאַדאַם צום לאַדען־מעדכען, נעמען זי נאָך אַרויס די קאַרמין־בענדער פון דער אויסשטעלונג.

דאָס מעדכען פאָלגט.

איהר גאַנג איז מיעד און וואַקלדיג; מיט אַנשטרענגונג עפענט זי ברייט די רויטליכע אויגען, אום נישט איינצושלאָפען אין גאַנג. דאָס געזיכט איז שעהן, נאָר מאַט, געלב און אָב־געלעבט; די ליפּען רויט, נאָר, קענטליך, פריש געפאַרבט.

זי עפענט דאָס פענסטער, בויגט זיך איבער דאָס וואַקסענע בילד און זוכט די בענדער. זוכענדיג, פערטראַכט זי זיך, און פער־קוקט זיך אין דער לופט אַריין, אויף גאָר נישט...

אַזוי שטעהט זי אַ ווײַלע. און ווער עס געהט דורך אין גאַס פרעגט זיך:

— וועלכע איז שרעקליכער? די פון וואַקס, צי די פון פלייש?

פָּאדְלֶיעֶץ.

I.

אַ רייכער מאַן פֿאָהרט דורך און בעמערקט אַ בעטלער וואָס שטעהט אָנגעשפּאַרט אָן דער וואַנד. עס איז קאַלט און פייכט. גאָט ווייס, ווי לאַנג דער בעטלער שטעהט שוין און וואַרט אויף אַ נדבה.

דער רייכער מאַן קריגט רחמנות, חאַפּט אַרויס און וואַרפט דעם בעטלער אַ זילבערן צעהן־קאָפּעקען שטיק.

דער בעטלער קוקט אויפ'ן אָרט, וואו די מאָנעטע איז געפאַלען און דיהרט זיך נישט פון אָרט. דער רייכער מאַן בעמערקט עס, — עס איז איהם ווענינ — טראַכט ער.

— פּאָדליעץ!...

II.

די דראָשקע איז פערביי. דער בעטלער זעצט זיך קראַכצענדיג אויפ'ן טראָטואַר.

עס איז פייכט און קאַלט, און עס ברעכען איהם די ביינער; די פיס זענען ווי פערשטאַרט... גאָטס ווייס, ווי אַזוי ער וועט

היינט א היים קומען; ווי פאָלגען נישט, די הילצערנע פיס. זיט־צענדיג, קען ער אויך צו דער מאַנטע נישט דערלאַנגען, ער ציהט זיך אין גאַנצען אויס און שטרעקט אויס די האַנד... קוים קוים! ער האָט זי!

ער נעמט זי צו די אויגען צו, זי איז פאַלש! און ער שרייט אויך אויס:

— פּאָרליעז

שׂוּויין.

אויף אַ גאָלד געשטיקטער סאָפע ליעגט אַ בלאַסע דאַמע אין אַ העל זיידען קלייד.

דורך די שווערע גאַרדינען פאַלט אַ מאַטער שיין אויף איהרע קליינע שמאָלע ליפען, וואָס קרימען זיך אויף אַ שווערען זיפץ. און די טיעפע בלאָהע אויגען בעוויזען זיך טרעהרען...

עס איז איהר נישט גוט... נישט דאָס האָט זי געמיינט!

ליעבע האָט זי געוואָלט, אידעאַלען האָט זי געזוכט... און ער גיט איהר בריליאַנטען און פּאַלאַצען...

רעדט ער מיט איהר, פון געלד-זאַכען... פון פּאָדריאַדען...

קיינער פערשטעהט זי נישט; נישט ער — דער מאַן, נישט זיינע, נישט איהרע געסט...

און דאָס האַרץ איהר'ס בענקט! עס קלעמט, עס פיהלט זיך פרעמד אין דער וועלט פון געלד, פון זילבער, גאָלד און בריליאַנטען... עס רייסט זיך צו אידעאַלען, צו... צו... צו...

עס איז איהר ווירקליך נישט גוט, חאָטש עס פעהלט איהר דער אויסדרוק.

זי שטרעקט אוים די ווייסע בלאַנקע האַנד, און ריהרט דאָס גלעקעל אויפ'ן טיש צוקאָפּענס.

עס בעוויזט זיך דאָס שטובען-מעדכען.

— אַ טאַסע קאַפע! בעפעהלט די דאַמע.

דאָס מעדכען פערשווינדט און קומט צוריק מיט אַ חינעזיש פאָרצעלאַנענער טאַסע אויף אַ שווערע זילבערנע טאַץ. דער פיינער

גערויך פון פיינעם קאַפע מישט זיך אויס מיט'ן לייכטען היאַצינטען גערויך אין צימער.

געהענדיג צו דער סאָפע, פערטשיעפעט זיך דאָס שטובען־מערכען אָן אַ פערבויגענעם עק פון טירקישען דיוואַן און — פאַלט.

עס הערט זיך אַ טויבער קלאַנג פון דער געפאַלענער טאַץ און פלאַצענדער טאַסע.

— שווייג! שפּרינגט אויף און שרייט די דאַמע,

(:)

עס איז דאָך גישט קיין זאָקען.

אין זאָקען-פאַבריק.

עס קומט אַריין אַ מעדכען מיט אַ טוץ אויסגעאַרבייטע וואָלענע זאָקען. זי געהט צו צום אַלטען הערר.

ער וואַרפט אַ בליק אויף דער סחורה, ווייזט איהר מיט'ן פינגער צום יונגען הערר.

זי געהט לויט מען ווייזט איהר.

דער יונגער הערר נעמט די זאָקען אין האַנד אַריין — געניג ווייך. דערנאָך לעגט ער זיי אויף דער וואָג, — זיי האַלטען אויס. דערנאָך נעמט ער אַ מאָס און מעסט די לענג, די ראַנד, דעם פוסבאַלען —— גוט.

דאָס מעדכען אָטהעמט אָב; שטרעקט אויס די האַנד נאָך געלד.

— אַ ווייל'ע! מאַכט דער „יונגער הערר". ער נעמט פון טיש אַ פערגרעסער-גלאָז ווישט עס אויס און בעטראַכט די אַרבייט.

נאָך אַ לאַנג בעטראַכטען, זאָגט ער גלייכגילטיג, נאָר פעסט:

— עטליכע פעדים איבערגעהאַקט — דריי אויגען נאָכגע-לאָזט... דריי פראָצענט אַראָב!

— אָבער... וויל זי זיך פערטהיידיגען.

— קיין אָבער! האַקט איבער דער יונגער הערר. גיט איהר אַ קוויט צו דער קאַסע. —

די טהיר עפענט זיך ווייטער, און עס בעווייזט זיך אַ לאַ-בענדיג געלב-יודעל.

— גוט מאָרגען!

— גוט יאָהר, ענטפערט דער אַלטער הערר, ביטע! דאָס געלע יודעל געהט צו צום אַלטען, זעצט זיך ביי׳ם טיש.

— דאָס איז מיין זאָהן! ווייזט ער אויפ׳ן יונגען מיט שטאָלץ.

— אַ סוחר! — ניט ער צו — און נאָך ווי הייסט אַ סוחר!

— נו, איז גוט! ענטפערט דאָס געלע יודעל, — אַ סוחר דאַרף געלד!

— געלד! ציהט דער אַלטער מיט די אַקסעל.

— 15-טויזענד אין באַר!

— נאָר איין פּוס אַ ביסעל קורצער — מישט זיך דער יונגער הערר אַריין מיט איין אונמוטיגען שמייכעל.

— מען זעהט קוים אָן! מאַכט דער שדכן.

— אָבער קירצער איז ער!

— נו, — מאַכט דער אַלטער, — אַ כלה איז דאָך נישט קיין זאַק! מען קוקט נישט אויף קיין פערגרעסער-גלאָז!

װעגען קינדער.

(אין צװײ דראַמאַטישע בילדער).

פּערזאָנען.

שרה — אַ קראַנקע אין בעט.

מאיר — איהר זוהן, א יונגער שנײדער געזעל.

מרים — זײער קרובה.

שנײדער געזעלען.

אַ שכנה — אַ פרומע, אָרעם געקלײדטע פרוי פון אַ יאָהר 40.

בית־דין שמש.

צװישען ערשטען און צװײטען בילד געהט פאַרבײ אַ יאָהר צעהן

י. ל. פרץ

ערשטעס בילד.

איין אָרעם צימער.

רעכטס אַ טהיר אין קאָרידאָר אַריין. לינקס – אַ פענסטער אין גאַס אַריין. אין דער מיטעל=וואַנד אַ פערמאַכטע טהיר, פערהאָנגען מיט שניידער=ארבייט.

לינקס פון דער פערמאַכטער טהיר: אַ געלעגער: אַ שעניק, אַ שטרויען קישען, אַ קאָלדערע. אַלץ אַלט, געצערעט נאָר ווייס איבערגעצויגען. אין מיט שטוב – דער קראַנקער'ס בעט. פאַרן בעט, רעכטס און אַרויס=גערוקט – איין אלטער, מיט שווארצע לעדער בעדעקטער פאָטער־שטוהל, מיט אַ שאַל איבער דער אָנלעהן, און – אַ ווייס קישען אויפ'ן געזעס. פאַרן בעט – אַ טישעל. דערויף – מעדיצין=פלעשלעך, אַ פאָר טעלער און דערגלייבען. נעהנטער און אין מיט שטוב – איין ארבייטס=טיש, אויף איהם רעכטס – אַ שניידערישע פוס=נעה־מאשין, לינקס אַ האַנד=נעה־מאַשין צו וועש.

איבער דער צייט פון שפיעלען – הערט זיך אָפט אַ גערויש דורכן פענסטער פון גאַס און דאָס קרעכצען פון דער קראַנקער אין שלאָף.

(דער פאָרהאַנג געהט אויף.)

(דאָס שפּאַנישע ווענטעל איז אָבגערוקט פון בעט);

שׂרה: (קרעכצט, אײַנשלאָפענדיג).

מרים: (פאָרעט זיך ביים בעט; גלעט די קראַנקע און שלעפט זי איין).

מאיר: (ארבייט ביי דער פוס־מאַשין. קוקט מיט ברענענדיגע אויגען אויף מרים'ן און איהרע בעוועגונגען ביים בעט).

מרים: (געהט אָב עטליכע טריט הינטערווייליכטס, רוקט צו דאָס שפּאַנישע ווענטעל).

מאיר: (חאַפּט צוריק די אויגען צו דער אַרבייט).

מרים: געלויבט איז גאָט — אײַנגעשלאָפען.

מאיר: (איראָניש) געלויבט זיין ליעבער נאָמען. (קורצע פויזע) אויף לאַנג?

מרים: דאָס גערויש פון גאַס זאָל זי נאָר נישט וועקען...

מ א י ר: (ביטער). זוך אַ בעסערע דירה!

מ ר י ם: (קוקט אויף מאיר'ן מיט רחמנות, זעצט זיך צו דער אַרבייט, צו וועלכער זי בויגט אַראָב דעם קאָפּ).

מ א י ר: (הויבט די אויגען אויף, קוקט אויף איהר מיט אַ געמישטען בליק פון ליעבשאַפט, ביטערקייט און צאָרן).

מ ר י ם: (דערפיהלענדיג זיין בליק. ווייך): **האָסט עפּיס גע־וואָלט, מאיר?**

מ א י ר: (געשווינד צוריק אַראָבלאָזענדיג די אויגען און האַסטי־גער אַרבייטענדיג) איך? —— געוואָלט? — אין מיין גאַל ווייל מען נישט — טאָר מען נישט וועלען.

מ ר י ם: עט! (נעהמט זיך צוריק צו דער אַרבייט).

מ א י ר: (ביטער און בייזיג) ז'האָט זיך בעליידיגט די פּריצה! רעד מיט איהר דורך אַ זיידען טיכעל! —— ך'האָב נישט קיין זיידען טיכעל (פּויזע).

ש ר ה: (ווי פון שלאָף). מרים'לעב!

מ ר י ם: (הערט זיך איין).

ש ר ה: (וואַכענדיגער). מרים'לעב!

מ ר י ם: ך'געה, מוהמע (געהט צו, רוקט אָב דאָס שפּאַנישע ווענטעל) וואָס ווילסט דו, מוהמע?

ש ר ה: אַ ביסעל וואַסער..

מ ר י ם (דערלאַנגט איהר צו'ם מויל).

ש ר ה: (וויל אויסבויגען דעם קאָפּ צו דער שטוב און קאָן נישט).

מ ר י ם: (וויל איהר העלפען).

ש ר ה: (אָבוועהרענד) ניין... ניין... ס'טהוט וועה... ס'טהוט אַזוי וועה... (פּויזע) ער איז דאָ?

מ ר י ם: ר'איז דאָ...

ש ר ה: זייט דו ביזט געקומען זיצט ער אין דער־היים!.. (העכער) זאָל דיר גאָט בעצאָהלען דערפאַר!

מ א י ר: ווייבער קאָנען אָהן גאָט נישט לעבען!

ש ר ה: געה צו איהם, געה... (זאָגט איהר עפּיס זעהר שטיל).

מ ר י ם! (שווייגט אונרוהיג פערשעמט)

שרה: האסט עס געוואוסט...

מרים: איך האָב עס פערשטאַנען...

שרה: נו, געה... געה —— צו דער מאַשין... איך וועל אפשר נאָך איינשלאָפען!

מרים: (טרעט אָב פון בעט, פעררוקט צוריק דאָס ווענטעל. זעצט זיך צוריק. פויזע).

מאיר: נאָך וואָס ביסט דו צו אונז געקומען, פריצה?

מרים: נישט צו דיר. די מוהמע האָט געשריבען... פלענסט זי אליין לאָזען... אויף פערזאמלונגען געהן... די בריעף זענען דורכגענעצט געוועזן פון טרעהרען.

מאיר: און עס האָט דיך גערייהרט?

מרים: נישט קיין רחמנות?

מאיר: א טהייערער ביסען רחמנות — פאַר אַנ'אָרעמאַן. אַנ'עושר — עס ווערט איהם וואָרעם ביי'ם הארץ, חאפט ער אַרויס א קערבעל און קיהלט זיך אָב. אַנ'אָרעמאַן מוז זיך אוועקגעבען! — איינגאַנצען!

מרים: מיין גוטער ווילען.

מאיר: און דאָ בלייבסט דו — לאַנג?

מרים: (פעסט) איך בלייב!

מאיר: ביסט'ו אַ נאַר... אַ מיידעל איז יונג, שעהן...

מרים: (שמייכלענדיג דורך טרעהרען) שעהן אויך, מאיר?

מאיר: (גישט אבטענדיג) און אַ פרייער פויגעל —— אייג אליין —— ——

מרים: ביסט שוין אַמאָל געווען איינער אליין?

מאיר: ניין...

מרים: זאָל דיך גאָט דערמיט נישט שטראָפען...

מאיר: ווען איך בין אליין —— ——

מרים: וואָס וואָלסט'ו געטהון?

מאיר: אַוועק וואָלט איך... אַוועק?...

מרים: פון דער קראַנקער מאַמע'ן?

מאיר: „אליין" — האָב איך געזאָגט...

מרים: און פון מיר?

מאיר: — —דו וואָלסט ערשט די פליגעל צושפרייט! אַ פרייער פויגעל... מיט דיין שעהנקייט... די וועלט וואָלט פאַר דיר אָפֿען געשטאַנען...

מרים: (שפרינגט אויף פערציטערט) וואָס ווילסט דו פון מיר, מאיר? וואָס פער'סמ'סט דו מיר דאָס בלוט! (געהט האַסטיג איבער דער שטוב) ווי פיינד דו האָסט מיך!

מאיר: איך האָב אַלע פיינד! פאַר וואָס דיך נישט?

מרים: (שטעלט זיך פאַר'ן אָב) מיך האָסט דו בעזונדער פיינד!

מאיר: עקסטראַ?

מרים: און ווייסט דו פאַר וואָס, מאיר, דו האָסט מיך פיינד?

מאיר: פאַר וואָס זאָל איך דיך האָבען ליעב?

מרים: דוקא פערקעהרט! ווייל דו האָסט מיך ליעב! ווייל דו ליעבסט מיך, האָסט דו מיך! האָסט מיך פיינד, ווי אַ קראַנק קינד האָט פיינד זיין מעדיצין... פון וועלכער עס קאָן געגעזען ווערען!

מאיר: אין וועלכען ראָמאַן האָסט'ו עס געלעזען?

מרים: ניין, מאיר! איך זעה... פאַר מיר בעהאַלטסט דו דיינע אויגען, אָדער קוקסט מיט האַס; און לאָז איך נאָר דעם קאָפּ צו דער אַרבייט אַראָב — שוועבט שוין גאָר אַנ־אַנדערער בליק איבער מיין קאָפּ... געה איך נאָר אָב פון דיר און דרעה מיך אוים, ווערט דיין מאַשין שטילער. בלייבט זי שטעהן און דיין בליק ברענט מיר די אַקסעל — —

מאיר: משוגע!

מרים: דערווייל נאָך נישט... נאָר מען קאָן, מען קאָן משוגע ווערען — — (זעצט זיך צוריק צו'ם טיש, פערבאָרגט דעם קאָפּ אין די הענד, ציטערט פון אַ פערשטיקט געוויין).

מאיר: (ווייכער) מרים!

מרים: (נעהמט די הענד אַוועק) וואָס, מאיר?

מאיר: (גערירט) דו וויינסט?

מרים: (בעטענדיג) מאיר, האָב רחמנות! — האָב רחמנות אויף זיך אַליין, מעהר ווי אויף מיר... (שטעלט זיך אויף, דרעהט זיך אוים, אויסצווווישען די טרעהרען).

מאיר: (שלאָגט זיך אַ ווײַלע מיט דער דעה, נעהמט ענדליך פון בוזעם־טאַש אַרוים אַ פאָטאָגראַפיע, דערלאַנגט איהר) איך טאָר נישט, מרים!

מרים: נעהמט די פאָטאָגראַפיע מיט ציטערדיגע הענד — בע־טראַכט — פאַלט צוריק אויפ'ן בענקעל — די פאָטאָגראַפיע פאַלט איהר פון האַנד אַרוים אויפ'ן טיש, הייזעריג) אַה? דאָס איז נידערטרעכטיג... האָסט ליעב אַן'אַנדערע און האָסט פערשוויגען — — —

מאיר: (שטרענג) עס איז קיין אַנדערע, מרים... מיין מאַמע איז עס... מיין מאַמע, מיידעל־ווייז — (פויזע)

מרים: (קומט לאַנגזאַם צו זיך — מיט טרעהרען פאַר פרייד) דיין מוטער... ווי שעהן... ווי געטליך שעהן —

מאיר: געוועזן! — מיין טאַטע איז אויך אַ שעהנער גע־וועזן... אויך אַ שניידער־געזעל, נאָר — אַנדערע ציימען, בטחון געהאַט... נאָט פערלאָזט נישט... וועט עס שפּייזט אַ ווערעמעל... אונ אַ חופה געשטעלט... צוויי מתים...

מרים: און נישט גליקליך געלעבט — — —

מאיר: דלות לאָזט נישט לעבען — — פון זיעבען בין איך איינער געבליעבען — — פון די וויעגען אַוועקגעטראָגען — איינס פון וואַסער אַרויסגעצויגען! (ווייזענדיג צו דער מוטערס בעט) און דאָס איז געבליבען פון דער געטליכער שעהנקייט... (פויזע) אַ לעבעדיגער מת!

מרים: (פערשטעלט זיך דאָס פנים און וויינט).

מאיר: (זעהר געריהרט) מען טאָר נישט, מרים! עס איז אַ זינד... מיין טאַטע פלעגט אויף דער עלטער צו רייבע אַרומגעהן נאָך הילף... „אויף קהל'ס חשבון קינדלעך און בע־גראָבען — האָבען זיי געזאָגט, — איז אַ זינד"!... (פויזע)

מרים: מאיר... נאָט קאָן העלפען... האָף צו גאָט!

מאיר (מאַכט אַוועק מיט דער האַנד).

מרים: און אפשר... אפשר...

מאיר: וואָס אפשר? מרים!...

מרים: אפשר וועט גאָט העלפען, עס וועט נישט זיין... קיין... קיין קינדער!

אונטערן ווענטעל פאַלען אַראָב טעלער און גלעזער פון טישעל.
(פערוואונדערטע פויזע).

מאיר — אַראָבגעפאַלען, צי זי האָט געהערט און אַראָבגעוואָרפען! (געהט צו צו איהר מיט אויסגעשפרייטע הענד)

שכנה: (קומט אַריין) (פאָרהאַנג). מזל טוב!

צווייטעס בילד.

(צעהן־צוועלף יאָהר אַרוּם).

דאָס זעלבע צימער, בעל בתישער איינגעריכטעט; רעכטס צוויי בעטען — לינקס אַ קאַנטאָרקע; אין מיט — אַ קליין גאַרניטור ביליג מעבעל. די טהיר אין צווייטען צימער אַריין איז אָפען, עס זעהען זיך שניידער־געזעלען ביי דער אַרבייט, דאָס גערויש פון פוס־מאַשינען.

מאיר: (זיצט ביי דער קאַנטאָרקע איבער רעכען־ביכער; דענערווירט, בעזע בעוועגונגען) —

מרים: (זיצט אויף אַ בעט, דאָס געזיכט אין די הענד
איינשטימיג געזאַנג פון צווייטען צימער:) —

מיר שווערען ביי דער ליכטיגער זון — ליכט מוז זיין פאַר אַלע!

מיר שווערען ביי'ם פרייען פעלד — — ברויט מוז זיין פאַר אַלע!

(דער רעפרען ווערט אויפגענומען פון עטליכע שטימען).

מאיר: (רופט אין דער צווייטער שטוב אַריין) שטיל זאָל זיין! נישט פאַר זינגען צאָהל איך מיין בלוט! (עס ווערט שטיל)

מרים: (זיפצט).

מאיר: און דו, קווענקע נישט! — נישט מעגליך א רעד־בענונג צו מאַכען!

(פון יענער זייט ווערט מיט איין איםפעט צו־געוואָרפען די טהיר צום שלאָס).

מאיר: קלאַפּען זאָל עס אייך אין די קעפּ!

מרים: אַח, גאָט, גאָט — וואָס פון אַ מענש ווערט!

מאיר: שווייג!

(פויזע. דאָס געזאַנג פון צווייטען צימער הערט זיך אָהן ווערטער).

אַ שניידער־געזעל: (קומט אריין)

מאיר: וואָס אַזוי שפּעט?

שניידער־געזעל: אַ קינד איז מיר אַוועקגעפאַלען.

מאיר, וועל איך רעכענען ¼ טאָג! —

שניידער־געזעל: (איבערגעהענדיג צום צווייטען צימער). עקספּלואַטאַטאָר! (וואַרפט הינטער זיך צו די טהיר).

מרים: (שטילער אַלס פריהער). וואָס פון אַ מענש קען ווערען.

מאיר: (פערטיעפט זיך אין רעכענען).

מרים: (נאָך אַ פויזע זעהר טרויעריג און לאַנגזאַם). אַרויסגעזאָגט אין אַ שלעכטער שעה... אין אַ בעזער שעה... גאָטס אויער הערט... אליין זיך פער־שאָלטען... אַ מענש טהוט זיך נאָר אליין...

מאיר: וועסט שווייגען אַמאָל?

מרים: ווי אַזוי רעדסט דו צו מיר, מאיר? נישט אַזוי פלעגסט דו רעדען אַמאָל.

מאיר: האָסט מיך געקענט... נישט געדאַרפט צו־רעדען... (פויזע)

מרים: היינט איז דער חופּה־טאָג געווען...

מאיר: אַ יאָהרצייט!... אַזוי פיעל יאָהרען בעגראָבען...

מרים: בעגראָבען... גאָר בעגראָבען? קיין גליק איז

נאָר נישט געווען? האָסט מיר גאָר נישט קיין גוטס צו פאַר־דאַנקען... מאיר!

מאיר: (געריהרט). פאָלג מיך, מרים — רעד נישט דערפון... אַזוי קען נישט זיין... עס קען אַזוי נישט בלייבען... און וואָס? מיר זענען דאָך נישט צוגעשמידט מיט אייזערנע קייטען... לאָמיר זיך נישט שווער מאַכען דעם לעצטען טאָג... נעהם בעסער דעם שאַל, געה אַראָב, קויף עפּיס איין...

מרים: (וויל עפּיס זאָגען).

מאיר: רעד מיך נישט איבער... עס מוז אַמאָל קומען די צייט... און וואָס שפּעטער איז ערגער — פאַר דיר... דיין טובה מיין איך... געה, מרים, געה. לאָמיר נאָך היינט צוזאַמען מיטאָג עסען...

מרים: (רעזיגנירט). גוט... איך געה. (הויבט זיך אויף, נעהמט דעם שאַל, געהט, וואַקלדיג, איבערן צימער צו דער טהיר).

מאיר: (מאַכט זיך גלייך ער איז צוריק פערטיעפט אין חשבונות).

מרים: (אין טהיר). צו ווידערזעהן!

מאיר: (ענטפערט נישט, גלייך ער הערט נישט).

מרים: (וואַרפט אויף איהם אַ געבעט־בליק).

מאיר: (דערפיהלט דעם בליק און לאָזט נידעריגער דעם קאָפּ איבערן בוך אַראָב).

מרים: (וויל זיך צווויינען. געהט געשווינד אַרויס).

מאיר: (עטעמט אָב). אָה! (שטעהט אויף, געהט האַסטיג איבער דער שטוב). אוים אַייזען מוז מען זיין — — — און וואָס? ד׳וועל זי דאָך פערזאָרגען — — — עס מוז זיין אַ סוף —

אַ שניידער־געזעל: (קומט פון צווייטען צימער). בעל־הבית, איך מוז היינט אַהיים געהן פריהער —

מאיר: (האַסטיג). געה!

שניידער־געזעל: (קוקט פערוואונדערט. נאָך אַ ווייל). גיט מיר אַ רובל אַוואַנס!...

מאיר: (האַסטיגער). מאָרגען, מאָרגען — געה... געה!

שנייד ער־געזעל: (ציהט די אַקסעל, געהט אַרויס.

(דורך דער אָפענער טהיר הערט זיך אַ שטיל־געצויגען געזאַנג:

עס יאָגען ס'ציהען שווערע וואָלקען,
עס בלאָזט און פייפט דער ווינד!
פון סיבּיריען שיקט דיין טאַטע——

מאיר: (מיט קנאה). מענשען זינגען, (געהט צו, פערמאַכט לאַנגזאַם די טהיר).

(עס הערט זיך די מעלאָדיע אָהן ווערטער.

(מאיר געהט אויף און אָב–געריהרט).

שכנה: (קומט אַריין). גוט מאָרגען!,, (בלייבט שטעהן אין טהיר).

מאיר: (ווייער). גוט יאָהר... איהר זוכט מיין ווייב? אַרויסגעגאַנגען...

שכנה: ד'ווייס... איך האָב זי אַראָבגעפיהרט פון די טרעפ, זי איז אַזוי שוואַך... (פויזע) אונטען האָט זי זיך צו־וויינט. (פויזע)

מאיר: (פערציהט אַ האַרט פנים). נו, איז וואָס?

שכנה: וואַרט אַ רגע. (לויפט איבער דער שטוב, עפענט דאָס צימער צו די שניידער־געזעלען).

מאיר: (צולאַכט זיך). האַ־האַ־האַ! מורא געהאַט פאַר יחוד.

שכנה: (צוריק געהענדיג). איך ווייס, איהר וועט אויף מיר קיין בעל'ן נישט זיין... נאָר, אַז די הייליגע תורה זאָגט: ניין! איז — ניין!

מאיר: הכלל —

שכנה: הכלל עס איז אַ רחמנות!

מאיר: אַ בּיליגע זאַך — רחמנות! — און אויף מיר איז קיין רחמנות נישט? (אַרויספּלאַצענד) און פאַר וועמען האָרעוועט מען? פאַר וועמען רייסט מען אַין די וועלט? שינדט מען——

אַגעזעל: (פון צווייטען צימער). ביי'ם אַרבּייטער די הויט!

מאיר: (ווייזט אַ פויסט צו דער צווייטער שטוב.

שכנה: אוי ר' מאיר, ר' מאיר — איהר רעדט אלץ פון עולם הזה, וואָלט איהר חאָטש געזעדט וועגן אַ קדיש — — איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר פאַר ד'ר נשמה וועגן!...

מאיר: זאָל זיין דאָס —

שכנה: אויף איהר איז אָבער מעהר רחמנות — אַזאַ גוטע נשמה — —

מאיר: (פערענדערט דאָס קול, אײַגשמײכעלדיג) זעצט אייך, שכנה (זעצען זיך צום טיש) — אדרבה — איהר האָט רחמנות, איך האָב אויך רחמנות — „אַ גוטע נשמה", זאָגט איהר, איך זאָג גאָר: אַ כשר'ע נשמה... אָבער עס מוז דאָך אַ סוף זיין — —

שכנה: אוודאי איז שלעכט...

מאיר: אַקונץ צו זאָגען „שלעכט"!... אַז מען אי[...] אָבער אַ שכנה, און מען האָט רחמנות, מאַכט מען [...]ים...

שכנה: (פערוואונדערט). איהר קריגט אייך דען?

מאיר: ד'מיין — —

שכנה: ניין, ר' מאיר... שלום מאַכען טאָר אי[...] ניש[...]... קעגען דער תורה הקדושה... אַ שפּאַס די ערשטע מצוה!

מאיר: (אונגעדולדיג). נישט דאָס מיין איך... שלום צום גט!...

שכנה: חס ושלום, חס ושלום! אַ פינגער אין שפּ[...]לט פון טהיר לעג איך נישט...

מאיר: (בעז, שטעהט אויף). נו, געהט מיר געזונדטער הייד.

שכנה: (שטעהט אויף, געהט. דרעהט זיך אום שוין אין טהיר). פון דעסטוועגען פאַלגט מיך, ר' מאיר — פרעגט אַ שאלה... אפשר וועט מען מתיר זיין — וואָס תלמידי חכמים קענען...

אַ שטימע פון הויז — געהסט איז שטוב אריין? ס'קינד רייסט זיך! —

שכנה: איך געה, איך געה. (אַב)

מאיר: (גאַחמט זיך מיט געוואַלד צום חשבון, רעכענט הויך) 7 און 5 איז 12 און 9 איז 32 (שטילער. דערנאָך) 67 און 68 — (בעז) אַ שוואַרץ יאָהר — עס דרעהט אין קאָפּ... סאַמע טעותים— בדיל הדל וועל איך ווערען — איין עק מוז עס האָבען!

מרים: (קומט צוריק, נישט אײַנגעקויפט, וואַקעלט זיך צו צום בעט וויל זיך לעגען). ך'האָב נישט אײַנגעקויפט.

מאיר: (שטרענג). ך'האָב דיר שוין נישט איינמאָל געזאָגט, ביי טאָג לעגט מען זיך נישט... ס'קען אַ סוחר קומען —

מרים: פאַר וואָס מאַטערסט דו מיך נאָך, מאיר?

מאיר: ווער מאַטערט דיך? ווייסט, מענשען קענען קומען. עס מוז אויסזעהן לייטיש... אַ'נישט גיט מען קיין קרעדיט! געשעפט איז געשעפט! — — און דו ווייכט, ווען נישט דאָס, וואָס דו ווייסט, וואָלט איך אַ ניי שפּאַניש ווענטעל געקויפט... דער מאַמעס, עליה השלום, איז צוריסען, אַ חרפה. — —

מרים: (וויינענדיג). ווערסט קויפען, ווערסט קויפען! פאַר איין אַנדערע...

מאיר: (שטעהט אויף) אַ מענש דאַרף זיין אַ מענש! און וואָס? וואָס פאַר אַיין אונגליק? (געהט נעהנטער צו) ד'לעבען, נאָר נישט! וואָס איז? חם ושלום, אַזוי אַלט ביזט דו? (נעמט אַ בענקעל, זעצט זיך רייטענדיג, פאָהרט צו אויפ'ן בענקעל נעהנטער צום בעט) גלויב, מיר, מרים, די וועלט איז אַ וועלט... די זון איז דיר נישט אונטערגעגאַנגען, חם ושלום! אַ שעהן ווייבעל, ברוך השם, ביסט דו דאָך — זאָלסט דיך נאָר נישט אַזוי אָבלאָזען!... אויגען האָסט דו... נאָך וואָס פאַר אויגען!... זאָלסט זיי נאָר נישט אַזוי אויסוויינען — אַ שאָד אַזוינע אויגען — —

מרים: (וויינט שטיל). וואָס דו רעדסט, מאיר!

מאיר: און אַ פּאָר הונדערטער ווערסט'ו בעקומען...

פאַר קליין און גרויס.

מרים: (שפּרינגט אויף). שלאַנג!

בית־דין־שמש: (קומט אַריין). גוט מאָרגען — דער רבּ שיקט רופן —

מאיר: (אַרויסשרײַענדיק). אַזוי פריה?

(פאָרהאַנג).

דָאס קְרַאנְקֶע יוּנְגֶעל.

(מאָנאָלאָג).

מאַמישי, איך וויל דיר אויסזאָגען אַ סוד; רעד' עיקר — דער טאַטע זאָל נישט וויסען!

פרעגסט פאַר וואָס? ווייל דער טאַטע האָט מיך וועניגער ליעב...

ניין, מאַמישי, איך זינדיג מיט די רייד; וועניגער ליעב האָט ער מיך נישט; ער האָט מיך נאָר אַנדערש ליעב!

ער איז דאָך אַ טאַטע, איז ער שטרענגער..

דער טאַטע האָט אַ לאַנגע באָרד; אַ טאַטענס פנים איז נישט אַזוי צום גלעטען, ווי דער מאַמעס אַטלאַסען פנים... און אויגען האָט ער גאָר אַנדערע. גאָר איין אַנדערן בליק; דו, אַז דו קוקסט אויף מיר, האָסט דו עפּים אַזוינע לאַבענדיגע, דערביי פייכטע — האָסט דו עפּים אַזוינע גוטע, און דערביי האַרציג־רחמנות׳דיגע אויגען... דו ביזט אַ מאַמע מיט אַ חבר צוזאַמען... פאַר דיר קען איך קיין סוד נישט האָבען... מיט די אויגען שעפּסט דו מיר איהם פון האַרץ אַרויס...

דער טאַטע קוקט גאָר אַנדערש, שטענדיג ערנסט. כּבלומר׳ש קאַלט...

ניין, מאַמישי, עס זענען גאָר אַנדערע, אַנדערע אויגען!

קינדווייז, מאַמישי, פלעג איך וועניגער פאָרכט האָבען פאַר׳ן טאַטען. איך געדענק, ווי איך פלעג איהם אַרויפשפּרינגען

אויף די קניען, צושויבערן דעם גאַנצען קאָפּ, צ״בערשטן און פערפלעכטען די באָרד, איבערבויגען די ליפּען, און אז ער האָט געוואָלט אָבשטעלען אַ בעזאָרגען בליק, האָב איך איהם גאָר אַראָבגעדריקט די ברעמען און די אויגען פערמאַכט... היינט קען איך נישט...

איינמאָל, הערסט, מאַמישי, קראַנקערהייט, האָב איך מיך אַמאָל אויפגעחאַפּט, און איהר ביידע זענט געשטאַנען ביי מיר ביים בעט... דו האָסט אַזוי שטיל, אַזוי האַרציג־שטיל גע־וויינט... און דער טאַטע... מאַמישי! דעם טאַטענס פּנים איז אַזוי שרעקליך געוועזען... איך האָב געזעהן אַז ער איז בעז דעמאָלט אויף גאָט! פאַר שרעק האָב איך צוריק די אויגען פערמאַכט — — —

פון דעמאָלט אָן קען איך נישט צוטרעטען צום טאַטען ווי אַמאָל... עפּיס האַלט מיך איין; אָפט וויל מיר דאָס האַרץ איהם אַקעגען שפּרינגען, אַקעגען לויפען, נאָר איך קען נישט!

מיינסט, איך האָב דעם טאַטען וועניגער ליעב... זאָל גאָט היטען... איך האָב דעם טאַטען זעהר ליעב. איך קריעג איהם מיט יעדען טאָג, מיט יעדער מינוט ליעבער... אַז ער געהט צו מיר צו, קלאַפּט מיר דאָס האַרץ פאַר פרייד; ציטערט אין מיר די נשמה פאַר האָפנונג: אָט וועט ער מיך אָננעמען ביי דער האַנד, אָט וועט ער מיך צודריקען צום האַרץ...

ביי דיר ציטער איך נישט... דו האָסט מיך שטענדיג און גלייך ליעב... האָסט שטענדיג צו מיר צייט, דו האַלזט מיך און קושט מיך יעדע מינוט... דו ביסט שטענדיג, שטענדיג מיין... דער טאַטע האָט אַזוי פיעל געשעפטען...

איך וויים, ער וויל איך זאָל זיין רייך!

ווילסט שוין, מאַמישי, וויסען דעם סוד?

איך שעם מיך!

פאַר אַ מאַמען, — זאָגסט דו — דאַרף מען זיך נישט שעמען? אמת... דאָך... ווייסט דו וואָס, מאַמישי? אָט,

זעץ דיך דאָ אויף דעם שטוהל, געגענאיבער דעם פענסטער...
גוט אַזוי!

אַח, ווי שעהן די זון געהט אונטער, ווי שעהן לעגען זיך איהרע לעצטע רויטליך-נעפעלדיגע שטראַהלען אויף דיין עדעל, בלאַס פנים...

אַח, מאַמישי, ווי שעהן, ווי עדעל שעהן, דו ביזט!

וואַרט... אַצונד וועל איך מיך זעצען דיר צופוסענס... דו זאָלסט מיר ביים דערצעהלען אין פנים אַריין נישט קוקען... אויפ'ן פוסען-בענקעלע וועל איך זיצען און אַרויסקוקען פון פענסטער...

ניין... נישט גוט אַזוי! איך וועל מיך שעמען פאַר דער זון... זעהסט, אין מיטן טאָג ברענט זי, פאַר נאַכט געזעגענט זי זיך מיט אונז אַזוי טרויעריג, אַז איך שעם מיך פאַר איהר צו רעדען פון זיך...

איך וועל אָנשפאַרען מיין קאָפּ אויף דיין שויס... איך וועל די אויגען פערמאַכען, און דו — דו לעג נאָך אַרויף דיין האַנד מיר אויפ'ן שטערן...

איז דיר נישט שווער, מאַמישי, מיך צו האַלטען אויף דיין שויס? ניין?

זעכצעהן יאָהר איז אַלט דיין קינד און האָט אַזאַ קליין, אַזאַ לייכט קעפּעלע... און איך אין גאַנצען — — — —

קרעכץ נישט, מאַמישי! גאָט האָט מיך נישט פערטוהיילט... ער האָט מיר וועניג פלייש, דערפאַר פיעל אַנדער גוטס גע-געבען... דיך, דעם טאַטען... טעג און נעכט מיט וואונדער-ליכע חלומות... און היינט — אַ סוד...

אַצונד זעה איך נישט... מיט געשלאָסענע אויגען וועל איך אפשר קענען דערצעהלען... איך וועל פּרובען...

עס איז אַזוי שווער...

דאַכט זיך — גאָר נישט, אַ נעץ פון עטליכע וואונדער-ליכע שטראַהלען — און דאָך ליעגט עס מיר אויפ'ן האַרץ ווי אַ שטיין... נישט ווי אַ קיזעל-שטיין... עס איז נישט קיין שטיין פון גאַס, צי פון פעלד...

עס איז אַ טהייערער שטיין... עס שטראַהלט... עס לייכט...

עס ליעגט ביי מיר טיעף אין הארץ און זייעט ארום און ארום אין אַלע גליעדער אַריין אַזוי פיעל ליכט, אזוי פיעל הײמליכע, ווארעמע, לעבענדיגע ליכט...

עס זאָל נאָר נישט אויסלעשען, מאַמישי!

עס לעשט זיך אַזוי פיעל אוים!...

הערסט, מאַמישי!

ניין, ווארט! אַזוי פראָסט צוגעהן צו דער זאַך קען איך נישט...

נאָר הער! געדענקסט, מאַמישי, נעכטען האָסט דו מיר קליין־געלד געגעבען? געדענקסט?

איך האָב נאָך גאָר נישט אויסגעגעבען און עס פעהלט מיר שוין...

עס פעהלט מיר אַ צעהנער'ל!

צי איך האָב עס פערלוירען? ניין... דו גיבסט דאָך מיר פאַר אָרעמע לייט, פאַר אָרעמע קינדער, וואָס איך טרעף אויפ'ן שפּאַציער... אָרעם־געלד וועל איך נישט פערלירען.

צי איך האָב עס אוועקגעגעבען? געוויס... צי איין אָרעמאַן? איך וויים נישט... אפשר יאָ און אפשר ניין... הער, וועסט דו אפשר וויסען!

נעכטען איז אויך שעהן אונטערגעגאַנגען די זון... אפשר שעהנער...

דו האָסט מיך אויסגעלערנט קוקען, און איך קוק און זעה, וואָס אַנדערע פון מיינם גלייכען זעהט נישט... דעריבער שפּאַציער איך געוועהנליך אַליין... און שפּאַציערט האָב איך הינטער דער שטאָדט, דאָרט, וואו מען זעהט זי אין גאַנצען ארוים ביים טייך, ווי דו ווייסט... די הייזער הויבען זיך אַלץ העכער און העכער, איינס איבערן צווייטען, איינס איבערן צווייטען... די, וואָס שטעהען ווייטער, ווילען אַריבערקוקען,

גאָט׳ס וועלט זעהן, און הויבען זיך, וואָס ווייטער אַלץ העכער און העכער, און די זון, אונטערגעהענדיג, קוקט אויף זיי, שפּרייט אויף זיי אויס די לעצטע שטראַהלען... געזעגענט זיך... קושט זיי...

און איך זעה, ווי די שאָטען יאָגען אונטער די שטראַהלען און לעגען זיך אַלץ דיקער און דיקער, אין פּליסען, און זאַפּען זיך איין וואו נאָר זיי קענען; זיי פערפּילען אַלע לעבער צווישען די הייזער, אַלע פרייע ערטער צווישען די מויערן, און הויבען, און טרייבען דאָס רויטליכע לעצטע ליכט אַרויף, אַרויף, צוריק אין הימעל אַריין... „אין אייער רוה אַריין, שטראַהלען, אַצונד איז אונזער צייט!... אַ גוטע נאַכט!״...

און פּאַמעלעך ווערט אַלץ טונקלער און טונקלער, און דער הימעל ווערט טיעפער און טיעפער... באַלד וועלען זיך איינס נאָכ׳ן צווייטען אָנצינדען די שטערען... אַזוי קוקענדיג, בין איך געקומען צו דער סטאָליאַר-גאַס, צו דער הינטער-גאַס וואָס לאָזט זיך אַלץ טיעפער און טיעפער אַראָב... ביז צום טייך, נישט ווייט פון דער גרויסער שוהל...

איך בין צוגעגאַנגען נעהנטער צו דער שוהל.

ביי טאָג זעהט זי שרעקליך אויס... אָרעם, אָבגעריסען, פערשוואַרצט... די אויסגעהאַקטע שויבען ווילען די שפּינען פאַר רחמנות פערוועבען און פערשטעלען... און — געגענאיבער, אויפ׳ן באַרג, אין אָנהויב גאַס, שטעהט דער הויכער, שפּיציגער קלויסטער און לאַכט...

פאַר נאַכט האָט די שוהל גאָר אַנדערש אויסגעזעהן...

דאָס ערשטע מאָל האָב איך זי אַזוי געזעהן... אַ לייכטער, ליעבליכער, טונקעל-בלאָהער נעפּיל האָט זי אַרומגענומען... די אויסגעהאַקטע פענסטער זענען נישט בלינד געוועזען... זיי האָבען ערנסט און טיעף געקוקט אין דער וועלט אַריין... אין דער הויך די געזימסען האָבען געלעבט, כמעט גערידהרט זיך... עטליכע לייבען פון געזימס האָבען זיך געוואָלט אָברייסען פון דער וואַנד... אָט, אָט, הויבען זיי אָן ברילען!

מיינסט, אַז דאָס איז דער סוד? אָ, ניין, מאַמישי! דאָס, אייגענטליך, האָב איך ערשט אַ צ ו נ ד געזעהן, ערשט אַצונד מיט די נ ע כ ט י ג ע אויגען.

אָח, מאַמישי, ווען איך זאָל זיין רייך!...

וואָס איך וואָלט געטהון?

איך וואָלט אויפגעריכט די שוהל!

איך וויל, זי זאָל אויך זיין הויך, זי זאָל אויך שפּאַרען אין הימעל אַריין; און זי מוז זיין ה ע כ ע ר, ווייל זי שטעהט נידריגער! און אַ גאָלדענעם דאַך זאָל זי האָבען, און קריסטאָלענע פענסטער!

הערסט, מאַמישי, איך קלער מיר אַזוי: אָהן אַ שוהל קען מען זיך בעגעהן, גאָט איז דאָך אומעטום... וואו עס פאַלט אַ טרעהר, זעהט ער! וואו עמיץ הויבט די אויגען אויף צו איהם, זעהט ער! וואו עס קרעכצט אַ טרויעריג האַרץ הערט ער!... נאָר האָט מען אַ שוהל, מוז זי זיין הויך, שעהן און שטראַהלענדיג ערנסט.

אַזוי האָב איך נעכטען אויך געטראַכט. אין מיטען — דערהער איך אַ געוויין! אַ שטיל טרויעריג געוויין... זס און טרויעריג, עפּיס אַזוי האַרציג...

דו, אַז דו שפּיעלסט ציהסט דו אַמאָל פון פּיאַנאָ אַרויס אַזאַ געוויין...

און איך האָב געמיינט, מאַמישי, — דעם אמת זאָגענדיג, האָב איך געוואָלט מיינען, איך האָב מיך אַמישנע נישט אומגעקוקט, איך זאָל קענען וואָס לענגער מיינען, — אַז דאָס וויינט און ברומט פון דער שוהל אַרויס... אַז דאָרט אינוועניג זיצט, אין אַ לייכט-בלאָהען נעפּעל איינגעהילט, די נשמה פון דער אָרעמער שוהל און וויינט, און ברומט...

און זי קלאָגט זיך, וואָס די זון פערטהיילט זי... וואָס זי שיט גאַנצע בונטען גאָלדען ליכט אויפ'ן קלויסטער-דאַך און איהר קאַרגט זי אַ שטראַהל... וואַרפט איהר אין מיטען שעהנעם, העלען טאָג, ווי אַ נדבה, קוים אַ בלאַסען שטראַהל... און די

גליטשט זיך איבער איהר און גנב'עט זיך באַלד אַוועק ווי פער־
שעמט!...

און דאָך איז עס נישט געווען די שוהל...

עס איז אַ קליין מיידעלע געוועזען... זי איז געלעגען
אויפ'ן זאַמד, האָט עפּיס געזוכט און געוויינט...

אַז איך האָב מיך אומגעקוקט, האָב איך נאָר איהר אַלט־
אָבגעריבען קליידעל, ווי אַ טונקעל־גראָהען פלעק אויפ'ן געלען
זאַמד געזעהן... אַ פּאָר אויסגעקרימטע שיך!..

נאָך עפּיס האָב איך געזעהן...

מאַמישי... איך שעם מיך... עס ווערט מיר עפּיס אַזוי
וואַרעם... שטעל דיר פאָר אַ פאַליע רויטע, רויט־פלאַמענדיגע
האָר... עס האָט פונקען געשלאָגען...

„וואָס וויינסט דו, מיידעלע, וואָס זוכסט דו אין זאַמד?...”

הערסט, די מוטער האָט איהר אַ צעהנער'ל געגעבען,
עפּיס קויפען געשיקט; האָט איהר עמיץ, דורכגעהענדיג, אונ־
טערגעשלאָגען די האַנד, דאָס צעהנער'ל איז אין זאַמד אַריין...
דעריבער וויינט זי...

איך זאָל איך־ווייס־וואָס פערלירען, וואָלט איך נישט גע־
דאַרפט וויינען...

איך פרעג זי: אַ גרויסען צעהנער צי אַ ווייס צעהנער'ל?

— אַ ווייס! — זאָגט זי און קוקט זיך אַפילו נישט אום.

— איך וועל דיר העלפען זוכען, — זאָג איך.

איך בויג מיך אַראָב, מאַך מיך זוכענדיג, און געפין איהר
אַ ווייס צעהנער'ל.

„נאַ!”

זי איז אויפגעשפרונגען פאַר פרייד. מיט אַ ריהר מיט'ן
קאָפּ האָט זי צוריק אַרונטערגעוואָרפען די רויטע פאַליע האָר...
ווי פון אונטער אַ וואָלקען איז אַרויס אַ קליין, אַלבאַסטער־ווייס
פּנים... מיט אויגען — מאַמישי — מיט אויגען...

ניין, מאַמישי, די אויגען קען איך דיר נישט אויסמאָלען..

עס האָט אין זיי געבליצט אַזוי פיעל פרייד — — —

פאַר קליין און גרויס.

אַ גאַנצע נאַכט האָבען זיך מיר די אויגען געחלומ'ט...
אַ גאַנצע נאַכט...

אָט, דאָס איז, מאַמישי, מיין גאַנצער סוד.
דו שמייכעלסט?
לאַך נישט, מאַמישי, די אויגען וועל איך קיינמאָל נישט
פערגעסען...

מאַמישי — — —
מעג איך שפּאַציערען אויף דער סטאָליאַר-גאַס, קוקען —
— — אויף דער אַלטער שוהל?

— — — — — — — — — —

די ווילדע בריאה.

ערצעהלונג.

דאָס ערשטע מאָל אָטהעמט זי אָב פריי; דאָס ערשטע לאָזט מען זי אַרויס אין גאַס אַריין... און זי טאַנצט אַרום אין שניי!

וואָס זומער איז געווען, געדענקט זי נישט. אונטער'ן קורצען שטערן, מיט דער גרינליכער הויט בעדעקט, איז דאָ ווייניג פלאַץ אויף אַ גוטען זכרון. די ליכטיגסטע איינדריקע ווערען באַלד טונקעל און פערלאָשען. זי אַליין ווייס אַפילו נישט, ווי אַלט זי איז. און קוקענדיג אויף איהר איז אונמעגליך איהרע יאָהרען צו שאַצען. זי זעהט אויס דיק — דאָס איז אָבער נאָר דאָס בייכעל אויפגעלאָפען. — די ברוסט איז איינגעפאַלען, דאָס קעפעל קליין, די הויט אויפ'ן פנים קנייטשט זיך, נאָר זי איז אין גאַנצען צו דין און קליין, מען זאָל זי רעכענען עלטער ווי 9—10 יאָהר. דאָס אויסזעהן טוישט זיך ביי איהר אַלע מינוט: נאָך אַ קינדיש-ליכטיגען שמייכעל, לעגט זיך אויפ'ן אַלטען פנים אַיין איינגעשפאַרטער באָסט; טהייל מאָל פערקרימען זיך איהר די ליפען און די אויגען ברענען אונהיימליך אונטער צוזאַמענגעצויגענע, האָטש ווייניג בעוואַקסענע ברעמען. איהרע געדאַנקען בינדען זיך נישט איינער אָן צווייטען, נאָר וואַרפען זיך דורך און טוישען זיך אָהן אַ שום צוזאַמענהאַנג...

און זי איז נישט אַזוי געבוירען... די באָבע, וואָס האָט האָט זי אָבגענומען, האָט געזאָגט: „אַ שעהן קינד!" די ערשטע פאָר יאָהר האָט זי גוט געוואַקסען. זי האָט פריהער די ברוסט.

דערנאָך די מוטער, דערנאָך דעם פאָטער און שפּעטער אַ־ין אין שטוב דערקאָנט; די שוואַרצע אויגעלעך זענען איהר אַלע טאָג העלער און ריהרעוודיגער געוואָרען. נאָר דאָס האָט נישט לאַנג געדויערט. אין אַ צייט אַרום הויבט זי אָן געהן צוריק.. דער שבל׳דיגער פונק וועקט זיך איהר אין די אויגען אַלע מאָל ועלטענער.. וועניגער געדענקט זי די זאַך. דער פאָטער איז שוין אַוועק אַ יאָהר פינף, דאָך געדענקט זי גאַנץ גוט ווי ער פלעגט זי האַלטען אויף דער שוים און קושען און די מוטער האָט זי איהם אויסגעריסען פון דער האנד, ער זאָל איהר נישט אויסקושען די נשמה. טהייל מאָל געדענקט זי, איז זי ביי דער מוטער געזעסען און דער פאָטער איז געשטאַנען ביי דער מוטער אונטער די פּלייצעס און האָט זיך בעוויזען אַלע מאָל אין אַנ׳אַנדער זייט: קוקו! קוקו! — די שטוב, די פּנים׳ער זענען אַזוי ליכטיג און וואַרעם געוועזען...

דערנאָך האט דאָס אָבער אויפגעהערט. עס איז עפּיס געוואָרען שטיל און טרויעריג און טונקעל. די שטוב איז עפּיס לעדיג געוואָרען, דער פאָטער פלעגט אַ סך מאָל שרייען, די מוטער וויינען; טהייל מאָל האָט מען אַזוי הויך געשריגען, אַז זי פלעגט אַנטלויפען אין אַ ווינקעלע און בעהאַלטען זיך פאַר שרעק. אין אַ צייט אַרום האָט מען זי אָנגעהויבען שלאָגען, דערביי אַלע מאָל וועניגער צו געבען עסען... דערנאָך איז דער פאָטער געשטאַנען אין שטוב פערפינסטערט מיט אַראָבגעלאָזטע אויגען, די מוטער האָט בעהאַלטען דאָס פּנים אין די הענד און האָט זיך געוואָרפען מיט׳ן גאַנצען קערפּער... דער פאָטער האָט שטיל געזאָגט: „איך וועל שיקען געלד"! און האָט זיך איבערגעדרעהט און אַרויסגעגאַנגען... ער איז באַלד נאָך אַמאָל אריינגעקומען, נאָר זי האָט איהם שוין קוים דערקענט, אַזוי בלאַס, אַזוי איינגעבויגען איז ער געוועזען... ער האָט געקוקט אַ פּאָר מינוט אויף ביידען און איז נאָך אַמאָל שוין אויף שטענדיג אַרויס פון שטוב...

פון דאַמאָלס אָן, איז די צייט פאַר איהר אַ שטיק וועגס אין אַ פינסטערער נאַכט, אַ מין שלעפען זיך אין אַ וויסטעניש. אָהן

אַ בוימעל, אָהן אַ בלימעל... הונגער און קעלט אָדער אַ הייסע קאַרטאָפלע און קיים דערוואַרעמט זיך אין בעט...

נאָר אַצונדערט שמייכעלט זי... דאָס ערשטע מאָל (דאַכט זיך איהר), האָט מען זי אַרויסגעלאָזט פון די תפיסה.

אַ גאַנץ ווינטער האָט זי די מוטער נישט אַרויסגעלאָזט פון שטוב. ווען זי האָט זיך אויפגעכאַפּט איז די שטוב געוועזען לעדיג. די שויבען פערקאָוועט, די טהיר פערשלאָסען, נאָר בײם בעט, אויף אַ שטיקעל לײנוואַנד איז געוועזען גרייט פאַר איהר עפּים צו עסען: אַ שטיקעל ברויט, טהייל מאָל אַ בייגעל, אַ נעכטיגע געבראָטענע קאַרטאָפלע... דאָס אַלץ איז געוועזען קאַלט און זי פלעגט עס צו דערוואַרעמען אין בעט און דערנאָך עסען... אַזוי פלעגט זי אָבליעגען אַ גאַנצען טאָג. ביי נאַכט ערשט איז געקומען די מוטער, געמאַכט אַ ביסעל פייער און אָבגעקאָכט אָדער געבראָטען פרישע קאַרטאָפלעס. טהייל מאָל פלעגט די מוטער אַ היים קומען גאָר שפּעט. וואַרטענדיג אויף איהר, פלעגט זי טהייל מאל וואַרפען זיך און שרייען פאַר הונגער, אַרויסשפּרינגען פון בעט און באָרוועס ארום-לויפען אין שטוב און רייסען זיך די האָר, נאָר פאַר דאָס פלעגט איהר דאַמאָלס די מוטער ברענגען עפּים גוטע, זיסע אָדער פעטע זאַכען. אַם בעסטען איז געוועזען ביי נאַכט. די מוטער האָט זיך צו איהר געלעגט, פריהער איז געוואָרען שרעקליך קאַלט, נאָר עס איז אַלע מאָל וואַרעמער געוואָרען און זי פלעגט זיך צודריקען צו דער מוטער אַלץ פעסטער און פעסטער. מיט דער צייט האָט זי זיך צוגעוואָהנט צו שלאָפען ביי טאָג און צו וואַכען ביי נאַכט. אין אָנהויב נאַכט איז נישט גוט געוועזען; פאַר'ן אײנשלאָפען האָט די מאַמע שטאַרק געוויינט, נאָר דערנאָך איז געוואָרען וואַרעם און שטיל און זי איז געלעגען און געלעקט די פינגער און געקוקט אין פענסטער אַריין... אויפ'ן פענסטער זעהט זי אַלערליי בוימער. דורך זיי רייסט זיך אָפט אַריין אַ ליכטיגער שטראַהל און איהר דאַכט זיך, אַז דער פאָטער שטעהט אונטער'ן פענסטער און שמייכעלט

טהייל טאָל איז זי בעז געוואָרען אויף דער מוטער, וואָס לויפט ארום אַ גאַנצען טאָג אין גאַס און האַלט זי אין תפיסה; דאַמאָלס האָט זי נישט געוואָלט עסען, נישט אַריינגעלאָזט די מוטער אין בעט און טהייל מאָל געוואָלט זי נאָך דראַפּען און בייסען... נאָר איהר איינענער הונגער און די מוטערס טרערען האָבען זי איבער־געדבר'ט... זי עסט וואָס די מוטער האָט איהר געברענגט און פרעגט נאָך אַלץ אין כעס: — וואָס לויפסטו — האַ? (זי רעדט שלעכט און שווער). אומזיסט וויל איהר די מוטער געבען צו פערשטעהן אַז דאָס לויפען איז נישט פאַר נחת, אַז זי לויפט ארום צו „פערדיענען", עס זאָל זיין וואָס צו עסען. די קליינע פערשטעהט נישט וואָס מען מיינט „פערדיענען", נאָר זי האַלט זיך נישט לאַנג ביי איין זאַך און פערגעסט אָן אַלעס. טהייל מאָל וועקט זי דאָך אויף די מוטער אין מיטען דער נאַכט: „וואָס פערדיענען?" עס געדויערט לאַנג, איידער די מוטער רייסט אויף די אויגען, דערנאָך בעט זי זיך ערשט: טאָכטער לאָז מיר שלאָפען. נאָר אָבזאָגען טאָר מען איהר נישט, זי איז איינגעשפּארט און וועט באַלד אָנהויבען צו בריקען. די מוטער מוז איהר דערצעהלען, אַז זי געהט אַרום פון הויז צו הויז, און זוכט אויב עס איז נישטאָ עפּיס איין אַרבייט: פּאָמיעס אַריסצוזיגען, ביי דער קיך העלפען, אַ גאַנג געהן... זי הערט נישט אויס אין גאַנצען און האַקט פּלוצלונג איבער מיט אַ נייער שאלה:

— קרעפּלעך — אָדער האָניג בעסער? די מוטער האָט זיך שרעקליך צוויינט. „ווען האָט זי קרעפּלעך, ווען האָניג געגעסען?" זי האָט דאָך אַמאָל געמוזט ביידע זאַכען עסען און דאָס זענען צוויי מאכלים, וואָס זענען איהר ראַפּטום אַריינגעשוואומען אין זכרון. די מיטער וואַרפט זיך אין בעט אַזוי ווי דאַמאָלס, ווען דער פאָטער איז אַרויסגעגאַנגען...

באַלד פערגעסט זי אין גאַנצען. די מוטער בערוהיגט זיך און נעהמט זי אַרום און קושט זי און האַלזט, נאָר אין דער פריה איז זי ביי דער מוטער'ס אַוועקגעהן נישט געשלאָפען און

געזאָגט: מאַמע — קרעפּלעך — האָניג — ברענג. די מוטער איז אַרויסגעלאָפן פון שטוב.

איינמאָל האָט מען זי אויפגעוועקט ביי טאָג. פרעמדע מענשען האָבן געעפנט די טהיר, אַריינגעברענגט די מוטער, אויסגעטהון זי און אַריינגעלעגט צו איהר אין בעט. זי האָט זיך דערשראָקען — נאָר עס איז איהר באלד גוט געוואָרען: דער מוטער'ס לייב האָט געברענט ווי א פייער! עס איז איהר נאָך קיין מאָל אַזוי וואַרעם, אַזוי טרוקען נישט געווען!

ביים לעגען אין בעט אַריין האָבען די פרעמדע געוואָלט עפּיס אַרויסנעמען ביי דער מוטער פון דער האַנד, נאָר זי האָט נישט געלאָזט.. מן הסתם א קרעפּעל! זי לאָזט זיך ארונטער אונטער דער קאָלדרע און געפינט די האַנד, זי עפענט זיך לייכט און זי שווימט אַרויס פון אונטער דער דעקע מיט עפּיס ווייסעס, דינס און האַרטס. זי חאַפּט עס אין מויל אַריין, — עס עסט זיך נישט... זי נעמט עס אַרויס פון מויל, בעקוקט און דערזעהט עפּיס אַ פּאָרטרעטעל, א קליינס אין עק פונ'ם ווייסען...

— וואָס — איז — דאָס — מאַמע? וועקט זי די מוטער, נאָר זי ענטפערט נישט.

עס קימען אַריין צוויי ווייבער, איינע דערלאַנגט איהר עפּיס צו עסען — אַ לעקעכעל — און נעמט ביי איהר אַרויס דאָס ווייסע מיט דעם פּאָרטרעטעל אויס דער האַנד. עס איז אַ בריעף, נאָר ביידע ווייבער קענען נישט לייענען.

דערווייל קומט אָן איין מאַנספערשוין דעקט אויף די מוטער, בעקוקט זי, נעמט ביי איהר די האַנד...

זי הויבט אָן שרייען, זי האָט מורא מען זאָל איהר די מוטער נישט צונעהמען, און עס ווערט איהר אייך קאַלט. נאָר מען דערלאַנגט איהר עפּיס אין מויל און זי שווייגט.

— ר' מרדכי! — מאַכט איינע פון די ווייבער, לייענט נאָר דעם בריעף.

דער פּרעמדער טהוט עס און שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ.

— דער מאַן — זאָגט ער — שרייבט, אַז ער איז קראַנק געוואָרען פון דער שווערער אַרבייט. אַ שניידער איז ער, אַרבייט איבער 18 שעה אַ טאָג... ער בעט זי, זי זאָל איהם שיקען געלד צוריק-צוקומען...

— נאָך! נאָך! זיס! האַקט די קליינע איהם איבער און שטרעקט אויס די הענד.

די ווייבער הערען זי נישט.

— אויף שעהנע צרות געקומען — זאָגט איינע.

אין בעט איז געוועזען היים, דערנאָך האָט מען נאָך איינגעהייצט אין אויווען.

וואָס פאַר אַ גאָלדענע נאַכט עס איז געוועזען. די מוטער וואַרעמט... ביים בעט זיצט אַ פרעמדע און דרעמעלט און ווען זי חאפּט זיך אויף, דערלאַנגט זי עפּיס די מוטער אין מויל אַריין. זי וויל אויך דאָס איינענע. זי וויל שוין אָנהויבען שרייען, נאָר די פרעמדע האָט מורא פאַר איהר קול און דערלאַנגט איהר עפּיס זיסעס, זי רופט עס לעקעבעל און זעצט זיך צוריק און דרעמעלט ווייטער. און דאָס לאָך פון אויוועען איז אָפען, עס ברענט... ווערה, וועה, אַזוי רויט, אַזוי שעהן. עס דרעהט זיך, עס טאַנצט ציק-ציק-ציק! ערשט שוואַרץ, אַצונד רויט, אוי ווי שעהן-רויט...

איין מאָל ביי נאַכט האָט מען זי איינגעוויקעלט אין אַ וואַרעמען שאַל און געטראָגען פריהער ערגיץ ווייט, דערנאָך הויך אויף טרעפּ און מען האָט זי אַריינגעברענגט אין איין פרעמדע, קאַלטע שטוב אַריין. אין מיטען שטוב איז געזעסען אַ קליינע אַלטע ציטעריגע יודענע און האָט געפּליקט פעדערן, אין די זייטען אויף שעניקעס אויף דער פאָדלאָגע זענען קינדער געשלאָפען...

די פעדער-פּליקערין האָט זיך נישט גערוהרט פון אָרט, נאָר געפרעגט מיט אַ פּישטשענדיג אָבגעריסען קול:

— ווער וועט צאָהלען?

— מען וועט שוין צאָהלען! האָבען געענטפערט די יודענעס וואָס האָבען זי געברענגט.

— מאַמע! האָט די קליינע אַרויסגעלאָזט אַ געוויין, פאַר שרעק און קעלט צוזאַמען.

נאָר קיינער קוקט זיך אויף איהר נישט אום.

— אַ יתומה? פרעגט ווייטער די פערפעדערטע אַלטע.

— נאָך נישט...

— מאַמע!

— שריי נישט בהמה, ענטפּערט איהר איינע פון די יודענעס, די מאַמע איז אַוועקגעפֿאָהרען

פלוצלונג איז איהר פרעהליך געוואָרען און אַ שכל'דיגער פונק האָט זיך איהר בעוויזען אין די אויגען.

צום... צום... טאַטען? — נאָר מען ענטפערט איהר נישט.

— וואו וועט זי שלאָפען?

— היינט מיט מיר.

די יודענעס לעגען זי אין אַ קאַלט בעט אַריין, דעם שאַל נעמט מען צו און זי הויבט אָן ציטערן.

— מאַמע! צולאָזט זי זיך אויף אַ קול.

— נעמט זי איין, פריידעל, זאָגען די יודענעס.

— געהט נאָר, געהט! ענטפערט די פערפעדערטע, דאָס איז שוין מיין זאַך.

די וואָס האָבען זי געברענגט געהען אַוועק און די יודענע פון די פערערן הויבט זיך אויף און געהט צו איהר צו.

— שווייג! — מאַכט זי האַרט און טרוקען. און זי דערשרעקט זיך און בלייבט שטיל.

זי קריגט אין דער פריה, גלייך מיט נאָך 4 קינדער, אַ שטיקעל ברויט מיט טהיי — טהיי האָט זי שוין לאַנג נישט

געטרונקען. זי האָט עס גאָר פערגעסען. ביי טאָג קריגט זי אביסעל קאַרטאָפּלעס אָדער קאַשע, ביי נאַכט וויטער טהיי מיט ברויט... זי איז כּמעט זאַט, נאָר עס איז איהר נישט גוט. זי האָט פיינד דיא קינדער און מורא פאַר פריידלען און בענקט...

— מאַמע!

נאָר פריידעל גיט אַ קוק אויף איהר און זי שווייגט. פריידלען האָט זי שרעקליך פיינד.

איין מאָל ביי נאַכט (זי האָט נאָך אַלץ נישט איהר שעניק און שלאָפט נאָך אַלץ נישט ביי נאַכט נאָר ביי טאָג) קריגט זי חשק זיך איבערצודרעהען צו דער אַלטער און צו בייסען און דראַפּען די שלעכטע, די מרשעת... נאָר פריידעל שלאָפט מיט האַלב אָפענע אויגען און זי דרעהט זיך צוריק איבער דערשראָקען.

— וועסט איינליעגען אַמאָל? פישצעט פריידעל'ס קול און דערלאַנגט מיט דער ביינערנער פויסט אין די פלייצעס.

מיט דער צייט האָט זי די מוטער פערגעסען! דאָך בענקט זי און שרייט אַלץ אין איינעם: אַרויס! אַרויס!

זי האָט איהר שעניק בעקומען און פון דעמאָלס אָן האָט זי פאַר פריידלען וועניגער מורא: זי אַנטלויפט פאַר איהר, און אין לויפען קעהרט זי אום און שלאָגט די קינדער, צויאָגט די פעדערן, צוברעכט דעם טאָפּ פון זיי... פריידעל האַפּט אַ בעזים, נאָר זי פערלירט דעם אָטהעם נאָכיאָגענדיג די „ווילדע בריאה“ פאַר דאָס איז זי זיך אָן איהר שפּעטער נוקם. זי מאַכט זיך רוהיג און שטיל, פאַר דאָס אַז די „ווילדע בריאה“ שלאָפט שפּעטער אויף דעם שעניק, וואַרפט זי זיך אויף איהר אַרויף און צוהאַקט איהר דאָס לייב מיט די נעגעל. זי וויינט נישט, נאָר פערבלוטיגט בייסט זי די ליפּען. די רעשט גרינע קינדער בעהאַלטען זיך אין די ווינקעלעך און אָטהעמען פאַר שרעק...

נאָר היינט האָט דאָס אַלץ אויפגעהערט. אַ יודענע איז געקומען צו פריידלען און געזאָגט, אַז מעהר ועט מען שוין פאַר דער ווילדער נישט צאָהלען: „נישטאָ פון וואַנען“.

פריידעל האָט זיך אויפגעשטעלט, אין די אויגען האָט איהר אויפגעבליצט דאָס רשעות. זי האָט אָנגעכאַפּט די „ווילדע בריאה" און ארויסגעשטופּט פון שטוב.

די ווילדע בריאה איז אַראָבגעקראָכען אויף אלע פיער פון די טרעפּ (געהן אויף טרעפּ האָט זי נישט געקענט) און אַצונד, האַ, האַ! זי זעהט די גאַס! אַזוי ווייס, אַזוי שעהן! אַ גלייכער, ווייסער, בלישטשענדיגער שניי! הו האַ!

און זי לויפט איבער'ן שניי באָרוועס און לאַכט...

דִי לְבָנָה דֶערְצֶעהלט.

— מיער פון קוקען אויף ווייסען מאַרמאָר און אויערס ווייסע גאַז־בעלייכטונג, האָב איך מיך אָוועקגעדרעהט און געוואָרפען אַ בליק אויף איין אונטערגאַס.

פון איין איבערגעבויגען הייזעל געהט אַרויס אַ באָרוועס יונגעל, שלעכט געקליידט (די שמאַטעס האַלטען זיך אויפ'ן קוים) און געגענאיבער, פון אַ צווייט הויז, כמעט אַ מפולת, קומט אויך אַרויס אַזאַ יונגעל.

קוים זענען זיי איינער צום צווייטען צוגעקומען, האָב איך שוין נישט געוואוסט, וועלכער עס איז אַרויס פון וועלכען הויז.ביידע אויסגעדאַרט, מיט ברענענדיגע אויגען, ביידע ציטערן פאַר קעלט. אפשר פאַר הונגער אויך.

איך הער ווי זיי שמועסען.

— פאַרטיג?

— און דו?

— אויך!

— האָסט געגעסען?

— ניין... דער טאַטע האָט נישט געבראַכט.

— מיינער — קראַנק; די מאַמע וויינט...

— געהען מיר?

— בעסער לויפען... ס'איז קאַלט...

— נו!

זיי לויפען פייל פון בויגען אין שטאָדט אַריין.

איך קוק זיי נאָך.
ביי איינעם פון די שענסטע הייזער שטעלען זיי זיך אָב.
— זעהסט! מיין פעטערס הויז! מאַכט איינער שטאָלץ.
דער צווייטער ווייזט אויף אַ הויז גענענאיבער!
— דאָס איז מיין פעטערס!
— מיין פעטער האָט מען אָבער געברענגט איין אַראַביש פערד'ל פאַר 16 טויזענד!
— מיינער האָט אַ קאַרעטע מיט 4 פערד ווי די לייבען!
— מיינער האָט אפשר טויזענד דערפער!
— מיינער — אפשר הונדערט שטעדט!
— שוטה! ביי מיין פעטער זענען די מעבעל פון גאָלד!
— בהמה! ביי מיין פעטער — סאַמע בריליאַנטען!
— אָבער מיין מוהמע מיט איהרע פערפומען! די נאָז רייסט עס אויף!
אַ וואַ! מיין מוהמע געהט אַלע טאָג אין טעאַטער אַריין...
— און אַז מיין פעטער שפּילט יעדע נאַכט אין קאָרטען — האַ?
זיי האָבען זיך לאַנג געשפּאַרט און שיער נישט געפאַלען זיך אין די האָר אַריין...
איינער איז דאָך פריהער אָבגעשטאַנען.
— קאַלט, מאַכט ער מיט אַ ציטער.
דער צווייטער שטעהט אויך אָב:
— איך בין זעהר הונגעריג, זאָגט ער, עס נאָגט מיך! קלינג אָן ביי דיין פעטער...
— ניין — ענטפערט יענער דערשראָקען — ער האָט אָנגעזאָגט דעם שווייצער, ער זאָל מיר הענד און פיס צערברעכען!
— מיין פעטער — דאָס זעלבע! — ענטפערט דער צווייטער.
זיי לאָזען ביידע טרויעריג אַראָב די קעפּ.
— געהען מיר?

און קליין און גרויס.

— בעסער לויפען..
און אויפ'ן וועג:
— מאָרגען ביי נאַכט נאָך אַמאָל...
— יאָ... איבערלויפען... איך וועל געבען אַ סימן...
איך וועל אַ קריי טהון ווי אַ האָהן...
— ... איך וועל דיר ענטפערן מיט אַ מיאָוק פון אַ קאַץ.
— גוט...
זיי זענען מיר פערשוואונדען געוואָרען.

קינדער שפּיעל.

פאַר די צערקווע.

אַ גאָלדענער טאָג...

די זון אויבען אין בלויען הימעל, די קאָפּולע פון דער צערקווע אונטען אין דער בלויער לופט — פלאַקערן... שפּריצען פייער.

די אַלעע אין סקווער אַרום צערקווע איז איבערפול, דאָס אויסגעשפּרייטע זאַמד בליצט גאָלדיג, דאָס ליכט רייסט זיך אַריין צווישען די געוויקסען, בעזוכט די פּערוואָקסענסטע ווינקעלעך און בעשיינט אַ חברה קינדער וואָס ליעגט אַרום קלאָמב פון אויסגע־מישטע פלאַמענדיג־רויטע רויזען און אָבגעמאַטערטע, האַלב־גע־בויגענע ווייסע ליליען.

— סקוצ׳נאָ! 1) רופט זיך אָן אַ יונגעל פון אַ יאָהר פונפ־צעהן אין אַ גענעראַלסקי מונדיר מיט אַ רויטען אונטערשלאַג, רויטע קלאַפּען און זילבערנע טראָלבען. ער שפּרינגט אויף.

עטליכע „מאַטראָסען" טהוען דאָס זעלבע, גענעצענדיג, און ווישענדיג זיך דעם שוויס. —

די רעשט קינדער שטעהט אויך אויף, — אָרעמערע קינדער, אין איבערגעמאַכטע זאַכען, אָן וועלכע מען דערקענט די פאָטערס: אַ פּאָליציי־מאַן, אַ צערקווע־דיענער, איין אָרעמער טשינאָווניק...

די האַלטען זיך אַביסעל פון וויטען, מיט אויסגעשפּיצטע אויערן, גרייט צו ערפילען יעדען בעפעהל.

---

1) לאַנגוויילינ.

— קומט ווייטער שפילען! זאָגט דער גענעראַל מיט אַ שטימע, אין וועלכער עס קלינגט שוין אַ קאָמאַנדאָ-טאָן.

— אין וואָס? פרעגט אַ מאַטראָס.

— אין איין אָביסק! 1) רופט זיך נישט דרייסט אָן איינער פון אָרעמען עולם.

— בילאָ! 2) גענעצט דער „גענעראַל!"—

— וו ווייענציאַניע! 3) פראָפאָנירט אַ מאַטראָס.

— די באַרישנים 4) קענען נאָך נישט אַרוים פון פרייוט 5).

— זיי וועלען אָנקומען.

— אָבער דערווייל? — סקוצנאָ! גענעצט דער גענעראַל. אַ קליינע פויזע.

— וו סוד! 6) הערט זיך אַ שטילער פאָרשלאַג, ווייטער פון אָרעמען עולם אַרוים.

— חאָראָשאָ! 7) שמייכעלט דער גענעראַל —

— נאָ, קאָוואָ סודיט טאָ 8)? פרעגט אַ מאַטראָס.

— ווזיאַטאָצניקאָ! 9)

— ניע סטאָיט! 10)

— ראַזודענסטוויענקאָוואָ!

— עטאָ געראָי! צאַר יעוואָ זשאַלויעט 11)

— שמיטאַ! מאַשענניקאָ 12) שמיטאַ! ראַזבאָיניקאָ 13)...

— חאָראָשאָ... רופט מען אַרום.

— ווער וועט זיין שמיט? פרעגט דער גענעראַל.

אַלע ציהען מיט די אַקסעל; קיינער וויל נישט... אַלע קוקען מיט רחמנות פנים'לעך און האַלב מיט שרעק צום גענעראַל, ער זאָל, חס ושלום, נישט הייסען...

— וואַניא בודיעט! 14) רופט אויס דער גענעראַל.

וואַניאַ, דער יונגסטער, לויט די קליידער אויך דער אָרעמ-

1) אונטערזוכונג. 2) שוין געווען. 3) חופּה, קדושין. 4) פרייליינס. 5) אַזיל. 6) געריכט. 7) גוט. 8) נאָר וועמען משפּט'ן? 9) לאַפּאָווניק, שוחד געהמער. 10) נישט כדאי 11) דער פייזער האָט'ן ליעב. 12) שווינדלער. 13) מערדער. 14) וואַניאַ וועט זיין.

סטער, אַ געלבלעך בלאַסער, מיט אַ גרויס קעפּעל, אויפגע־שוואָלמען בייכל און פיילענבויגענדיגע פיסלעך, בעקומט טרערען אין די אויסגעזעצטע אויגען.

— יאַ ניע כאָטשיע! 1) שטאַמעלט ער, וויינענדיג.

דער גענעראַל טופּעט מיטן פוס.

— דו מוסט...

— ניין, ניין! דאָס יונגעל וואַרפט זיך אויף דער ערד

— איך הייס!

— ניין און ניין! און דאָס יונגעל גראָבט אַריין די הענד־לעך און די פיסלעך אין זאַמד... כאָטש טויט מיך

— חברה הייסט! אמת?

— יאָ! יאָ! רופען זיך אָן אַלע אַרום...

— אַ'נישט, טרייבט מען דיך אַרויס פון חברה!

— טרייבט! שרייט וואַניאַ מיט פערצווייפלונג.

— וואַניאַ, — רופט זיך אָן דער גענעראַל ווייבער — וואַניאַ — און געהט צו צום ליעגענדיגען — הער וואַניאַ — ער בעמיהט זיך וואָס מעהר ליעבשאַפט איינצופליסען אין דער שטימע — בעקומסט, ווייסט וואָס?

— וואָס? העשעט וואַניאַ, און הויבט דאָס קעפּעל אויף העכער אַ ביסעל און קוקט צום גענעראַל אַרויף מיט אַ הונגער־בליק.

דער גענעראַל קלערט אַ ווײַלע און פּלאַצט אַרויס, — שאָקאָלאַד!

וואַניאַ'ס הונגער־אויגען בליטצען אויף.

— אַ גאַנץ טעוועלע?

— אַ האַלבס! דינגט זיך דער גענעראַל.

— אַ גאַנץ! שפּאַרט זיך איין וואַניאַ.

— אַ גאַנץ! גיט דער גענעראַל נאָך, נישט אָהן פערדרוס.

נאָר וואַניאַ'ס אויגען לעשען זיך צוריק אויס.

— גענאַרסט מיך?

— ניין... מיין גענעראַלסקע וואָרט!

— גיב פאָראויס!

---

1) איך וויל נישט.

— נא! און דער גענעראל נעהמט ארויס, נישט אהן הרט״ה, א טעוועלע שאקאלאד און דערלאנגט וואניא׳ן.

וואניא גראבט אויס דאס רעכטע הענטעל פון זאמד און האפט אן דאס טעוועלע פון דער אויסגעצווירגענער זייט.

דער גענעראל פערהאלט די צווייטע זייט, וועלענדיג אב־ברעכען האטש א שטיקעל.

וואניא בעמערקט דעם מאנעווער, רייסט געשווינד אויס דאס גאנצע טעוועלע.

— פרעסער! זידעלט דער גענעראל, און איבערדרעהענ־דיג זיך צו חברה:

— אצונד קלויבט אויס א וואיעני סוד 1)

— די — פרעדסיעדאטעל! 2) רופט מען צום גענעראל.

נאר וואניא, וואס האט זיך שון געהאט אויפגעזעצט, מיט ציטעריגע הענטלעך אבגעשיילט דאס טעוועלע פון בליצענדיגען בלייערנעם העמדעל און געחאפט צום מול, נעמט עס נאך׳ן ערשטען אבלעקען צוריק ארויס פון מויל און צעוויינט זיך.

— וואס ווייטער? דרעהט זיך אויס דער „גענעראל" צו־קאבט.

— איהר וועט מיך שלאגען!

א שטילע רחמנות׳דיגע פויזע.

— נו — רופט זיך אהן א מאטראס — א ביסעל שלאגען מוז מען דאך!

— אבער נישט קאפען מיט די פיס! בעט זיך וואניא...

— גוט! — געבען אלע נאך

— נישט רייסען ביי די האר..

— נאר אביסעל!

— ניין, גאר נישט, עס טהוט וועה! צוהעשעט זיך וואניא, — און נישט שטעכען מיט שפילקעס! גיט ער צו.

דאמאלס געהט צו איהם נעהנטער צו דער גענעראל, און טהוט א טופ מיט׳ן פוס און א געשריי:

---

1) קריעגס־געריכט. 2) פארזיצענדער.

— פרעס ?

וואניא ווערט פערציטערט, חאפט די שאָקאָלאַד אין מויל־צריין און לעקט.

— פרעס ! זאָג איך.

וואניא הויבט אָן קייען פאַר שרעק.

— געשווינדער !

וואניא פאָלגט ; א רגע, און דאָס גאַנצע טעוועלע פערשווינדט.

— אצונד מוסט דו ! שרייט דער געניעראַל און אויס־דרעהענדיג זיך צו די חברה :

— קלויבט זאַסיעדאַטעליעס !

חוזק.

(אַ שמועס).

— איהר קענט חוזק׳ן?

— אַודאי!

— וואו געפינט מען איהם?

— וואו נישט? אין גאַס, אין הייזער, אין שוהל, אין בית־המדרש, אָפּט זיצט ער תפוס!

— אַ שעהנער פערשוין!

— ער וועט דען שטאַרבען אויף זיין בעט?

— ווי זעהט ער אויס?

— ווי חוזק! הויט און ביין; אַ הויט פון פאַרמעט מיט לאַבענדיג־וויינענדיגע וואָרצעל, האַפּטען און שראַמען. אויגען האָט ער אויך משונה׳נע; זיינס אַ בליק קען קיין בעל־בתי׳שער מענש נישט אויסהאַלטען. ליפּען האָט ער פערברענטע, דינע, צוזאַמען־געפרעסטע. עס דאכט זיך, ער עפענט זיי נישט און דאָך שיטען זיך איהם נאָדלען פון מויל, אַז עס שטעכט יעדען אין אַלע אברים.

— ווי אַזוי קליידט ער זיך?

— קריעה־בליעה: וואָס קלעהרט איהר! אַ טויץ בגדים, גאָר סאַמע לעכער און חוזק שטאַרט פון אומעטום אַרויס...

— פון וואַנען לעבט ער?

— פון צרות, בויך־ צייהן־ לעבער־ און האַרץ־וועהטאָג! פון

וואַנען זאָל ער לעבען? אַז אַ מענש איז אַ לא יוצלח! ער איז אפילו בקי אין די קליינע אותיות נאָר טויגען — טויג ער צו גאָר נישט. איידער מען האָט איהם דערקענט, האָט מען אויף איהם רחמנות געהאַט, טאַקי, אַ תלמיד חכם, פאַר וואָס נישט! האָט מען איהם געמאַכט פאַר אַ מגיד. העלפט גאָט — שטאַרבט אַ ראש־הקהל, אַ יוד אַ גביר, אַ רעדעל־פיהרער, מאַכט ער אַזאַ הספד, אַז דער גאַנצער עולם איז שיער נישט צוקנאַקט געוואָרען פאַר געלעכטער; די ווייבערישע שוהל האָט געלאַכט, איהר פערשטעהט?! אַז אַזוי, אויס מגידות! מען מאַכט איהם פאַר אַ בדחן; מאַכט זיך ווייטער אַ גבירישע חתונה, שי״ן אלף רו״ב נדן... איז ער אַזוי משמח חתן כלה, אַז מען ווערט צוגאָסען פאַר געוויין! און דער הספד איז דוקא וויינענדיג, דאָס בדחנות לאַכענדיג, נאָר דאָס פנים, די גרימאַסען ברענגען אַרויס פון די כלים. אַז מען שמועסט אַ לא יוצלח! אַ פערשאָלטענער מענש!

— פערשאָלטען?

— אמת פערשאָלטען, וואו ער ווייזט זיך, קומט אַריין די קללה! ווין אין קעלער ווערט זויער, מילך אין שטוב — גע־רונען, שעהנע מיידלעך און חנ׳ודיגע ווייבלעך ווערען נמאס ומאוס; פון בעלי־צדקות — שווינדלער, נישטען — פון די גרעסטע בעלי־בתים! פון גבאי׳טעם — ר״ל, וואָס עס ווערט! למשל — מען מאַכט אַ חשבון פון צדקה געלד, מתן בסתר, מאיר בעל־נס, אַזוי אַ חברה, עס דאַרף זיין עודף! די פושקע האָט אַ שלאָס, די גבאים קען מען פאַר פיינע לייט, והוצאות זענען קליינע, הכנסות — די והותר. חוזק קומט אַריין — פעהלט שוין ¾ געלד! עס ווערט אונטער די הענד פערשוואונדען! וויל ער, ווייזט ער נאָך זיינע שוואַרצע קונצען און געפינט דאָס געלד ביים רב אָדער ביים גבאי אין שטיוועל! אַז ער איז דאָ, געהט אפילו אומגעצעהלט געלד לאבוד! וואו ער שטעקט אַריין די נאָז, איז אויס אמונה, אויס בטחון, אויס קרעדיט!

— ווי לאָזט מען אַזוינס אַריין אין אַ יודיש הויז?

— מען לאָזט טאַקי נישט, ער גנב׳עט זיך דאָך אומעטום

אַריין... וואָס קלעהרט איהר, מען היט זיך פאַר איהם ווי פאַר פייער. דער רב ענטלויפט כמטחוי קשת, דַיָנִים חלש'ן, בעלי בתים'ס בייכער טרייסלען זיך ווי אין אַ פיעבער, די גרעסטע משכּילים פערגעסען די צונג אין מויל, בעלי צדקה לאָזען די אויגען אַראָב ווי די גרעסטע גנבים, און נשים — רחמנא־ליצלן — זענען מפיל פאַר שרעק! אַפילו בתולות...

— פון וואַנען קומט איהר צו דער סחורה?

— ווייסט איין בורא עולם! וואו מען זייעט איהם נישט קומט ער אַרויס! דאָ פון אונטער דער ערד, דאָ פאַלט ער אַראָב פון הימעל, דאָ יאָגט איהם אָן דער טייוועל ערגיץ פון אַ זייט... ער אַליין ווייסט נישט, פון וואַנען ער נעהמט זיך.

— און איינער אַליין?

— עלענד ווי אַ שטיין! קיין קרוב, קיין גואל... און עס איז קיין וואונדער נישט: קיינער וויל זיך צו'ן איהם נישט דערקענען, און ער אַליין וואָלט זיין אייגענעם טאַטען נישט דערקענט...

— אַ כשוף?

— אַ כשוף!

די רויז.

(אַ זומער ערצעהלונג).

עס געהט צו פסח, עס איז פריהלינג, און אין זאַקסישען גאָרטען וועלען זיך באַלד די רויזען בעווייזען.

איהר האָט עפּים ליעב רויזען? אין אייער שמייכעל אַרום די ליפּען דערקען איך, אַז יאָ! איי. וואָס פאַר אַ ליכטלעך עס האָבען זיך אין אייערע אויגען אָנגעצונדען! לאָזט נישט אַראָב די ברעמען! בהן צדקי — איך וועל קיינעם נישט אויסזאָגען! נאָר, אַז איהר האָט ליעב, וועל איך אייך טאַקי דערצעהלען אַ מעשה פון אַ רויז...

אַמאָל איז געוועזען אַ רויז.

געוואַקסען האָט זי אין איין עפענטליכען (אפשר אין זאַקסישען) גאָרטען, אויפ'ן טראַוניק, נאָהנט צו דער אַלעע, אויף אַ שטעכענדיגען שטרויס.

בשעת ווען איהרע שוועסטער האָבען שוין לאַנג אינ'ם בליהען פערגעסען, איז זי נאָך יונג און גרין געוועזען. זי האָט נאָך דעמאָלט אויף אַנעמיע געליטען: וועניג, אָרעם בלוט געהאַט, און האָט זיך געשעמט פאַר דער וועלט צו ווייזען. זי האָט זיך בעהאַלטען ווי אַם־טיעפסטען צווישען די שטעך־נאָדלען

נאָר אין שטילע נעכט האָט זי זיך אַמאָל אַרויסגערוקט, איין אויג געוואָרפען אויף איהרע שוועסטער, אויף אַלע ראָמאַנטיש גליקליכע בלומען, און פון זיי אויפגעהויבען דעם טרויעריגען

בליק צו׳ם בלאָהען, קלאָרען הימעל מיט אַ שטילע, נאָר אַ וויינענדיגע פּרעטענסיע צו גאָט, פאַר וואָס ער האָט אין איהר אײנער פערגעסען, זי אײנע פערטהיילט, איהר אײנער אַזאַ טרויעריגע, איינזאַמע, עלענדע יוגענד געגעבען...

דאָס פלעגט אָבער נישט לאַנג דויערן. זי פלעגט זיך גיך און באַלד פאַר עפּיס דערשרעקען, און, פערציטערט, זיך צוריק בעהאַלטען אין שטרויס. מיט אַמאָל דאַכט זיך איהר — מען שיסט; דאָס האָבען ערגיץ, למזל טוב, עטליכע קנאָספּען גע־פּלאַצט. אָט הערט זי זיפצען — דאָס גוססט נאָר ערגיץ אין זאַמד אַ צוטרעטענע בלום.. עס הערען זיך עטליכע האַלז־און נאָז־טענער — אַ פערשפּעטיגטער קאָרטען־שפּילער געהט זינגענדיג אַהיים, און לאָזט זיך הערען אין גאַס.

דאָך איז זי נישט זיכער, צי זי זעהט עס און הערט עס וואַכענדיג אָדער נאָר אין חלום. טהייל מאָל דאַכט זיך איהר, אַז איהר גאַנץ לעבען איז אַ חלום... אַז זי איז נאָר אַ געוועהנ־ליכער דאָרן, און אַ רויז נאָר אויפ׳ן עולם־הדמיון! אַז זי וועט זיך גיך און באַלד אויפחאַפּען שפּיציג און פערקרימט און פול מיט ברענענדיגע, גיפטיגען זאַפט!

* *
*

מיט דער צייט איז דער רויז בעסער געוואָרען. איהר דאָקטאָר איז געוועזען די וואַרעמע זון און עטליכע טראָפּען זומער־רעגען... זי איז אַלע מאָל געזונדטער און פולער געוואָרען. דאָס ערשטע רויזען־בלוט האָט איהר אָנגעהויבען צו קרייזלען אין די אָדערן, זי ווערט רויט און רויטער, מיט יעדער מינוט שעהן און שעהנער. דערביי ווערט זי אויך מוטהיגער און שטאַרקער ביי זיך!

און וואָס רויטער און געזונדטער זי ווערט, הויבט זי זיך אַלץ העכער און העכער, און קוקט אַלע מאָל זיכערער און לעבענדיגער אַרוים אויף דער פרייער וועלט. דערנאָד איז געקו־

מען די העכסטע צייט, זי איז שוין אין גאַנצען צייטיג, פול מיט זאַפט און שאַרלאַך־רויט! אצונד הויבט זי זיך אויף אין גאַנצען, שטרעקט אַרויס דאָס גאַנצע קעפעל הויך איבערן שטרויס, אום אַלעם מיט אָפענע אויגען צו בעטראַכטען, און פון אַלעם בע־טראַכט צו ווערען!

❀ ❀
❀

זי קוקט זיך אום און פערוואונדערט זיך! אַלע איהרע שוועס־טער זענען שוין פערשוואונדען געוואָרען; זי איז געבליבען איין רויז אין גאָרטען, איינע אַליין. עס פרעהט און שרעקט זי צוזאַמען!... האָטש זי האָט אַלעס נאָר ווי אין חלום געהערט און געזעהן, ווייסט זי דאָך, וואָס דאָס פערשווינדען בעטייט! זי ווייסט, אַז איהרע שוועסטער זענען פון די שטרויסען אַראָב אין דער וועלט אַריין זוכען גליק. וואָס דאָס „גליק" אַליין איז, דאָס ווייסט זי נישט, נאָר עפּיס טרוימט איהר, אַז עס איז אַ גליק פערהאַנען, אַז דאָס גליק וואַקסט נישט אויפ'ן שטרויס, אַז צוליעב איהם מוז מען אַרויס פון דער שטעבעדיגער אָרעמער היים אין דער פרייער וועלט אַריין, צוגעזעצט צו עמיצענס אַ ברוסט!

זי שרעקט דאָס געחלומטע גליק און דאָך ציהט עס זי ווי אַ מאַגנעט... זי דערמאַהנט זיך, אַז איינמאָל האָט זי געהערט אַזוי זיס מיזיקאַליש רעדען פון גליקליך זיין און גליקליך מאַכען... מענשען האָט זי נישט איינמאָל געזעהן און געהערט בעהאַלטען אין שטרויס... טהייל עלענדע, טרויעריגע, פערקרימטע מענ־שען... נאָר טהייל פרעהליכע, גליקליכע מיט רויזען אויפ'ן האַרץ! און די האָבען געשמייכעלט, און דאָס פנים האָט זיי געשטראַהלט מיט גליק! זי וויל אויך אויסגלייכען, בלאַנק מאַכען אַ זויער־טרויעריג פנים, זי וויל אויך ליכט אָנצינדען אין האַלב פערלאָשענע אויגען...

זי וויל זיך אַליין אָברייסען פון שטרויס און צו־קלערן זיך צו דער אַלע, וואו מענשען וועלען באַלד אָנהויבען שפּאַצירען... עס „פּאַסט" דאָך נישט; זי ווייסט שוין, אַז דער סדר עולם איז

נישט, רויזען זאָלען זיך אָברייסען אַליין... מען מוז וואַרטען... אויך אונטען וועט מען זי נישט בעמערקען! עס קען דורכגעהן אַ פערטראָגענער סוחר, אַ פּראָצענטניק, וואָס לויפט נאָך זיין אָפּפער אָדער וואָס ענטלויפט פאַר'ן געזעטץ... אַ טרעגער מיט אַ שווערע לאַסט אויף די פּלייצעס, וואָס וועט אויף איהר גאָר קיין מבין נישט זיין און נישט אָבטרעטען פון וועג... און אונטער אַזוינע פיס וויל זי אודאי נישט שטאַרבען. זי מוז בלייבען אויפ'ן שטרויס, חאָטש אַזוי איינזאַם און טרויעריג!

— מען וועט דאָך באַלד קומען! טרייסט זי זיך! מיינע שוועסטער זענען דאָך אויך נישט זיצען געבליבען!

* *

*

עס איז אַ קלאָרער, העלער פריהמאָרגען; זיי וועלען זיך באַלד בעווייזען! דער הימעל איז אַזוי העל־בלאָה, אַזוי צוזאָגענ־דיג, אַזוי שמייכעלדיג, אַזוי גוט! אין אַזאַ שעהנעם העלען טאָג מוז איהר גליק געבאָרען ווערען, און — ווי אַ זילבערנע שטראַהל פון הימעל, ווי אַ ברכה פון גאָט, אַראָבפאַלען אויף איהר! זיי וועלען זיכער קומען און איינער פון זיי... איינעם פון זיי וועט זי בעגליקען!

זי הויבט זיך נאָך העכער איבערן שטרויס. זי גלייכט אויס און צולעגט איהרע רויטע קליידלעך, מיט חנ'ודיגע טהוי־בריל־יאַנטען בעשיט. זי לעגט דאָס קעפעל אַ ביסעל אין אַ זייט; אַזוי פיהלט זי זיך שעהנער און נעהנטער צו דער שמאָלער אַלעין.

* *

*

עמיץ געהט!

עס הויבט אָן ציטטערן דאָס קליינע רויזען־הערצעל. זי וויל זיך שוין צוריק בעהאַלטען, זי האָט חרטה... נאָר דער, וואָס קומט אָן, חאָטש ער זעהט זי נאָך נישט, ציהט זי שוין צו ווי אַ מאַגנעט.

אַ רויז איז פון נאַטור צו ערדעל, עס זאָל איהר אַזוינס געפעלען!

* *
*

מיט אַ גראָהעם פּאַראַסאָל אין דער האַנד, מיט גרויסע קאַ־לאָשען אויף די פיס, מיט אַ דיקען פּאַלטאָט, פערמאַכט אויף אַלע קנעפּ, מיט אַ ווייס טוך פערבונדען די ציינער, מיט אַ הויכען צילינדער אין דער לינקער און אין דער רעכטער האַנד אַ דיקען ווייַן־שטאָק, איבער וועלכען דער גאַנצער קערפּער בויגט זיך אין'ם גאַנג; מיט אַ גאָלען קאָפּ און דאָפּעלטע ברילען אויף דער דאַרער, געגאָרבעטע, שפּיציג־ביינינער נאָז, קומט אָן — שלעפּענ־דיג אַ פוס נאָך אַ פוס — איין אַלטער „דייטש״!

די רויז האָט זיין שטילען גאַנג נישט דערהערט, און קיין צייט נישט געהאַט זיך פאַר איהם צו בעהאַלטען.

ער שטעלט זיך פאַר איהם אָב, שלעפּט צו איין פוס צו'ם צווייטען! מאַכט צורעכט די דאָפּעלטע ברילען און בעטראַכט די פרישע בריאה...

ער רונצעלט דאָך די נאָז; זי איז איהם נישט געפעלען.

— פּהי! — בלאָזט ער אַרויס פון צווישען די בלאָהע ליפּען, און דערפון ווערט אַ ריח און אַ געדוויש, גלייך אַ פויל בלאַט וואָלט געפלויגען אין דער לופט.

— פּהי! שוין נישט פאַר מיר! צו פיעל ענטוויקעלט...

צו אַלט! איך דאַרף יונגער, פרישער; נאָך גרינלעך, עפּיס אַזוינס — — —

ער לעגט צו צוויי פינגער צו די ליפּען, וויל ענדיגען מיט אַ וואָהל־יונגערישען פייף, נאָר עס קומט אַרויס קוים אַ צישען פון אַ שלאַנג — — — און געהט ווייטער.

— ברעך די פיס! קען זיך די רויז נישט איינהאַלטען.

* *
*

אָט, עס קומט אָן אַ מענש אין די מיטלערע יאָהרען.

עס גערט אַ יונגער מאַן מיט אַראָבגעלאָזטע אויגען...

— אַח! ער וועט מיך נישט דערזעהן! טרייסט זי זיך און שרעקט זיך צוזאַמען!

דער יונגער מאַן קומט נעהנטער. זי האָט נאָך אַזאַ טרויעריג פּנים נישט געזעהן! אַ דינער ביטערער שמייכעל בלאָנדזיעט אַרום אַ פּאָר קליינע בלאַסע ליפּען... דער יונגער שטערן איז געדונצעלט, אויף די בלאַסע באַקען איז שוין לאַנג, אַ פּנים, קיין פרעהליכער שטראַהל נישט געפאַלען... זיינע אויגען זעהט זי נישט, נאָר זי פיהלט, אַז זיי מוזען זיין בלאָה און שעהן ווי דער הימעל, נאָר טרויעריג — ווי עס קאָן נאָר זיין אַ הימעל אָהן זון!

— און קיין איינציגע פון מיינע שוועסטער — וואונדערט זי זיך — האָט זיך פאַר אַזוינעם נישט געאָפּפערט?

דער יונגער מאַן הויבט פּלוצלינג אויף די אויגען; זי האָט געטראָפען! דאָרט קאָן זיין אַ הימעל, נאָר דערווייל איז אַ ים פון לייד! ער דערזעהט זי אויך; רייבט זי מיט דער האַנד דעם שטערן, ווי איינער וואָס דערמאַהנט זיך עפּיס; זיין פּנים ווערט בלאַסער, און דער דינער ביטערער שמייכעל ווערט ברייטער און ברייטער און פערשפּרייט זיך אַלץ העכער און העכער ביז די אויגען צו... נאָר באַלד פאַלט דערויף אַ געדיכטער שאָטען פון וועהטאָג! ער פערברעכט די הענד:

— אַ רויז — ציטערן זיינע ליפּען — אַ רויז! — ווען יענע האָט מיר „יאָ" געזאָגט, האָט זי אַ רויז געטראָגען... נאָר דאָס אייגענע ציערונג האָט זי געהאַט אויף דער ברוסט, ווען זי האָט מיך אָבגענאַרט... די אייגענע רויז!

— אַח, דאָס נאַרישע האַרץ! בייזערט ער זיך אויף זיך אַליין — ער קאָן נאָך אין איהר און אין ר ו י ז ע ן נישט פערגעסען!

— מאַרש! קאָמאַנדירט ער זיך, און רייסט זיך אַוועק מיט געוואַלד, און פערשווינדט אין איין אַנדערע אַלעע.

— אַח, גאָט, גאָט, קלאָגט זי די רויז — וואָס מיינע שוועסטער קענען!

אָה! זי וועט עס נישט טהון... ביז'ן לעצטען אָטהעם, ביז'ן לעצטען הויך! אָה ניין! אינם טרייעם אָפּפערן זיך איז דאָס העכסטע גליק פון א רויז!

* * *

עס קומען אָן צוויי עלטערע דאַמען; געהענדיג, בעטראַכ־טען זיי אַלע שטרויסען; אַלע זענען לעער!

— זיי מוזען דערוואַקסענע זיהן האָבען! טראַכט זיך די רויז.

— נאָר פאַר וואָס קומען זיי נישט אַליין — זעהט עס איהר וואונדערליך אויס.

— מיר האָבען זיך פערשפעטיגט — מאַכט איין דאַמע צו דער אַנדערער.

— איך זעה שוין — ענטפערט די צווייטע — עס וועט שוין דאָס יאָהר קיין רויזען נישט זיין!

די רויז וויל דאָך. מען זאָל זי בעמערקען, אָבוואָהל דאָס רחמנות אויף יענעם קלינגט איהר נאָך אין הערצעל. זי בע־וועגט זיך און עס געראָטהה איהר!

— אָט, א רויז! מאַכט איינע.

— איך זעה שוין — זאָגט די צווייטע — „קיין מעשה נישט" פון א רויז, נאָר איינע איז קיינע! פאַר מיינע געסט דאַרף איך וועניגסטענס — א טאָפּ איינגעמאַכטס... נאַכט אויף נאַכט ווייז און קאָרטען! דאַרף דאָס אויך נישט פעהלען.

— איך — וועניגסטענס איין עמער זאַפט...

די אָרעמע רויז דאַנקט גאָט, אַז די דאַמען זענען פערביי־געגאַנגען. זי שטויסט זיך אפילו נישט, ווי אַזוי מען דריקט אַרויס דעם זאַפט פון רויזען, ביי וואָס פאַר א פייער עס פרעגלען זיך קאָנפיטורען... נאָר די דאַמען אַליין זענען איהר נישט גע־פעלען; אַזוינע דיקע, שמאַלציגע פנימער...!

עלעגאַנט געקליידט, דער אָבערציהער מיט דער העלער אונטערלאָג אויפ'ן אַקסעל, מאָדישע זעק אַלס ביינקליידער. איין אָפּענער זיאַקעט, פון וועלכען עס קוקט אַרויס אַ גאָלדען (אָדער אַ געגילדט) קיטעל, און ענדיגט זיך נאַכלעסיג, אַראָבפאַלענדיג מיט אַ גרויסען פערדס־קאָפּ אין אַ ראַם פון אַ קליינער פערדס־פּאָדקאָווע; איבער דער ברוסט טאַנצט אין דער לופט אַ גאָלדענע פאַנסנעע אויף אַ דין־זילבערנע האָר; אַ יעגער־הוט, און — אַ פּנים, צו וועלכען מען האָט זיך געמוזט גוט און שאַרף צוקוקען, מען זאָל דערזעהן, אַז דאָס לעבען האָט שוין לאַנג דעם פרישען הויך דערפון אַראָבגעבלאָזען... נאָר די אויגען זענען רויטליך־מיעד, אין אַרום־געפּאַסט מיט בלאָהע רענדער.

די רויז בעמערקט ער באַלד, נאָר ער בלייבט אפילו נישט שטעהן אַ רגע.

— פאַר איין אַנדערער — טראַכט ער — איז אַ רויז גענוג. איך וואָלט געשיקט אַ רויז מיט דער פרישער טהוי, אַ שמעקענדיגען בילעט מיט פלאַמענדיגע ריימען אונטער אַ דורך־געשטאָכען האַרץ... זי וויל אָבער בריליאַנטען!

* *
*

עס קומט אָן אַ בלאַסער יונגער מאַן, לאַנגע, נאָכגעלאָזטע, פּאָעטיש פאַנטאַסטיש צושויבערטע האָר. די אויגען פערזענקט אין הימעל, גלייך ביידע בלאָהע פאַרבען ווילען זיך צוזאַמענגיסען! אין מויל מיט גוט געריימטע ליפּען — אַ זיס זומערליעדעל אָהן ווערטער, און אויפ'ן בלאַסליכען, מיט גאָלדענע זון־שטראַהלען לייכט גערוימעלטען פּנים איז אויסגעגאָסען אַ פאַרביג־פּאָעטישער חלום.

די רויז דערפיהלט אַ שטאָך אין האַרץ, גלייך עס האָט זי אַ פייל געטראָפען.

עס טהוט איהר וועה, נאָר די וועהטאָג איז אַזוי זיס, אַזוי עדעל־זיס! איהר ציטערט דאָס קליינע רויזען־האַרץ, און

צאַפּעלט ווי אַ יונג פויגעלע אין שטייג, עס ווילט זיך אויס-רייסען!

— אָט — דאָס איז דער — צאַפּעלט עס און רייסט זיך — וואָס עס האָט זיך מיר אַזוי לאַנג געחלום'ט! וואָס גאָט האָט מיר געוויס בעשערט! גליק איז אויף זיין ברוסט! אַה! ער זאָל מיך נאָר זעהן: ער זאָל מיך נאָר זעהן!

און איהר היים געבעט איז ווייטער געהערט געוואָרען; ער האָט זי דערזעהן!

ער בלייבט שטעהן ענטציקט! די בלאָהע אויגען ווערען איהם גרעסער און די שטראַהלען אין זיי — ליכטיגער און וואַרעמער!

ער געהט צו און בעריהרט זי זאַכט מיט די ציטערדיגע פינגער. ער לעגט צו זיינע ליפּען צו איהרע עדעלע בלעטלעך... זיי טרינקען פון איהר טהוי... ער קושט זי...

— אָה, דו שעהנע! זיסע, הימלישע רויז! זינגט פון איהם אַרויס — דו גאָטעס זיסער שמייכעל! דו בעסטער שטראַהל פון זיין אויג! ווי ליעב האָב איך דיך! ווי דו ציהסט מיך צו דיר!

ער קושט זי נאָך אַ מאָל... און זיינע ליפּען דערפיהלען אַז די רויז וויל זיך אָנקלעבען אין זיי... אַז זי אין גאַנצען ציטערט און וויל זיך אָברייסען פון שטרויס...

און ער ציטערט אויך! נאָר אַ טרויעריגער וואָלקען ציהט זיך פלוצלונג איבער זיין פנים. ער רוקט זיך אָב.

— ניין — ציטערן זיינע ליפּען, בשעת ווען ער חאַפּט די הענד צו זיך, גלייך ער וויל זיי נישט געטרויען —

— דאָס נישט! איך וועל דיר פאַר דיין גוטס מיט קיין שלעכטס נישט צאָהלען...

„צו געשווינד וואָלסט דו פערוועלקט אין מיין נאַכער שטוב... דענערוווירט — וואָלט איך דיך נאָך בעליידיגט, און דערנאָך — מיר אין קאָפּ אַ קויל אַריין־געיאָגט...״

„אָ, ניין! בליה ווייטער, בליה! דו וועסט בלייבען די קע־נינין פון אַלע מיינע חלומות... וואו איך וועל זיין. וועל איך אַלץ שיקען מיינע זיפצען און מיין געבעט צו דיר... נאָר בליהען זאָלסט דו ווייטער.."

„בליה"!

און ער געהט אַוועק,..

* *

*

בעטויבט, בלייבט די רויז אויפ'ן שטרויס און בעמערקט נישט, אַז מיט דער אַלעע קומט אָן אַ שכור.

ער וואַקעלט זיך אַהין און אַהער, זינגט עפּיס אונטער דער נאָז און פאַלט גלייך אויפ'ן שטרויס אַרויף.

אַז די פּאָליציי האָט'ן שפּעטער־צו אויפגעהויבען, האָט זיך דער שטרויס צוריק אויסגעגלייכט, נאָר די רויז איז שוין אויף איהם נישט געוועזען. —

די טויטע שטאָדט.

ארומפאָהרענדיג אויף דער פראָווינץ וועגען דער יודישער סטאַטיסטיק, האָב איך אונטערוועגענס געטראָפען אמאָל א יוד וואָס האָט זיך געשלעפּט טריט ביי טריט אין שווערען זאַמד. דער יוד זעהט אויס קראַנק, קוים וואָס ער געהט. קוים וואָס ער שלעפּט די פיס. איך קריעג אויפ'ן רחמנות און נעהם איהם אויף, אויף דער פוהר. ער זיצט אויף, שטעקט מיר אָב „שלום עליכם"! פרעגט מיך אויס וועגען אַלערליי נייעס. איך ענטפער און פרעג צום סוף:

— און איהר פון וואַנען זייט, ר' קרוב?

— פון דער טויטער שטאָדט! — ענטפערט ער געלאַסען. איך מיין ער שפּאַסט.

— וואו איז עס, פרעג איך — הינטער די הרי חשך?

— אי! — שמייכעלט ער, — דוקא אין פּוילען...

— אין אונזער מדינה, אזא שטאָדט?

— פערהאַן! — זאָגט ער — פערהאַן! הגם די אומות העולם, וויסען נישט פון איהר, און האָבען איהר קיין גוישען נאָמען ביז היינט נישט געגעבען... עס איז א יודישע, איין עכט יודישע שטאָדט!

— וואָס רעדט איהר?

— וואָס איהר הערט! איהר קענט אודאי געאָגראַפיע און מיינט, אז אלץ איז דאָרט פערשריבען; אז אָסור! מיר יודען לעבען אָהן געאָגראַפיע!.. נישט פערשריבען און פון נאָהנט און וויייט קומט מען צו אינז און מען פאָהרט פון אונז. נאָך וואָס געאָגראַפיע?... יעדער בעל־עגלה ווייכט דעם וועג...

— איהר גלויבט נישט? פרעגט ער ווייטער.

איך שוויג.

— און דאָך איז אַזוי! אונזער מרא דאתרא שרייבט זיך דורך מיט אַלע גאונים פון דער וועלט! עס געהען שאלות ותשובות וועגען אַלע די וויכטיגסטע זאַכען... און אַלץ ווערט פערזאָרגט... איז נאָך דער צייט! נישט לאַנג, למשל: האָט מען מתיר געמאַכט איין עגונה, וואָס האָט שוין לאַנג אויסגעלעבט איהרע יאָהרען; נו, וואָס איז? דער עיקר איז דער שכר פון פלפול, נישט די עגונה!

ער מאַכט ווייטער:

— אַלע „איינקלעך" וויסען שוין לאַנג פון אונזער שטעדטיל... קומען, ברוך השם, גאַנץ אָפט... פאָהרען, ברוך־השם, נישט לעדיג אַרויס.

— דאָס ערשטע מאָל הער איך פון אַ טויטער שטאָדט!

— איז ווירקליך אַ וואונדער! מוזט איהר זיך אַ ביסעל האַלטען פון ווייטענס... עס איז דאָך איין עכט יודישע שטאָדט, איין אמת'ע עיר ואם בישראל; זי האָט אַלץ וואָס אַ שטאָדט ברויך; משוגעים אפילו, צוויי, אָדער דריי! אין מסחר האָט זי אויך אַ שם!

— פיהרט עפּיס אַרויס צי אַריין?

— וואָס? וואָס זאָגט איהר? פרעגט דער יוד, נישט רעכט פערשטעהענדיג. — סחורה, מיינט איהר, אַרויס און אַריינפיהרען?

איך שאָקעל מיט'ן קאָפּ אויף יאָ.

— געוויס! — ענטפערט ער — מען פיהרט אַרויס תפילין און רצועות, מען ברענגט אַריין אתרוגים פון קורפו און ערד פון ארץ ישראל! אָבער נישט דאָס איז דער עיקר: דער עיקר איז דער האַנדעל אויפ'ן אָרט, אין שטאָדט גופא, שענקען, אורחים־שטיבלעך, אַלטוואַרג... כּנהוג בישראל, ווי דער שטייגער איז...

— איין אָרעמע שטאָדט?

— וואָס הייסט רייך און וואָס הייסט אָרעם? ס'איז דאָ פרנסה! גאָר אָרעמע לייט, געהען אַרום אין די הייזער, אין דער־היים אָדער אין סביבות... דאָס מעהרסטע — אויפ'ן אָרט! ווער עס שטעקט אוים אַ האַנד, דעם גיט מען. אַנדערע זוכען זיך לייכטע מלאכות, אַ שטייגער: אַ מעקלעריי, זוכען אין די גאַסען און געפינען אַ כשר'ע מציאה... דער רבונו של עולם פערלאָזט נישט!... יתומים עסען טעג ביי בעלי בתים און לערנען אין תלמוד תורה; פון יתומות ווערען דיענסט־מיידלעך, קעכין, פאַהרען אָב און זענען זיך אויך מפרנס... אלמנות, גרושות און עגונות (אין די לעצטע צייט איז פערהאַן אַ סך עגונות) זיטצען פערשלאָפען איבער פייער־טעפ! און פערדרייכט, חלומט זיי, אַז עס וואַקסען שוין גרייטע זעמעל אויף די ביימער... אַנדערע לעבען גאַנץ בכבוד!

— פון וואָס?

— פון וואָס? ווי דער סדר עולם איז! איין אָרעמאַן האָט בטחון, אַ סיחר שלינגט לופט, און דעם ערד־אַרבייטער, דעם קברן מיין איך, דעם פעהלט אוודאי נישט...

צי מאַכט ער חוזק, דאָס אויסגעדאַרטע יודעל, דער גל־עצמות, מיט'ן מאָדנע פייער'ל, וואָס בליצט איהם אין די טיעף איינגעפאַלענע אויגען? אויפ'ן שאַרף־ביינינגען פנים, וואָס איז אַרומגעצויגען ווי מיט אַ געל שטיק פאַרמעט, בעוויזט זיך דאָך קיין מינדסטען שמייכעל... נאָר דאָס קול זיינס... עפּיס קלינגט עס מאָדנע!

— וואָס איז עס פאָרט — פרעג איך — פאַר אַ מין שטאָדט?

— וואָס הייסט? אַ שטאָדט ווי אַלע שטעדט! פערהאַן אַ שוהל; אויף די ווענד, דערצעהלט מען, איז געווען אַמאָל אויסגעמאָלט אַלערליי חיות, בהמות און עופות, פון פרק שירה אַרוים... אויפ'ן בעליק ווייטער — אַלערליי כלי זמר, פון דוד

המלך, עליו השלום ... איך האָב עס שוין נישט געזעהן, נאָר אַלטע יודען זאָגען!

— און היינט?

— היינט? שטויב און שפּינגעוועבס... נאָר אַ הילצערנע קייט, פון איין שטיק אויסגעשניצט, הענגט נאָך אַראָב פון בעליק, פאַלט זיך אַזוי בנעימות אַראָב, און אַ זייט פון ארון קודש, רעכטס פון פרוכת, וואָס איז ווייטער אַ מתנה פון פרומע נשים... ווער עס האָט געמאַכט די קייט, געדענקט מען נישט, נאָר אַ מייסטער איז עס געוועזען! אַזאַ קייט!

— אין שוהל — דערצעהלט ווייטער דער יוד — דאַוונען, ווי דער שטייגער איז, סאַמע פּראָסטאַקעס — בעלי מלאכות; אויסגענומען שניידער, וואָס האָבען אַ בעזונדערן מנין, און קצבים מיט בעלי־עגלות, וואָס האָבען זיך האַיאָהר געדונגען אַ בעזונדער שטיבעל צו דאַוונען... די שוהל קען קיים עברי! שעהנע בעלי בתים, בני תורה דאַוונען אין בית המדרש, אַ גרויס בית המדרש... אַ סך ספרים! הסידים ווידער דאַוונען אין שטיבלעך!

— און מחלוקת פערהאַן?

— כל זמן מען לעבט! אויפ'ן קברות פאַר דאָס, איז שלום... איין בית עלמין פאַר אַלע... דאָס מרחץ מיט דער מקוה זענען אויך בשותפות פאַר אַלע...

— וואָס נאָך פערמאָגט איהר?

— וואָס דאַרף מען נאָך? געוועזען הכנסת אורחים, אונטער־געגאַנגען... אורחים קענען שלאָפען אין בית המדרש... לעדיג ביי נאַכט... אַ הקדש האָבען מיר!

— אַ שפּיטאָל, מיינט איהר?

— נישט קיין שפּיטאָל, נאָר אַ הקדש. צוויי שטובען, פריהער איז עס געוועזען דעם בעדערס דירה, דערנאָך האָט מען געמאַכט, דער בעדער זאָל יוצא זיין מיט איין שטוב און די צווייטע זאָל זיין אַ הקדש... בסך הכל ליגען דאָרט, דאַכט זיך, דריי קראַנקע ווייבער. איינע, נעביך, איין אַלטע, אָבגענומענע פיס, און ליגט איבער־אַנאַנד; אַ צווייטע — הענד און פיס

אָבגענומען, אין נאָך אַ משוגענע ענונה, דריי ווינקלען פאַר־נעמען די בעטען, אין פיערטען שטעהען קוימען־אויוועןǃ אין מיטען האָב׳מיר נאָך אַ טויטען־שטיבעל, טאָמער טרעפט זיך!

— איהר לאַכט פון מיר, ר׳ קרוב, — פאַל איך איהם אין די רייד — עס איז דאָך ציאַחנאָויקע! ציאַחנאָויקע מיט איהר מסחר, צדקות אין מעשים טובים! פאַר וואָס זאָגט איהר: די טויטע שטאָדט?

— ווייל איך מיין טאַקי די טויטע שטאָדט! איך רעד פון אַ שטאָדט, וואָס באַלד אין דער התחלה, ווען זי האָט זיך געבויעט, איז זי געהאַנגען אויף אַ האָר, און היינט, אַז די האָר האָט זיך איבערגעריסען, הענגט זי אין דער לופט. אויף גאָר־נישט האַלט זי זיך. און ווייל זי האַלט זיך אויף גאָר־נישט און שוועבט אַרום אין לופט, איז זי געוואָרען אַ טויטע שטאָדט... ווילט איהר, וועל איך אייך דערצעהלען, פאַר וואָס און ווי אַזוי.

— אַדרבא... זעהר אינטערעסאַנט.

עס פאַלט דערווייל צו די נאַכט... דער הימעל ווערט אין אַ זייט בלוטיג, פייערדיג; דאָרט געהט אונטער די זון. פון דער צווייטער זייט דאַגעגען, פון אַ קלאָרען, לייכטען נעפּיל שווימט אַרוים די לבנה, ווי אַ כלה׳ס פּנים פון אונטער אַ ווייסען שלייער. די בלאַסע שטראַהלען, וואָס זי זייעט אויף איבער דער ערד, ציטערן און מישען זיך אויס מיט די ציטערדיגע שאָטען פון דער טרויעריג שטילער נאַכט...

עס ווערט אונהיימליך.

מיר פאָהרען אַריין אין אַ וועלדעל. דער לבנה׳ס שטראַהלען גנב׳נען זיך צו אונז דורך די ציטעריגע בלעטער...

אונטען, צווישען אַראָבגעפאַלענע בלעטער און צווייגען, טאַנצען אַרום קליינע ליכט־רעדלעך, ווי זילבערנע מטבעות, עפּיס אַ כשוף שטעקט אין דער בעלייכטונג, אין שטיל־רוישענדיגען וואַלד...

איך וואַרף אַ בליק אויפ'ן אורח, ער האָט שוין, דאַכט זיך, גאָר איין אַנדער פנים... עס איז אַזוי טרויעריג און ערנסט; דער בליק, דאַכט זיך, איז אַזוי עהרליך און פראָסט...

זאָל דאָס אַ ליגן אמת זיין?

האַ... איך וועל הערען!

— פון דער ערשטער רגע אָן — דערצעהלט דער ייד, — האָט די שטאָדט געהאָנגען אויף אַ האָר, ווייל מען האָט זי באַלד געשטעלט אויף איין אָרט, וואו עס טאָר, על פי דין, קיין יודישע שטאָדט נישט זיין! ערשט, אַז עס האָט זיך צונויפגעזאַמעלט דאָס ערשטע מנין, האָט מען געמאַכט איין אסיפה... עס איז געבליבען, מען זאָל זיך צורעכענען צו איינער פון די שטעדט אין דער סביבה. אויף דעם סמך האָט מען דערווייל געבויעט אַ מקוה, אַ שוהל, דערנאָך — אַ מרחץ, געקויפט נאָך אַ שטיקעל ערד אויף אַ הייליג אָרט...

און, אַז מען האָט שוין אַלץ אָבגעטהון, האָט מען געשיקט שתדלנים, וואו אַהין מען דאַרף, מען זאָל דאָס אַלץ בעשטעטיגען...

— מיט'ן קאָפ אַראָב?

— וואָס געהט ביי אינז נישט אַזוי? עס קען דען אַנדערש זיין?...

— ווייס איך...

— סיי ווי סיי — אַ מעשה שהיה! און עס איז גאָר־נישט אַזוי קרום געוועזען ווי איהר מיינט...

געווען איז אַ יוד איין עושר, אַ גביר! דער גביר איז געווען, פערשטעהט איהר, ווי דער סדר עולם איז, אַ שטיקעל, און אפשר אַ שטיק קרוב למלכות... אַ תקיף... האָט מען אַלץ געמאַכט אויף זיין נאָמען: זיין שוהל, זיין מרחץ, זיין מקוה, — אפילו זיין הייליג אָרט... פאָליציע האָט געשוויגען; איך זאָג דאָך אייך — אַ תקיף!

אַז עס וועט קומען דאָס פאַפיער פון העכערן אָרט, וועט ער איבערשרייבען אויף קהל, וועט אויפהערען דאָס לאַ־יוהרץ געלד.

— און דערנאָך האָט דער גביר געזאָגט: עלי כתיב?

— ניין, מיין ליעבער הארר, דעמאָלט זענען נאָך אַזוינע גבירים אין דער מאָדע נישט געוועזען... מען האָט בכלל פון „עלי כתיב" נאָך נישט געוואוסט. נאָר הערט וואָס עס קען זיך פּאַסירען, וואָס עס מאַכט זיך אַמאָל אויף דער וועלט!

נישט דער גביר, נאָר דער שתדלן האָט אָנגעמאַכט די גרויסע צרה... אויפ'ן וועג, האָט ער זיך מישב געוועזען, און איז ענטלאָפען! מיט'ן געלד, מיט די פּאַפּיערען... און איבער־געלאָזט דעם פריש געבאַקענעם קהל, איין עגונה מיט לעבענדיגע יתומים...

— האָט מען געשיקט אַ צווייטען?

— אַזוי געשווינד? איידער מען איז געוואָהר געוואָרען, אַז ער איז ענטלאָפען, איידער וואָס, איידער ווען, איז דערווייל דער גביר געשטאָרבען און איבערגעלאָזט, צווישען אַנדערע, אַ יורש אַ יתום קטן... פאַר 21 יאָהר טאָר ער דאָך נישט אָבשרייבען!

— איילט מען זיך נישט?

— געוויס... אַז ער וועט אַלט ווערען איינאונצוואַנציג יאָהר, וועט מען שיקען אַ נייעם שתדלן און אפשר צוויי...

— און מען האָט עס פערשריבען לזכרון אין פנקס?...

— אָט! אָט!... האָט טאַקי דער פנקס געדענקט און דער עולם פערגעסען!

טהייל זאָגען, אַז דער פנקס איז פערברענט געוואָרען: דער גבאי האָט געהאַלטען דעם פנקס און הבדלה געמאַכט, און־טערגעצונדען אַ ביסעל בראָנפען און ואיננו...

קהל דערווייל, קיין עין הרע, וואַקסט; יודעלעך, ברוך השם, מעהרען זיך. עס קומען צו פון אַנדערע קהלות אויך: דער ברענגט איין איידעם, דער אַ שנור, מיט איין וואָרט עס צעוואַקסט זיך. און, ווי להכעיס, דעם גביר'ס יורשים פאַלען! די אלמנה האָט חתונה און פאָהרט אָב, איין זוהן נאָכ'ן צווייטען זוכען פרנסה אין דער פרעמד... אויף שבעה ימים זיך צו־לאָפען. געבליבען איז נאָר דער יתום קטן... קהל מאַכט איהם

איין אַפּוטרופּס, מאַכט איהם חתונה, גיט איהם צו אַ גענייטען שותף —

— דער מאַכט איהם אויס איין אויער!

— כדת משה וישראל!

און צרות האָט ער פון שותף, גרעסערע פון ווייב; אַ פאַלשע וועקסעלע האָט ער אויך אונטערגעשריעבען, מאַכט ער אויך פּליטה... אַ גרויסער באַנקראָט... היימישע, פרעמדע, עס ווערט אַ געוואַלד, אַ געשריי, עס שפּאַרט אָן אין סאָנד, עס קומט אַ קאָמאָרניק... געלד איז נישט געווען, מטלטלין האָט דאָס ווייב בעהאַלטען, — נעמט זיך דער קאָמאָרניק צו דער שוהל מיט'ן בית עלמין!

אַ דונער האָט אַריינגעשלאָגען אין שטעדטיל! אַ דונער פון ריינעם הימעל אָהן אַ פּיצעל וואָלקען, דען, פערשטעהט איהר, דאָס אַלץ איז געווען ביז דער לעצטער רגע בסוד סודות...

פלוצים, גאָר פלוצים, אויף אַמאָל איז מען געוואָהר גע־וואָרען, אַז קהל הענגט, ווי איך האָב אייך געזאָגט, אויף אַ האָר!

וואָס בלייבט צו טהון? פאָהרט מען צו אַדוואָקאַטען... וואָס קענען זיי ראַטהען אין אַזאַ פאַל? מען זאָל צולאָזען אַ ליציטאַציע, דער קאָמאָרניק זאָל אַלץ פערקויפען, און קהל זאָל אָבקויפען! וועט קאָסטען, וועט קאָסטען! קהל איז דאָך אָבער דערווייל נאָך קיין קהל נישט, מען האָט דאָך די פּאַפּיערען פערלוירען אויפ'ן וועג? זאָל מען אויפשטעלען איין אַנדערן גביר, און אויף זיין נאָמען קויפען. דער עיקר — מען זאָל נישט וואַרטען, ביז דער גביר וועט, חס ושלום, אָבקומען אָדער אַוועקקומען, רחמנא ליצלן.

אין פלוג, דאַכט זיך, נישט קיין שלעכטע עצה... היזק האָבען געלד איז קהל געוועהנט... איז אָבער שוין דעמאָלט געווען נישט איין גביר, גאָר עטליכע! שתדלנים — גאָר אַ מאַסע! אויף וועמען זאָל מען פערשרייבען? וועמען נעמט מען פאַר אַ שתדלן? אַלע ווילען, אַלע קענען זיך בעליידיגען... — מאַכט מען איין אַסיפה און מען קלעהרט... און קלערען קלערט

מען אַזוי לאַנג, ביז עס ווערט אַ מחלוקת. און ביי אונז, אַז עס מאַכט זיך אַ מחלוקת, הערט עס אַזוי געשווינד נישט אויף... אַמאָל דאַכט זיך — אָט, שוין שלום, דאָס פייער זינקט איין, נאַ דיר! קומט אַ שלום־מאַכער און גיסט צו בוימל, פלאַקערט ווייטער אויף, און — עד היום הזה!

דער ייד ווישט זיך אָב דעם בלאַסען שטערן און דער צעהלט ווייטער:

— דערווייל איז געשעהן אַ מעשה, טאַקי — מויל און אויערן אויפצושטעלען! כמעט נישט צו גלויבען...

— נאָר, — גיט ער צו מיט אַ שמייכעל — עס איז דאָך נאַכט און די חיה וואָס שפּאַציערט ביי נאַכט אין הימעל (ער ווייזט אויף דער לבנה) הייסט „אמונה"... ביי נאַכט, בפרט אין אַזאַ שטילע נאַכט, לאָזט זיך אַלץ גלייבען...

— געווים, בין איך איהם נישט ווילענדיג מודה.

— און די מעשה איז טאַקי אַ שרעקליכע.

דער קאָמאָרניק האָט אַרויפגעשטעלט אַ פוס אויפ'ן הייליגען אָרט... די מתים דערהערען, ווערען, אַ פּנים, ביין... עס רוקען זיך אָב מצבות פון קברים... די מתים קומען אַרוים... איהר גלויבט?

— איך בין, חס ושלום, — זאָג איך, — קיין אַפּיקורס נישט; אין השארת הנפש גלויב איך... נאָר...

— וואָס „נאָר", רב קרוב, וואָס „נאָר"?

— איך האָב געמיינט, אַז נאָר די נשמה בלייבט... די נשמה, וואָס פליהט אין הימעל אַריין; אָבער דער גוף, וואָס געהט אין קבר אַריין, דער גולם, דער פוילט... כיי ווי סיי, אָהן דער נשמה, ריהרט ער זיך נישט... קען נישט אויפשטעהן...

— גוט געזאָגט, — לויבט מיך דער ייד — אויף מיר אַזאַ יאָהר! איך האָב, — זאָגט ער ווייטער, — הנאה, אַז איהר זענט אַ יודע ספר... דאָך, פערגעסען האָט איהר, ר' קרוב, אָן עולם הדמיון פערגעסען! די נשמה, זאָגט איהר, געהט אין הימעל אַריין... גוט... נאָר וואו אַהין געהט זי? איינע אין גן עדן, די צווייטע אין גיהנם אַריין... אין גן עדן אַריין געהט די נשמה פון צדיק, אין גיהנם אַריין די נשמה פון רשע! דעם קומט פאַר זיין גוטס —

לויתן, שור הבר, יין המשומר... און יענעם, פאַר זיין רשעות — הייסע כמאָלע... עס רעדט זיך נאָר אַזוי! נאָר דאָס הייסט: שכר ועונש. פאַר וואָס קומט שכר ועונש? ווייל אַ מענש, כל זמן ער לעבט, האָט אַ ברירה. וויל ער — טהוט ער גוטס, וויל ער — טהוט ער שלעכטס, און, אַזוי ווי ער בעט זיך אויס, אַזוי, הא? שלאָפט ער...

ווי איז אָבער דער דין, אַז אַ מענש איז קיין מענש נישט, זיין לעבען איז קיין לעבען נישט, און טהוט נישט, נישט קיין גוטס, נישט קיין שלעכטס, ווייל ער קען נישט טהון, ער האָט קיין ברירה נישט צו טהון און פערשלאָפט אַ לעבען, און קומט עס איבער ווי אין איין עולם הדמיון? וואָס קומט אַזאַ נשמה? גיהנם? פאַר וואָס? זי האָט קיין פליעג אויף דער וואַנד נישט געטויט... גן עדן? פאַר וועלכע דרשה, זי האָט קיין האַנד אין קאַלט וואַסער אַריין נישט געטהון...

— וואָס ווערט טאַקי פון אַזאַ נשמה?

— גאָר נישט! זי לעבט ווייטער אין עולם הדמיון... זי שיידט זיך נישט אָב פון גוף... נאָר פריהער האָט זיך דעם בעל דבר געחלומט, אַז ער לעבט, אויף דער ערד, און היינט חלומט זיך איהם, אַז ער לעבט, אין דער ערד!

אין אונזער שטעדטיל איז כמעט קיינער קיינמאָל נישט רעכט געשטאָרבען, ווייל עס האָט קיינער נישט רעכט געלעבט! נישט קיין גוטע, נישט קיין שלעכטע; קיין רשעים, קיין צדיקים... פשוטע שלאָף־מיצלעך אין עולם הדמיון... לעגט זיך אַזאַ שלאָף־מיצעל אין קבר אַריין, בלייבט עס שלאָף־מיצעל נאָר אין איין אַנדערע דירה, — ווייטער נישט...

דריבער איז דאָס גאַנצע שטאַרבען ביי אונז אַ ריינע קאָמעדיע! דען, אַפילו ביים לעבען, לעגט עמיצען אַ פעדער אונטער דער נאָז, וועט ער זי אַוועקיאָגען? און אַ איינגעגעסענע פליעג טרייבט ער אַוועק? גלאַט, מען ווערט פטור פון אַ פיערטער ציצה, מען איז יוצא מיט דריי, צי מיט פיער פסול'ע, ווי ערגיץ אַ מנהג איז! אויך ווערט מען לויז פון דאגת פרנסה... אָבער ווייטער?

דער זעלבער חלום, דער אייגענער עולם הדמיון... אין אסך שטעדט איז אזוי... און, עס טרעפט ערגיץ, ווי ביי אונז האט געטראפען, אז א מת קריכט ארויס פון א קבר, הויבט ער גאר נישט אן צו גערענקען, אז ער האט אמאל ודוי גע-זאגט, געגוססט און איז געשטארבען... קוים פאלען איהם, ביים אויפהויבען, די שערבעלעך אראב פון די אויגען, געהט ער גלייך אין בית המדרש, אין מרחץ אריין, צו אהיים עסען קוגעל... ער ווייסט פון גארנישט!

איך ווייס נישט צי די לבנה איז שולדיג צי איך אליין בין עפיס געוועזען נישט ווי אלע מאל, — איך הער, גלויב, און פרעג נאך:

— נו, זענען אלע, אלע מתים אויפגעשטאנען...

— ווער ווייסט? מען פיהרט עפיס ביכער? אפשר זענען געווען שטילע אפיקורסים וואס האבען געקלערט, אז עס איז תחית המתים, און זענען, להבעים, געבליבען ליגען... ־ אר א קהל מתים, איין עדה איז אויפגעשטאנען! אויפגעשטאנען און ענטלאפען פאר'ן קאמארניק אין נאהנטען וואלד אריין.

— פאר וואס אין וואלד אריין?

— אין שטאדט אריין האבען זיי נישט געקאנט... עס איז דאך געווען ביי טאג, און על פי דין, טאר מען זיך נישט ווייזען ביי טאג אין תכריכים... א שטאדט מיט מעוברת'ע ווייבער... זיי קענען זיך נאך, חס ושלום, פערקוקען און געווינען גרייטע מתים...

— רעכט... און דער קאמארניק...

— איהר פרעגט אויף איין ערל... ער האט נישט גע-זעהן א ווארט... אפשר שכור געוועזען... גארנישט... ער האט זיינס געטהון, פערשריבען...

— און פערקויפט?

— נאך נישט... דערווייל איז נאך קיין קונה נישט דא...

— און די מתים?

— אט... די מתים!

ער רוהט זיך אָב אַ רגע און דערצעהלט ווייטער:

— קוים איז צוגעפאַלען די נאַכט, זענען די מתים צוריק אין שטאָדט אַריין... יעדערער געהט צו זיך אַ היים, גנב'עט זיך אַריין דורך אַ טהיר, אַ פענסטער, צי דורך אַ קוימען... חאַפּט זיך צו צו דעם אַלמער... אַרויסגענומען מלבושים, אָנגעטהון זיך, אָבגעגענעצט, און געלעגט זיך וואו עס איז שלאָפען...

צומאָרגענס איז שוין געווען אַ פולע שטאָדט מתים...

— און די לעבענדיגע האָבען געשוויגען?

— מען האָט עס נישט בעמערקט!... פערנומען געווען מיט מחלוקת... יעדען איז דער קאָפּ פערדרעהט, אַלע פער־יאַחמערט! און צוריק געשמועסט, ווי אַזוי דערזעהט מען עס אַ חלוק צווישען אַ לעבענדיגען מיט אַ בר מנן אהן תכריכים? עס איז נישט אַזוי לייכט!

אַז אַ זוהן האָט דעם פאָטער דערזעהן, האָט ער דריי מאָל אויסגעשפּיגען: פו, פו, פו, „און מיר האָט זיך געחלומט, אַז איך האָב קדיש געזאָגט, ירושה גענומען... אַלע בייזע חלומות צו מיינע שונאים'ס קעפּ!"

איין אַלמנה דערזעהט איהר מאַן, וואַרפט זי איהם אַריין אַ מתנת־יד, געגאַרט האָט ער זי, דער עכברוש... חוזק מאַכט ער! און זי, אַ נאַרישע יודענע, האָט איהם נאָך נייע תכריכים געמאַכט!

— און אַז זי האָט דערוויל חתונה געהאַט?

— ווער חתונה געהאַט? אין מחלוקת האָט מען אונטער־געצונדען און פערברענט די שוהל, מיט'ן בית המדרש מיט דער חופה... הכל כאשר לכל... דערביי זענען כמעט אַלע געווען „פּאַדסוד"...

— און וואָס ווייטער?

— גאָר נישט... די מתים זענען לעבענדיג געוואָרען, די לעבענדיגע האָבען אָנגעהויבען אויסצושטאַרבען, פון ענגעניש, פון דער לופט... דער עיקר, פאַר הונגער...

— אַ הונגער איז געווען״

— ווי ערגיץ! ביי אונז יאָ... די מתים האָבען זיך גע־זעצט אויף זייערע ערטער אין מנינים און אויף זייערע ערטער אין דערהיים ביי דער שיסעל אויך... מען האָט נישט גע־וואוסט, נאָר עס האָבען פלוצים לעפעל פערפעהלט, — פון איין שיסעל עסט מען, האָט פערפעהלט לעפעל... אַ בעל־הבית'טע ווייסט, אַז זי האָט אַזוי פיעל לעפעל ווי מענשען... קלערט זי, אַ גנבה! פרומע זאָגען: אַ כשוף... נאָר, אַז מען ווערט געוואָהר, אַז אומעטום פעהלט און אַז דאָס עסען געניגט נישט, — האָט מען שוין געזאָגט: אַ הונגער־יאָהר און מען האָט געהונ־גערט, און מען הונגערט נאָך...

און אין אַ קורצע צייט האָבען די מתים גובר געוועזען די לעבענדיגע... זיי זענען היינט קהל און פיהרען קהל! זיי זענען נישט פרה וברה, דאָס נישט, נאָר אַז עמיץ שטאַרבט, גנב'נען זיי איהם אַראָב פון דער מטה, נעמען אַרויס פון קבר און עס געהט נאָך אַ מת אַרום אין שטאָדט...

און וואָס פעהלט זיי? זאָרגען, זאָרגען זיי נישט, פאַר'ן טויט — קיין פחד נישט... עסען עסט מען אַבי אַ ברכה צו מאַכען, בענטשען צו קענען... אָבער מען דאַרף עס נישט, מען בענקט נישט דערצו, הוא הדין — טרינקען... הוא הדין וואָהנען; הונדערט מתים קענען וואָהנען אין איין שטוב, — מען דאַרף קיין לופט נישט!

און מען האָט קיין צער נישט! דען פון וואַנען האָט אַ מענש צער, פון וויסען — יוסף דעת יוסף מכאוב, אַ בר מנן — זיין דאגה! ער וויל נישט וויסען און דאַרף נישט וויסען... שלעפט זיך אַרום אין עולם הדמיון...

זיי האַלטען זיך דעריבער טאַקי פון דערווייטענס פון אַלע לעבענדיגע זאַכען... זיי האָבען קיין שאלות, קיין ספקות, קיין הארץ־וועהטאָג, עס פוילט קיינעם קיין לעבער נישט!

פאַר קליין און גרויס.

— ווער מיינט איהר איז ביי אונז רב? אַ מאָל איז געווען אַ לעבענדיגער מענש, אַ טהוער; היינט אַ בר מנן! געהט ארום אויפ'ן עולם הדמיון און זאָגט נאָך דעם חיי אדם ווי פון אַ חלום אַרויס...

ווער זענען די דיינים זיינע? זיינע גלייכען... האַלב פערפוילטע מתים...

און די לייט פסקנען שאלות פאַר לעבענדיגע ווי פאַר טויטע; אַלץ ווייסען זיי, אַלץ טהוען זיי... זיי מאַכען ברכה, זיי געהען מיט מציצה, זיי בענשען חתן־כלה...

ווער שטעלט זיך פאַר'ן עמוד? אַ מת! אַ זקן ורגיל אַ מת! ער האָט אַ פנים פון אַ מת, אַ קול פון אַ מת; עס טרעפט, אַ האָהן גיט פלוצים אַ קריי — ענטלויפט ער אַוועק פון עמוד!

און די גבירים, די בעלי טובות, רעדעל־פיהרער, קהל־פערזאָרגער, דאָס גאַנצע קלאַפּערגעצייג וואָס איז? טויטע, לאַנג געשטאָרבענע, לאַנג בעגראָבענע!

און דעריבער איז אַזאַ עפּוש אין שוהל, אין באָד, אין גאַס... סאַמע מתים...

— און איהר, רב קריב, איהר וואָס זענט?

— איך? איך בין האַלב טויט. ענטפערט דער ייד. —

ער שפּרינגט אַראָב פון וואָגען און ווערט נעלם צווישען די בוימער...

באָנצע שווייג.

דאָ! אויף דער וועלט, האָט באָנציע שווייג׳ס טויט גאָר קיין איינדרוק נישט געמאַכט! פרעגט עמיצען בחרם: ווער באָנציע איז געוועזן, ווי אַזוי ער האָט געלעבט, אויף וואָס ער איז געשטאָרבען! צי האָט אים׳ס דאָס האַרץ געפּלאַצט, צי די כּחות זענען איהם אויסגעגאַנגען, צי דער מאַרך־ביין האָט זיך איבערגעבראָכען אונטער אַ שווערער לאַסט... ווער ווייסט? אפשר איז ער גאָר פאַר הונגער געשטאָרבען!

אַ פערד אין טראַמוויי זאָל פאַלען, וואָלט מען זיך מעהר אינטערעסירט. עס וואָלטען צייטונגען געשריבען, הונדערטער מענשען וואָלטען פון אַלע גאַסען געלאָפען און די נבלה בעקוקט; בעטראַכט אפילו דעם אָרט, וואו די מפּלה איז געוועזן...

נאָר דאָס פערד אין טראַמוויי וואָלט אויך די זכיה נישט געהאַט, עס זאָל זיין אַזוי פיעל פערד ווי מענשען — טויזענד מיליאָן!

באָנציע האָט שטיל געלעבט און איז שטיל געשטאָרבען; ווי אַ שאָטען איז ער דורך — דורך אונזער וועלט!

אויף באָנציעס ברית האָט מען קיין וויין נישט געטרונקען, עס האָבען קיין כּוסות געקלונגען! צו בר־מצוה האָט ער קיין קלינגענדיגע דרשה נישט געזאָגט.. געלעבט האָט ער ווי אַ גראָה קליין קערנדעל זאַמד ביי׳ם ברעג פון ים. צווישען מיליאָנען זיינס־גלייכען; און, אַז דער ווינד האָט׳ן אויפגעהויבען און אויף דער אַנדערער זייט ים אַריבערגעיאָגט, האָט עס קיינער נישט בעמערקט!

ביים לעבען האָט די נאַסע בלאָטע קיין צייכען פון זיין פוס נישט בעהאַלטען? נאָכ'ן טויט — האָט דער ווינד דאָס קליינע ברעטעל פון זיין קבר אומגעוואָרפען; דעם קברן'ס ווייב האָט עס געפונען ווייט פון קבר און דערביי אַ טעפעל קאַרטאָפעל אָבגעקאָכט... עס איז דריי טעג נאָך באָנציעס טויט, פרעגט דעם קברן בחרם, וואו ער האָט'ן געלעגט!

וואָלט באָנציע אַ מצבה געהאַט, וואָלט אפשר איבער הונדערט יאָהר איין אַלטערטהומס-פאָרשער זי געפונען, און דער נאָמען „באָנציע שווייג" וואָלט נאָך אַמאָל איבערגעקלונגען אין אונזער לופט.

אַ שאָטען! זיין פאָטאָגראַפיע איז נישט געבליבען ביי קיינעם אין מח, ביי קיינעם אין האַרץ; עס איז פון איהם קיין זכר געבליבען!

„קיין קינד, קיין רינד"; עלענד געלעבט — עלענד געשטאָרבען!

ווען נישט דאָס מענשליכע געדרודער, וואָלט אפשר עמיצער אַמאָל דערהערט ווי באָנציעס מאַרך-ביין האָט אונטער דער לאַסט געקנאַקט; וואָלט די וועלט מעהר צייט געהאַט, וואָלט עמיצער אפשר אַמאָל בעמערקט, אַז באָנציע (אויך אַ מענש) האָט לעבענדיגערהייט צוויי אויסגעלאָשענע אויגען און שרעקליך איינגעפאַלענע באַקען; אַז אַפילו ווען ער האָט גאָר שוין קיין לאַסט נישט אויף די פלייצעס, איז איהם אויך דער קאָפּ צו דער ערד געבויגען, גלייך ער וואָלט לעבענדיגערהייט זיין קבר געזוכט! וואָלטען אַזוי וועניג מענשען ווי פערד אין טראַמוויי געוועזען, וואָלט אפשר אַמאָל עמיצער געפרעגט: וואו איז באָנציע אַהין געקומען?!

ווען מען האָט באָנציען אין שפּיטאָל אריין-געפיהרט, איז זיין ווינקעל אין סוטערינע נישט לעדיג געבליבען — עס האָבען דערויף צעהן זיינס-גלייכען געוואַרט, און צווישען זיך דעם ווינקעל „אין-פלוס" ליציטירט; ווען מען האָט'ן פון שפּיטאָל-בעט אין טויטען-שטיבעל אריין-געטראָגען האָבען אויפ'ן בעט צוואַנציג אָרעמע קראַנקע געוואַרט... ווען ער איז אַרויס פון טויטען-שטיבעל

— האָט מען צוואַנציג הרוגים פון אונטער איין אײַנגעפאַלען הויז געבראַכט — — וועד ווייסט ווי לאַנג ער וועט רוהיג וואַהנען אין קבר? וועד ווייסט וויפיעל עס וואַרטען שוין אויף דעם שטי־קעל פלאַץ...

שטיל געבוירען, שטיל געלעבט, שטיל געשטאָרבען און נאָך שטילער בעגראָבען.

. . . .

נאָר נישט אַזוי איז געוועזען אויף יענער וועלט! דאָר־טען האָט באָנציעס טויט אַ גרויסען אײַנדרוק געמאַכט!

דער גרויסער שופר פון משיח'ס צייטען האָט געקלונגען אין אַלע זיעבען הימלען: באָנציע שוויַיג איז נפטר געוואָרען! די גרעסטע מלאכים מיט די ברייטסטע פליגעל זענען געפלויגען און איינער האָט יעם אַנדערן איבערגעגעבען: באָנציע איז „נתבקש געוואָרען בישיבה של מעלה"! אין גן עדן איז אַ רעש, אַ שמחה, אַ געדודער: „באָנציע שוויַיג! אַ שפּאַס באָנציע שוויַיג!!!"

יונגע מלאכים'לעך מיט בריליאַנטענע אויגעלעך, גאָלדענע דראָט־אַרבייטענע פליגעלעך און זילבערנע פאַנטאָפעלעך זענען באָנציען אַקעגען געלאָפען מיט שמחה! דער גערויש פון די פליגעל, דאָס קלאַפּען פון די פאַנטאָפעלעך און דאָס פרעהליכע לאַכען פון די יונגע, פרישע, רויזיגע מוילעכלעך האָט פער־פולט אַלע הימלען און איז צוגעקומען ביז צו'ם כסא הכבוד, און גאָט אַליין האָט אויך שוין געוואוסט, אַז באָנציע שוויַיג קומט!

אברהם אבינו האָט זיך אין טויער פון הימעל געשטעלט, די רעכטע האַנד אויסגעשטרעקט צום ברייטען „שלום עליכם" און אַ זיסער שמייכעל שיינט אַזוי העל אויף זיין אַלטען פנים!

וואָס רעדעלט אַזוי אין הימעל?

דאָס האָבען צוויי מלאכים אין גן עדן אַריין פאַר באָנציעס וועגען אַ גינגאָלדענע פאַטערשטוהל אויף רעדלעך געפיהרט!

וואָס האָט אַזוי העל געבליצט?

דאָס האָט מען דורכגעפיהרט אַ גאָלדענע קרוין מיט די טהייערסטע שטיינער געזעצט! אַלץ פאַר באָנציען!

— נאָך פאַר'ן פסק פון בית דין של מעלה? פרעגען די צדיקים פערוואונדערט און נישט גאָר אָהן קנאה.

— אָה! ענטפערן די מלאכים, דאָס וועט זיין אַ פראָסטע פּוסטע פאָרמע! גענען באָנציע שווייג וועט אפילו דער קטיגור קיין וואָרט אין מויל נישט געפינען! די „דיעלע" וועט דויערן פינף מינוט!

— אידער שפּיעלט זיך מיט באָנציע שווייג? —

אַז די מלאכים'לעך האָבען באָנציען געהאַפּט אין דער לופט און אָבגעשפּיעלט איהם אַ זמר; אַז אברהם אבינו האָט איהם ווי איין אַלטען קאַמעראַד די האַנד געשאָקעלט; אַז ער האָט גע־הערט, אַז זיין שטוהל איז גרייט אין גן־עדן; אַז אויף זיין קאָפּ וואַרט אַ קרוין; אַז אין בית־דין של מעלה וועט מען איבער איהם קיין וואָרט נישט רעדען — האָט באָנציע, גלייך ווי אויף יענער וועלט, געשוויגען פאַר שרעק! עס איז איהם דאָס האַרץ ענטגאַנגען! ער איז זיכער, אַז דאָס מוז זיין אַ חלום, אָדער אַ פראָסטער טעות!

ער איז צו ביידע געוואָהנט! נישט איינמאָל האָט איהם אויף יענער וועלט גע'חלום'ט, אַז ער קלויבט געלד אויף דער פּאָדלאָגע, גאַנצע אוצרות ליעגען... און אויפגעחאַפּט האָט ער זיך נאָך אַ גרעסערער קבצן ווי נעכטען... נישט איינמאָל האָט איהם עמיץ פאַר טעות צוגעשמייכעלט, אַ גוט וואָרט געזאָגט און איבערגעדרעהט זיך און אויסגעשפּיגען...

— מיין מזל — טראַכט ער — איז שוין אַזוי!

און ער האָט מורא די אויגען אויפצוהויבען, דער חלום זאָל נישט פערשווינדען; ער זאָל זיך נישט אויפחאַפּען ערגיץ אין אַ הייל צווישען שלאַנגען און עגדיסען! ער האָט מורא פון מויל אַ קלאַנג אַרויסצולאָזען, מיט אַ גליעד אַ ריהר צו טהון —

מען זאָל איהם נישט דערקענען און אַוועקשליידערן אויף כף־הקל *)...

ער ציטערט און הערט נישט די מלאכים׳ס קאָמפּלימענטען, זעהט נישט זייער טאַנצען אַרום איהם. ער ענטפערט נישט אברהם אבינו אויפ׳ן הערצליכען „שלום עליכם", און — געפיהרט צו׳ם בית־דין של מעלה — זאָגט ער איהם קיין „גוט־מאָרגען" נישט...

אויסער זיך איז ער פאַר שרעק!

און זיין שרעק איז נאָך גרעסער געוואָרען, אז ער האָט, נישט ווילענדיג, דערזעהן די פאָדלאָגע פון בית־דין של מעלה. סאַמע אלאַבאַסטער מיט בריליאַנטען! „אויף אזא פאָדלאָגע שטעהען מיינע פיס!" — ער ווערט אין גאַנצען פערשטאַרט! „ווער ווייסט וועלכען גביר, וועלכען רב, וועלכען צדיק מען מיינט... ער וועט קימען — וועט זיין מיין פינסטערער סוף!"

פאַר שרעק האָט ער אפילו נישט געהערט ווי דער פּרע־זעס האָט בפירוש אויסגערופען: „די דיעלע פון באָנציע שוויינ!" און, דערלאַנגענדיג דעם מליץ יושר די אַקטען, געזאָגט: „לעז, נאָר בקצור!"

מיט באָנציען דרעהט זיך דער גאַנצער סאַלאָן. עס רוישט איהם אין די אויערן. אינ׳ם גערויש הערט ער דאָך אַלע מאָל שאַרפער און שאַרפער דעם מלאך־מליץ׳ס זיס קול ווי א פידעל:

— זיין נאָמען — הערט ער — האָט איהם געפּאַסט ווי צו׳ן א שלאַנק לייב א קלייד פון איין אַרטיסט א שניידערס האַנד.

— וואָס רעדט ער? — פרעגט זיך באָנציע, און ער הערט ווי איין אומגעדולד קול האַקט איהם איבער און זאָגט:

— נאָר אָהן משלים!

— ער האָט זיך קיינמאָל — הויבט ווייטער אָן דער מליץ יושר — אויף קיינעם נישט געקלאָגט, נישט אויף גאָט, נישט

---

*) כף הקלע.

אויף לייט; און זיין אויג האָט קיינמאָל נישט אויפגעפלאַמט קיין פונק פון האַס, ער האָט עס קיינמאָל נישט אויפגעהויבען מיט אַ פרעטענזיע צום הימעל.

באָנציע פערשטעהט ווייטער נישט אַ וואָרט, און דאָס האַרטע קול שלאָגט ווייטער איבער:

— אָהן רעטאָריק!

— איוב האָט נישט אויסגעהאַלטען. ער איז אומגליקליכער געוועזען — —

— פאַקטען, טרוקענע פאַקטען! רופט נאָך אומגעדולדיגער דער פרעזעס.

— צו אַכט טאָג האָט מען איהם מל געוועזען —

— נאָר אָהן ר ע אַ ל י ז ם!

— אַ מוהל אַ פושער האָט דאָס בלוט נישט פערהאַלטען —

— ווייטער!

— ער האָט אַלץ געשוויגען (פיהרט ווייטער דער מליץ יושר) אפילו ווען די מוטער איז איהם געשטאָרבען און ער האָט צו דרייצעהן יאָהר אַ שטיפמאַמע בעקומען... אַ שטיפמאַמע אַ שלאַנג, אַ מרשעת...

— מיינט מען דאָך אפשר פאָרט מיך? טראַכט באָנציע —

— אָהן אינסוניאַציען *) אויף דריטע פערזאָנען, בייזערט זיך דער פרעזעס.

— זי פלעגט איהם קאַרגען דעם ביסען... אייער־נעכטיג פערשימעלט ברויט... האָר־פלאַקס פאַר פלייש... און זי האָט קאַווע מיט שמעטענע געטרונקען—

— צו דער זאַך! שרייט דער פרעזעס.

— זי האָט איהם פאַר דאָס קיין נעגעל נישט געקאַרגט און זיין ברוין־און־בלאָה לייב פלעגט אַרויסקוקען דורך אַלע לעכער פון זיינע פערשימעלט־צוריסענע קליידער... ווינטער אין די גרעסטע פרעסט האָט ער איהר באָרוועס אויפ'ן הויף האָלץ געהאַקט, און די הענד זענען צו יונג און צו שוואַך געוועזען, די

---

*) מלשינות.

קלעצלעך צו דיק, די האַק צו שטומפּיג... נישט איינמאָל האָט ער זיך די האַנט פון די געלענקען אויסגעריסען, נישט איינמאָל האָט ער זיך די פיס אָבגעפרוירען, נאָר געשוויגען האָט ער, אַפילו זיך פאַר'ן פאָטער —

— פאַר'ן שכור! לאַכט אַריין דער קטיגור, און באַנציען ווערט קאַלט אין אַלע אבֿרים —

— נישט געקלאָגט, ענדיגט דער מליץ יושר דעם זאַץ.

— און שטענדיג עלענד — פיהרט ער ווייטער — קיין חבר, קיין תלמוד תורה, קיין חדר... קיין גאַנץ בגד... קיין פרייע מינוט —

— פאַקטען — רופט ווייטער דער פּרעזעס.

— ער האָט געשוויגען אַפילו שפּעטער, ווען דער פאָטער האָט'ן, שכור'ערהייט אַמאָל אָנגעכאַפּט ביי די האָר און אין מיטען אַ שנייענדיגער ווינטער-נאַכט אַרויסגעוואָרפען פון שטוב! ער האָט זיך שטיל אויפגעהויבען פון שניי און איז ענטלאָפען וואו די אויגען האָבען איהם געטראָגען...

אויפ'ן גאַנצען וועג האָט ער געשוויגען... ביי'ם גרעסטען הונגער האָט ער נאָר מיט די אויגען געבעטעלט!

ערשט אין אַ שווינדעלדיגע, נאַסע פריהלינג-נאַכט, איז ער אין אַ גרויסע שטאָדט אַריין-געקומען; ער איז אַריין ווי אַ טראָפען אין אַ ים און דאָך האָט ער די אייגענע נאַכט אין אַרעסט פערבראַכט... ער האָט געשוויגען, נישט געפרעגט פאַר וואָס, פאַר ווען? ער איז אַרויס אין די שווערסטע אַרבייט געזוכט! נאָר ער האָט געשוויגען!

שווערער פאַר דער אַרבייט איז געוועזען זי צו געפינען — ער האָט געשוויגען!

באָדענדיג זיך אין קאַלטען שווייס, צוזאַמען-געדריקט אונטער דער שווערסטער לאַסט, ביים גרעסטען קראַמפּף אין לעדיגען מאָגען — האָט ער געשוויגען!

בעשפּריצט פון פרעמדער בלאָטע, בעשפּיגען פון פרעמדע מיילער, געיאָגט פון טראָטואַרען מיט דער שווערסטער לאַסט

אַראָב אין גאַסען צווישען דראָשקעס, קאַרעטען און טראַמווייס, קוקענדיג יעדע מינוט דעם טויט אין די אויגען אַריין — האָט ער געשוויגען!

ער האָט קיינמאָל נישט איבערגערעכענט, וויפיעל פור־לאַסט עס קומט אויס אויף אַ גראָשען, וויפיעל מאָל ער איז גע־פאַלען ביי יעדען גאַנג פאַר אַ דרייער, וויפיעל מאָל ער האָט שיער נישט די נשמה אויסגעשפיגען, מאָהנענדיג זיין פערדיענסט; ער האָט נישט גערעכענט, נישט זיין, נישט יענעמס מזל, נאָר געשוויגען!

זיין אייגען פערדיענסט האָט ער אויך נישט הויך געמאָהנט! ווי אַ בעטלער האָט ער זיך ביי דער טהיר געשטעלט, און אין די אויגען האָט זיך אַ הינטישע בקשה געמאָלט! „קום שפעטער" און ער איז פערשוואונדען שטיל ווי אַ שאָטען, כדי שפעטער נאָך שטילער אויסצובעטלען זיין פערדיענסט!

ער האָט אַפילו געשוויגען, ווען מען פלעגט איהם אָברייסען פון זיין פערדיענסט אָדער אַריינוואַרפען אַ פאַלשע מטבע!..

ער האָט אַלץ געשוויגען...

— מיינט מען דאָך טאַקי מיך! טרייסט זיך באָנציע

— איינמאָל — פיהרט וויטער דער מליץ יושר נאָך אַ טרונק־וואַסער — איז אין זיין לעבען איין ענדערונג געשעהן... עס איז דורכגעפלויגען אַ קאָטש אויף גומענע רעדער מיט צוּ־פלאָשעטע פערד... דער שמייסער איז שוין לאַנג פון ווייטענס געלעגען מיט אַ צושפאַלטענעם קאָפ אויפ'ן ברוק... פון די דער־שראָקענע פערדס מיילער שפריצט דער שוים, פון אונטער די פאָדקאָוועס יאָגען זיך פונקען, די אויגען בלישציען ווי ברענענדי־גע שטורקאַצען אין אַ פינסטערער נאַכט — און אין קאָטש זיצט נישט טויט נישט לעבענדיג אַ מענש!

און באָנציע האָט די פערד פערהאַלטען!

און דער געראַטעוועטער איז געוועזען אַ יוד אַ בעל צדקה און האָט באָנציען די טובה נישט פערגעסען!

ער האָט איהם דעם געהרג'טענס בייטש איבערגעגעבען; באָנציע איז אַ שמייסער געוואָרען! נאָך מעהר — ער האָט איהם חתונה געמאַכט, נאָך מעהר — — ער האָט איהם אפילו מיט אַ קינד פערזאָרגט —

און באָנציע האָט אַלץ געשוויגען!

— מיך מיינט מען, מיך! בעפעסטיגט זיך באָנציע אין דער דעה, און האָט דאָך נישט די העזה איין אויג צו ווארפען אויפ'ן „בית־דין של מעלה״...

ער הערט זיך ווייטער איין צו'ם מלאך מליץ:

— ער האָט געשוויגען אפילו ווען זיין בעל טובה האָט אין קורצען באַנקראָטירט און איהם זיין לוין נישט בעצאָהלט...

ער האָט געשוויגען אפילו ווען דאָס ווייב איז פון איהם ענטלאָפען און איבערגעלאָזט איהם אַ קינד פון דער ברוסט...

ער האָט געשוויגען אפילו מיט פונפצעהן יאָהר שפעטער, ווען דאָס קינד איז אויפגעוואַקסען און גענוג שטאַרק געווען — באָנציען אַרויסצוואַרפען פון שטוב...

— מיך מיינט מען, מיך! פרעהט זיך באָנציע

— ער האָט אפילו געשוויגען — הויבט אָן ווייכער און טרויעריגער דער מלאך מליץ — ווען דער אייגענער בעל טובה האָט זיך מיט אַלע אויסגעגלייכט, נאָר איהם קיין גראָשען שכירות נישט צוריקגעגעבען — און אפילו דעמאָלט, ווען ער איז באָנציען (ווייטער פאָהרענדיג אויף אַ קאָטש מיט גומענע רעדער און פערד ווי לייבען) איבערגעפאָהרען...

ער האָט אַלץ געשוויגען! ער האָט אפילו דער פאָליציי נישט געזאָגט, ווער עס האָט איהם צורעכט געמאַכט...

ער האָט געשוויגען אפילו אין שפּיטאָל, וואו מען מעג שוין שרייען!

ער האָט געשוויגען אפילו ווען דער דאָקטאָר האָט אָהן

פונפצעהן קאָפּיקעס נישט געוואָלט צוגעהן צו זיין בעט, און דער וועכטער, אָהן פינף קאָפּ. — טווישען איהם די וועש!

ער האָט געשוויגען ביים גוססן — ער האָט געשוויגען בײ׳ם שטאַרבען...

קיין וואָרט געגען גאָט, קיין וואָרט געגען לייט!

— דיקסי!

באָנציע הויבט אָן ווייטער צו ציטערן אויפ׳ן גאַנצען לייב. ער ווייסט אַז נאָכ׳ן מליץ יושר געהט דער קטיגור! ווער ווייסט וואָס דער וועט זאָגען! באָנציע אַליין האָט זיין לעבען נישט געדענקט. נאָך אויף יענער וועלט האָט ער יעדע מינוט די פריהערדיגע פערגעסען... דער מלאך־מליץ האָט איהם אַליץ דערמאָהנט... ווער ווייסט וואָס דער קטיגור וועט איהם דערמאָהנען!

— רבותי! הויבט אָן אַ שאַרף־שטעכענדיג־בריהענדיג קול —

נאָר ער האַקט אָב —

— רבותי, הויבט ער נאָך אַ מאָל אָן, נאָר ווייכער און האַקט ווייטער אָב.

ענדליך הערט זיך, פון דעם אייגענעם האַלז אַרויס, כמעט אַ ווייך קול:

— רבותי! ער האָט געשוויגען! וועל איך אויך שווייגען!

עס ווערט שטיל — און פון פאָרנט הערט זיך אַ נייע ווייכע ציטערדיגע שטימע:

— באָנציע, מיין קינד באָנציע! רופט איהם ווי אַ האַרפּע... מיין האַרציג קינד באָנציע!

אין באָנציען צו־ווײנט זיך דאָס האַרץ... ער וואָלט שוין אַצונד די אויגען געעפענט, נאָר זיי זענען פערפינסטערט פון טרעהרען... עס איז איהם אזוי זיס־וויינענדיג קיינמאָל נישט גע־וועזען... „מיין קינד", „מיין באָנציע" — זייט די מוטער איז

געשטאָרבען, האָט ער אַזאַ קול און אַזוינע ווערטער נישט גע־הערט —

— מיין קינד! פיהרט ווייטער דער אב־בית־דין — דו האָסט אַלץ געליטען און געשוויגען! עס איז נישט דאָ קיין גאַנץ גליעד, קיין גאַנץ ביינדעל אין דיין לייב אָהן אַ וואונד, אָהן אַ בלוטיג אָרט, עס איז נישט דאָ קיין איין בעהאַלטען אָרט אין דיין נשמה, וואו עס זאָל נישט בלוטען... און דו האָסט אַלץ געשוויגען...

דאָרט האָט מען זיך נישט פערשטאַנען דערויף! דו אַליין האָסט גאָר אפשר נישט געוואוסט, אַז דו קענסט שרייען און, אַז פון דיין געשריי קענען יריחו׳ס מויערן ציטערן און איינ־פאַלען? דו אַליין האָסט פון דיין פערשלאָפענעם כח נישט גע־וואוסט...

אויף יענער וועלט האָט מען דיין שווייגען נישט בעלוינט, נאָר דאָרט איז דער עולם השקר, דאָ אויפ׳ן עולם אמת וועסט דו דיין לוין בעקומען!

דיך וועט דאָס בית־דין של־מעלה נישט משפט׳ן, דיר וועט עס נישט פסק׳נען.

דיר וועט עס קיין חלק נישט אויס־און נישט אָבטהיילען: נעהם דיר וואָס דו ווילסט! אַלעס איז דיין!

באָנציע הויבט דאָס ערשטע מאָל די אויגען אויף! ער ווערט ווי פערבלענדעט פון דער ליכט פון אַלע זייטען! אַלעס בלאַנקט, אַלעס בלישצעט, פון אַלעס יאָגען שטראַהלען: פון די ווענד, פון די כלים, פון די מלאכים, פון די דיינים! סאַמע ענגלען!

ער לאָזט די מידע אויגען אַראָב!

— טאַקי? פרעגט ער מסופק און פערשעהמט.

— זיכער! ענטפערט פעסט דער אב־בית־דין! זיכער, זאָג איך דיר, אַז אַלעס איז דיין. אַלעס אין הימעל געהער צו דיר! קלויב און נעהם וואָס דו ווילסט, דו נעהמסט נאָר ביי דיר אַליין!

פֿטר קליין און גרויס.

— טאַקי? פרעגט באָנציע נאָך אַמאָל, נאָר שוין מיט אַ זיבערן קול.

— טאַקי! טאַקי! טאַקי! ענטפערט מען איהם אויף זיבער פון אַלע זייטען.

— נו, אויב אַזוי — שמייכעלט באָנציע — וויל איך טאַקי אַלע טאָג אין דער פריה, אַ הייסע בולקע מיט פרישע פוטער!

דיינים און מלאכים האָבען אַראָבגעלאָזט די קעפ פער־שעהמט; דער קטיגור האָט זיך צולאַכט.

דָאס שְׁטְרַייםֶעל.

זיין בין איך אַ קירזשנער, נאָר דער עיקר — אַ שטריימעל־מאַכער. אמת איז, אַז דאָס רוב פרנסה האָב איך פון פויערשע סיערמיענגעס און טרעגער־פעלצלעך.

עס פאַלט אויך אַמאָל אַריין לייב־מילנער מיט׳ן שאָפּען־פעלץ...

אמת איז, אַז אַ שטריימעל טרעפט זיך זעלטען, זעהר זעלטען; דען — ווער טראָגט היינט אַ שטריימעל? אַ רב! און אַ שטריימעל לעבט איהם שטענדיג איבער...

אויך איז אמת, אַז ווען עס טרעפט זיך שוין אַ שטריימעל, מאַך איך עס ערשט אומזיסט, אָדער האַלב אומזיסט. לכל הפחות — לעג איך מיין אַרבייט צו. דאָס אַלעס בין איך מודה, און דאָך בין איך דער עיקר אַ שטריימעל־מאַכער, ווייל אַ שטריימעל האָב איך ליעב צו מאַכען!

אַז עס קומט מיר אין די הענד אַריין, איז „אחרי בלותי״ — פיהל איך ערשט וואָס איך בין און וואָס איך קאָן!

פון וואָס דען — זאָגט אַליין — זאָל איך הנאה האָבען?

איך פלעג אַמאָל נחת האָבען פון פויערשע סיערמיענגעס...

ערשטענס: פאַר וואָס נישט?

צווייטענס: האָב איך מיר געטראַכט: „דאָס פויערל גיט אונז ברויט, ער אַרבייט זומער אַזוי שווער און ביטער, און איך קען איהם נישט שיצען פאַר דער זון, וועל איך חאָטש ווינטער, ווען ער רוהט, איהם אָבהיטען פון קעלט!״

און דריטענס האָב איך געהאַט אַ פיין ליעדעלע דערצו!

אַ יונגער מאַן בין איך געווען, אַ קול האָב איך געהאַט ווי אַ גלאָק, און איך פלעג נעהען און זינגען:

„שטעך נאָדעל, שטעך,
„אַ לעדער ווי אַ בלעך,
„אַ פוטער ווי אַ באַרשט!
„ס'מאַכט זיך אַ סיערמיענגע פיין
„ס'וועט דעם פויערל וואַרעם זיין..
„מרים-לעב, מיך דאַרשט!"

און אַזוי ווייטער! נאָך עטליכע סטראָפען... און דאָס גאַנצע ליעדעל, פערשטעהט זיך, איז נאָר געמאַכט געוואָרען פאַר'ן „מאמר המוסגר'ס" וועגען, עס זאָל אויסקומען דער — „מרים-לעב, מיך דאַרשט!"

ווייל, איהר מוזט וויסען, אַז די היינטיגע אשה-צנועה מרת מרים דבשה, איז דעמאָלט נאָך קיין גבאי'טע נישט געווען; זי האָט מיך נישט גערופען ווי היינט „בעריל קאָלבאַס", נאָר „בערעלע", און איך פלעג זי רופען „מרים-לעב!" און עס איז, בעונותינו הרבים, געווען אַ גרויס ליעבשאַפט צווישען אונז, און קוים האָט זי דערהערט דעם „מאמר המוסגר" — אַז מיך דאַרשט, האָט זי מיר באַלד דערלאַנגט אַ ביסעל ווײַנשעל-שנאַפס! שנאַפס האָט אַ גרויסע פעולה אויפ'ן כח הדם, און איך פלעג זי טאַקי תיך כדי דבור אָנחאַפען ביי'ם קלייד, דערלאַנגען אַ ברענענדיגען קוש אין די רויטע קירשען אַריין... און דאָפּעלט דערפרישט, געמען זיך צוריק צו דער סיערמיענגע!

היינט — אוים קירשען!
איך היים „בעריל קאָלבאַס", זי „מרים דבשה"...

אויך בין איך געוואָהר געוואָרען, אַז ערד איז דאָ ווייניג, פויערן — אַ סך... מען זאָגט: צו-פיעל... אַז די „איבריגע" פויערן ליידען הונגער; אַז אפילו פון זעקס מאָרג ערד קען מען אויך נישט לעבען, אַז ווינטער, דעריבער, רוהט דאָס פויערל נישט.

עס געהט ערשט אַ „וואָזקע!"

אַ שעהנע רוה האָט ער עס ווינטער! גאַנצע טעג און נעכט פיחרט ער ווייץ אין לייבעל'ס מיהל אַריין!

וואָס קלערט איהר? איך קען אַ סך נחת האָבען, אַז מיין סיערמיענגע, מיין פראַצע, ווערט אַ גאַנצען ווינטער אויסגע־ווייקט, נאָכקריכענדיג אַ פאָר פגירה'שע פערד, וואָס שלעפען לייבעל מילנערס תבואָה פאַר 13 גראָשען פער זאַק, פאַר 5 מייל וועגס!

פיש! און וואָס האָב איך פאַר אַ נחת פון אַ טרעגער־פעלצעל?

אַ גאַנצען ווינטער טראָגט עס זעק מיט מעהל אין לייבעל מילנער'ס מיהל אַריין און אַ גאַנצען זומער ליעגט עס פערזעצט אין שענק פאַר ח"י גראָשען.

אלול־צייט, אַז מען ברענגט עס מיר אויפצוריכטען, ווער איך נאָך שכור פון ריח פון שלעכטען בראָנפען!

און אַז לייבעל מילנערס שאָפען־פעלץ, בכבודו ובעצמו, פאַלט מיר אין די הענד אַריין, ווי מיינט איהר, האָב איך נחת דערפון?

עס איז טאַקי אַ שאָפען־פעלץ, עס איז טאַקי אַ כבוד, מען האָט טאַקי דערפאַר דרך־ארץ אין שטעדטיל; נאָר מיר קומט דערפון קיין גוטס נישט אַרויס.

איך האָב אַ מיאוס'ע טבע געקריגען: איבער וואָס איך זעה, האָב איך ליעב צו קלערען: פון וואַנען עס קומט? פאַר וואָס עס איז אַזוי? צי קען נישט אַנדערש זיין? און אַזוי ווי איך קריעג לייבעל מילנער'ס פעלץ אין דער האַנד אַריין, הויב איך אָן צו קלערען:

רבונו של עולם! נאָך וואָס האָסט דו בעשאַפען אַזוי פיעל מינים פעלצען? פאַר וואָס האָט איינער אַ שאָפען־פעלץ, דער צווייטער אַ טרעגער־פעלצעל און דער דריטער אַ סיערמיענגע און אַ פירטער גאָר נישט?

און קוים הויב איך אָן קלערען, פערטראַכט איך מיך, די נאָדעל בלייבט שטעהן, און האשה־צנועה מרת מרים תחיה

ווארפט מיר וואס עס קומט איהר אונטער דער האנד, אין קאפ אריין...

זי וויל גלייך מיט אלע, אז „בעריל קאלבאס" זאל וועניגער קלערען און מעהר ארבייטען...

נאר וואס זאל איך טהון, אז איך מוז קלערען! אז איך וויים פארט, אז לייבעל מילנער לאזט זיך נישט פריהער איבער־שטרייכען דעם שאפען־פעלץ, ביז ער רייסט נישט אב א גראשען פון זאק דער כיערמיענגע, און דעם אייגענעם גראשען פער פוד דעם פעלצעל...

נו, זאל איך פון דעם נחת האבען?

אה, איך האב שיער נישט פערגעסען!

א וואך פאר סליחות האט זיך מיר שיער נישט געמאכט א נייע מאדנע ארבייט... וואס ווייבער קענען! עס קומט אריין פריידעל די גבאי'טע מיט שרעקליך גרויסע האנדשוה אויף די הענד — איך קוק מיך צו, עס איז א פאר פויערשע שטיוועל — איך האב געמיינט, אז איך פלאטץ פאר געלעכטער.

— גוט מארגען! מאכט זי צו מיר, מיט איהר זיס־אבגע־ריסען קיל'עכעל, גוט מארגען! בערעלע!

זי איז מיין ווייב'ס חברת'ע, און איז זיך נוהג, פונקט ווי די גאנצע שטאדט, און רופט מיך „בעריל קאלבאס"; היינט: בערעלע! און אזוי זיס — איינגעמאכטס דערפון צו פרעגלען! פער־שטעה איך שוין, אז זי דארף עפים צו מיר...

איך קלער, אז זי האט די פויערשע שטיוועל פון א וואגען „אראבגעצויגען" (עס איז דאך נישט ערגער פאר קליין־געלד פון צדקה־פושקע) און וויל ביי מיר די סחורה בעהאלטען! — פרעגט זיך זי שטרענג:

— וואס ווילט איהר?

— באלד מיט'ן „ירגזון", ענטפערט זי נאך זיסער, האניג רינט איהר פון אלטען מויל ארויס, — באלד „וואס ווילט איהר?" און וואו איז דער „גוט יאהר"!

— זאָל זיין „גוט יאָהר", נאָר איין עק —

וואָס אײלסט דו דיך, בערעלע — שמייכעלט זי נאָך זיסער — אַט, בין איך געקומען דיך פרעגען, אויב דו האָסט נישט עטליכע שטיקלעך פוטער —

— און וואָס איז אַז כ'האָב?

— וואָלט איך דיר אָנגעשלאָגען איין עסק — מאַכט זי.

— נו? אַרויס דערמיט! רעדט!

— דו זאָלסט זיין אַ גוטער „בערעלע" וואָלסט דו מיר אויסגעבעט אָט די שטיוועל מיט שטיקלעך פוטער! איך וואָלט געהאַט אין וואָס צו געהן צו סליחות, און דו וואָלסט דיר גאָר וואָלוועל אַ מצוה־געקויפט!

איהר פערשטעהט אַ מסחר? אַ „וואָלוועלע מצוה!"

— איהר ווייסט דאָך — זאָג איך איהר — אַז בעריל קאָלבאַס איז נישט קיין בעל־עסקן אויף מצות?

— נאָר וואָס? פון איין אָרעמע יודענע וועסט דו געלד נעמען?

— ניי, נישט קיין געלד! איך וועל אייך עס טהון פאַר גאָר אַ קלייניגקייט: איך וועל אייך אויסבעטען די שטיוועל, און איהר וועט נאָר מיר דערצעהלען אייערע חטאת נעורים...

וויל זי נישט, האָב איך זי אָבגעשיקט צו איין איינבינדער!

בעט איך נישט קיין שטיוועל אוים! עס איז מיר אַזוי אויך נמאס ומאוס פאַר'ן לעבען! איהר לאַכט? און דאָך, אַז איך האָב נישט קיין שטריימעל, איז מיר אַלעס נמאס ומאוס! וואָר'ן וואָס? אויף וואָס אַרבייט איך? אַלץ דעם שטיק חומר אָנצולעגען! און מיט וואָס? מיט ברויט און מיט קאַרטאָפעל, ברויט אָהן קאַרטאָפעל און גאַנץ אָפט נאָך מיט קאַרטאָפעל אָהן ברויט, כדאי?

גלויבט מיר, אַז אַ מענש אַרבייט פופציג יאָהר און עסט פופציג יאָהר כאָג־טעגליך קאַרטאָפעל, מוז איהם נמאס ומאוס ווערען דאָס לעבען! מוז איהם דאָך אַמאָל איינפאַלען — זיך, אָדער ליבע מ'לגער, אַ מעשה צו טהון! און אויב איך עס ווייז

טער רוהיג מיינע קאַרטאָפּעל, און אַרבייט ווייטער, האָב איך עס נאָר דעם שטריימעל צו פֿערדאַנקען!

אַז איך קריעג אַ שטריימעל אין דער האַנד אַריין, ווערט מיר אויפגעפרישט דאָס בלוט אין די אָדערן! וויים איך נאָך וואָס איך לעב!

. . . .

מאַכענדיג דאָס שטריימעל, פיהל איך, אַז איך האַלט אַ פויגעל אין דער האַנד, און אָט וועל איך זי עפענען, וועט דער פויגעל אַרויף-פליהען הויך, הויך, קוים מיט'ן אויג צו דערזעהן!

און איך וועל שטעהן און קוקען און קוועלען: דאָס איז מיין פויגעל, איך האָב'ן געמאַכט, איך האָב'ן אַרויף-געשלאָגען אין דער הויך!

אין שטאָדט, ברוך השם, האָב איך קיין דעה נישט, צו קיין אסיפה רופט מען מיך נישט, אַליין געהן, בין איך קיין שניידער נישט, איך קום נישט כמעט אַרוים אין גאַס אַריין! איך האָב קיין שטאָדט נישט, נישט אין שוהל, נישט אין בית המדרש, נישט ביי אַ מנין! איך האָב אויף גאָר נישט, און ערגיץ נישט צו שאַפען... אין דערהיים איז מרת מרים די רייטערקע! איידער איך פרוב עפענען דאָס מויל צו רעדען אַ וואָרט, בעהאָגעלט זי מיך שוין מיט קללות! זי ווייסט שוין וואָס איך וויל זאָגען, וואָס „בעריל קאָלבאַס" מיינט, זון עס קאָכט!

נו, וואָס בין איך? אַ גאָר-נישט! און דאָך, לאָז איך אַמאָל אַרוים אַ שטריימעל אויף קהל — בויגט זיך קהל אין דרייען!

איך זיץ אין דערהיים און שווייג, און מיין שטריימעל שאָקעלט זיך אויבען אָן אויף אַ חתונה, אויף אַ ברית, אויף אַ סעודת מצוה... עס הוידעט זיך איבער'ן גאַנצען עולם ביי דער קלפי, ביי אַ דין תורה!

און אַז איך דערמאַהן מיך אין דער גדולה וואַקסט מיר טאַקי דאָס האַרץ...

* * *

קעגן־איבער מיר וואהנט אַ שמוקלער... איך בין איהם אָסור נישט מקנא!

זאָל זיינער איין עפּאָלעט, אָדער אַ שליפּע, זאָגען אויף איין אָקס „טרפה!“ און אויפ'ן צווייטען „כשר!“ אַדרבא לאָמיר זעהן! און אַז מיין שטריימעל זאָגט אויף פיער אָקסען דורך איינאַנד: „טרפה!“ ווערט דער קצב אויסגעריסען, די העקער־יונגען בעהאַלטען די צייהן אין ביטעל, דאָס גאַנצע שטעדטיל האָט נייע „ניין־טעג“, אַ גאַנצע סאָטניע קאָזאַקען קריגט פאַר זעקס גראָשען אַ פונט פלייש, און פערפאַלען! עס רעדט קיינער נישט אַ וואָרט!

אָט, דאָס הייסט אַ גבורה!

איך געדענק דען נישט?! פאַר אַ יאָהרען איז געווען אַ פגירה אויף שאָף.

עפּיס, זאָגט מען, מאַכען די שעפּעלעך אַזוינע מאָדנע הקפות, ביז זיי פערדרעהען די קעפּלעך און פאַלען אַנידער טויט! איך בין נישט געווען דערביי; „הקפות“ איז „הקפות“, נאָר מן הסתם האָט שוין יענקעל קצב געהאַט וואָלוועל שאָפּען־פלייש!

דער וועטערינאַר איז געקומען און געזאָגט: טרפה! מען הערט איהם ווי די קאַץ!

ער האָט אַראָבגעבראַכט פיער־ערליי עפּאָלעטען, אַ פּאָר שליפּעס! מען האָט זיי אַלע אַוועקגע'גנב'עט דאָס פלייש פון אונטער די הענד, און נאָך אויפ'ן דריטען טאָג האָט דאָס גאַנצע שטעדטיל געהאַט וואָלוועל כשר פלייש אויף וועטשערע!

ביי מיין שטריימעל גנב'עט מען נישט! עס דאַרף קיין שליפּעס, קיין עפּאָלעטען נישט, ער אַליין ריהרט זיך אויך נישט פון אָרט! און כל זמן מיין שטריימעל זאָגט נישט: עס! עפּענט זיך אין שטעדטיל קיין מויל נישט אויף!

איהר מיינט אפשר, אַז די גבורה שטעקט אין דעם, וואָס איז אונטערן שטריימעל? אסור הזיר!

איהר ווייסט אפשר נישט, וואָס דערונטער איז?

איך, ב״ה ווייס!

די בריאה איז, ב״ה, פריהער אין נאָך אַ קלענער שטעדטיל אַ מלמד געווען, און מיין טאַטע עליו השלום, איידער ער האָט געזעהן, אַז עס וועט שוין פון מיר קיין לייט נישט זיין, האָט ער מיך אַהין געשיקט צו דער בריאה לערנען! עס איז געווען רחמנא ליצלן אַ שלים־מזל, וואָס די וועלט פערמאָגט עס נישט! אַ זעלטענער מלמד!

די בעלי הבתים האָבען געזעהן, אַז ער קען זיך נישט אויף קיין „צורת מטבע״, האָבען זיי איהם באַלד אָבגעריסען אַ העלפט שכירות, און די צווייטע העלפט געצאָהלט מיט אָבגעריבענע צוויערס פאַר דרייערס, אָדער מיט בלעכענע פערציגערס; די רביצין האָט געזעהן, אַז זי וועט מיט איהם מיט גוטען נישט אַרויס, פלעגט זי איהם טאָג טעגליך דאָס בערדיל אויסצופּען!

און איהר האָט איהר נישט וואָס פעראיבעל צו האָבען!

ערשטענס האָט געפעהלט פרנסה; צווייטענס האָט אַ יודענע ליעב צו צופּען; דריטענס, האָט ער שוין אַזאַ בערדיל געהאַט, וואָס האָט זיך געבעטען, כמעט געחלש׳ט מען זאָל עס צופּען! עס האָט אַזוי בעשיינפערליך געבעטען, אַז מיר תלמידים האָבען זיך אויך נישט געקענט איינהאַלטען, און אַלע מאָל האָט זיך איין אַנדערער געמוזט אַראָבלאָזען אונטער׳ן טיש, צוכאַפּען זיך צו׳ם רבינ׳ס בערדיל און אויסרייסען אַ האָר!

נו זאָגט אַליין! קען אין אַזאַ בריאה שטעקען אַ גבורה?

אפשר מיינט איהר, ער איז מיט דער צייט אַנדערש געוואָרען?

אסור הזיר! עס איז אין איהם קיין שום ענדערונג נישט געשעהן! די אייגענע קליינע, פערלאָשענע, מיט אייטער פערגאָסענע, בטלנישע, שטענדיג דערשראָקענע אייגען!...

אמת, פאַר דחקות איז איהם דאָס ערשטע וויב געשטאָרבען,

נו וואָס איז? מאי נפקא מינה? צופט איהם די צוויימע
ראָס בערדיל! ווי באַלד עס בעט זיך, עס חלש'ט, מען זאָל עס
צופען, אַז מען קען עס נישט אָבזאָגען! און איך אַליין, ווען
איך זעה עס, קומט מיר אויך דאָס וואַסער אין מויל אַריין, אַ
צופ צו טהון!

נאָר, וואָס דען איז געשעהן? נישט מעהר נאָר וואָס איך
האָב איהם אַ שטריימעל געמאַכט!...

איך בין מודה ומתודה, אַז נישט מיין עצה איז עס גע-
ווען! מיר וואָלט עס גאָר נישט איינגעפאַלען!

קהל האָט בעשטעלט און איך האָב געמאַכט; נאָר קוים איז
דאָס אייגענע קהל געוואָהר געוואָרען, אַז דאָס שטריימעל, וואָס
זיי האָבען ביי מיר בעשטעלט, וואָס איך אָרעמער „בעריל
קאַלבאַס" האָט געמאַכט, קומט צו פאָהרען און איז שוין אַ וויאָרסט
אונטער דער שטאָדט, איז עס אַרויסגעלאָפען מיט אַ שמחה, מיט
אַ גדולה! קינד-און-קייט איז אַרויסגעלאָפען, קראַנקע זענען פון
די בעטען אַרויס! מען האָט אויסגעשפאַנט די פערד און גאַנץ קהל
האָט זיך אויף איינמאָל געוואָלט איינשפאַנען און שלעפען מיין
שטריימעל; נאָט ווייסט, וואָס פאַר אַ מחלוקת עס וואָלט דערפון
אַרויס! וואָס פאַר פעטש, וואָס פאַר אַ מסירות... ווען נישט
וואָס אַ חכם האָט איין עצה געגעבען: מען זאָל מאַכען אַ ליצי-
טאַציע!

און לייבעל מילנער האָט געגעבען ח"י מאָל ח"י זהובים,
און ער איז געווען דאָס ערשטע פערד!

נו, שטעקט נישט אַ גבורה אין מיין שטריימעל?

* * *

מיין אשה צנועה רופט מיך (אַ חוץ בעריל קאַלבאַס) נאָך
בעל תאוה'ניק, עזות-מחוצפ'ניק, נבול-פה'ניק, כל בו'ניק, און
וואָס דאָס וואַסער ברענגט איהר אין מויל אַריין...

עס איז אמת, אַ מענש איז קיין חזיר נישט! איך האָב

הנאה פון אַ גלייך ווערטיל; איך האָב אַמאָל ליעב לייביל מילנער, אין די אויגען אין אונטער די אויגען, אַריינצוזעצען אַ שפּילקע.

אייך,—וואָס וועל איך דאָ לייקענען? — די דיענסט-מיידלעך וואָס נעמען וואַסער געגען-איבער אין הויף ביים פּלומפּ, זענען ח"ו קיין כּהנים און דוכענען נישט, האָב איך ליעב אַ קוק צו טהון...

נאָר, גלויבט מיר, אַז נישט דאָס דערהאַלט מיך ביי'ם לעבען!

מיך דערהאַלט ביים לעבען איין זאַך: איך ווייס, אַז איך לאָז איין מאָל אין אַ יובל אַרויס איין עבודה זרה'לע אויף קהל, און דער גאַנצער עולם בוקט זיך צו איהר, צו מיין „מעשׂי ידי" !

איך ווייס, אַז ווען מיין אשה צנועה וואַרפט מיר די שליסעלעך איבער'ן טיש, אַז דאָס האָט זי מיין שטריימעל אַזוי געהייסען; מיך הערט זי ווי די קאַטץ, אָבער מיין שטריימעל מוז זי פאָלגען!

ווען זי קומט אהיים ערב שבת ויום טוב פון יאַטקע אָהן פליש, און שילט דעם קצב — ווייס איך, אַז דער קצב איז אַ מכה שולדיג, אַז מיין שטריימעל לאָזט זי היינט קיין קוגעל נישט מאַכען!

איך ווייס, אַז ווען זי נעהמט נאָך גאָר אַ גוטען טאָפּ און וואַרפט איהם אַרויס אין גאַס אַריין, אַז דאָס האָט נישט זי, נאָר מיין שטריימעל דעם טאָפּ אַרויסגעוואָרפען! אַז ווען זי נעמט און קנייפּט אויס פון ראָשטשיגע אַ שטיק טייג און וואַרפט עס אין פייער אַריין, און הייבט אויף די הענד און פערגלאָצט די אויגען צום באַלקען, ווייס איך גאַנץ גוט, אַז דער באַלקען הויבט דער־פון גאָר נישט אָן צי וויסען, — אַז דאָס האָט גאָר מיין שטריימעל דאָס שטיקעל טייג פערברענט!

* *

*

און דערביי ווייס איך, אַז מיין אשה צנועה איז נישט קיין

בת יחידה ביי קהל, און קהל איז נישט קיין בן יחיד ביי גאָט; אז קהל האָט אַ סך אַזוינע נשים צדקניות, און גאָט ב"ה, האָט אַ סך, אַ סך אַזוינע קהל׳ס, און אַז מיין שטריימעל האָט איבער אַלע מיליאָנען מיליאַסען נשים צדקניות צו שאַפען!

מיליאָנען שליסעל ווערען געוואָרפען, מיליאָנען ווייבער מאַכען נישט קיין קוגעל, מיליאָנען טעפּ פּלאַצען אויף די שטיינער אין גאַס, און פון דעם חלה־נעהמען וואָלט איך מיך אונטערגע־נומען מפרנס צו זיין אַ פאָלק אביונים!

אין ווער טהוט דאָס אַלעס? אַלץ מעשי ידי! אַלץ מיין שטריימעל!

* *
*

ווייטער דער שמוקלער! אָט זיצט ער געגנען־איבער דעם פענסטער; זיין פנים גלאַנצט, גלייך מען וואָלט עס מיט שמאַלץ בעשמירט.

וואָס גלאַנצט עס? וואָס פינקלען איהם די לויפענדיגע אויגעלעך?

ער האָט אָנגעדרעהט אַ פּאָר גאָלדענע שליפעס!

ערשטענס, ווייסען מיר וואָס גאָלד און וואָס מישורא איז! און צווייטענס, ווייס איך, אַז אַ פּאָר שליפעס מוזען צעהן מאָל מעהר זעלנער האָבען אונטער זיך אַלס לייבעל׳ס שאַפּענפעלץ — סיערמיענגעס און טרעגער־פּעלצלעך! אין היינט זאָל פּרובען די גרעסטע גאָלדענע שליפע אַרויסגעבען אַ פריקאַז: "צעהן אָקסען זאָלסט דו קיילען און אַ האַלבען קאָבען!"; "קרענק זאָלסט דו קייען, פיער־ערליי געפעס האָבען און די מילך עסען אויף דער לינ־קער זייט טעלער!"; "פון יעדען ביסען זאָלסט דו וואַרפען אַ שטיק אין פייער צי אין וואַסער אריין!" אָדער: "יעדער חתן מוז מיר פריזהער ווייזען זיין כלה, און יעדע כלה איהר חתן!", "מיט מיר — אַלעס, אפילו צוועצטערהייט, אָהן מיר — נישט אַ לעק".

די גרעסטע גענעראַלסקע שליפּע וועט גאָר די פאַנטאַזיע, די העזה דערצו נישט האָבען! און ווען יאָ, וואָלט זי געמוזט פערזייען מיט נייע זעלנער די גאַנצע מדינה: ביי יעדען בעט אַנידערשטעלען חאָטש אַ פּאָר קאָזאַקען, איינער זאָל היטען דעם צווייטען, און ביידע — דאָס בעט!

און וויפיעל וואָלט דערביי נאָך גנבות געשעהן, וויפיעל קאָנטראַבאַנד! וויפיעל וואָלט מען אָבגענאַרט! רבונו של עולם, ווי פערמאָגט מען דאָס!

און מיין שטריימעל טהוט דאָס אַלעס, און שטיל און פיין, אָהן נאַהייקעס, אָהן קאָזאַקען!

איך זיטץ מיר גאַנץ שטיל אין שטוב און ווייס, אַז אָהן מיין שטריימעלס ערלויבניס וועט זיך קיין משה'לע צו קיין חנה'לען נישט צוריהרען, קיין אויג נישט וואַרפען!

חס ושלום!

און פערקעהרט, אַז מיין שטריימעל הענגט אָן אַזאַ משה'לען אָדער אַ חנה'לען אַ לונג-און-לעבער אויף דער נאָז, איז — צום טויט! קענסט דו פון איהר נישט אַנדערש פטור ווערען סיידען מיט'ן לעבען צוזאַמען! און ווילסט דו אַזוי לאַנג נישט וואַרטען, מוזט דו קימען בעטען, חלש'ן פאַר'ן אייגענעם שטריימעל: שטריימעלע ראַטעווע! שטריימעלע עפען מיר אויף די קייטען! לאָז מיך אַרויס פון תפיסה!

* *

*

אין עק גאַס איז דאָ אַ שענק.

זייט מיין אשה צנועה איז אַ גבאי'טע געוואָרען, און גיסט מיר אויף ווינשעל קיין שנאַפּס נישט אויף, האַפּ איך מיך דאָרט אַמאָל אַריין, דאָס האַרץ צו דערהאַפּען! בפרט אין אַ תענית... על כל פנים בין איך דאָך נישט מחויב פאַסטען; עס איז דאָך פאָרט מיין אייגען שטריימעל.

דעם שענקער קען איך שוין פון לאַנג... ער לעבט אויך נישט פון מצות און מעשים טובים... נאָר נישט אין דעם בין איך אַצונד אויסען...

צוויי טעכטער האָט ער געהאַט! צוויי שוועסטער פון איין טאַטע-מאַמע! וואָס זאָג איך, אַ צווילינג! ווי איך בין אַ יוד. —

עס איז דען מעגליך געוועזען איינע פון דער צווייטער צו אונטערשיידען? און אַ חן'עוודיגער צווילינג, אַ ברכה צו מאַכען!

פנים'לעך — ווי שמחת-תורה-עפּעלעך פון אַ פאָהן אַראָב! בעשמעקט — ווי בשמים-שטעקעלעך; אויפגעוואַקסען ווי לולב'ן, און צוויי פּאָר אויגען, זאָל גאָט שומר ומציל זיין! אַז איינע וואַרפט אַ בליק, דאַכט זיך — אַ בריליאַנט האָט געבליצט. און אָרענטליבע קינדער! אין שענק און דאָך ווייט פון שענק!

אין אָרון קודש אַליין וואָלט מען זיי נישט בעסער און עָהרליכער ערצויגען!

❁ ❁

❁

אין שענק געבוירען און דאָס זענען מלכות געוועזען! עס האָט קיין איינציגער שכור פאַר זיי קיין שלעכט וואָרט נישט גע-רעדט... קיין סטראַזשניק, קיין אַקציזניק! עס זאָל געוועזען דער גרעסטער מאַן אַריינקומען, וואָלט ער אויך, דאַכט זיך, די העזה נישט געהאַט, איינער אַ קניפּ צו געבען אין בעקיל נישט מיט די הענד, נישט מיט'ן אויג, נישט אַפילו אין גע-דאַנק! איך האָב שיער, שיער נישט געזאָגט: אַז אין זיי שטעקט מעהר גבורה ווי אין מיין שטריימעל! און איך וואָלט אַ גראָבען טעות געהאַט!

דאָס שטריימעל, האָט זיך אויסגעוויזען, איז שטאַרקער, טויזענד מאָל שטאַרקער פאַר זיי!

❁ ❁

❁

אַ צווילינג! איינע אָהן דער אַנדערער האָט זיך נישט גע-

וויזען. אַז איינער האָט עפּיס ווען געטהון, האָט די צווייטע דעם איינענעם שמערץ געפיהלט... און דאָך — ווי געשווינד האָבען זיך זייערע וועגען צושיידט...

דאָס אייגענע געטהון, קוים עטוואָס אַנדערש, און דאָך!...

ביידע האָבען זיך פּלוצלונג פערענדערט: טהייל מאָל זענען זיי פרעהליכער, טהייל מאָל טרויעריגער און פערטראַכטער געוועזען ווי פריהער! — איך קען אייך נישט אויסמאָלען, וואָס מיט זיי איז געשעהן. די רעכטע ווערטער ליעגען מיר אויף דער צונג, נאָר איך קען זיי נישט אַראָבשאַרען... אַ מענש האָט נישט געלערנט... נאָר אין זיי איז עפּיס טיעפער, פעסטער און צו־גלייך טרויעריגער און זיסער געוואָרען...

און מען האָט געוואוסט, ווער עס איז שולדיג דערינען: מען האָט געטייט מיט די פינגער אויף צוויי משה׳לעך, וואָס האָבען ביידע חנה׳לעך נאָך שענער, נאָך בעסער, נאָך חן׳עוודיגער, נאָך עפּיס העכער געמאַכט!...

עט, עפּיס האָב איך איין אַנדער לשון בעקומען, עס פּאַסט גאָר נישט פאַר אַ קירזשנער! אַ טרעהר האָט זיך מיר אין די אויגען פערדרעהט: נישט פאַר מיינע יאָהרען.

מיין אשה צנועה וועט ווייטער זאָגען: בעל־תאוה׳ניק...
איך וועל אייך שוין לאַנג נישט ברייען:

ביידע שוועסטער האָבען דאָס אייגענע געטהון, כהויה דאָס אייגענע, נישט אומזיסט זענען זיי דאָך אַ צווילינג גע־וועזען!

ביידע האָבען משה׳לעך בעקומען, און ביידע האָבען גע־מוזט אין אַ קירצע צייט אַרום, אַריינזעצען קלינעס אין די קליידעלעך!

שעמט אייך נישט, דער סדר עולם איז אַזוי; גאָט ווילען איז עס, וואָס איז די בושה?

און דאָך ווי אַנדערש איז ביי יעדערער געשעהן!

איין שוועסטער האָט געטראָגען פראַנק און פריי: פאַר גאָט אין שוהל, פאַר לייט אין גאַס, פאַר'ן סטראַזשניק, אַקציזניק און אַלע געסט אין שענק!

די אייגענע שוועסטער האָט זיך דערנאָך אין דער ווייט פון די שכּורים, אין אַ שטילע שטיב, אין אַ וואַרעמע שטוב, און אין אַ ווייס בעט אַריינגעלעגט:

מען האָט די פענסטער פערהאַנגען, די גאַס מיט שטרוי אויסגעלעגט, עס איז אַ באָבע געקומען; מען האָט נאָך אַ דאָקטאָר געשיקט... דערנאָך איז אַ שמחה געווען... און ווי הייסט אַ שמחה!

און עס האָט אָנגעהויבען וואַקסען אַ נייַ קליין משה'לע— לתורה, לחופה ולמעשים טובים! און, אַז זי האָט געזעהן ווי גוט עס איז, שיט זי שוין יאָהר ביי יאָהר קליינע משה'לעך, און איז אַ בעל-הבית'טע עד היום הזה...

אָבער די צווייטע האָט געטראָגען בסוד סודות, וועהען געקריגען אין אַ קעלער, דאָס קינד האָט אָבגענומען אַ שוואַרצע קאַץ...

איהר קליין משה'לע ליעגט שוין לאַנג ערגיץ אונטער אַ צוים, מעהר וועט שוין קיין משה'לעך ביי איהר נישט זיין! און איין גאָט ווייסט, וואו זי אַליין איז אַהין-געקומען! — זי איז אַוועק!

מען זאָגט, אַז זי דיענט ערגיץ אויף דער וויטער וועלט, אַז זי לעקט אָב פון פרעמדע טעלער... אַנדערע זאָגען, אַז זי לעבט שוין נישט מעהר...

אַ שלעכטען סוף געהאַט!

און דער גאַנצער חלוק איז געווען, וואָס דאָס ערשטע איז געשעהן אויפ'ן שוהל-הויף, אויפ'ן אַלטען בערגעל מיסט, אונטער אַ ברודיג שטיק וואַלענציג מיט בעזילבערטע אותיות... נאָר מיט'ן שטריימעל, — און דאָס צווייטע איז געשעהן ערגיץ אין אַ זיננענדיגען וואַלד אויף פרישען גראָז מיט פרישע בלומען.

אונטער ג אָ ט ס בלויען הימעל, אויסגעזייעט מיט זיינע שטערען, נאָר — אָהנ׳ם שטרייםעל.

עס העלפען נישט קיין שמעקענדיגע בלומען, קיין זינגענ-דיגער וואַלד, נישט גאָט׳ס הימעל, נישט זיינע שטערען, נישט גאָט אַליין! —

נישט אין זיי אַלע שטעקט די גבורה; אין שטריימעל שטעקט זי! נישט אין פּאַגאָנעס, נישט אין שליפעס, נישט אין טויזענד מאָל שענערע חנה׳לעך, נאָר אַלץ אין שטריימעל. אין דעם שטריימעל, וואָס איך „בעריל קאָלבאָס" מאַך.

און דאָס נאָר דערהאַלט מיך ביי׳ם נאַרישען לעבען פון קאַרטאָפעל.

הורמוז און אַחרימון.

לויט דעם פּערסישען גלויבען, עקזיסטירען צוויי געטער: איינער הורמוז (להבדיל אונזער יצר טוב) אַ גוטער גאָט, האָטש צו אַ וואונד צוצולעגען. ער באַשאַפט נאָר — ליכט, באַרעמהערציגקייט, פערשטאַנד און נאָך אַנדערע גוטע זאַכען צום מענשליכען געברויך.

דער צווייטער — אַחרימון (אונזער יצר הרע נישט אויסגערעדט זאָל עס זיין!), אַ שלעכטער גאָט, וואָס האָט ליעב פינסטערניש, ווי אַ מוילוואָרף אָדער אַ פלעדער־מויז, איין אכזר ווי אַ טאָרקוואָמאַדאָ און אַ גוטער פריינד פון גאַרראַנים, וואָס טאַנצען אויף הינטער־פיסלעך. מיט איין וואָרט — פאַר אַזאַ גאָט, זאָל גאָט שומר ומציל זיין.

איהר פערשטעהט אַליין, אַז ווען נישט אַחרימון, וואָלט די וועלט געוועזען אַ גן־עדן: מענשען וואָלטען געלעבט, ווי ברידער פון איין צווילינג, און אפילו מאַן און ווייב וואָלטען זיך קיינמאָל קיין שלעכטס נישט געוואונשען; מענשען וואָלטען אַרומגעלאָפען אין די גאַסען און געזוכט, נישט קיין געשעפטען נישט קיין שווינדעל צו מאַכען, נאָר טאַקי מצות און מעשים טובים. מען וואָלט גערופען: „ווער איז נאַקעט, וועל'מיר איהם קליידען; ווער איז הונגעריג, וועל'מיר איהם שפּייזען; ווער האָט דורשט — וואַסער, וויין, קאָניאַק... וואָס איינער וויל! גאַנצע פעסער כרמל!

אויפ'ן היידעלבערגער ביער־פאַס, וואָלט געשטאַנען אויפגעשריבען „כל דכפין ייתי ויכול”, פונקט, להבדיל, ווי אין אונזער הגדה.

און די ווייבער וואָלטען נישט געטראָגען אויף די קעפּ קיין פליגעל פון עקסטרא דערויף געשאָסענע פייגעל! עס וואָלט גאָר געוועזען אַפראַגע, צו מען מעג שמייסען — — אין באָד!

און פערקעהרט, — וואָלט געוועזען נאָר איין אַחרימון, וואָלט די וועלט געוועזען אַגיהנם. וואָס וואָלט אַרומגעשוואומען ווי אַשיף אויף אַ ים פון מענשען-בלוט און וואָלט פערשפּרייט אַריח פון געברענט, געבראָטען און גערויכט מענשען-פלייש אין אַלע זיעבען הימלען.

און אויב די וועלט איז נישט קיין גן עדן און נישט קיין גיהנם, אויב פון צייט צו צייט לעשען זיך אויס די אויטאַדאַפעען, עס פערשטומט דער קלאַנג פון קייטען און די אַראַמאַטען ברילען נישט אָהן אויפהער; אויב נישט אַלע וועג-ווייזער אויף די טראַקטען זענען תליות, און עס מאַכט זיך אַמאָל איין אסיפה אין האַאַג, וואו מען רעדט וועגען שלום; אויב עס עקזעסטירט אין איין צייט תפיסות און שפּיטעלער, חברות פון צער בעלי חיים און אַנטיסעמיטען, וועלט-קאָנגרעסען און שאָוויניזם; אויב די בורען שיקען איבער די ענגלענדער אַגראַטולאַציאָן צום נייעם יאָהר מיט אַפּודדינג (אַמין ענגלישער קוגעל) אין אַקאַרטעטש, — איז עס דעריבער, ווייל הורמוז און אחרימון עקזעסטירען ביידע אין איין צייט, און איינער קליצעט דעם צווייטען דאָס וואַסער און שפּייט איהם אין דער קאַשע אַריין.

דאָס אַלץ ווייס איך, נישט אַזוי פון אַלטע פערסישע ביכער אין פערשיעדענע איבערזעצונגען, ווי פון מיינס אַבעקאַנטענס מויל, פון איין אַלטען פערסער, וואָס וואהנט ווי-זאַ-ווי אין איין הויז מיט מיר: מיט וועלכען איך האָב צופעליג זיך בעקענט און מיר האַלטען זיך פון דעמאָלט אָן צוזאַמען, ווי צוויי לאַנגנעזיגע וואָס קענען גלייך נישט ליידען, ווי הינד בילען..., און מיר פלוידערן גאַנץ אָפט...

ווען איך טרעף מיך מיט'ן פערס, בעגריסען מיר זיך גאַנץ הערצליך.

— וואָס מאַכט אייער אַלטער? פרעגט ער מיט אַשמייכעל און איך ענטפער מיט אַראָבגעלאָזטע אויגען:

— דערווייל, שטיל! און הורמוז וואָס מאַכט?

— ער וועט אויספיהרען! — איז זיכער דער פּערס, — ער מוז אויספיהרען! און דער אַלטער אָפּטימיסט שנייצט זיך הויך און מיט אַ זיכערקייט די נאָז, און ווישט זיך איבער דאָס גאַנצע פּנים מיט אַ רויט פּולאַרען טיך, וואָס וואָלט גענוג געווען הורמוזען פאַר אַ פאָהן.

איינמאָל דאָך איז ער נישט זיכער געוועזען.

— וועה וויים, — זאָגט ער, — וועה וויים! אחרימון איז חיטרע, זעהר חיטרע! פיפיג, ווי עס קען נאָר זיין!... כל זמן אחרימון האָט געפיהרט איין אָפענעם קריעג מיט הורמוזען, בין איך זיכער געוועזען, אַז עס מוז קומען אַמאָל הורמוזעס עביג־לאַנגער טאָג, נאָך וועלכען עס וועט קיין נאַכט שוין מעהר נישט זיין! איך האָב אָבער בעמערקט — — —

— וואָס האָסט דו בעמערקט?

מיר זעצען זיך אויף אַ באַנק, (עס איז זומער און אין אַ גאָרטען געוועזען) אין דער אַלטער פּערס זיפצט.

— איך האָב בעמערקט, — זאָגט ער — אַז אחרימון האָט זיין טאַקטיק פערטוישט און איז ווירקליך שוין געפעהרליך געוואָרען... ער שווינדעלט! ער פערשטעלט זיך! ער מאַכט זיך פאַר הורמוזען אונטערטהעניג, האָניג גיסט זיך איהם פון מויל, און נאַרט איהם אָב פון קאָפּ ביז פיס... הורמוז, דער גוטער, לאָזט זיך גענאַרען...

— איז עס מעגליך?

— העה, — מאַכט דער פּערס, — איך וועל דיר אַ פּאָר ביישפּיעלען געבען פון זיין טאַקטיק:

אָט, למשל, פערצייטענס, אַז הורמוז האָט געוואָלט דער וועלט אַ גרויס פערגניגען מאַכען, איין איבעררעאַשונג, און בעשאַפען אַ זעלטען־שעהנע פרוי, פלעגט קומען אחרימון און, להכעיס, אַנריהרען זי מיט דער אומרייגער האַנד ביי׳ם שטערן, ביי אַ באַק, און גענוג: — דער שענהייט וואַקסט שוין דערפון אַרויס אַ האָרן, אַ קרעץ... נאָר וואָס העלפט עס איהם? הורמוז דערזעהט עס באַלד, שיקט אַ שטראַהל פון זיין

גענאַד, דער האָרן פאַלט אראָב, דער קרעץ פערהיילט זיך, און די שעהנהייט ווערט נאָך שענער, נאָך ערהאַבענער... היינט טהוט ער אַנדערש: ער טהוט, גלייך ער איז צופריעדען און גליקליך מיט אַלעם, וואָס הורמוז טהוט!

ער האַפּט אויף זיך אַ פראַק און אַ צילינדער, בעוויזט זיך פאַר דער פרוי און זאָגט מיט אַ זיסען שמייכעל: מאַדאַם (אָדער פריילין)! איך גראַטולירע אייך מיט מיין הערר הורמוזעס גענאָד! איהר זייט עס ווערטה... די גאַנצע שטערבליכע וועלט דאַרף קניען פאַר אייער אונשטערבליכער שעהנקייט!

און שוין! פון דער שעהנהייט ווערט אַ קאָקעטע, אַ קאַלטע הערץ־פרעסערין...

הורמוז, למשל, חאַפּט זיך אַמאָל אויף און דערזעהט, ווי איין אָרעמאַן אַרבייט שווער און האָט קיין פרנסה נישט. אַ גוט האַרץ האָט ער, געלד אין אוצר פעהלט נישט, האַפּט ער עטליכע קאָפּיקעס אין אַ זעקעל און וואַרפט אראָב דעם אָרעמאַן...

פריהער פלעגט אחרימון שיקען גזלנים אָדער גנבים, אָדער אַ שׂרפה, צוועקצונעהמען דעם גוטען גאָט'ס מתנה ביי'ם אָרעמאַן. עס האָט אָבער נישט געווירקט: הורמוז הויבט אָן געבען און געבען, און וויל ער, שטעלט ער גאָר דאָס מזל ביי'ם אָרעמאַנס טהיר, און דער ווערט רייך און גליקליך!

היינט טהוט אחרימון אַנדערש.

הורמוז האָט געגעבען איין אָרעמאַן עטליכע קאָפּיקעס, זעהר גוט! ער קריעגט זיך נישט מיט'ן עלטערן ברודער! פער־קעהרט, ער לערנט זיך גאָך אָב פון איהם, ער וויל אויך אַ גוטער ווערען! און ער וואַרפט צו דעם אָרעמאַן נאָך אַ פעקעל — און טאַמע גאָלדענע רענדלעך!

פון אָרעמאַן ווערט אַ גביר, דער זאַק מיט גאָלד וואַקסט, און, וואָס מעהר ער וואַקסט, מעהר מאַגנעט ווערט ער, מעהר ציהט ער צו זיך צו! און דער געמאַכטער גביר צווישען סאַמע אָרעמע לייט, קען נישט זיין גליקליך! ער קען אפילו נישט

רוהיג שלאָפען... די אָרעמע לייט אַרום שלאָפען אַוראַי נישט!...

הורמוז וויל עמיצען געבען אַ גוטע זאַך, למשל — גבורה, אַ האַרץ פון אַ לייב! — אַזוינער קומט צו נוץ יעדעס פאָלק, יעדער צייט! —

פערצייטענס פלעגט אַהרימון וועלען אַזוינעם אומברענגען, קוילען — פלעגט ער איהם אָנשיקען גאַנצע מחנות מיט רוחות און שדים, זיי זאָלען איהם חאַפּען און עס זאָל פון איהם קיין זכר נישט בלייבען. נאָר הורמוז פלעגט נישט לאָזען: געגען די מחנות פון שדים און רוחות שיקט ער מחנות מלאכים, זיי פעריאָגען די שדים מיט די רוחות צוריק אין גיהנם אַריין און דער העלד בלייבט העלד...

היינט פיהרט זיך אַהרימון אַנדערש —

הורמוז גיט גבורה, אַהרימון דערלעגט נאָך אַביסעל און פון אונזער בעשענקטען פון הורמוז ווערט איין אַוואַנטורניק, אַ פּרא־אדם, ווייל עס שפּאַרט איהם די קראַפט, דער איבערשפּאַנטער כח, און אויפ'ן אָרט פון נוצען, ברענגט ער דעם גרעסטען שאָדען!...

די זון געהט אונטער און דאָס איז די העכסטע צייט אַהיים צו געהן פאַר'ן פערס. ער געזעגענט זיך:

— נאָך דאָס — זאָגט ער, אויפשטעהענדיג, — וויל איך דיר זאָגען: אַ מענש דאַרף עסען, הנאה האָבען פון עסען, בעשאַפט איהם הורמוז אַ דאַרם — אַ קישקע; מען דאַרף זי נעטהיג האָבען, אָהן איהר איז נישט צו לעבען! וואָס טהוט אַהרימון? ער וועט דאָך ביי אַ מענש די קישקע נישט אויסשניידען — גיט ער צו אַ בלינדע קישקע, נאָך אַ שטיקעל! און דאָס שטיקעל איז שוין אַ געפעהרליכע זאַך, דערפון קרענקט מען שוין!

. . . .

דער פערס איז אַוועקגעגאַנגען, און איך האָב געקלערט: צי איז ער נישט גערעכט?

הורמוז, אָדער דער יצר טוב, גיט אונז אריין אַ נע־פיהל צו ליעבען אונזערע נאָהנטע, אונזער פאָלק, אונזער אָרעם פאָלק, פאַר וועלכען מיר ווילען ארבייטען און אָפּפערן זיך; וואָס טהוט אַחרימון אָדער דער יצר הרע? ער דערלעגט נאָך אַ ביסעל געפיהל, עס ווערט פון נאַציאָנאַליזם — שאָוויניזם, פון רייבען געפיהל איין עקעלהאַפטער שאַרלאַטאַנען־פאַנאַטיזם, וואָס ווארעמט נישט און לייכט נישט, נאָר ברענט אין דער פינסטער און קען אונז אַליין פערברענען!...

איין אָרעם פערוואָגעלטער נע־ונד'ניק זוכט זיך אַ דאַך איבער'ן קאָפּ, אַ רוהיג שטיקעל אָרט, וואו זיך אַנידער צו לעגען, וואו די ביינער אויסצורוהען, אום אויפצושטעהן מיט אַלע גלייך, צו דער נייער אַרבייט, — אַלע פאַר אַלע!... דעם געדאַנק האָט איהם איינגעבלעסט הורמוז... וואָס טהוט אַחרימון? ער מאַכט פון דאַך, פון רוהע־בעט, איין עבינען, הייבען צוועק, אַ אידעאַל און מיר...

מיר האָבען זיך צוריקגערוקט אויף אַ הונדערט און צוואַנציג יאָהר!

און עס איז ווירקליך אַ שאָד די צייט!

דער וִכּוּחַ.

אין קראַשינסקים גאָרטען, צוויי יונגע לייט, ביידע רעדען יודיש. נאָר איינער ליטוויש — דער צווייטער פויליש־יודיש. דער ערשטער פרעגט, דער צווייטער ענטפערט.

— נו, איהר זייט נאָך אַלץ נישט קיין ציוניסט?

— ניין.

— אַנטי?

— חלילה, פאַר וואָס אַנטי? מורא האָבען פאַר דער „גאַזעטאַ פאָלסקאַ”?

— וואָס דען?

— איך וויים צו וועניג!

— דהיינו?

— אָט... איך פלעג אַמאָל ערנסט דאַוונען... און דאָס דאַוונען איז — ירושלים און ירושלים! ארץ ישראל און ארץ ישראל!

וויים איך אָבער נישט, צי האָט מען ירושלים און ארץ ישראל דעריבער נישט פערגעסען ווייל מען דאַווענט אַזוי פיעל; צי מען האָט נאָר דעריבער נישט אויפגעהערט צו דאַוונען — ווייל מען קען אָן ירושלים אין ארץ ישראל נישט פערגעסען?!

אין חדר פלעג איך לערנען: „ארץ זבת חלב ודבש” — אַ לאַנד — האָט מיר דער מלמד געטייטשט — וואָס פליסט מיט האָניג און מיט מילך — האָניג און מילך האָט אַ קינד ליעב דאָס לעבען! וויים

איך? אפשר האָב איך מיך דעריבער דערפרעהט, אַז איך האָב געהערט פון חבת ציון?

איך געדענק מיך גאַנץ גוט יונגעל־ווייז... די שפּעטערע צייטען בעמיה איך מיך צו פערגעסען... קיין גרויסע האָפנונגען אויף שפּעטער האָט מען אויך נישט... און, אַז עס ווערט נישט גוט אויפ'ן האַרץ, אַנטלויפט די נשמה צו די קינדער־יאָהרען, ווי אַ טויב אין טויבענשלאַג אַריין... איך ווייס נישט, אויב אַלע טהוען אַזוי, איך טהו עס, און עס העלפט אַמאָל און פערטרייבט די מרה־שחורה... געדענק איך, ווי אַלע מיינע חברים פלעגען מיט שמחה וששון נאָכלויפען דער פּאָלקאָוואַי מוזיק. בכלל דעם מיליטער. אין וואַרשוי זעהט מען עס זעלטענער, איז עס מעהר אינטערעסאַנט — קינדער לויפען... מען קען זיך נישט זאַט אָנקוקען, ווי עס בליצט דורך די „שטיקעס" פון די ביקסען; זאַט אָנהערען די שטאַרקע, פעכטע מעשענע קולות, וואָס געהען ווי איינגעהמען אַ וועלט. איך אײנער, געדענק איך, פלעג מיך נישט פרעהען. עס האָט זיך מיר געדאַכט, אַז ווען עמיץ בעפאַלט מיך, מיין טאַטע־מאַמע, מיינע ברידער און שוועסטער, וועט דאָס חיל נישט זעהן, נישט הערען, און ווייטער מאַרשירען, און ווייטער שפּיעלען, און ווייטער געהן איינגעמען די וועלט... און דערביי פלעגען מיר זיך צו בעווייזען טרעהרען אין די אויגען... פשוט פאַר קנאה: וואו איז מיין מיליטער, מיין מוזיק? אַז יענער האָט...

איך פלעג, מיט פערמאַכטע אויגען און אַ צורודערטער נשמה, אויסהערען מעשיות פון משיח'ס צייטען. דער „רבי" אין חדר פלעגט דערצעהלען, די באָבע אין דער היים, צי אין בית־המדרש — עלטערע יונגלעך. ווי ליעב האָב איך געהאַט דעם „מלך המשיח"! מיט אַלעם גוטען און טייערן האָב איך איהם בעקליידט און בעהאָנגען! ביי אַ רייכער מיהמען (זי איז שוין אויפ'ן עולם־האמת) האָב איך אָבגעריסען די פעריל פון האַלז. ביים גענעראַל, וואָס האָט געוואָהנט נעגענאיבער — די ווייסע פעדערן פון איבער'ן קאַסקעט... ביים כהן־גדול — דעם חושן ואפוד צוגענומען! איך ווייס? נאַקעט און באָרוועס וואָלט איך אַ וועלט

געלאָזט! אָבער נישט שטענדיג. טהייל מאָל האָט מיך מעהר געגנומ׳ן משיח בן יוסף, וואָס דאַרף אומקומען, גע׳הרג׳ט ווערען... און איך האָב אויפגעהויבען די אויגען צום הימעל: פאַר וואָס? פאַר ווען? און נאָך וואָס זאָל איינפאַלען די אייזערנע בריק? און איך פלעג טראַכטען: ביי יציאת מצרים האָט ער די מלאכים נישט געלאָזט זינגען: מעשי ידי — זאָגט ער — טובעים בים... און לעתיד לבא... אַזוי אָהן רחמנות? וואָס זענען זיי ערגער פאַר די מצרים?

— קינדער־געדאַנקען!

— עהרליכער ווי מענשען־געדאַנקען, און אמת׳ער אויך! דאָס זענען די גאָלדענע פעדים, פון וועלכע עס שטיקט זיך ערשט אויס אַ נשמה פון אַ מענש, אַ פרישע ריינע נשמה...

נאָך געדענק איך: אין דער מערת המכפלה, געקויפט ביי די בני חת, וואָס האָבען מיט גוטע ריידעלעך אויסגעשוויני־דעלט ארבע מאות שקל כסף... אין דער מערת המכפלה זיצט אברהם אבינו, אָנגעלעהנט מיט׳ן קאָפּ אויף דער מוטער שׂרה׳ס שויס... די הגדה דערצעהלט אַזוי... און איך זעה בחוש, ווי די מוטער שרה, מיט אַ קעפּעל ווי ביי׳ן אַ ציטער־נאָדעל, זיצט און פיהרט מיט לאַנגע, נאַר דינע און דורכזיכטיגע פינגער, צווישען אברהם אבינו׳ס זילבערנע לאָקען... אַזוי זיצען זיי און ביידע האָבען פערמאַכטע אויגען, און עפענען די אויגען וועלען זיי ערשט ביים שופר של משיח, ווען די טערקישע וואַרטע וועט פערשטיינערט ווערען פאַר שרעק...

און עס פלעגט מיך ציהען צו דער מערת המכפלה... צום זיידען, צו דער באָבען...

נאָר אויך נישט שטענדיג!

טהייל מאָל פלעגט מיך וואונדערן: פאַר וואָס טראָגט עס אברהם אבינו האָר אַ חוץ באָרד און פאות?

טהייל מאָל פלעג איך גאָר זיין פון הָגָר׳ס צד, און וועלען דער מוטער שרה׳ן אָבטהון אַ שפּיצעל! און איך פאַנטאַזיר הויך צווישען די חברים: איך וועל מיך אויסלערנען טערקיש, אַנטלויפען קיין ארץ ישראל, שטעלען מיך דאָרט פאַר

א זעלנער, און אז עס וועט מיר אנקומען צו שטעהן אויף דער וואכט פאר דער מערת המכפלה, וועל איך ביי נאכט, אז קיינער וועט נישט זעהן, שטילערהייט אוועקשטעלען דעם ביקס, אריינהאפען זיך אין דער הייל, אויף די נעגעל צוגעהן און געבען דער מוטער שרה אין נעזעל אריין — — —

נאר ארויסזאגען: „א שנעל“, האב איך די העזה נישט געהאט.

— בעסער א שמעק טאבאק! האט דאך עמ׳ץ אונטערגעהאפט...

— קונדסים!

— גוטע צייטען געווען!... און וואס נאך האב איך געוואוסט פון ארץ ישראל?

צו כותל מערבי, האב איך געהערט, קומט מען צוזאמען מארבע פנות העולם ווייגען, די וואנד איז גליטשיג פון טרעהרען...

און איך האב געגלוסט צו דער כותל מערבי... דארט א תשעה־באב! צווישען איין עולם מארבע כנות העולם ווארפען בערעלעך!

טהייל מאל איז מיר בעסער געפעלען די אילומינאציע אויף ר׳ שמעון בן יוהאי׳ס קבר! ווייבער ווארפען פון די אקסעל אראב די טהייערסטע פערשיעדענפארביגע טערקישע שאלען, טונקען איין אין פעסער שמן־זית און צינדען אן! — — — א חוץ אזוי הבדלות, ליכט און קאליערטע פאפירענע לאמטערן! אה!

נאך. ביי אונז אויפ׳ן הויף — מיר האבען דעמאלט אויף דער פראנציסקאנער גאס געוואהנט — האט געוואהנט אויך א שוחט, אברהם מאנים האט ער געהייסען, א שם־דבר איז ער געוועזן דער אברהם מאנים. ווען ער פלעגט מיך טרעפען, פלעגט ער מיך קנייפען אין בעקעל; איך בין א שטיקעל עלוי געוועזן און ער — איין אלטער מתמיד! דעם נאמען אברהם מאנים, געדענק איך. נאר פארשטעלען קען איך מיר איהם שוין נישט. פערמאך איך די אויגען, זעה איך נישט מעהר, ווי א ווייסע, לאנגע, זעהר

לאַנגע באָרד; זי איז געווען די לענגסטע אויף דער פראַנצישקאַנער גאַס, די לענגסטע אין גרויסען מנין. טהייל מאָל זעה איך נאָך אַ רויטען האַלז־און־נאַקען פון הינטען, מיט אַ שטיק בעוואָקסען האַרץ פון פאָרנט — ער איינער פלעגט נאָך טראָגען איין אָפּען העמד מיט נאָכגעלאָזטע בענדלעך... מעהר זעה איך שוין ניט... אָט דער אברהם מאַנים איז מיט דער צייט שוואַך געוואָרען אויף די אויגען, אַוועקגעלעגט דעם חלף און געקליבען זיך קיין ארץ ישראל — .

אין מנין איז געווען אַ רעש. לומדים האָבען געקלערט, צי מעג מען אויסמיידען משיח'ן, מען האָט אויפגעמישט הונדערטער גמרות און ספרים, אַהין און אַהער, — מען האָט זיך צושוויצט, צואַמפּערט... נאָר אַזוינע ופוחים פלעגען זיין וועגען איין על חטא ביום כפור שחל להיות בשבת, און פלעגען אַזוי לאַנג דויערן, ביז איין אַלטער מנין־יוד האָט זיך אויפגעשטעלט און פאַר'ן עילם עדות געזאָגט, ווי אַזוי מען האָט זיך נוהג געווען פאַר־יאָהרען! און אַזוי איז געבליבען דאָ אויך! דער מנהג איז, אַז ווער עס וויל פערשפּאָרען גלגול מחילות, פאָהרט קיין ארץ ישראל...

צווישען אונז יונגלעך איז אויך געווען איין אַנדער מין זכוח... מען האָט זיך אָנגעשמעקט מיט השכלה... איינער פון מיינע חברים האָט געלאַכט: „וואו מען מעג ווערען יעדנעראַל דאָרט איז ארץ ישראל“ — יאָ! איהם פלעגט זיך שטענדיג חלום'ען אַ רייטפּערד מיט עפּאָלעטען!

און אין דער היים ביים וואַרעמעס האָט מען געקלערט: ווי אַזוי וועט אברהם מאַנים, דער אַלטער בטלן, מיט די האַלב בלינדע אויגען, טרעפען קיין ארץ ישראל? די מאַמע פרעגט: ווי אַרום פאָהרט מען קיין ארץ ישראל... דער טאַטע זאָגט: מן הסתם איבער קאָנסטאַנטינאָפּאָל... און וואו ליעגט קאָנסטאַנטינאָפּאָל? ווייט, ווייט! און מען האָט געשפּונען אַ מאָדנע געאָגראַפיע איבער טהאָל און בערג, נאָר די אַלטע מירל האָט זי איבערגעריסען. די אַלטע מירל איז געווען אונזער דיענסט און האָט געזאָגט, אַריינבריינגענדיג דאָס ציבעלע־פלייש, אַז

אויפ'ן הויף זאָגט מען אויף זיכער, אַז „ראָני" די אברהם־מאַניס'יכע פאָהרט מיט... „ראָני" וועט טרעפען, זאָגט די מאַמע. אַ־ע זענען מודה, אַז „ראָני" וועט אויפ'ן פייער נישט פערברענט ווערען!

דעם נאָמען „ראָני" געדענק איך דורך אברהם־מאַניסעס אַ גלייך ווערטעל. אַז ער פלעגט פון שחט־הויז אהיים קומען שפעט, פלעגט ער אָנקלאַפען: קומי רוגי בלילה!

און ליעב האָט זיך דאָס אַלטע פאָר פאָלק געהאַט. נאָך ווי ליעב!

אברהם־מאַניס איז אונזער בעל־תקיעה געווען — —

און דאָס אָנטהון פלעגען זיי, אַ פנים, האַלטען אויף איין בענקעל... און איינמאָל ראש השנה איז אברהם מאַניס געקומען צו די תקיעות אין ראָני'ס אַ העמד במקום אַ קיטעל! און האָט נאָך געשמייכעלט: „נישט־קשה אַזאַ טעות, ראָני איז אַ צדקת!" נאָר פאָרשטעלען ראָני'ן קען איך מיר אויך נישט; איך געדענק נאָר: אַ קליינע, אַ פרעהליכע, אַ דורכזיכטיג פאַפיר'ן נעזעל מיט אַ קול פון אַ פייגעלע. נאָר „ראָני איז אַ לייט, מיט איהר וועט ער זיך שוין דורכשלאָגען!"

געגען וואָס דערצעהל איך עס?

יאָ... ראָני איז צוריק געקומען פון קאָנסטאַנטינאָפאָל...

זי איז קראַנק געוואָרען פאַר בענקעניש און פלוצים פחד בעקומען פאַר'ן ים... אברהם מאַניס איז ווייטער געפאָהרען... ראָני האָט איהם פערלאָזט!

אַז זי האָט צוריקצוועגס דערזעהן די ווייקסעל, האָט זי געוויינט פאַר פרייד! און נאָס האָט זי ממש געטאַנצט — דערנאָך איז זי געלאָפען אויפ'ן בית־עולם אַרויס און געפאַטשט אין די הענטלעך: מיינע ליעבע קברים, מיינע טהייערע קברים!.. און עליה השלום, דער באבען מיינע, האָט זי מיט גרויס נחת און מיט טרעהרען אין די אויגען דערצעהלט, אַז, געלויבט איז זיין ליעבער נאָמען, וואָס זי האָט זוכה געווען מיט איהרע אייגענע

הענד אָנצוריהרען די שיף, וואָס איז אַוועקגעשוואומען גלייך צו ארץ ישראל...

זי האָט אָנגעריהרט די וואַנד פון שיף און די האַנד געקושט, ווי ביי אַ מזוזה!

— ווייבערישע זאַכען!

— ניין, דו ביסט צו טרוקען, דו פערשטעהסט עס נישט: אַ ווייבערישע צי אַ מענישע, נאָר אַ האַלבע נשמה דאָ, אַ האַלבע דאָרטען...

— מען רעדט דאָך אָבער נישט פון אַלטע יודען און יודענעס, וואָס אַנטלויפען פאַר גלגול מחילות... נישט פון שטאַרבען, פון לעבען רעדט מען!

— איך ווייס? דאָס איז געווען נירסא דינקותא... חדר־זאַכען... און היינט וואָס ווייס איך? וואָס גיבען מיר די „בלעטער"?

איך לעז, וואָס עס לאָזט זיך לעזען... איך אַליין אויף פאָליטיק פערשטעה מיך נישט... נאָר אַזוי, וואָס הערט זיך דאָרט?

איינער זאָגט: יק"א און ראָטשילד הרג'נען די קאָלאָניעס מיט זייערע שווערע פליגעל, וואָס זיי האָבען איבער זיי פערשפרייט... דאָס אפוטרופסות איז סם המות! עס וואָלט שוין לאַנג דאָרט פתום ורעמסס — טפו! ווי דאָס גלות האָט זיך איינגעגעסען, איך מיין „איש תחת גפנו" געווען, און ווי ווייטער שטעהט... קומט אַ צווייטער און זאָגט: ניין, דער חסרון איז, וואָס מען וויל איבער נאַכט מאַכען פון אַ סוחר אַ פויער... אומגעלערנט מאַכען... איין אַגראָנאָם־שוהלע דאַרף מען. עפענט איין אַגראָנאָם־שוהלע וועט זיין ששון ושמחה... קומט דערנאָך אַ דריטער, אַ כתוב השלישי און זאָגט: וואָס ווילט איהר? פויגעל־מילך? עס געהט על צד היותר טוב! אַ מחיה! און באותו הרגע, ווי איך לייען עס, קומט אַריין איין אָרעמאַן... ווער ביסט דו? אַ געוועזענער קאָלאָניסט אין א"י ישראל...

ער האָט דעם „חלב ודבש״, אַפּנים, נישט פֿערדייעט!
זיי שווייגען אַ ווײַלע, און דער ליטוויש-רעדער זאָגט:
— עס האָט זיך געמאַכט אַ נייע חבֿרה צו שטודירען, אויס-צופאָרשען ארץ ישראל...
— באַ! וואָלט געווען איין עסק... קלאָרע דבֿורים!...
רען נאָך אַמאָל דאָס זעלבע: אויף פּאָליטיק פֿערשטעה איך מיך נישט... אַדיע!
— אַדיע!

שמאי ראטמאן.

איהר קענט שמאי ראטמאן? געוויס!
נעכטען, שטעלט אייך פאר, טרעף איך איהם אין גאס.
— שמאי! רוף איך, ער הערט נישט. איך מאך מיט דער האנד, ער זעהט נישט! ווי א גולם שטעהט ער, מיט אפענע, שטארע אויגען; איך חאפ איהם אן ביי'ם אקסעל:
— גאט איז מיט דיר, שמאי!
ער חאפט זיך אויף, ווי פון שלאף.
— א נייע אידעע! שמייכעלט ער.
א וואונדערליכע זאך די נייע אידעען! ווי דאס ווערט געבארען!
א מענש, ווי אלע מענשען: א פעריאגטער, וואס דארף, און גאנץ אפט, אלערליי געלדער — פרנסה-געלד, דירה-געלד, מלמד- און לעהרער-געלד, חוץ אנדערע געלדער, — אזא מענש פאלט פלוצים אוועק אין מיטען גאס — א גולם! איין אפען-מויל, אפענע אויערן — און ער הערט נישט, ער זעהט נישט און פיהלט נישט!
וואס איז? עפיס אין מוח, אין א פינסטער בעהאלטען ווינקעלע, שפינט זיך און וועבט זיך א נייע אידעע.
און זי וועבט זיך און שפינט זיך אהן זיין ווילען, אהן זיין וויסען, און, מעהרסטענטהיילס, נישט פאר זיין טובה וועגען...
איך קען א סך, א סך מענשען, וואס אידעען האבען זיי איבערגעפיהרט...

ר א ו ב ן האָט געקלערט און געקלערט ביז ער איז געפאַלען אויף אַ נייער המצאה, און איז אַריין מיט אייגען־און פרעמד־געלד...

ש מ ע ו ן האָט זיך איינמאָל פערטראַכט — פערטראַכטערהייט האָט ער זיך עפּיס אַרויסגעכאַפּט, און פון דעמאָלט אָן, יאָגט מען איהם און מען פּלאָגט איהם פון אַלע זייטען, מען וואַרפט איהם נאָך שטיינער אין גאַס...

ל ו י איז גאָר אַראָב פון זינען, און ווען נישט דאָס ווייב זיינס, וואָס לאָזט פון איהם קיין אויג נישט אַראָב, וואָלט ער שוין לאַנג געהאָנגען ערגיץ אויף אַ בוידעם.

י ה ו ד ה, חאָטש קיינער טשעפּעט איהם נישט, לויפט, צייט ער איז געפאַלען אויף עפּיס אַ וואונדערליכע אידעע, אַרום ווי משוגע אין די גאַסען, און שרייט „געוואַלד!"...

און ז ב ו ל ן, דעם מוזט איהר אויך קענען, זייט ער איז אויפ'ן קאָפּ געפאַלען, נעפעלט איהם נישט דאָס ווייב, קען ער נישט זיינע אייגענע קינדער, עסט ער נישט און טרינקט נישט, און געהט קריעה־בליעה — און וואָס וויל ער? געהט פרעגט איהם!

און פון דעסטוועגען, האָב איך אַ שרעקליכען חשק צו נייע אידעען! ווער ווייס? צווישען איבערגעדראָשען שטרוי קען זיך דאָך אַמאָל געפינען אַ קערנדעל ווייץ, און צווישען מיליאָרדען נייע אידעען, קען זיך דאָך געפינען א י י ן אמת'ע אידעע.

און געפינט זי זיך, ווער קען איבעררעכענען דעם שאָדען, אָדער דאָס גוטס, וואָס אַ נייע אידעע קען ברענגען מיט זיך?

עס קען זיין אַ בליץ, וואָס וועט אויף אָרט און שטעל פערשווינדען... עטליכע שאָק בלינדע היהנער וועלען גאָר נישט וויסען פון איהם און לייקענען שטיין אוןביין, און עס קען זיין אַ דונער! און אַ דונער איז שוין נישט קיין קלייניגקייט; ער קען אַריינשלאָגען אין זאַמד פון סטעפּ און אויסדרעהען גאָר אַ גלעזערן רעהרעל, אַריין אין ים און אויסגעהן ווי אַ ליכט; ער קען אָבער אויך אַריין־שלאָגען אין אַ הויז, און אָנמאַכען — גאָט ווייס

וואָס פאַר אַ שׂרפה... איידער עס קימט די פאָזשאַרנע קאָמאַנדע, קאָן פון אַ שטאָדט נישט בלייבען אַ שטיין אויף אַ שטיין...

גאָט מיין איינציגער! אַ נייע אידעע קען דאָך נאָר ענטפערן אויף די אַלע ביטערע פראַגען, וואָס פרעסען אונז אויס דעם מוח פון די קעפּ; אויף די אַלע רעטעניישען, וואָס דרעהען אונז, ווי די עגבער, אין די געהירן — וועך וויים!

און דער, דער שטעהט פאַר מיר און שמייכעלט: אַ נייע אידעע!

איך חאַפּ איהם אָן ביי אַ לאַץ:

— זאָג!

— דאָ, אין מיטען גאַס?

איך דאַנק גאָט, וואָס מיר זענען נישט ווייט פון אַ קאָנדיטאָריי...

* *
*

נאָך עטליכע שלוק טהיי, ווייס איך שוין אין וואָס עס געהט.

די וועלט וועט זיך נישט איבערקעהרען, אויך וועט זי נישט פערברענט ווערען. עס וועט אַפילו קיין שטורם־ווינד נישט זיין, וואָס זאָל דעם שטויב פון די גאַסען יאָגען אין די אויגען טריין...

שמאי ראַטמאַן וויל נאָר מאַכען אַ נייע חברה!

אייגענטליך — אויך גוט!

— פערשרייב מיך!

— שוין!? וואונדערט ער זיך, דו ווייסט נאָך נישט וועגען וואָס עס געהט!

— אַלץ איינס! זאָג איך — מיר דאַרפען נייע חברות; שלעכטע, גוטע, נאַרישע, קלוגע, אַבי חברות, אַבי עס זאָל נישט זיין טוידט, זאָל זיך רודערן... און אַצונד זאָג וואָס דו ווילסט!

— איך וויל, — זאָגט ער, גרינדען אַ חברה ד ע נ ק ע ר!

— דענקער?

— יאָ, איינפאַך, דענקער...

— נאָך וואָס?

— הער... נאָר, איך מוז האָבען אַ גאַנצע פאָררעדע.

— נאָך בעסער! פאָררעדען האָב איך ליעב ווי דאָס לעבען, וועניגסטענס — מעהר אַלס די ביכער... די פאָררעדע איז זעלטענער ג ע נ ו מ ע ן...

— דו מאַכסט חוזק, בעליידיגט זיך ר אַ ט מ אַ ן.

— און דו האָסט מורא פאַר לצנות? ד ו, אַ מענש פון נייע אידעען? ד ו דאַרפסט דאָך זיין גרייט אויף שטיינער, אויף פויסטען, אויף פייער און וואַסער...

— דאָס אַלץ — ענטפערט ר אַ ט מ אַ ן, שאַדט נישט! דאָס זענען, געוועהנליך, נאָר די הייזען, אויף וועלכע אידעען וואַקסען! נאָר חוזק מאַכען, דאָס שטעכען מיט נאָדלען, ראָס קען אַ מענש, כאָטש ער איז גרייט צו אויטאָ־דאַ־פעען, איבערשרעקען...

— איז נישט, נו! איך שווייג שוין, דערצעהל!

און ר אַ ט מ אַ ן דערצעהלט.

* *

*

בעמערקט האָט ער, ר אַ ט מ אַ ן, אַז אַלץ האָבען מיר ליעב, נאָר נישט צו קלערען.

— ווי הייסט?

— גאַנץ איינפאַך, מיר זענען פויל, שרעקליך פויל! אַזוי צו ליעגען אויף דעם פרישען גראָז און יאָגען די וואָלקען אין הימעל...

אָדער, — האַק איך איהם איבער, — זיטצען און עסען און טרינקען.

— עט! מאַכט ר אַ ט מ אַ ן, עסען און טרינקען האָט מען וואָס אַמאָל וועניגער, מען איז יוצא מיט אַ „יהי רצון״. — ג ל י י ך כען וואָלט געגעסען, ג ל י י ך מען וואָלט געטרונקען,

נאָר וואָלקען אין הימעל פעהלען נישט, און אַלע מעגען קוקען.

ליעגען מיר טאַקי און קוקען... טהייל שטודירען מכלומר'שט אַסטראָנאָמיע און צעהלען די שטערן: איינס, צוויי, דריי... ווי ווייט איינער קען!

מאַכט זיך אַ שטורם, שפּרינגען מיר אויף די פיס, — דעמאָלט זענען מיר גרייט — צו ענטלויפען!...

וואו אַהין?

וואו דו ווילסט! רעכטס, לינקס, ווייטער אָדער צוריק, נאָר עמיצער זאָל זיין דער וועג־ווייזער, דער ערשטער לויפער, דער טריק (באָק)!.

מיר קענען געהן, מיר קענען, אַפילו מיט די געשוואָלענע פיס, לויפען, אַלץ־איינס וואו אַהין, נאָר צוויי זאַכען: ערשטענס זאָל זיין אַ טריק, און צווייטענס זאָל ער זיך נישט אָבשטעלען און נישט פרעגען אונז אַליין: וואו אַהין? קלערען האָבען מיר פיינד, טראַכטען איז סם!

אין יעדען אונגליק, אין יעדער שלעכטער צייט, קוקען מיר זיך אום, צי וועט זיך בעווייזען אַ זייל, פון פייער צי פון וואָלקען, נאָר אַ זייל, וואָס זאָל זיך פאַר אונז רוקען און ווייזען דעם וועג.

קומט אַ משה, לאָזען מיר שטעהן די טעפּ מיט פליש, מיט די ציבעלעס אין מצרים און געהען איהם נאָך אין מדבר אַריין; אין מיטען וועג ווילען מיר מאַכען איין אַנדערן ראש און — צוריק קיין גשן!...

משה פערזוימט זיך אויפ'ן באַרג סיני, אונזערע ווייבער האָבען צירונג, — אַהער! וועט זיין אַ גאָלדען־קאַלב!

אַ שלוק טהיי און ראַטמאַן רעדט ווייטער:

מען זאָגט, אַז צייטען בייטען זיך, נישט וואָהר! דער איינענער האַס צום קלערען, צום טראַכטען, צום מישב זיין [illegible] מיר זענען פויל ווי מיר זענען אַמאָל געוועזען.

מיר האָבען ליעב דעם שקר, נישט נאָר דערפֿאַר, ווייל ער איז אויסגעקעמט, אויסגעפּוצט און שמעקט פֿון פּערפֿומעס, נאָר ווייל ער איז זיכער, און זאָגט אַלץ אויף זיכער, גלייך ער וואָלט דערביי געווען. אַ מזבח פֿאַר נאָט? — וואהל, קוילען מיר קעלבער! פֿאַר'ן מולך — נאָך בעסער! קינדער צום פֿערברענען פֿעהלען נישט, — נאָר זאָגט בפֿירוש, וואָס איהר ווילט, קלערט נישט און הייסט נישט קלערען!

אמת וואָלטען מיר אויך אויסגעהאַלטען, נאַטירליך זאָל ער פֿריהער זיך אָבשניידען די נעגעל און נישט אויסדראַפּען, רעדענדיג, די אויגען; זאָל ער נישט אַרומגעהן נאַקעט און באָרוועס אין די גאַסען, חבר'ן זיך מיט שניידער- און שוסטער-יונגען... נאָך עפּיס: אין וואָס וואָהנען מיר? אין שטרויענע, הילצערנע און ווען אַפֿילו שטיינערנע, נאָר אין אַלטע אויסגע-טריקענטע הייזער — זאָל ער נישט אַרומגעהן מיט'ן פֿלאַקער פֿייער אין דער בלויזער האַנד... אַ קליין-ליכט'ל אין אַ גרויסען לאַמטערן איז זיכערער... קאָליערטע גלעזער — שענער און בעסער! נישט דער אמת איז געפֿעהרליך! צי די ערד דרעהט זיך אַרום דער זון צי פֿערקעהרט, איז דעם רב מיט דער רביצין אַלץ איינס, נאָר ווי מען האָט געזאָגט, אַזוי זאָל זיין! נאָך וואָס גאָר קלערען אַנדערש!

די פֿראַגען, די רעטעניש. דאָס קאָפּ-ברעכען, דאַס האָט רב און קהל פֿיינד...

— וואָס האָסט דו זיך געהאַפּט אָן רב און קהל?

— און ווער איז בעסער? יעדער מענש, אַפֿילו דער שענסטער און דער בעסטער, לאָזט זיך איבער אַ שטיק אָרט אין מוח, אַ שטיק „קדשי קדשים"; אַהין לאָזט ער קיינעם און זיך אַליין נישט צו, דאָרט טאָר מען נישט אַקערן, נישט זייען, נישט ריהרען דעם אַלטען ווילדען דאָרן, וואָס צעוואַקסט זיך, ווי אויף הייוועז...

שלעכטע צייטען... ווייבער עמאַנציפּירען זיך, און ווילען די אויריינגלעך אויף גאָלדענע קעלבער נישט געבען: די נביאים זענען איינס ביי איינס געשטאָרבען, — דעם פּראָפֿעסאָר פֿאַלב געראָטה איין מאָל אויף הונדערט מאָל; מלאכים בעווייזען זיך

נישט; זייט די באַרשט האָט אַרויסגעיאָגט פון שטוב דעם בעזים, האָבען די כשוף־מאַכערינס נישט אויף וואָס צו רייטען. גורל־וואַרפען איז אויס מאָדע, עס פּאַסט פאַר אַ יונגען באַקפּיש צו רייסען בלעטלעך פון בעז: יאָ ליעב, נישט ליעב! אָדער פאַר אַ שילער, ער זאָל דאָס זעלבע טהון אויף די קנעפּ פון מונדיר, נאָר דאָס זענען ליעבע־זאַכען און פאַר יונגע לייט... עלטערע מענשען, און למשל, ביי געזעלשאַפטס־פראַגען, געהט עס שוין נישט!

וואָס־זשע טהוט מען? צולעגען קאָפּ גלוסט זיך דאָך נישט, האָבען מיר ערפונדען נייע כשופ'ן, נייע גורלות...

כללים הייסט עס, דעוויזען, קלינגענדיגע ווערטער!

וואָס איהר ווילט, אַבי נישט קלערען!

יעדער כלל, יעדער דעוויז, יעדעס קלינגענדיג וואָרט איז אַ שטיק'ל מאַגנעט, וואָס ציהט צו נשמות ווי שטויב!

דער שטויב פון נשמה'לעך, וואָס האַלטען זיך אָן איין מאַגנעט, איז אַ „רעדעל", אַ חברה, אַ פּאַרטיי!

אַ גוטע זאַך איז דער דעוויז, און ווי נוצליך איז אַ קלינגענדיג וואָרט! מען האָט דיר אויסגעהאַקט אַ שויב, און דאָס געשריי פון הונגעריגע וועלף רייסט זיך דיר אין שטוב אַריין און לאָזט נישט שלאָפען, — כאַפּ איין „איזם", אַ קלינגענדיגען „איזם" און פערשטעק דאָס לאָך, וועסט דו ווייטער רוהיג שלאָפען!

עס איז דיר אַ ווערעמעל מיט אַ קיפערן־פיסקעל אַריין אין אויער, פון אויער האָט זיך עס אַריינגעגנב'עט אין די געהירן, און דלובעט, און דלובעט צום משוגע ווערען, כאַפּ אַ דעוויז, און הויב אָן שרייען, למשל:

די וואַכט אַם רהיין, די וואַכט אַם רהיין!

זינגען איז נאָך בעסער! דו מעגסט אַפילו קיין דייטש נישט זיין; שריי. זינג — דאָס ווערעמעל וועט איינשלאָפען...

האָסט וועניג קאַנווע אין קאָפּ, דיר אויסצושטריקען אַ גאַנצען סיסטעם, — אַ קלייניגקייט! מאַך גרויסע לעבער און פערשטאָפּ זיי מיט דעוויזען, מיט קלינגענדיגע ווערטער און דו ביזט אַ גאַנצער פילאָזאָף, און דו פערשטעהסט הימעל און ערד, דיין אייגען לעבען — טודאי!...

— וואָס'זשע ווילסט דו?

— איך וויל, — זאָגט ראַטמאַן, — מענשען זאָלען זיך נישט אויסדרייען די געזונדטע אויגען און אַריינזעטצען אויף זייער אָרט קאָליערטע גלעזלעך! מענשען זאָלען זיך נישט פֿערשטופען האַרץ און געהירן מיט קלינגענדיגע ווערטער און ווערטלעך; איך וויל — מענשען זאָלען קלערען!

— און דיין נייע אידעע?

— מיין נייע אידעע איז טאַקי צו גרינדען אַ חברה אָהן „איזמען", אָהן גלעזלעך... אַ חברה פֿון מענשען, וואָס זאָלען זיך נישט שעמען, אַרומצוגעהן אין גאַס מיט פֿראַגע־צייכען אויף די שטערען; וואָס זאָלען נישט איינרעדען, נישט זיך, נישט יענעם, אַז זיי מוזען אַלץ וויסען, אַז זיי ווייסען אַלץ... אַז זיי קענען היילען קרענק...

— וואָס וועט די חברה טהון?

— קלערען וועט זי, שטודירען, אַלץ וועט זי וועלען וויסען, אַלץ דערגרונטעווען...

אַ חברה־מאַן, אַז ער הערט אַ קלינגענדיג וואָרט, פֿרעגט ער זיך און יענעם: וואָס בעטייט עס? וואָס זאָגט עס צו? און זאָגט עס עפּיס צו, צי האָט עס אַ זיכערע היפּאָטעק, צי מעג מען דערויף שטעלען?

אַ חברה־מאַן, אַז ער הערט אַ שפּרוך, פֿרעגט ער זיך און יענעם: פֿון וואָס בעשטעהט ער? וואו שטעקט דער כשוף? מיט וואָס ציהט ער צו?

און אויב ער זעהט, אַז עס איז אַ פֿערבלענדעניש, איין איינגערעדטע זאַך, שטעלט ער זיך אָב און בעווייזט רעכטס און לינקס, אַז עס איז אַ שקר!

ראַטמאַן דערהיצט זיך:

— יעדער חברה־מאַן איז מחויב צו ראַנגלען זיך געגען יעדען שווינדעל, געגען יעדען חלום, געגען יעדעם פּוסטע וואָרט...

— און אויף דעם אָרט פֿון חלומות און פּוסטע ווערטער? —

— וועט די חברה געבען נייע אידעען...

מיט איין וואָרט: ראַטמאַן וויל פאַרלעגען אַ פאַבריק פון נייע אידעען...

דאָס ווייסט איין גאָט!

יעדע פאַבריק דאַרף האָבען רוי מאַטעריאַל, — וואו וועט ער עס נעהמען?

און בשעת איך הער זיינע רייד, דאַכט זיך מיר, אַז איך זעה אַ וואונדערליך־בילד אין דער לופט.

אַ ווילד ברויזענדער ים — אַ שיף איז אין געפאַהר, איין פאַליע וואַרפט זי צו דער צווייטער; נישט ווייט זענען ריפען און פעלזען, זי קען זיך לייכט אָנשלאָגען און צערשמעטערט ווערען; און דער הימעל ווערט וואָס אַמאָל פינסטערער, די לעצטע שטערען פערשווינדען, די מענשען זעהען איינער דעם צווייטען נאָר ביים בליץ... און נאָך יעדען בליץ — געהט אַ דונער...

און נישט נאָר די שיפסלייט ווילען רעטען די שיף, — אַלע רייזענדע אַרבייטען מיט... קופקעלעך דערשראָקענע מענשען, דערשראָקענע און דענערוווירטע; און מיטען יעדען קופקעלע רעגיערט איין אַנדערער, הייסט טהון עפּיס אַנדערש, און דער עולם פאָלגט און אַרבייט מיט די לעצטע קרעפּ־טען... און ווערט דער עולם מיעד, שרייט מען פון דער מיט אַרויס עטליכע הויכע, קלינגענדיגע, הייסע ווערטער, און דער עולם דערהיטצט זיך, בעקומט נייען כח, און אַרבייט ווייטער און ווייטער...

נאָר אָט רייסט זיך אָב איינער: —

— מען טהוט אָהן פערשטאַנד, אָהן ווימען, מען טהוט נאָר דורך קלינגענדיגע הויכע ווערטער — „איזמען“, און „איזמען“ —

— קלערען דאַרף מען!

און ער בויגט אַוועק דעם קאָפּ אָן אַ זייט, די שיף קנאַקט, דער דונער שלאָגט און מענשען אַרבייטען מיט׳ן לעצטען אָטהעם און ער — ער קלערט...

װעגען געשיכטע

(אַ ביטערע הומאָרעסקע).

אַ בעקאַנטער יוד זעצט זיך נעבען מיר אויף אַ באַנק אין קראַשינסקים גאָרטען און פרעגט מיך, וואָס איך בין אַזוי טרויעריג.

— גרעץ איז געשטאָרבען! ענטפער איך איהם.

— ברוך־דין־אמת! מאַכט דער יוד — אַ היגער?

. . . .

די פראַגע, וואָס 90% יודען וואָלטען געפרעגט אויף זיין אָרט, איז די מאָס, ווי טיעף עס איז דער תהום, אין וועלכען מיר זענען אַריינגעפאַלען! וועמען קען נישט דאָס יודישע וואַרשוי? ווער וואָהנט נישט אין דער נאַלעווקעס מח, ווער ליעגט נישט אויף דער וואַלאָווער צונג? פון וועמען רעדט אַלץ נישט דער אַריסטאָקראַטישער גרזיבאָוו?

וואַרשוי זאָל קלינגען דאַרף מען נישט דוקא פערשפּיז׳ען ווייב און קינד אין דערדע, אָדער אַרויפקריכען אויפ׳ן אויאַזדאָווער קלאָץ... עס איז גענוג, אַ דראָשקאַרסקע פערד צו זיין, און פאַלען איבער די שינעס פון טראַמוויי...

דאָך איז ווענינ אַ גרעץ צו זיין, די געשיכטע פון יודישען פאָלק צו שרייבען!

און, אַז מיין שכן ווערט פון מיר געוואָהר, וואָס גרעץ האָט געשריבען, מאַכט ער ערשט:

— אַה! היסטאָריע! און מיט אַזאַ קול, גלייך ער וואָלט בעוואונדערט עמיצין, וואָס האָט אויפגעגעסען 12 האַרטע אייער מיט אַמאָל.

און, אז איך שפרינג שיער פון דער הויט ארויס, פרעגט ער גאנץ נאאיוו:

און וואָס האָט מען פון דער היסטאָריע?

. . . .

— איהר זענט אַ יוד? פרעג איך.

— דאַכט זיך! שמייכעלט ער, ווי איינער רעדט: אַ ביסעל מעהר פאַר דיר!

— איהר האָט עפּיס ליעב יודען?

— ווי דען! פיינט האָב איך?!

— איהר ווייסט, אז אלכסנדר מוקדון האָט געטראָפען אויף זיין וועג פון סאַמע נצחונות, אַ גאַנצע מדינה מיט סאַמע ווייבער?

— אַ שאלה דאָס איז! עס איז דאָך — דאַכט זיך — איין עין־יעקב, און אפשר האָט עס מיר דער רבי אין חדר דערצעהלט.

— איהר ווייסט, ווען מלכות בית־דוד און מלכות ישראל האָבען זיך צוטהיילט? ווען פון איין יודיש פאָלק איז צוויי געוואָרען?...

— ווען? וואָס טויג מיר צו וויסען ווען?... די מעשה שטעהט אין פסוק.

— און וואו איז אַהין געקומען מלכות ישראל?

— מלכות ישראל — האָבען־מיר אַ קיימא־לן — איז אויף יענער זייט סמבטיון...

— און וואו זענען אַהין געקומען די יודען, וועלכע מען האָט ארויסגעטריבען פון היספּאַניען?

— זיי זענען זיך צולאָפען..

— און די, וואָס מען האָט אַרויסגעטריבען 2 מאָל פון פראַנקרייך?

— וואו זאָלען זיי זיין! אַ ביסעל איז אַוודאי ערגיץ אוועק, און די רעשט האָט זיך צוריק אריין־גע׳גנב׳ט. אַ שאלה דאָס איז!

— איהר ווייסט, וואָס יודען האָבען געליטען, און ליידען ביז היינט אין פּרס, רומעניען...?

— אין פּרס, ווייס איך נישט; וועגען רומעניען דערציעהלט מען אַלע מאָל אין שוהל, פון הצפירה אַרויס; האָר און נעגעל שטעלען זיך קאַפּויער!

— און פון „קרייץ־צוּגע" ווייסט איהר עפּיס?

— פרעגט מיך עפּיס גרינגערס!

— איהר קענט נישט קיין דייטש?

— דייטש איז עס? מילא, — פעהלט מיר אַ וואָרט?

— און „נושא־הצלב"?

— וואָס איז דאָס פאַר אַ לשון?

— לשון־קדש! איהר ווייסט גאָר נישט, אַז דורך די נושאי־הצלב, אָדער קרייץ־ציגע, זענען טויזענדער יודען געה'רג'ט, גאַנצע קהלות חרוב ונחרב געוואָרען...

— איהר מיינט אַוודאי שנת ת"ח, חמיעלניצקי'ס צייטען!

— פון יודען אין מאַראָקאָ, ווייסט איהר עפּיס?

— אין מאַראָקאָ? ניין נישט געהערט!

— און געוואָלט וויסען וואָלט איהר?

— באַ! וויסען! און וואָס איזדאָרט? אַנדערע מאָדע צרות? עס געהט אויף איין אַנדערן אופן? גלויבט מיר, — אומעטום איין וועלט... איך דאַנק גאָט אַז ד'פערגעס דעראָן. (פּויזע. און נאָך אַ זיפץ:) — און זאָגט נאָר, איהר לייענט דאָך צייטונג, וואָס הערט זיך בעסער נייעס?

. . . .

— ניין — זאָג איך צו מיין שכן, — איהר האָט יודען נישט ליעב.

— אַ ווהָא־ראיה? איך גיב קיין געלד נישט? ד'האָב נישט! די דייטשען האָבען — גיבען זיי!

— נישט דאָס מיין איך.

זעהט איהר, די טבע איז פון אַ בשר ודם, אַז ער וויל וויסען אַלץ וואָס רירהט נאָר אָן זיינס אַ גוטען פריינד אַ קרוב. אַז איהר טרעפט, למשל, אַ קרוב, ווענען איהר האָט שוין

עטליכע יאָהר נישט געזעהן, ווערדט איהר נישט מיעד אויסצו־פרעגען: ווי עס איז איהם איבער דער צייט געגאַנגען, וואָס ער האָט איבער־געלעבט; איהר פרעגט וואָס זיין ווייב, זיינע קינדער מאַכען. איז עמיץ פון הויז־געזינד קראַנק געוועזען, ווילט איהר וויסען אויף וואָס, צי האָט ער גרויסע יסורים געהאַט, ווי לאַנג עס האָט געדויערט, וועלכער דאָקטאָר, צי וועלכער זנאַחאָר עס האָט געהאָלפען; אויב אַ דאָקטאָר — צי איז דאָס פלעשעלע געוועזען אַ רויטס אָדער אַ גרינס, און אפשר גאָר אַ ווייס... אויב אַ זנאַחאָר — צי האָט ער נאָר געזאָגט אָדער נאָך איינגעוויקעלט אין רויך. און נישט דוקא ביי אַזעלכע וויכטיגע זאַכען... אַז איהר דערזעהט אויף איינעם אַ בעקאַנ־טען אַ ניי מלבוש, ווילט איהר וויסען, ווי טהייער ער האָט געצאָהלט איין אַרשין, וויפיעל שניידער־געלד; איהר הויבט נאָך אויף די פאָלע, צי מען האָט איהם נישט גענאַרט אויפ'ן אונטערלאַג...

— אמת — שמייכעלט דער יוד. אָט קען איך נישט לייקענען.

— יאָ — פאַל איך אַריין אין נצחון: — און, אַז איהר האָט ברידער, זאָג איך, אויף דער גאַנצער וועלט, ווילט איהר גאָר נישט וויסען וואָס מיט זיי טהוט זיך! און, אַז אייערע ברידער ליידען שוין טויזענדער יאָהרען, אינטערעסירט אייך נישט צו וויסען, וואָס אין דער גאַנצער צייט איז מיט זיי געשעהן.

— און פון דאַנען — זאָג איך ווייטער — איז געדרונגען, אַז „עס כל ישראל אחיהם" פון ראש־חדש־בענשען, זאָגט איהר מיט דער אייגענער כונה ווי „לשנה הבאה בירושלים"...

. . . .

— און אַז איך פיהל פאָרט, אַז איך האָב ליעב יודען!

— האָט איהר אַ טעות.

— גלאַט געזאָגט...

— איך וועל אייך אויסווייזען, נאָר ענטפערט מיר עהרליך אויף עטליכע שאלות.

— נו!

— איהר האָט ליעב אייערע קרובים?

— נישט אַלע.

— פאַר וואָס נישט אַלע?

— ווייס איך, וואָס איהר פרעגט! און אַז מיינס אַ קרוב מאַכט זיך נעבען מיר אַ מסחר, פונקט אַזוינעם ווי איך האָב, גלייך עם פעהלט מסחרים אויף דער וועלט, קריכט מיר אין וועג אריין, רייסט מיר אַרויס דעם קונה פון געוועלב, דעם ביסען פון מויל, — זאָל איך איהם קיין שונא נישט זיין?... אָדער, אַז איך האָב — פון ווייב'ס־צד — אַ קרוב אַ שכור, אָדער אַ מחלל שבת בפרהסיא, — זאָל איך זיי ליעב האָבען?!

— און אַחוץ זיי?

— אַחוץ זיי — יאָ! אלע קרובים, וועלכע איך קען!

— און די, וואָס איהר קענט נישט?

— ווייס איך נישט! איך האָב למשל אַ לייבליך שוועסטער־קינד אין אַמעריקאַ, איך האָב'ן קיין מאָל פאַר די אויגען נישט געזעהן!..

— האָט איהר איהם טאַקי... לעג איך איהם אונטער.

— פיינד נישט, נאָר ליעב אויך נישט. אַז איך קען איהם מיר גאָר נישט פאָרשטעלען! האָב ליעב אַ לאָך פון אַ בייגעל אַז איך קען איהם נישט!

— און יודען בכלל קענט איהר?

מיין „יוד" האָט זיך דערפיהלט ווי אַ מויז אין פאַל. ער וואַרפט זיך: אָט אַהין, אָט אַהער.

— פערפאַלען, זאָג איך, איהר האָט נישט ליעב דעם כלל יודען, ווייל פון כלל יודען האָט איהר גאָר קיין בעגריף נישט! אַ לאָך פון אַ בייגעל! (פויזע).

— מיט וואָס, פרעג איך, האַנדעלט אַ יוד?

— מיט שפּייז, ענטפערט ער פינסטערליך

— איהר לעבט שוין אויף דער וועלט אַ יאָהר 50?

— 45! פערבעסערט ער.

— זאָל זיין 45; אין אייער לעבען האָט איהר דערקענט אַ ביסעל נעהנטער אַ 200 יודען... פון זיי וואַרפט איהר האַלב

אין וואַסער אַריין, — די, וואָס זענען נישט פרום, די, וואָס זאָגן הודו פאַר ברוך־שאמר אָדער פערקעהרט... ווער שמועקט די וואָס דאַווענען גאָר נישט... אַפּיקורסים! — אין פייער אַריין... פון דער רעשט נעהמט איהר נאָך אַ שפּאָר ביסעל און וואַרפט אויף דער וואַנד: מיט איינעם האָט איהר אַ פּראָצעס, דער צווייטער אַ קאָנקורענט — קריכט אין דער לעבער, דער דריטער האָט אויף אייך אַ ווערטעל געזאָגט, דעם פערטען זענט איהר געלד שולדיג, דעם פינפטענס ווייב האָט זיך מיט אייער פלונית'טע נעקריגט... די רעשט, וויפיעל עס בלייבט דאָרט, האָט איהר פיליכט ליעב...

ער פערטראַכט זיך, קלערט נאָך און איך שמיעד דאָס אייזען אין דער היץ:

— ליעב האָבען הייסט קענען! ליעב האָבען דעם כלל ישראל, הייסט: זיין צוגעבונדען, נישט צו אַ 20—30 יודען, נאָר צו דער גאַנצער לענג פון אַלע דורות, און צו'ם גאַנצען הייַנטיגען דור, וואָס איז צושפּרייט און צווייעט... אַ פאָלק איז ווי אַ קאָנום...

— וואָס איז דאָס ווייטער?

— זאָל זיין ווי אַ הוטעל־צוקער: אויבען — אברהם אבינו! וואָס אַראָב געהט אַלץ ברייטער און ברייטער... אונזער הוטעל־צוקער... איז אויגענטליך נישט קיין ריכטיגע קאָנום: אין מיטען האָבען די מייז אויסגעביסען, וואַסער אויסגענעצט... וואָס נידריגער, שפּאַלט זיך און צופליישט זיך אַלץ מעהר די פיגור... צווישען אונזערע פערשיעדענע טהיילען שווימען דורך וואַסערן, ציהען זיך סטעפּען, פערשפּרייטען זיך לענדער... — ליעב האָבען יודען הייסט: ליעב האָבען די גאַנצע פאָרם! ליעב האָבען הייסט: אַלץ קענען, אַלץ וויסען, אַלץ האָבען אין האַרץ, אין געהירן, אין בלוט!

. . . .

— מען קען נישט זאָגען, — מאַכט מיין שכן אַ פּאָר מינוט שפּעטער, — אינטערעסאַנט איז עס!

— עס איז — זאָג איך איהם — מעהר אַלס אינטערעסאַנט, עס איז אַ נעטהיגע זאַך. עס איז איינס פון די יסודות, וואָס דאָס

גאַנצע יודענטהום, דאָס גאַנצע „היטעל צוקער" שטעהט דערויף..

זעהט איהר, מיר זענען דאָך איין אַלט פאָלק, און דאָך זענען, אין דעם פאַך, אַנדערע פעלקער פיעל קליגער פאַר אונז. און נישט נאָר די אייראָפּעאישע פעלקער, וואָס שרייבען, לעזען און לערנען היסטאָריע; נישט נאָר די רוימער, די גריכען, די אַלטע געבילדעטע פעלקער, וואָס האָבען געהיטען זייער געשיכטע ווי איין אויג אין קאָפּ; נישט נאָר אפילו מצרים, פרס־ומדי, וועלכע האָבען זייער היסטאָריע געקריצט אויף שטיינער, אויף ווענד, אויף פּיראַמידען, נאָר אפילו די אמת ווילדע, גאַנץ ווילדע פעלקער, האָבען אויך פערשטאַנען וואָס היסטאָריע איז.

די ווילדע שטאַמען אין אַפריקאַ און אַמעריקאַ, געהען גאָ ך אָרום נאַקעט, ווי אדם וחוה אין גן־עדן; טראָגען, פאַר שעהנקייט וועגען, מעשענע רעדלעך אין דער נאָז, פּראָש־שיסעלעך אין די אויבערשטע אָדער אונטערשטע ליפּען, לעדערנע בראַסלעטען אויף די פיס, הערנער אָדער געפליגעל־פעדערן אויף די קעפּ! זייער נאַקעט לייב איז אויסטאַטואירט מיט אַלערליי פאַרביגע פיגורען, בעשמירטע מיט פעטס. און אפילו די ווילדע מענשען, ווייסען שוין אויך אַז היסטאָריע איז נעטהיג! און, ווייל די מענער זענען עביג פערנומען מיט קריעג, פיש־חאַפּען און יאַגד, מוזען די ווייבער גערענקען אַלץ וואָס דער שטאַם האָט איבערגעלעבט און דערציעהלען עס ביי יעדער געלעגענהייט —

— אפשר איז עס טאַקי מנהג עכו"ם?

— און די תורה פון וואָס הויבט זיך אָן, נישט פון געשיכטע?

— אויף דעם שטעלט זיך טאַקי רש"י!..

— און צו וואָס דאַרף מען זי פאָרט די געשיכטע?

— איהר האָט עפּיס קינדערלעך? ענטפער איך מיט אַ פראַגע.

— ווי גאָט האָט געבאָטען!

— ווער איז — איך בעט אייך — קליגער, איהר אָדער אייער קינד, וואָס געהט ערשט אויף דער וועלט אַרוים?

ער ווערט ערנסט.

— די אייער זאָגען שטענדיג, אז זיי זענען קליגער פאַר די היהנער . . .

— אָבער די היהנער וואָס זאָגען? צי וועט איהר געטרויען אַ יונגעל פון 6—7 יאָהר אייער פערמעגען, אייערע געשעפטען?...

— אודאי נישט! משוגע בין איך?

— פאַר וואָס נישט?

— איך וואָלט מיר באַלד געדאַרפט אַ טאָרבע קויפען.

— וואָס איז, אַ זעקס יעהריג יונגעל קען קיין געשעפט נישט פיהרען?

— מן הסתם נישט! וואָס, פראַקטיקע האָט ער?

— און דעריבער אַ פנים, גיט מען דעם פאַר פאָלק נישט אַזוי געשווינד און נישט אויף אַמאָל אַרויס דעם נדן, ווייל צום האַנדלען דאַרף מען האָבען פראַקטיקע און דער יונגער מאַן איז ערשט פון אונטערן אויווען אַפּער!

— אודאי אַזוי!

— מען זוכט פאַר אַזוינעם אַ יועץ, איין עלטערן שותף.

— מן הסתם! איהר מיינט, אז ביי פראָסטע יודען איז שוין גאָר קיין שכל נישט דאָ?

— חס ושלום! איך מיין גאָר נישט. נאָר זאָגט מיר, איך בעט אייך, אָבער מיט דער צייט, ווערדט אוים קינדער לייט?

— אודאי! אז מען זעהט אַ וועלט, מען קריגט פראַקטיקע, מען ווערט געוואָהר, וואָס גוט און וואָס שלעכט איז, לערנט מען זיך אוים.

— זעהט איהר, אַ פלוסוף האָט געזאָגט, אז דער נעכטיגער טאָג איז דעם היינטיגענס לעהרער.

— אויף דעם דאַרף מען אַ פלוסוף? אַ חדר יונגעל ווייס דאָס פראַקטיקע! — די וועלט (זיפצט ער אָב) איז אַ טהייערער לעהרער!

— צו פראַקטיקע, דאַכט זיך, מוז מען האָבען זכרון?

— אודאי —

— און ווען איינער, חס ושלום, ווערדט קראַנק, למשל, אויף אַ טיפוס, און פערגעסט אַלץ?

— איז מאַקי שלעכט! מוז מען אָנהויבען פון אַלף־בית... דאָס איינענע האָט דאָך ר' ששת'ן געטראָפען.

— און ווי איז, אַז איינער, רחמנא־ליצלן, האָט גאָר קיין זכרון נישט, ער איז געבוירען געוואָרען גאָר אָהן זכרון?

— עס טרעפט זיך דען?

— למשל!

— איז אודאי בּיטער ווי גאַל; אַזוינער קען זיך גאָר נישט אויסלערנען, קען קיין מאָל נישט קלינער ווערען... אפילו ביי משותלח'ס יאָהרען... אָהן זכרון איז אָהן פּראַקטיקע.

— און אַ יונגעל פון 6 יאָהר מיט אַ זכרון קען זיין קלינער פאַר איהם?

— אַ ודאי!

— זעהט איהר! איין זאַך אָבער מוזט איהר נאָך פערשטעהן, אַז נישט נאָר אַ מענש, נאָר אויך אַ פאָלק דאַרף האָבען אַ זכרון! און אַ פאָלקס־זכרון איז די היסטאָריע! אָהן היסטאָריע — ווי אַ מענש אָהן זכרון — קען קיין פאָלק נישט קלינער, נישט בעסער ווערען. פון וואַנען זאָל דאָס פאָלק נעהמען „פּראַקטיקע", אין דער שלעכטער צייט — עצות און בטחון, אַז יעדער דור מיט זיינע צרות און נחת, חסרונות און מעלות, ווערען — „אָבגעשניטען און אַוועקגעלעגט", אַז וואָס אריין אין גרוב איז אַרויס פון קאָפּ!

— ווירקליך, זאָגט ער, אין אַ שלעכטע צייט, פערלירען מיר די קעפּ, עפּיס ווערט פון אונז ווי אַ סטאַדע שאָף; ווער עס וויל און „נעהמט זיך הערנער", ווערט דער טריק; דער שליח צבור!

. . . .

— פאָלגט מיך קויפט אייך גרעץ...

— און געלד? —

בין איך געבליבען אָהן תשובה —

ביי די פרעש צו גאסט.

קליין איז דאס געמויזעכטס, קלענער פאר מאנטע־קארלא, עטליכע מנינים פרעש אין גאנצען, און איך האב עס ליעב. דאכט זיך וואס? קווא און קווא? און קווא איז וואסער, דאצו נאך — אונריין וואסער. עס דאכט זיך אבער נאר אזוי. הערט אייך גוט איין צום קווא וועט איהר געוואהר ווערען שאטיערונגען, מאדוליערונגען, הונדערטער קווא־וואריאנטען; עס צושפריצט זיך, ווי פונקען פון אונטערן האמער, אויף טויזענדער בעדייטונגען.

פערהאן קווא — פלעביסציט! דער גאנצער זומפ, אהן אונטערשיעד פון גלויבען, נאציאן, געשלעכט און אפילו אלטער. ווערען קלוג געבווירען די פרעש! פערהאן קווא — מארסיליעזע: פרעש געהען אויף א באסטיליע, פאלען ווי די פליגען... פערהאן א תשעה־באב'ער און א יום־כפור'דיגער קווא... און א ש ו ו ע ר ע ר קווא, נאך ציבעלעס, קאשע, קוגעל, פלייש, עס גרעבצט: „רבקה, קום רבקה...“ און א קווא פראנק, פראנק, לייכטזיניג־קנאקענדיג: „מארגאריטא, פאר וואס האסטו מיך נישט ליעב?“ הייסט עס. — און א קווא צום הימעל ארויף, צום בורא עולם, א שבח און א דאנק פאר'ן היימיש־ליעב־ווארעם פאטערלאנד, לעבען זאל עס! עס איז דען צום אויסרעכענען...

און דאס קליינע פאטערלאנד פון פרעש, מיט דער אפיציע־לער קווא־שפראך און קווא־מוזיק, ציהט מיך גאנץ אפט צו זיך. דערהויפט זומער פאר נאכט... אין שטאדט ווערט מען דער־שטיקט... דערשלאגען פון גאסען־גערידך, מיט שוויים און שלעכ־טע פערטוכע־געמישט: דער בלענד פון שילדען, שוי־פענסטער

און ברענענדיגע זינד־ און הונגער־ברענענדיגע אויגען, פערטײַבט פון רעדער אין שפּיעל־קאַסטען — —

איהר ווייסט, וואָס שפּיעל־קאַסטען זענען? איהר מעגט וויסען, און זאָגען וועל איך אייך: שאַרמאַנקעס, קאַטערינקעס, אָדער ווי מען רופט זיי... נגונים זענען אַריינגע'כשופ'ט אין זיי: פון „מאַרגאַריטאַ, פאַר וואָס ווילסטו מיך נישט קושען", ביז „לא אבדה תקותנו"!.. און אַ שפּאַלט האָט דער קאַסטען, פון אַ קופּער־נעם צעהנער די גרויס, וואַרפסט אַריין און — וואָס דו ווילסט!...

ענטלויף איך, קוים לאַכענדיג צום געמויזעכטס...
זעץ מיך אויף דעם ראַנד פון קליינעם פאַטער־לאַנד...

. . . .

שעהן זענען די פרעש. סאַמעטן, גלאַט־גרין־גלאַנצענדיג די הויט. דער עיקר אָבער זענען די דריי מעלות וואָס עס האָט יער פראָש:

1) זיי ווערען אין הייבעלעך געבוירען; שוין אַזאַ מזל.

2) טוישען אַלע פיער וואָכען די הויט; ברויכען קיין ווייסע וועש. און — גאָטס גנאָד!

3) די בעוועגליכקייט פון דער אונטערשטער ברעם ביי פרעש!

געשיהט איין עולה אין זומפּ — אין פאַטערלאַנד, אַ ציה אַרויף די אונטערשטע ברעם; בעסער ווי אַ שלאָף־מיץ איבער די אויערן; נישט געזעהן, גאָר נישט!

. . . .

און אַ בעקאַנטע האָב איך אין זומפּ, זעהר איין אינטערע־סאַנטע. שעהן — ווי נאָר אַ פּראָש קען זיין און דאַצו — קלוג! אחיתופל אַמאָל, ביסמאַרק ערשט נישט לאַנג — סטאָליפּין היינט, קיין פערגלייך.

— אַלץ — זאָגט זי — איז זומפּ.

קהלת האָט געזאָגט: אַלץ איז נאַריש; זי — אַלץ איז בלאָטע. אַלע לעבען אין בלאָטע. ציהען חיונה פון בלאָטע — געמויזעכטס...

— און די פיש! פרעג איך אַמאָל.

— טריעב וואַסער! — מע.. ר אָדער ווייניגער קויט...

— זי האָט — זאָגט זי — דאָרט אויך מחותנים.

— און פויגעל?

זי האָט אפילו קיין ישוב נישט; גלייך דער שכל ליגט איהר באַלד אויפ'ן שפּיץ צונג:

— לעבען אין דער לופט? און וואָס איז לופט? גיס אין מרחץ וואַסער אויף די שטיינער, ווערט פּאַרע — לופט... שטעל זמער אַ שיסעל וואַסער אויפ'ן פענסטער ווערט לופט...

געלערנט פהיזיק?

— און די סאַלאַמאַנדרע?

פערגלייסט זי שוין די אויגעלעך:

— ערשטענס — זאָגט זי — איז אפשר איהר נאַטור אזוי, צווייטענס — זיך צוגעוועהנט, און דריטענס — איז עס אין גאַנצען אַ לעגענדרע...

און טרילערט צו: קוואַ — קוואַ — קוואַ! וואָס האָט געהייסען אויף אונזער לשון:

— בלאָטע, בלאָטע, בלאָטע!

. . . .

— מאַדאַם פראָש — זאָג איך איהר אַמאָל — איך וויל דיר דערצעהלען אַ מעשה'לע!

— דערצעהל!

און אַ געטליך־פערכשופּטער שמייכעל צולעגט זיך איבער'ן גרין־גלאַנצענדיג־סאַמעטען פּנים'ל.

— און אויב — גיט זי צו — עס וועט נישט זיין צו נע־פעלדיג־מאָדערן, וועל איך עס איבער־דערצעהלען צום דרוקען דעם הויפּט־רעדאַקטאָר פון זומפּ־הויפּישען מאָניטאָר.

— איך ווייס נישט... עס וועט, דאַכט זיך, שמעקען מיט קבלה...

זי פערקרימט זיך, ווי נאָך אַ לעק ציטרין און מאַכט רעזיגנירט:

— נו...

— אַ מעשׂה מיט אַ מיידעל אַ קאַליקע...
נאָך אַ פֿערקרים.

— אָבער אַ זעלטענע קאַליקע. זי קען די אונטערשטע ברעם נישט אַראָבלאָזן, פֿערשטעלט איהר אַ האַלב אויג...

— נו?

— זעהט זי נישט וואָס עס טהוט זיך נידריגער פֿאַר'ן אויג. קען, אויף קיין פֿאַל, נישט קוקען אַראָב. די אויגען זענען שטענדיג, פֿון געבוירענהייט אָן, בעווענט אַרויף, נאָר אין דער הויך אַרויף...

— אוּ — פֿע! האַפּט זיך די דאַמע אַרויס, — אַזוינע מוז דאָך האַלטען אין איין פֿאַלען... זעהט דאָך נישט, וואָס אונטער די פֿיס טהוט זיך.

— עבען... און עס איז זי זעהר שווער געווען, אויסצו־לערנען געהן... וואַקעלט זיך, פֿאַלט, ווי איהר זאָגט. ערגער איז אָבער געווען דערמיט, וואָס זי האָט מיט דער צייט אויפגע־הערט צו זעהן און צו דערקענען איהר יונגער הויז־געזינד, שוועס־טערלעך און ברידערלעך...

— אַ סך געווען?

— נישט געצעהלט... שפּעטער, אַז זי וואַקסט אויף, זעהט זי שוין נישט די עלטערע, אפילו נישט פֿאָטער און מוטער...

— עה! רופט אויס די דאַמע און אינ'ם „קוואַ" — קלינגט עטוואָס שרעק, עטוואָס בעדויערן און דראָהען...

— און די עלטערן, און אַלע קרובים אַרום זענען בייז: „האַלט זיך גרויס און פֿערשייט", זאָגען זיי, „זי וויל אונז נישט זעהן!"

— האָט מען זי ביי נאַכט, אין דער שטיל — דערוואָרגען?

— ניין. מען האָט געפּרובט זי שיקען אין שׂהל אַריין. דעם לעהרער וועט זי דאָך זעה'ן! אַ הויבער, זיצט אויף אַ קאַטעדרע!

— און זי האָט'ן געזעהן?

— אַ קורצע צייט. דערנאָך — נישט אַ האָר; גראָד גאָהל־קעפּיג געווען אויך ... האָט ער איהר געגעבען איבער׳ די הענד. האָט זי געשריגען, האָט ער זי אַרויסגעטריבען, איז זי ענטלאָפען — —

— אהיים?

— זי האָט מורא געהאַט, מען זאָל זי, ביי נאַכט, אין דער שטיל, נישט ווערגען — אין דער וועלט אַריין!

אונטער דער שטאָדט האָט זי אין דער לופט פויגעלעך דערזעהן ... אַ מאַסע ...

— פויגעלעך, פויגעלעך, נעמט מיך מיט.

זיי האָבען קיין צייט נישט. און קענען אַפילו נישט ענט־פערן. פליהען צו די נעסטען צו די קינפעטאָרענס אין די נעסטען, פול ווערעמלעך אין מויל ... פליהען זיי אַוועק שטילשווייגענדיג... קומט אָן צו פליהען איין אָדלער...

— אַזוי?

איין אָדלער מאַכט שטענדיג איין איינדרוק, אַ לופטיגער רינאַלדאָ־רינאַלדיני...

— אָדלער, אָדלער נעם מיך מיט!

— אויך קיין צייט נישט געהאַט? אויך צו דער נעסט?

— ניין, דער אָדלער איז אויך עפּיס עלענד געווען... איינער אַליין אויף אַ הויכען, מיט אַ וואָלקען אַרום־געגאַרטעלטען פעלז — האָט ער געוואוינט...

— פון יענער הויך — זאָגט ער איהר — זעהען אוים, די אַלע, וואָס געהען דאָ, אויף פיער צי אויף צוויי, ווי מילבען...

— איך האָב פיינט מילבען — זאָגט דאָס קאַליקע מיידעל.

— נעם איך דיר מיט! זאָגט דער אָדלער, און ער טהוט עס...

— און ס׳איז געוואָרען אַ לעבען! און איינס פון צוויי־טען פערהעהלט נישט, בעהאַלט נישט, האָט קיין סודות נישט — אַ זיס לעבען?

— נישט שטענדיג...

כּל זמן דער אָדלער פליהט און רעדעלט איבער איהר קאָפּ זעהט זי איהם... ליעבט זי איהם... דאַרף ער פּרנסה —
— לאָזט ער זיך אַראָב? א ו י ב ע ן נישט פערהאַן?
— עבען... פּערליערט זי איהם פון די אויגען — —
אַ שטאָרט זיינער שלאָגט פלוצלונג: אַכט.
— פּאַרדאָן, בעט מיך איבער די דאַמע אין מיט מעשׂה'־לע. זי האָט אַ קאָנצערט אויף אָרעמע לייט און זומפּ, שטעהט ביי די אַפּישען און „ציור" — זי איז שוין דערינגען...
און איך לאָז מיך צוריק, מיער, פערדראָסען און זויער אין שטאָרט, אין שטוב אַריין, וואַרף מיך אייפ'ן בעט. עס שלאָפט זיך יאָ, עס שלאָפט זיך נישט. און בילדער, אָהן מיין ווילען, אָהן מיין וויסען כמעט, שלאָגען, יאָגען זיך, רייסען זיך, — ווייסט איין גאָט, ווי אַזוי... שוויים, פּער־פומעס, זינד־ און הונגער־אויגען, געמויזעכטס... שפּיעל־קאַסטען און ס'ווילט זיך אַזוי ענטלויפען פון דעם אַלעם —
— וואו אַהין?
איך ווייס נישט, ווער עס פרעגט נאָר אַ שטימע הער איך.
— וועמען עס איז שלעכט אויף איין אָרט, געהט איבער אויף אַ צווייט אָרט... פון קאַלטען צפון צו די ריוויערע, פון ישוב צום סטעפּ, פון טריקעניש צום וואַסער; וועמען עס איז אָבער ענג, קאַלט און שלעכט אין דער צייט, קען זיך אין קיין אַנדערער בעסערער נישט איבערטראָגען...
— פאַר וואָס נישט פאָהרען אין דער צייט? שריי איך אויס. פאָהרען נישט היסטאָריקער צוריק ביז אדם וחוה אָהן די גאָרטלען אין גן עדן? פאָהרען נישט נביאים פאָרווערטס ביז צום שעהנעם יונגעל וואָס פאַשעט מיט אַ רוויזען־שטענגעל אַ ציג און אַ וואָלף צוזאַמען!
— איך וויל!
און מיין ווילען — געשיהט.
אַ מאָדנע קאָנסטרוקציע: נישט שיף, נישט קאַרעטע, נישט

לופט באַלאָן און אַלץ צוזאַמען, און עמיץ זיצט פון פאָרנט מיט אַ האַנד אויף אַ קנעפיל.

— ווער ביסטו? — שריי איך אויס דערשראָקען
— קוטשער אויפ'ן וואָגען פון דער צייט —
— פאָהר! אַן־אַוואַן! און איך שפּרינג אַרויף —
— קוואַ! הערט זיך אַ ליידענט אויסגעשריי. מאַדאַם פראָש פאָהרט מיט, איך האָב זי שיער נישט דערדריקט. מיר פאָהרען, ד'פערגעס זי אַפילו איבערצובעטען! דעם אָטהעם פערחאַפּט עס...

— — — — — — — — — — —

ווייסט איין גאָט, וואָס פאַר אַ צייט!

מען נעמט שוין נישט קיין ברויט פון דער ערד, אויס פויערן, אויס פּריצים. די ערד געהער נישט צו קיינעם, און די ערד־פּסיכאָלאָגיע איז פערשוואונדען געוואָרען. אויס פאַטער־לענדער. פון גרינס, דער עיקר פון דערנער, מאַכען חעמיקער ברויט, דערהויפּט פון דערנער. מיר קאָנקורירען מיט די עזעל, נעמעזים: אַמאָל האָבען עזעל געגעסען און מיר — געהונגערט. און נישט נאָר ברויט, חעמיקער גיבען פיש און פלייש. קיין איינציג טהיער ווערט צוליעב אונזער מאָגען נישט געקוילעט, און צוליעב דעם מאָגען נישט אויפגעהאַלטען. די וואָס האָבען געפּאָלגט דאַרווין און ספּענצער זענען געוואָרען מענשען, כּסדר: נעגערן, ציגיינער, יודען, פּאָלאַקען דערנאָך גאַנצע מענשען; אַנדערע זענען ערגיץ פערשוואונדען געוואָרען. אין מאַנכע מוזעאום געפינען זיך משונה'נע ביינער: מען זאָגט פון חיות... און מיר עסען נישט נאָר טרינקען. אין פּאַריז ווערט שוין זאָגאַר נישט געטרונקען נאָר געראָכען. מען שמעקט פון אַ פלעשעלע דעם טעם פון פיש, פון פלייש, פון וואָס מען וויל... שפּייז געהט דורך דער נאָז. די ענגלענדער טראָגען אונטער די נאָז צווישען ביידע העלפטען וואָנסען נערוך־עקסטראַקט פלעשעלעך; שטענדיג אָפענע, און זענען שטענדיג זאַט... אויב עס עקזיסטירט נאָך אַ מויל, איז עס נאָר צום רעדען... חופּה וקדושין, סעפּעראַציע און גטין האָבען אויפגעהערט. נישט דער מאַן שפּייזט דאָס ווייב, ווי אינ'ם צוואַנציג־

סטען, און נישט דאָס ווייב — דעם מאַן, ווי אינם פינפאונצוואַנציג־סטען יאָהר־הונדערט, יעדערער בעקומט על חשבון הכלל אַ פלע־שעלע און ער שמעקט.

— — — — — — — — — —

— און וואו זענ'מיר אַ צונד?

— די צייט איז נאָך נישט געבוירען געוואָרען, האָט נאָך דעריבער קיין נאָמען נישט.

— אַז זי וועט געבוירען ווערען — זאָגט מאַדאַם פראָש — וועל איך זיין קוואַטערין...

— קען זיין! בעשטעהט דער קוטשער.

איך קוק אַראָב: פולע טייכען אַרום?

און עפּיס הער איך געשרייען:

— איז נישט דאָ קיין הונגעריגע צו זעטען? קיין לעבעצע־דיגע צו דערפרישען? קראַנקע צו היילען?

און אַנדערע:

— ווייסט איהר נישט פון אונטערדריקטע מענשען, לענ־דער, פעלקער, רעליגיאָנען — צום בעפרייען?

נישט דאָ!

אַלע קלוג — קיינער וויל נישט אונטערדריקען, ווייסענדיג, אַז די אונטערדריקטע שטאַרקען זיך און די אונטערדריקער פער־געהען פאַר — וואהלטאָג... און וואו נעמט מען קראַנקע, אַז עס איז איינגעפיהרט געוואָרען מיעטשניקאָוס סיסטעם, און קיין איינ־ציג גליעד שטאַרבט נישט אָב פאַר דער צייט. נאָר אַלע געהען אויס אין איין מאָס אין איין צייט, אַלץ לעשט זיך אויס צוזאַ־מען און איינער מוט נישט דעם צווייטען... קיינער שלעפּט נישט מיט זיך קיין טויט אָדער רויט גליעד... און די נשמה מיט'ן גוף געהען אויך אויס מיט איין מאָל, ווי פלאַם און בוימעל אין אַ לאָמפּ. נישט פערהאַן קיין גופים אָהן נשמה און נישט פערקעהרט. און דעריבער אויך: קיין ווילען אָהן דער מעגליכ־קייט אויסצופיהרען און קיין מעגליכקייט אָהן ווילען. פאַלשע אַפּעטיטען, פלירט, צווישען טאָג־און־נאַכט חלומות — פערשוואונדען! ווכּוחים האָבען נאָר אין גאַנצען אויפגע־

הערט. אַלע האָבען די זעלבע אינטערעסען, און אַז דער טעלעפאָן קלינגט, וועמען גלוסט זיך אויפצוהויבען? מען זיצט און מען גענעצט...

אַ לאַנד־, אַ וועלט־קרענק דאָס גענעצען. "שלום עליכם" איז אַראָבגעקומען און געלעזען — מען גענעצט!

— אַמאָל, — זיפצט איין אַלטער און גענעצט — פלעגען לייבען, בערען בעפאַלען — אַזוי דערצעהלט מען.

— און היינט?

— עלעקטריש אויסגעשאָסען! אַלע שעדליכע טהיערע...

— און די אָדלער? פרעג איך.

— ביז צו איינעם.

— ביי איינעם איז געווען אַ מיידעל, צי אַ ווייבעל אַ קאַליקע מיט האַרטע אונטערשטע ברעמען...

— קען זיין — אין דער היסטאָריע ווערט דערמאַהנט, אַז דער לעצטער אָדלער איז אַרום־געפלויגען אַרום ביינער פון אַ מענש... אַ זכר צי אַ נקבה, ווייסט מען נישט און (ער גענעצט) אַלץ איינס...

— און עס איז שוין — גענעצט ער — קיין ערד־ציטערניש נישט געווען...

— מרייב קוטשער, טרייב!

— — — — — — — — — — — —

— אַ יריד?

— ווי האָט איהר אין אַזאַ צייט — האַנדעל?

— טרייבען זיך רוחות אַרום?

— פון רוחות שוין לאַנג קיין זכר נישט!... אַפילו קיין קיילעכדיגע טישלעך צום קלאַפּען.

— ווילען מיר אַראָב זעהן. איבערלאָזען דאָס קנעפּיל ביי מאַדאַם פראָש אין דער האַנד?

— דאָס נישט. די צייט פאַר פרעמדע איז עס נאָך נ י ש ט... מען וועט אייך צורייסען. קוקט בעסער פון דער הויך.

ער דערלאַנגט מיר אַ פערגרעסער־גלאָז:

עס ווימעלט דער מאַרק!

וואָס אין אַזאַ צייט קען זיך טרעפען?

אַז עס איז אין פראַנקרייך אַרויס די גזרה קעגען די גלחים, האָט זיך אַ גלח, פאַר האַרץ־קלעמעניש אָנגעזאַפּט מיט שאַר־טרעס, און ערגיץ אין וויין־קעלער איינגעשלאָפען. פון פראַנקרייך איז אָהן די גלחים, ווי פון הישפּאַניען אָהן יודען — אַ באַרג אַש געוואָרען. אָן גלח האָט מען פערגעסען, ליעגט ער אין לעטאַרג; געהט איינער פון דער גרענעץ־מדינה און גראבט זיך, אַבי עפּיס צו טהון, לעבענדיגערהייט אַ קבר, געפינט ער'ם, טראָגט'ם אין מאַרק אַריין, חאַפּט זיך דער צושאָקעלטער גלח אויף —

פרעגט מען איהם, ווי לאַנג ער שלאָפט; ווייסט ער נישט.

— האָט מען אין דיינע צייטען אויך געגענעצט?

דערמאַהנט ער זיך.

— יאָ: לאָרדען אין ענגלאַנד —

— און אַזוי?

— נישט...

— וואָס פלעגט מען טהון?

— כל זמן די גלחים זענען געוועזען האָט מען געדאַ־ווענט; געוויילט זיך אין קלויסטער...

— בטלנות!

— קאָנצערטען, אַזוי און אויף אָרעמע לייט... שפּיעל־קאַסטען פלעגט מען אַרום־טראָגען אין די גאַסען...

— מיר האָבען קנעפּלעך, מען גיט אַ דריק, הערט מען וואָס מען וויל, און דעריבער — וויל מען נישט, אָדער מען הערט און מען געגעצט...

— פּאָעטען פלעגען זיך פרעהען מיט זאָגען־אויף־און אונטערגאַנג...

— ביי אונז איז שטענדיג זון. אַ וואַכענדיגע ביי טאָג, איין עלעקטרישע ביי נאַכט.

— ווינטער אין די גרויסע קעלטער פלעגען אָרעמע לייט גחת האָבען, אַז זיי האָבען אַרויסגעשטעקט אַ פוטער פון אונט

דער קאָלדרע און צוריק אַרייננעהאַפּט; איין אַננענעהמען ציטער געהאַפּט.

— מיר האָבען קיין „וואָרם“ און קיין קעלט. מיר האָבען דורכגעגראָבען די ימים און די טריקעניש, און צוטהיילט די עלעקטרי אַזוי אַז אומעטום מעסיגע טעמפּעראַטור.

— איך געדענק נאָך אַ זאַך — זאָגט דער מאָנאַך — נאָר עס חלש'ט מיר ס'האַרץ: גיט מיר אַ ביסעל וויין.

ער האָט וויין־פּולווער געשמעקט, בעדויערט דאָס אויג, וואָס האָט פון וויין קיין נחת נישט, און געזאָגט:

— מיליטער פלעגט מאַרשירען איבער גאַסען. דער עולם, יונג און אַלט, פלעגט נאָכלויפען פרעהליך לעבענדיג און יאָבצען...

— וואָס איז אַזוינס מיליטער?

— סאָלדאַטען מיט מונדירען און געוועהר, אָפיצערען מיט שליפּעס, אַקסעלבענדער —

— און וואָס איז אַזוינס מונדירען און די אַנדערע זאַכען, וואָס האָסט אָנגערופען, גלח?

— גיט מיר נאָך אַ שמעק וויין, דען איך בין מיעד און מיין געדעכעניש — אָבגעשוואַכט.

און מיט אַ בליהענדיגער נאָז האָט זיי אַליץ דער גלח פער־מייטשט. און אומר ועושה: שוין דאָ מיליטער מיט געוועהר, אָפיצערען, גענעראַלער, איין אָבערגענעראַל — —

און דאָס מיליטער מאַרשירט און גענעצט; און דער עולם קיקט און — גענעצט.

— ביסט אַ ליגנער, גלח!

— ניין —

— עס איז דאָך מונדירען, אַקסעלבענדער, שליפּעס, טרעסטען, געוועהר!

— געוויס — נאָר אָהן סאָלדאַטען... איידער עס ווערט בלוט פערגאָסען, איז דאָס מיליטער קיין מיליטער נישט!

גיט זיך דער עולם אַרום אַ ריהר און עס ווערט אַ מהומה, אַ געלאַרם:

— בלוט זאָל פערגאָסען ווערען, בלוט! אַבי נישט גע־נעצען... שיסט, שטעכט, קעפּט...

— וועמען? פרעגט דער אָבער־גענעראַל —

— אונז, אַלע — אַבי נישט געגעצען! אַבי נישט גענעצען! פאָלקס־ווילען איז גאָטס ווילען —

— יאָ, דערמאָהנט זיך דער גלח, נאָך געווען גוטע זאַכען: מעשיות... פון בת מלכה'ס... מיידלעך מיט אונטער־שטע אונבעוועגליכע ברעסטען —

זיין שטימע אָבער ווערט פערטרונקען אין געשיסעריי!

— ווייטער, רוף איך צום קוטשער מיט שרעק —

און פּלוצלונג חאַפּט מיך אָן אַ ווילדע תאוה בלוט צו פער־גיסען...

איך חאַפּ מאַדאַם פּראָש און ווערג. און ווערג, און ווערג...

— דאָרט, וואו די צעדער!

וועקט מיך אַ שפּיעל־קאַסטען פון הויף. —

דער פרוש מיט'ן בער.

אמאל איז געווען א יוד, וואס האט נישט געקענט פערטראגען קיין עולות. איז ער געגאנגען און האט איבערגעגעבען דעם ווייב דאס קלייטעל, וואס ער האט געהאט, און איז געווארען א היים-זיצער, און איז געזעסען פערמאכט אין שטוב על התורה ועל העבודה, הן אין נגלה, הן אין נסתר...

האט ער א פנים אין דערהיים, צווישען איינענעם הויז-געזינד, אויך עולות געזעהן, האט ער זיך מישב געווען און איז געווארען א פרוש — פערלאזט די היים און געזעצט זיך לערנען אין קלויז. זיצט ער אין קלויז.

יאגען איהם אבער די עולות נאך און קומען צו איהם אין קלויז אריין. אפילו ביי נאכט, קומט אריין זיך אנווארעמען א נאכטוועכטער, איין אורח קומט שלאפען, צי אזוי — א יוד קען נישט שלאפען און פערבלאנדזיעט אין קלויז אריין, זעצט מען זיך ביים אויווען און מען רעדט... און פון וואס מען זאל נישט רעדען, הערט אלץ דער פרוש עולות און עולות.

איז ער זיך ווייטער מישב און פערלאזט די שטאדט און לאזט זיך אין דער וועלט אריין, אויסזוכען א שטאדט אהן עולות; געפינט ער נישט: איין וועלט אומעדום.

פערלאזט ער דעם גאנצען ישוב. געהט ער וואלד אויס, וואלד איין, איבער בערגער און טאלען, ביז ער קומט צו צו א וואסער. ווי דער טייך הייסט, האט ער אפילו נישט געוואוסט, נאר ביי'ם טייך איז געשטאנען א חורבה פון איין אלטען פאלאץ, ווייט פון שטעדט און דערפער, האט ער זיך דארטען בעזעצט און אנגעהויבען עוסק צו זיין אין קבלה.

פון עולות קען מען אָבער נישט ענטלויפען... פון צייט צו צייט צולאָזט זיך דער טייך, קעהרט איבער שיפלעך, רייסט אָב פון דער יבשה שטיקער לאַנקעס מיט גראָז, שטיקער פערזייעטע פעלדער... און צווישען די פיש איין עביג געשלאַגעריי! לאָזט עס איהם נישט רוהען, נישט שלאָפען און ענטלויפען האָט ער שוין נישט וואו אַהין...

ליעגט ער אַזוי און טראַכט, און טראַכט: ער וויל דער-געהן, פון וואַנען עס נעהמען זיך גאָר אין גאַנצען די עולות?

פאַלט איהם איין, אַז די עולות קומען דערפון, וואָס די נשמה פון דער וועלט איז איינגעשלאָפען... און עס איז נישט אַזוי ווילד, ווי עס דאַכט זיך.

למשל: דער עולם קטן — אַ מענש. כל זמן די נשמה איז וואַך, טהוט ער וואָס עס טויג איהם, פלאַן-מעסיג, על פי שכל, אַלע אברים פאָלגען די נשמה. שלאָפט אָבער אַ מענש איין, די נשמה — דער מושל איבער'ן גוף, דרימעלט איין, הויבט אָן דער גוף צו וואַרפען זיך אָהן סדר, אָהן אַ ציעל און יעדעס אבר פאַר זיך, איין האַנד אַהין, די אַנדערע אַהער, דער קאָפּ בע-זונדער, דאָס לייב בעזונדער — אָהן שכל... און מען קען גע-שעדיגט ווערען...

עולות זענען אָהן שכל... די וועלט וואַרפט זיך, צאַפּעלט אָהן אַ סדר; און די נשמה פון דער וועלט איז איינגעשלאָפען, און יעדעס שטיק וועלט טהוט זיך זיינס, נישט לטובת הכלל...

איהר פערשטעהט? יאָ צי ניין, אַזאַ געדאַנק האָט ער געהאַט.

קומט ער צו דער דעה, אַז איין פלאַן איז פערהאַן: די נשמה פון דער וועלט צו וועקען. חאַפּט זי זיך אויף — וועט ווערען אַ סדר, וועט אויפהערען דאָס צאַפּלען, דאָס רייסען זיך, דאָס שלאָגען זיך צווישען די אברים פון דער וועלט...

ווי אַזוי אָבער וועקט מען די נשמה פון דער וועלט.
אויף דעם זענען פערהאַן עצות אין די הייליגע ספרים...
מען דאַרף טהון וואָס מען דאַרף, זאָגען וואָס מען דאַרף.

דערצו אָבער דאַרף מען כונה, מען מוז זיך אָבגעבען דערצו מיט'ן גאַנצען האַרץ מיט מסירת נפש, אַז נישט צופליהען זיך די ווערטער אין אויר און גאָר נישט...

עס מוז בעשאַפען ווערען אַ זוִינִגס, וואָס האָט פליגעל צו פליהען און — אַ נשמה, וואָס ווייסט וואו אַהין צו פליהען און וואָס דאָרט צו פערלאַנגען, כּידוע...

מילא ביי טאָג איז נישט מעגליך. ער לאָזט זיך טיעף אַריין אין דער מחשבה — גיט ערגיץ אַ קראָהּ אַ געשריי, אַ פויגעל — אַ זינג, ערגיץ פון וויט הערט זיך אַ קללה פון אַ פויער ביים אַקער אויף דער האַרטער ערד, וואָס איז איהם פוגם דאָס אייזען — נאָר ביי נאַכט, אַמבעסטען צו חצות...

טהוט ער אַזוי...

און ער פיהלט, עס געהט! נאָך אַ נאַכט, נאָך אַ נאַכט...

ווערט אָבער געוואָהר דערפון דער בייזער שר פון טייך. זאָגט ער: לא! עס וועט נישט שטיל זיין! און קוים לאָזט זיך דער פרוש טיעפער אין די כונות אַריין, גיט זיך דער שר פון טייך אַ וואָרף, הויבט דער טייך אָן צו זיעדען און צו רוישען און צו שלאָגען פאַליעס און צו רייסען די ברעגעס, עס ווערט אַ מהומה און דער פרוש פאַלט אַרויס פון דער מחשבה, ווי אונטען דער שיפער פון שיפעל...

זעהט דער פרוש, אַז ער האָט קיין אַנדערע עצה נישט, נאָר אָבצורוקען דעם טייך מיט'ן בייזען שר... דען אַליין אַוועק־געהן און זוכען אַ חורבה נישט ביי קיין וואַסער, ווילט זיך איהם נישט, ווער ווייסט, ווי לאַנג ער וועט זוכען, און צי ער וועט געפינען, און דערוויל וואַקסען די עולות און מאַכען חרוב די וועלט...

מילא, אַוועקצורוקען דעם טייך איז ביי איהם אַ קלייניג־קייט, ער האָט אַ שם דערויף... האַלט ער עקסרא אַ תענית און נאָכ'ן תענית איז ער זיך פלוצלונג מתכוין צום שם און דער טייך רוקט זיך.

פאַר קליין און גרויס.

דער שר ווערט אַש להבה — נאָד פערפאַלען, דער שם איז אָבגעזאָגט, נוקם זיין וויל ער זיך אָבער, צורודערט ער שטאַרקער דעם טייך, עס ווערען גרויסע פאַליעס, חאַפּט ער איין פאַליע און וואַרפט אַרויס אויף דער יבשה, צו דער חורבה צו, ווערט אויף דער יבשה פון דער פאַליע אַ בער, אַ שוואַרצער צוויטיגער בער, לויפט ער מיט פייערדיגע אויגען אַרום חורבה און ווען דער פרוש וויל האָבען כונה הויבט ער אָן ברומען און ברילען און וואַרפען זיך, אַז דער פרוש פאַלט ווייטער פון דער מחשבה...

וואָס בלייבט איהם, דעם פרוש, צו טהון?

ער וועט דאָך נישט הרג'נען דעם בער! אָנהויבען מיט איין עולה? דען באמת, וואָס איז דער בער שולדיג? ער לעבט, זאָל ער לעבען!

פאַלט איהם דעם פרוש איין, דעם בער רוהיג צו מאַכען. מאַכען אַ לייט פון בער! זאָל ער, האָטש אַ בער, ווייסען וועגען וואָס עס געהט. ער וועט הויבען דעם בער, מתקן זיין און הויבען זיין נשמה ———

נעמט דער פרוש און געהט איינמאָל אין דער פריה אַרויף אויף אַ שפּיץ=חורבה, שטעלט זיך און קוקט אַראָב אויפ'ן בער.

דערזעהט'ן דער בער פון אונטען, ווערט ער מלא חימה, הויבט ער אָן רייסען מיט די פעדערשטע פיס די ערד, און ברומען, און ברילען, און שפּרינגט אונטער מיט אַ שוימענדיג מויל און בלוטיג=פלאַמענדיגע אויגען.

מיט גרים=צאָרן קוקט דער בער אַרויף צום פרוש, מיט רחמנות אָבער און ליעבשאַפט קוקט דער פרוש אַראָב צום בער און עס ווערט אַ מלחמה צווישען ביידע פאָר אויגען, צווישען די אויגען מיט ליעבשאַפט און רחמנות און די אויגען מיט האַס און גרים=צאָרן.

זענען אָבער דעם פרוש'ס אויגען שטאַרקער און הויבען אָן גובר זיין די אויגען פון בער.

לאַנג, לאַנג האָט געדויערט די מלחמה, צווישען צוויי פאָר אויגען, צווישען צוויי הערצען און צוויי נשמות...

אָבער אַז די זון האָט זיך געהויבט אין מזרח זייט איז שוין שטיל געוואָרען. דער בער — אַז די זון איז געקומען אין מיט הימעל אַריין, איז ער שוין פאַר דער חורבה אויף אַלע פיער געלעגען, ווי איין אונטערטעניגער הונד, און אַז די זון איז אונטערגעגאַנגען האָט זיך דער בער שטיל אויפגעהויבען, אַרויפגעשיקט צום פרוש אַ בליק מיט בקשה ותחנונים און איז צוגעגאַנגען צום טויער און האָט שטיל אָנגעקלאַפּט, און „געסקאָמליעט", ווי אַ הונד, מען זאָל איהם עפענען...

דער פרוש האָט גובר געווען, אונטערגעגעבען האָט זיך דער ווילדער צווטיגער בער, זיין הינטיש „סקאָמלען" בעטייט: לאָז מיך צו דיר, ווי אַ הונד וועל איך דיר דיענען, צו דיינע פיס ליעגען, דיינע הענד לעקען, דיר געטריי אין די אויגען קוקען און טרעפען דיין פערלאַנג, און אַז דו וועסט דיך פערטראַכטען וועל איך ליעגען ציכטיג און שטיל, אפילו קיין פליעג נישט חאַפּען —

און דער פרוש האָט איהם געעפענט, און דער בער איז אַרויפגעגאַנגען צום פרוש און האָט זיך געלעגט שטיל צו זיינע פיס, און זיינע אויגען האָבען געזאָגט:

— דו ביסט מיין גאָט... איך האָף צו דיר, און גלויב אָן דיר... דיינע געדאַנקען זענען הייליג, מיט דיינע כונות וועסטו וועלטען איבערבויען...

און דער פרוש גלעט מיט ליעבשאַפט דעם בער, זיין היימיש געמאַכטען בער, דעם בער, וואָס גלויבט אין איהם — און פערטראַכט זיך, און וויל זיך אַריינלאָזען אין זיינע מחשבות, זיך מתכוין זיין צו דעם וואָס מען דאַרף, אויפצווועקען די נשמה פון דער וועלט...

ער האָט אָבער שוין נישט געהאַט פון וואָס צו טראַכטען...

ער אַליין האָט שוין די גאַנצע פריהערדיגע נשמה נישט געהאַט...

מיט וויפיעל דער בער איז ארויף צו איהם, מיט אזוי פיעל איז ער אראב צום בער...

און ער דערפיהלט א מיעדיגקייט אין אלע גליעדער, די ברע־מען פאלען איהם איבער די אויגען און ער הויבט זיך אויף און געהט וואקעלדיג צו'ם נעלעגער —

דער בער געהט איהם נאך, לעגט זיך נאהגט ביי'ם גע־לעגער —

עס וועל'ען קיין עולות נישט אויפהערען. דער בער איז גע־ווארען א שטיק מענש, און דער מענש א שטיקעל בער —

און דער פרוש, וואס שלאפט שוין צוזאמען מיט'ן בער, וועט די גשמה פון דער וועלט נישט וועקען. —

די אַבטע אַבטהיילונג אין גיהנום.

— — — — — — — — — — —

מיעד, פערמאַטערט ליעג איך אויף מיין געלעגער און וויל זיך דערמאַהנען, ווי אַזוי דאָס האָט פאַסירט:

אויף אַ פערזאַמלונג בין איך געווען, אַ רעדע געהאַלטען.

פלאַם פייער האָב איך געשיט! מיט פיילען געשאָסען...

ווי מיט אַ בליזען, שאַרפען שווערד האָב איך דעם עולם גע־פאַכט!

און איך רעד, און איך הער מיך צו צו מיינע רייד; און האָב נחת פון זיי! איך בין דער העלד, האַלט מלחמה פאַר אַלץ, וואָס איז שעהן און גוט. איך בין דער קעמפער פאַר פרייהייט און פאַר אַלע גוטע, זיסע און שעהנע זאַכען, וואָס ערוואַרטען אונז אין דער ווייטער צוקונפט, וואָס קומט דאָך אַלץ נעהנטער און נעהנטער צו אונז!

און איך רייס אַרונטער די מאַסקע פון׳ם שקר און שטעל איהם צום שאַנד־זייל; איך רייס פון איהם אַראָב די קליידער פון לייב, און שטעל איהם בלויס — פול קרעץ און וואונדען...

מיט אַמאָל דאָך בין איך פערשוויגען געוואָרען!

די קראַפט איז אָבגעשוואַכט, דאָס פייער אויסגעלאָשען, און די צונג אין מויל איז אַ שטיק בליי געוואָרען.

וואָס איז מיר אַזוינס געשעהן?

רעדענדיג האָב איך נישט ווילענדיג די אויגען אויפגעהוי־בען, און אנטקעגען מיר איז אַ שפיגעל געהאַנגען. און איך האָב מיך דערזעהן, מיינע אויגען דערזעהן: אַ שלעכטער גלאַנץ ברענט

אין זיי, אַ מאָרגנע פייער׳ל. נאָר נישט מיינע אויגען! און דאָך בעקאַנט זענען זיי מיר. אַמאָל האָב איך אַזעלכע אויגען געזעהן.

ערשט איצט דערמאָהן איך זיך, ווען.

אין אַ קאַזאַרמע האָט מען אַ זעלנער געשמיסען. זיינע ברי־דער, די סאָלדאַטען, וואָס האָבען די שמיץ געגעבען, האָבען אַזעלכע אויגען געהאַט, און די אויגען האָבען געזאָגט: היינט שמייסען מיר דיך, מאָרגען וועסט דו אונז שמייסען — און מיר שמייסען שוין פאַר מאָרגען אויך!

אין שפּיגעל האָב איך מיך דערזעהן! נישט ווי אַ צוקונפטס־העלד האָב איך אויסגעזעהן, נאָר ווי אַ געשמיסענער, וואָס שמייכט!

פערשוויגען בין איך געוואָרען... און די צוהערער? זיי האָבען פריי אויפגעאָטהעמט; זיי איז אַראָב אַ שטיין פון הארץ!

אַזוי ווי די בהמות אין פעלד נאָך אַ שרעקליכען האָגעל האָבען זיי זיך געפיהלט! ווי קינדער, וואָס זיצען אין דער פינ־סטער, אַז מען ברענגט זיי פּלוצלונג אַ ליכט אריין! ווי הינקע־דיגע, וואָס שטעהען אונבעהאָלפענע אָנגעשפּאַרט אָן וואַנד, אַז מען דערלאַנגט זיי די קוליעס וואָס זיי האָבען אַראָבגעלאָזט און קענען זיך פריי בעוועגען.

און אַ יונגער מאַן חאַפּט אָן זיין פריילין ביי דער האַנד און פרעגט: „ערלויבט יעצט? ערלויבט?" און זי שאָקעלט מיט איהר שעהנעם קאָפּ און ענטפערט מיט אַ זיסען שמייכעל: „ערלויבט! ערלויבט!"

און איך בין פון דער אסיפה ענטלאָפען.

מיעד און צובראָכען ליעג איך אויף מיין געלעגער. די לבנה שווימט און קוקט צו מיר אין פענסטער אריין.

דער שיין פון דער לבנה, זאָגט מען, איז מסוגל צו חשבון הנפש, צום אריינקוקען אין זיך אליין... איך שפּיי דע־

דויף! קען איך נישט אויף דער לבנה, שפּיי איך צו דער סטעליע...

אָבער וואָס איז דאָס?

צוויי אויגען שווימען אַרוים פון דער וואַנד און קוקען.

אַ כשוף-מאַכערין די לבנה! איינס פון איהרע קונצען...

אָבער וועמעס אויגען זענען דאָס?

זענען דאָס די אויגען פון די זעלנער, וואָס שמייסען זייער ברודער, אָדער די אויגען פון די, וואָס פלעגען מיך אָב-האַלטען אויפ'ן וועג פון איין מיראַזש צום צווייטען און פרעגען: ווילסט נישט אַ גלאָז וואַסער?

און די אויגען קוקען אויף מיר נישט מיט כעס און נישט מיט קיין בעזונדערן חן. אַרום זיי בעווענט זיך אַ ווייס, בלייך פּנים, אָט שווימען נאָך אַרויס אַ באָרד און פאות ווי שניי, אַ ספּאָדיקעל... ענדליך אַ גאַנצער קאָפּ..

— ווער זייט איהר, רב איד?

הערט ער נישט.

— ווער זייט איהר, אַלטער?

בעוועגט זיך דער שאָטען און ענטפערט:

— איך? איך בין דער „שבט מוסר"!

געפעלט מיר דער וויץ. געה איך איין אויף דעם לבנה-שפּאַס און זאָג:

— שלום עליכם אייך, „שבט מוסר"!

ענטפערט ער מיר: „עליכם שלום", ווי דער שטייגער איז, און ריהרט זיך און געהט נעהענטער צו צו מיר — —

אַ קלייניגקער איז ער, דער „שבט מוסר", אָבער אַ גלייכער. איינפאַכע מאַניערען, אין די אויגען תמימות... נאָר קוקען קוקען זיי גלייך און זיכער, גלייך עס וואָלטען אויף דער וועלט קיין ספקות נישט געווען; גלייך אַלץ, וואָס מען זעהט איז אַזוי איינפאַך און זיכער... און זיין קול איז איינפאַך קלאָהר, אָהן אַ פאַרב, אָהן אַ ציטער. וואָרט פאַר וואָרט שיט זיך איהם פון מויל, ווי זאַמד, יעדעס וואָרט האָט זיין ממשות...

— דאָס זוכט איהר דאָך דאָס גיהנום בעשריבען?

— איך!

— און איהר האט׳ם ריכטיג בעשריבען? נישט צוגעלעגט נישט אראבגענומען? איהר מוזט דאך איצט וויסען, מיט אייגענע אויגען געזעהן!

ער בעלײדיגט זיך נישט, און ענטפערט אויסמיידענדיג;

— איך האב איהם אויך ביים לעבען געזעהן.

— ביים לעבען?

— געוויס.... אין חלום...

— און עס איז ווירקליך אזוי ווי איהר האט עס אויסגעמאלט, ווי איהר האט עס אין חלום געזעהן?

— עס איז גרעסער געווארען... מען האט צוגעגעבען איין אכטע אבטהיילונג...

— נאך וואס? פאר וועמען?

— ווילסט וויסען?

— די אכטע אבטהיילונג, — דערצעהלט דער „שבט מוסר״ — איז פאר דיר און פאר דיין גלייכען צוגעקומען; פאר אלע נייע זינדיגע, פאר די „מאדערנע״ ווי איהר רופט אייך...

— וואס איז דער אונטערשיעד?

— הער: א מאל איז צווישען גוף און דער נשמה א שטענדיגע מלחמה געווען. די נשמה, א טהייל פון זיין ליעבען נאמען, האט זיך אלץ צום הימעל געריסען, ארויף, ארויף צו דער הויך האט זי אלץ געוואלט; און דער גוף, דער שמוציגער גוף, די „טפה סרוחה״, האט אלץ געצויגען אראב, אראב, זינקען האט זיך איהם געוואלט, זינקען אין שמוץ און אין מיאוס׳קייט... האט מנצח געווען די נשמה מה טוב! האט אבער גובר געווען דער גוף? נו, האט דער גוף זיין פסק געקריגען. ער האט דאך געזינדיגט!

מיט וואס קען מען שטראפען א גוף? מיט הייסע ברענענדיגע סמאלע, מיט פייער, מיט וואסער, מיט שלאנגען, מיט

עגדישען און מיט אַלערליי קאַטאַרזשנע ארבייט אין מדבר, אין וואַלד, אין חורבות פון הייזער, וכדומה.

דערצו האָט מען די אַלטע „שבעה מדורי גיהנום״ בעשאַפען, זיבען אָבטהיילונגען, און יעדער פלעגט אין זיין אָבטהיילונג איבערקומען זיין פסק און זיין צייט.

היינט אָבער זענען אַנדערע צייטען געוואָרען און — אַנדערע זינד...

די נשמות מאַכען אַבונד... די נשמות רעוואָלטירען! די נשמות האַלטען מלחמה מיט אַלע זיעבען הימלען, מיט גאָט און זיין נאַטור... אַלץ דאַרף בעסער זיין, אַלץ ווילען זיי איבערמאַכען און מיט'ן קאָפּ אַראָב איבערקעהרען!

נישט קערפּער זינדיגען איצט, נאָר די נשמות! אונגעדולדיג, שטויסט איהם צום קץ, פאַר דער צייט אַראָבברענגען משיח'ן, די אויגען קריכען אייך אַרויס! און איהרווירטשאַפט, גלייך עס וואָלט אייער וועלט געווען, און איהר קאָמאַנדאָוועט, גלייך די מענשהייט וואָלט אייער פערקויפט מיליטער געווען... פאַר אייך איז אין די שבעה מדורי גיהנום קיין פּלאַץ נ י ש ט געווען.

— און אין דער אַכטער אָבטהיילונג איז קיין ברענענדע פּסאָ'ע נישטאָ?

— ניין.

— און קיין פייער און קיין וואַסער?

— נישט...

— און שמייסען שמייסט מען אויך נישט?

— קיין זכר פון ריטער!

— און עסען און טרינקען און שלאָפען קען מען דאָרט?

— אַפילו ל ע ז ע ן און ש ר ײ ב ע ן און אַרויסגעבען...

— מיט וואָס דען שטראָפט מען?

— זעה, פון מערב זייט ציהט זיך אַ שווערער וואָלקען, צו דער לבנה שווימט ער, דעקט ער זי צו, פערשווינד איך; נאָר אין איהר ליכט קענסט דו מיך זעהן... פּויל רוקט זיך דאָך

דער וואָלקען, וואָס איך וועל קענען, וועל איך דיר איבערגעבען, אײַלען דאָך מוז איך מיך... הער!...

מען נעמט, צ. ב. ש., אַ מענש, וואָס האָט, ווי דו, קיין צייט נישט געהאַט, און מען שטעלט איהם אַ נאַקעטען פאַר אַ באַרג מיט שניי. שטעהט ער. ער שטעהט און באַלד פאַלט איהם איין, מען דאַרף דעם שניי צוצולאָזען און דערפון וואָסער מאַכען, ווערט דערפון אַ שטימונג, אַזוי רופט איהר דאָך עס? און פון דער שטימונג אַ פערלאַנגען, פון פערלאַנגען אַ ליידענשאַפט: ער מוז! און ער לויפט צו צום שניי באַרג, און וואַרעמט איהם מיט'ן לייב, ער נעהמט איהם אַרום, בעהעפט זיך אין איהם, עטעמט אַריין מיט היץ, שפאַרט זיך און איהם אַריין מיט לייב און לעבען.

— דער שנייי מוז צוגעהן... וואַסער מוז זיין, וואַסער פליסט, וואַסער איז בעוועגונג, וואַסער איז גליק.

— און שדים טרייבען אונטער?

— נאָך וואָס? די תאוה טרייבט בעסער! און ער שנייט זיך אַריין אינ'ם שניי אַלץ טיעפער און טיעפער, און פון וואַנען ער רוקט זיך אָב, ווערט צוריק געפרוירען און ער אַרבייט אַרומגערינגעלט מיט שניי, און שניי באַרג אין דער פינסטער, וואָס צופלאָסען ווערט געפרוירען..

— און?

— און ער מאַכט פון שניי — אייז!

— שרעקליך!

און איין אַנדערן נעמט מען און מען שטעלט איינעם אַליין אין אַ פעלד, אויף אַ האַרט לעהמיג פעלד,

איבער'ן קאָפּ — אַ וואונדערבאַר שעהנער הימעל, אָהן אַ לייכט וואָלקענדעל, ריין, אָבער פאַר דאָס, אויך ריין פון זון,

לבנה און שטערען... וואָרען — איז דען אַ הימעל פערהאַן? עפּיס אַ בלאָה ליילעך, אַ פּרוכת... וואָס נישט? טראַמפּעלט ער אַרום אין לעהם, איינער אַליין, ווי אין אַ מדבר... ער איז דאָך דער איינציגער וואָס לעבט, פּיהלט, טראַכט און דענקט!

פֿאַלט אָבער אויף איהם איין אומעט, ער וויל לעבען אַרום זיך... געפינט ער עס נישט, וועט ער עס מאַכען! ביים לעבען, האָט ער פּאַר טויזענדער געליטען, פּאַר צעהנדליגע טויזענדע געווירקט, פאַר צעהנער טויזענדער געדענקט! זיין נשמה איז דאָך די נשמה פון מיליאָנען געוועזן! איז ער קיין בעשעפער נישט? קען ער נישט דאָס זעלבע וואָס גאָט! און שטויב נעמט ער פון דער ערד און לעהם, און בלאָזט, און קנעט, און קנעט, און מאַכט — נאָר וואָס וויל ער דאָס מאַכען? פויגעלעך מאַכט ער, פויגעלעך מיט פליגעל! דער מענש, וואָס האָט קיין פליגעל נישט, איז גאָרנישט... דערנאָך וועט ער אָדלער מאַכען, דערווייל פויגעל!

קנעט ער פויגלען, צוערשט קליינע — אָבער מיט פליגלען מאַכט ער זיי, קנעט אוים און בלאָזט אַריין זיין אייגענע נשמה; ווערען זיי לעבעדיג, די פויגעלעך, און ער פרעהט זיך, און טאַנצט אונטער, און רופט צו זיי: „פליהט, פליהט, פויגעלעך מיינע, אַרויף אין די הויך!

נאָר די פויגעלעך פליהען נישט, אויף דער ערד היפּען זיי אַרום אין לעהם, און זוכען אַוורעמיל די הערצלעך אונטערצושפּאַרען... אָבער קיין ווערעם זענען נישטאָ, צאַפּלען זיי און געהען אוים פאַר הונגער...

און טרעפט, אַז צווי פּאָר פליגעל הויבען זיך און פליהען, איז עס איין „ער" און אַ „זי" און זיי שפּיעלען זיך...

ער שרייט: „צום הימעל! צום הימעל!"

און זיי שפּיעלען...

האַפּט ער שטיקער לעהם און וואַרפט אויף זיי און טויט זיי, און קנעט און מאַכט אַנדערע פויגעל...

און דאָס פעלד ווערט פול מיט פגרים, מיט טויטע פויגלען... אַרום און אַרום איהם פגרים, נאָר פגרים — —

פאַר קליין און גרויס.

— אונגליקליכע

מען נעמט אויך אַ זינדיגען מענשען און מען וואַרפט איהם אַריין אין אַ גרוב פון הינט.

— פרעסען זיי איהם אויף לעבעדיגערהייט?

— חס ושלום! הונגעריג זענען זיי, די כלבים, נאָר איהם עסען זיי נישט — ער איז דאָך זייער פריינד, ער רעדט דאָך צו זיי, צו די הונגעריגע הינט! אַ פראָפעט פאַר הינט איז ער!

צוערשט רעדט ער צו זיי הינטיש אויף זייער שפּראַך, און אַז זיי הויבען איהם אָן צו פערשטעהן — וואַרפט ער אַריין עטליכע מענשליכע ווערטער! וואָס אַמאָל מעהר, וואָס אַמאָל מעהר...

און אַזוי שטעהט ער און רעדט, און נעמט פון זיי קיין אויג נישט אַראָב, און מיט אויגען צויבערט ער זיי, האַלט די הינטישע נשמות איין!

אַלץ איז ענטוויקלונג! די סאָרטען פערענדערן זיך — פון הינט וועלען מענשען זיין!

און אָט שטעלט זיך שוין אַ כלב אויף צוויי פיס, און מיט די אַנדערע צוויי פיס טאַפּט ער אַרום זיך. אַ צווייטער בילט נאָך, אָבער אין׳ם הינטישען בילען הערען זיך שוין גאַנצע טענער, העכערע, מענשליכע...

און ער רעדט אַלץ; און מיט זיינע רייד און מיט זיינע אויגען ניסט ער אויס אַ וואונדערבאַרען צויבער אויף די כלבים. אָט שטעהען זיי שוין אַלע גלייך ווי מענשען... אָט הויבט שוין איינער פון זיי אויף אַ פוס, ווי אַ האַנד, און ווייזט צום הימעל!

און אין די אויגען פון יענעם הונד האָט עפּיס אַ בלישטש געטהון, — אַ שאָטען פון ווילען, פון זעלבסט-בעוואוסטזיין האָט זיך אין זיי בעוויזען!

נאָך אַ ווײלע און די אויגען פון אַלע הינט וועלען אויפשיינען, אויפפלאַמען וועט אין זיי דער ווילען, און דעם הונגער

זייערן האָבען זיי דאָך פערגעסען; זיי האָבען דאָך פערגעסען, אַז זיי זענען הונגעריגע הינט; נאָך אַ ווײַלע און עס וועט זיך אין זיי דערוועקען דער גרויסער, דער וואונדערבאַרער געדאַנק —

— און דאַן?

— עס וועט נישט געשעהן! אַ מלאך חבלה וואַרפט פּלוצלינג אַ ביין אין גרוב, די הונגעריגע הינט לאָזען זיך אַראָב אויף אַלע פיער, בילען, רייסען זיך איבער'ן ביין... און ערשט אַז דער ביין פערשווינדט, הויבט אָן דער נביא אויפ'ס ניי... און אַזוי שטענדיג...

— גרויזאַם!

— גרויזאַם!

און איינעם האָב איך געזעהן אַ הויכען באַרג געזעהן. אויפ'ן שפּיץ באַרג שיינט אַ וואונדערבאַר ליכט, ער שטעהט אונטען פערבענקט, עס ציהט איהם אַרויף, אַרויף צום ליכט, צום צויבער־שיין, דאָרט אין זיין גליק... דאָרט אין דער הויך וואו די לופט איז ריין, וואו דאָס שטראַהלט און עדעל־ווייס בליהט...

— שטייגט ער?

— זי לאָזט נישט... מאַכט ער אַ שריט צום שטייגען, עפענט זי איהרע אויגען אויף און קוקט אויף איהם. אויך אין איהרע אויגען איז אַ צויבער־שיין דאָ, אויך אין איהרע אויגען איז אַ הימעל דאָ, און זונען און שטערן און אַלערליי זיסע שטראַהלען — —

— געהט ער צוריק!

— און דאַן פערמאַכט די אויגען... און אויף און אָב געהט ער, צווישען ליכט און ליכט, שטראַהל און שטראַהל...

— פאַר וואָס נעהמט ער זי נישט מיט?

— זי איז נישט זי...

— דער וואָלקען איז נאָהנט, נאָך פון אָדלער און שווייגען־פּעט וועל איך דיר דערצעהלען...

פאר קליין און גרויס.

— און דאָס וואָס איז?

— אַ קליינינקייט! מאַנכע פון אייערע נביאים, אייערע פראָפעטען ווערען אין אָדלער מגולגל, אין גרויסע אָדלער מיט ברייטע פליגלען, נאָר אין שווייגען-הויט געקליידט...

און די נביאים אייערע הויבען זיך אין די לופטען; הויך, גאַנץ הויך פליהען זיי, דעם הימעל ווילען זיי איינעמען, דעם כסא הכבוד פערנעמען! אין דער הויך אָבער, אין דער טריקעניש שפּאַלט זיך די שווייגען-הויט. און אז עס מאַכען זיך זיי וואונדען און ס'הויבט אָן שטאַרק וועה צו טהון, פאַלען די אָדלער אַראָב אין נאַסע זומפּען אַריין, וואו זיי ווייקען די הויט ווייערע, וואו זיי היילען די שווייגען-הויט פון וואונדען...

און אַזוי געהט עס אַרויף און אַראָב, אַרויף און אַראָב —

נאָר מיט אַמאָל איז די לבנה פערשוואונדען און דער „שבט מוסר" מיט איהר.

אַז איך בין אויפגעשטאַנען און אַ ליכט אָנגעצונדען, האָב איך אויפ'ן טיש אַ פּאָסט-קאַרטעל געפונען:

— איהר זייט געבעטען צו קומען מאָרגען אויף אַ פערזאַמלונג — —

איך האָב עס פערברענט.

עוֹלָם הַבָּא.

אָ — ניין! מיר וועט איהר נישט איינרעדען! די וועלט איז נאָך קיין וועלט נישט;

וואָס מיינט איהר? עס צינדט זיך אָן אַ ליכט, עס ברענט העלער אָדער טונקעלער — לויט דעם חלב, לענגער אָדער קירצער — לויט דער לענג און די דיק — עס ברענט, צאַנקט און ווערט פערלאָשען מיט אַ קלענערן אָדער אַ גרעסערן ריח — און שוין! דאָס איז עס אין גאַנצען?

איך — וואָלט אזא לעבען נישט בעשאַפען!

פרעגט אַ גימנאַזיסט פון 5-טען קלאַס, וואָס עס ווערט פון איין אויסגעברענט ליכט! ער וועט אייך זאָגען, אַז עס איז נישט צו נישט געוואָרען! ער וועט אייך אויסווייזען מיט אותות ומופתים, אַז די נאַטור איז אַ ווירטשאַפט, וואו עס ווערט גאָר נישט פערלוירען, קיין שטויב, קיין האָר... „פון אויסגעברענטען ליכט ווערען גאַזען; מען זעהט זיי ניט, נאָר דאָ זענען זיי; זיי שוועבען אַרום אין דער לופט".

אַ חלב'ן ליכטעל פאַר אַ גראָשען ווערט אין דער נאַטור נישט פערלוירען, נאָר איך, איך מיט מיין שכל, מיין ווילען, מיין יושר, מיין צער, מיינע טרערען — איך ווער פערלוירען, פון מיר בלייבט גאָר נישט!

און זיי זאָגען, אַז איך בין משוגע!

הייסט דאָס אַ וועלט?

יושע זייגער־מאַכער איז קיין גרויסער מייסטער נישט, און דאָך וועט פון זיין שטוב נישט אַרויסגעהן אַ זייגערל, וואָס זאָל יעדער רגע וועלען צוזעצט, צוקלאַפּט און צושפּרונגען ווערען; וואָס זאָל האָבען אין זיך איין עבינע, בעשטענדיגע מלחמה: איין רעדעל זאָל רייבען, שלייפען און דריקען דאָס צווייטע, איין צייהנדיל זאָל צופּען, רייסען און בייסען דאָס אַנדערע, און די האָר, אָדער ווי ער זאָגט — די פעדער, זאָל אַלץ אַרומנעהמען און שטיקען און ווערגען, עס זאָל קיינער קיין אָטהעם נישט קענען חאַפּען!

צי האָט איהר געזעהן אַמאָל אַ דרעש־מאַשין, וואָס דרעשט זיך אַליין? צעפּים, וואָס רייסען פון זיך אַליין אָב די הויט?

ניין! דאָס איז קיין וועלט נישט! איין ערב־רב איז עס, אַ דול־הויז איז עס! געקוילעטע העהנער לויפען אַרום און חאַפּען קערנדלעך, דאָס בלוט רינט און זיי ווערגען זיך! אַ דול־הויז איז עס, אַ מבול דאַרף עס, — קאַלט, קאַלט וואַסער!

און ווער וואָלט פאַר אַזאַ פינסטערע וועלט אַזוי פיעל ליב־טינע, גאָלדענע שטערען בעשאַפען?

גלייך זי וויסט ווען, די פינסטערע ערד, וויפיעל שטערען זי האָט?

„מען קען נישט איבערצעהלען!" זאָגט זי...

וואָלט עס נאָר מטבעות געווען, זילבערנע, גאָלדענע מטבעות, וואָלטען שוין אַלע, אַלע געצעהלט, נישט ווי היינט נאָר אַ מנין געלעהרטע בטלנים, אַלע וואָלטען געצעהלט און מען וואָלט שוין איבערגעצעהלט!

ניין, דאָ איז נאָך דאָס רעכטע לעבען נישט! דאָ לעבט מען דערווייל, אין ערב־רב, אָהן אָרדנונג, אויסגעמישט: לייבען,

טחוירען, בערען, ווערעם און פויגעל, און אַל־די־שוואַרצע יאָהר צוזאַמען ... עס טרעפט זיך אַ מענש אויך ...

נאָר — אַז מען דערזעהט איהם, פּאַקט מען איהם אין דול־הויז אַריין ...

עס איז געווען איין אויג צו וואַרפען אויף די ליכטיגע, קלאָרע, זאַנפטע, מילדע, ריינע שטערענדלעך, מען זאָל איינ־זעהן, אַז דאָרט איז ערשט דאָס רעכטע לעבען... נאָר דאָס אמת'ע לעבען, שטראַהלט אַזוי רוהיג, אַזוי זיכער!

און דאָרט לעבען די מינים בעזונדער, יעדער שטערן האָט זיין מין און דעריבער שטראַהלען זיי מיט שלום, מיט עולם הבא!

דאָרט הערט מען נישט אַלץ־אין־איינעם: „מיין טוידט אָדער דיין טוידט!"

אויב אַ שטערן ציטערט אין הימעל, איז עס פּאַר רחמנות אויף אונזער פינסטערער ערד! אַז איינער פון זיי טרעפט זי פּלוצלינג אויפ'ן וועג, דערשרעקט ער זיך און פאַלט... די זון קען נישט צוקוקען, ווי עס לעבט זיך ביי אונז, פערשטעלט זי זיך טהייל מאָל דאָס פנים און עס ווערט לקוי חמה... די לבנה איז נעהנטער, זי זעהט בעסער! רייסט זי פון זיך פּאַסען, און מען מוז יעדען חודש מאַכען אַ נייע לבנה!

„טויזענד אויגען האָט דער מלאך המות!"

עס איז קיין וואונדער נישט, ער דאַרף די מינים סאָרטי־רען און יעדען שיקען אויף זיין שטערן אַרויף; און דאָ איז אַ מאַסקאַראַד, אַ פורים־שפּיעל, סאַמע פערשטעלטע, עס איז קיינער נישט אין זיין אייגענער הויט!

אָם ערגסטען איז מיט די כל־בו'ניקעס!...

כָּל בּוֹ.

„אמאָל — האָט מיר מיין באָבע, די אַרענדאַרקע, דערצעה'לט — האָט זיך בעוויזען אַ כל-בו'ניק". דאָס איז געוועזען ביים פּריץ אויפ'ן הויף, וואו זי האָט די פּאַכט געהאַלטען, דערי בער וויים זי די מעשה. —

פון וואַנען ער האָט זיך גענומען? ווייסט מען נישט.

איינער האָט געזאָגט, אַז זיין מוטער איז אַ בעקערין געוועזען און האָט'ן אויסגעקראַצט פון אַלע מולטער — אַ וויסקראַבעק, רחמנא ליצלן!

אַנדערע דערצעהלען אַנדערש: אויפ'ן הויף אונטער דער שאַפּע איז אַ קעסטעל געשטאַנען, וואו אַלע פון הויף האָבען וואַסער געגאָסען — הינד אויך! דערפון איז אַרויס אַ שוואָם... נישט קיין הונד-שוואָם, נאָר אַ שוואָם „מכּל המינים שהוא"...

דערנאָך האָט זיך עפּיס אַ ווינטעל געמאַכט, די שוואָם האָט זיך אָבגעריסען, אוועקגעקאָלערט און האָט זיך שפּעטער אויפגעהויבען, אַלס אַ לעבעדיגער כל-בו'ניק...

סיי ווי סיי קומט ער אַרויס פון פּריץ'ס הויף!

און אַ וואונדערליך חיה'לע איז דער כל-בו'ניק געוועזען!

אָהן ביינער, פון סאַמע וווייך פלייש, און דאָס קעפּעל האָט זיך לויז געדרעהט אויפ'ן האלז, ווי אויף אַ גוט געשמירט שרייפעל! ער האָט זיך נישט גערירט פון אָרט און מיט'ן קעפּעל געדרעהט קיין מזרח, קיין מערב, קיין צפון, קיין דרום — וואו איהר ווילט נאָר אַליין! און ווייל ער האָט יעדען צוגעשאָקעלט

פאַר קליין און גרויס.

מיט׳ן קאָפּ, האָט ער מיט אַלע בשלום געלעבט, און פון קיינעם — און מיט קיינעם גלייך — נישט געליטען!

עס שלאָגען זיך צוויי העהנער; איינער שרייט: קוקעריקו, דער צווייטער וויל דוקא: קיקעריקי! דער כּל־בּו מישט זיך נישט אַריין. נאָר, אַז דער הויף איז שוין בעדעקט מיט פעדערן, און די העהנער צופּאַלען זיך אָהן כח, געהט ער צו און זאָגט: איהר האָט ביידע רעכט: דער „באור" זאָגט: „קיקעריקי!" און די שבעים־זקנים: „קוקעריקו!". און ביידע העהנער בלייבען זיך שונאים און איהם גוטע פריינד!

עס איז קיין שטילער הויף נישט געווען... דער הונד האָט געביסען דעם חזיר ביים אויער, די קאַץ האָט געשפּיגען אויפ׳ן הונד, און איין אָדלער מיט איין אונטערגעשאָסענעם פליגעל איז אַרומגעגאַנגען און אַלע געוואָרפען אין זיעבטען שוויס אַריין; נאָר דער כּל־בּו׳ניק האָט זיך מיט אַלע געחברט: ער האָט זיך געהאַלטען, אַמאָל ביים רעכטען, אַמאָל ביים לינקען אויער און דער חזיר האָט געמיינט, אַז ער איז אויך אַ געביסע־נער! דעם הונד האָט ער איינגערוימט: „בררר... סאַמע גנבים, איין עהרליכער מאַן ביסט דו!" דערנאָך איז ער אַרויפגעשפּרונגען אויפ׳ן צוים און געוואַשען זיך מיט דער קאַץ צוזאַמען פאַר׳ן רעגען...

פּלוצלונג נאָר האָט ער דעם אָדלער דערזעהן! ער ציהט אויף זיך אַ בענגשאַפט, אין אויג ווייזט זיך אַ טרעהר: נישט גוט, ברודער, דעם אונטערגעשאָסענעם! ער זיפצט און דער אָדלער מיינט, אַז ער בענקט אויך נאָך די הויכע וואָלקען, און געהט אַוועק מיט איין אַראָבגעלאָזטען קאָפּ נאָר מיט אַ וויי־הארץ... „אויך איין אונגליקליכער!"...

און אַז קיינער זעהט נישט, שפּרינגט ער נאָר אַריין אין שמאַל צום קליינעם עזעלע און רוימט איהם איין: ווייסט, קאַנסט הויבט מיר אויך נישט אָן צו געפעלען!

און אויף דער וועלט פו!.., פו...! — אויפ'ן פריץ'ס הויף, מיין איך — איז איהם גאָר נישט שלעכט געוועזען... ער האָט מיט אַלע גוט געלעבט, מיט אַלע זיך גע'חברט, ביי יעדען עפּיס געחאַפּט...

יעדער האָט איהם געדענקט אַ זכות פון אַ שאָקעל אויף זיין זייט! און חאָטש קיינער האָט איהם נישט ליעב געהאַט, האָבען איהם אַלע פערבעטען: ווער אויף פרישטיק, ווער אויף מיטאָג — און ער האָט אַלע מאכלים גענעסען... און יעדערער האָט זיך איהם גענריסט און דערביי זיך אין הארץ געוואונדערט: פאַר וואָס האָב איך איהם נישט גערן?

נאָר עביג לעבט נישט קיינער, אפילו נישט קיין כל־בו! עס איז געקומען זיין צייט, און דער רוח האָט איהם פערטראָגען אין אַ מדבר אַריין, אויפ'ן זאמעל־פּלאַץ, וואו די נשמות פון אַלע חיות, בהמות ועופות נעהמען זיך צוזאַמען, און דער מלאך המות סאָרטירט זיי, באַנדראָלירט און פערשיקט אויף יענע וועלט.

ווען דער כל־בו איז אָנגעקומען, איז שוין די סטעפּ בעדעקט געוועזען מיט אָבגעטיילטע מחנות, וואָס האָבען איינס אויפ'ס אַנדערע געקוקט צום לעצטען מאָל, און שאַרף בעטראַכט! זיי ווילען געדענקען אויף יענער וועלט, וואָס פאַר אַ מינים דאָ זענען געוועזען. די עופות זענען אונגעדולדיג געשטאַנען אויף איינציגע פיס; פון די אינדיקעס שניידט זיך אָב אַ בלוט־רויטע שאַרפע אויף אַ מויל; ווי דינע זילבערנע נעבעל הוידען און וויעגען זיך די טויבען אין דער לופט! שטאָלץ און ערנסט האַלטען זיך די אָדלער אין אַ זייט; אַ גאַנצע באַנדע עזעל האָבען זיך צוזאַמענגעשלאָגען מיט די קעפּ און קלערען, וואָס פאַר ״״״נער עס קענען וואַקסען אויף יענער וועלט.

און דער מלאך המות האָט שוין גענומען דאָס פייפער'ל צום מויל, אַ צייכען צו געבען צום אַוועקפליהען... ער האָט שוין אויפגעהויבען די הענד, יעדען צו ווייזען זיין וועג! נאָר ער

האָט די האַנד אַראָבגעלאָזט, דאָס פייפער'ל פאַרגעסן — ער האָט דעם כּל־בו בעמערקט.

— ווער ביסט דו? פרעגט דער מלאך המות, וואָס האָט נאָך אַזאַ בריאה נישט געזעהן.

כּל־בו שווייגט; ער ווייס אַליין נישט, ווער ער איז!

טויזענד אויגען האָט דער מלאך המות, און מיט יעדען אויג זעהט ער אינ'ם כּל־בו איין אַנדער בעשעפעניש.

— צי וועט זיך קיינער נישט דערקענען צום נייעם גאַסט? ווענדט ער זיך צו די אַלע מינים, וואָס זענען שוין אויסגעשטעלט גרייט צום פליהען.

נאָר קיינער ענטפערט נישט, יעדער מין זעהט אינ'ם כּל־בו אַ קליין פּיצעל זיינס, נאָר אַזוי פיעל פרעמדס!

עס דויערט אַ ווייל'ע און דער מלאך המות נעמט זיך צוריק צום פייפער'ל... ער וויל אַ צייכען געבען: זאָלען זיך די מינים פליהען יעדער אין זיין וועג, זאָל דער כּל־בו בלייבען אין סטעפּ!

דעמאָלט אָבער האָט דער כּל־בו אַרויסגעלאָזט אַ שרעקליך געוויין, אין וועלכען עס האָבען זיך געהערט אַלע יללות פון אַלע מינים חיות און עופות! ער איז צוגעפאַלען צום מלאך המות'ס קניע און האָט איהם די פיס געקושט.

— וואו לאָזט דו מיך איבער דו באַרמהערציגער מלאך!

דער מלאך המות ווערט גערירהרט פון זיינע טרערען, נאָר וואָס צו טהון ווייס ער נישט!

— אויף יעדען שטערן — זאָגט ער דעם כּל־בו — שטעהט אַ מלאך ביים טויער און קוקט נאָך אַ מאָל דורך דעם גאַנצען טראַנספּאָרט... מען וועט דיך אין ערגיץ נישט אַריינלאָזען; און קיין עקסטרא וועלט פאַר כּל־בו'ניקעס האָט נאָך גאָט נישט בעשאַפען...

— באַרמהערציגער מלאך! דאָ בלייבען וויל איך נישט, קען איך נישט, איך געהער דאָך שטיקלעך־ווייז צו אַלע מינים, זאָל יעדער מין זיך צונעהמען זיין חלק!

— עהרליך! זאָגט דער מלאך — דיין פסק זאָל מקוים ווערען!

און, אַז יעדער מין האָט זיך אויסגעצופּט זיין חלק איז ביי יעדען מין אַ דין האָר'ל געבליבען, און ביים ערשטען ווינד האָבען זיך די האָר אָבגעריסען און געבליעבען דערנאָך הענגען אין דער לופט...

מיט דער צייט האָבען זיך אויף דער וועלט די כל-בו'ניקעס געמעהרט, נאָר אַלע האָבען אַזא סוף.

און ענדע זומער, אויב דו זעהסט שפּינוועבס הענגען אין דער לופט, זאָלסט דו וויסען, אַז דאָס זענען כל-בו-האָר!

אַזוי האָט מיר מיין באָבע דערצעהלט...

אַ חָלוֹם.

איהר ווילט וויסען! פון וואַנען איך קום אהער?

איך וועל אייך דערצעהלען; איך האָב קיין סודות נישט.

אמאָל בין איך גאָר אַ געזונדטער געוועזען; אייגענטליך פערקעהרט, איך האָב געליטען; נאָר אויפ'ן מאָגען, אויף די פיס, אויף נאָך אַנדערע קרענק אין לייב, אַ נשמה אָבער האָב איך געהאַט אַ געזונדטע — זי האָט אפילו פרי־מגדים פערדייעט; אַ מוח — אַיין אַייזערנעם; אַ קליינינגקייט! דעם פּאַרציוועך רב'ס אייניקעל!

פאַר מיין קעפעל האָט מען מיר איין אשה צנועה געגעבען —איהר קענט זי אפשר? ביילע די שטריקען־מאַכערין, אַ וואהלע יודענע! נדן אויך, ווי רעץ! איך האָב ווייטער געלערנט, נאָר געהאַנדעלט אויך! יש מקום בראש... מיט איין זייט האָב איך געזופט ש"ס ופוסקים, מיט דער צווייטער „קאָנדיציעס" געמיינט: מכלומרשט ווייץ געקויפט און אָבגענומען געלד מיט פראָצענט...

הכלל — איך בין געוועזען אי אַ למדן, אי אַ סוחר און האָב טאַקי מיט די קינדער גוטע שדוכים געטהון... אויף אַיין אַזאַ יאָהר!

עס געהט זיי אַפילו נישט גוט די קינדער! נאָר אַיינגעזונקט אין יחוס האָב איך זיי!

דעמאָלט האָב איך געדאַרפט חתונה־מאַכען אַ טאָכטער, דער מחותן האָט דוקא געוואָלט באַארעם געלד און איך בין געפאָהרען מאָהנען ביים פריץ...

מאַכט זיך אײן עסק, האָט דער פּריץ צו טהון מיט סער־װיטוטען, די פויערן האָבען איהם געװאָלט שלאָגען, רייצט ער אויף מיר אָן אַ הונד — אויך אַ יושר!

נאָר דערװייל מוז מען אַנטלויפען.

איך לויף, לויף, לויף... און קום אין גאָרטען אַריין... זאָל זיין אין גאָרטען, אַבי איך הער שוין נישט דעם כּלבּ'ס בילען, עס פעהלט מיר אַ פיענטע פון זאָק, אַ שטיק פּאָלע, מיין דאגה, ביילע װעט צונעהען...

נאָר הונגעריג בין איך געװעזען, דאָס האַרץ האָט אין מיר געחלש'ט.

און דאָ, זעה איך, אַ גאָרטען, אַ גן עדן! טרויבען װי אין ארץ ישׂראל. עפּעל — גאָלדענע, באַרנעס — געשפּרענקעלטע, גרויסע. דער זאַפט, דאַכט זיך, טריפט פון זיי אַראָב. איך שטעק אויס אַ האַנד — רבונו של עולם! — די טרויב אַנט־לויפט, דער עפּעל רוקט זיך אָב, די באַרנע בויגט זיך אװעק אין אַ זייט...

און, הערט אַ מעשה, אַלע רעדען.

— נישט דו — זאָגען זיי מיט אַ כּעס — נישט דו האָסט אונז געפלאַנצט...

איך װער בייז. מיר קומט פּראָצענט, אַ הונד האָט מיך געביסען, פאַר שרעק ציטערן מיר נאָך די קניע און פאַר זיי איז נאָך װעניג! איך מוז דאָך עסען!

איך טאַנץ און טאַנץ אַרום בוים; איך װאַרף מיט די הענד, איך צאַפּעל, אַ פיעבער װאַרפט מיך פאַר צאָרן, דער זיעבעטער שװייס בעדעקט מיך — און קיין איינציגע פרוכט לאָזט זיך נישט חאַפּען. זיי האָבען נאָך נאָר אָנגעהויבען צו זינגען װי אַ חזן מיט משוררים:

נישט דו האָסט אונז געזעצט,
נישט דו האָסט אונז געפלאַנצט...
נאָך אַמאָל דאָס איינענע:
נישט דו האָסט אונז געזעצט,
נישט דו האָסט אונז געפלאַנצט!

הערסט אַ מעשה? און נישט איבערצושפּאַרען! דאָס גאַנצע בלוט האָט אין מיר אויפגעקאָכט, און איך האָב מיך אַזוי לאַנג געוואָרפען און געוואָרפען, ביז איך בין אַנידער־געפאַלען אויף דער ערד מיט שוים אין מויל.

איך ליעג און דערזעה, נישט ווייט פון מיר אַ געלען קאַפּעלוש, פּונקט אַזוינעם ווי דער פריץ טראָגט, נאָר אַ קלענערן, ווי פאַר אַ נפל'ע ווענען! איך חאַפּ אַ ציטער! וואָס איז דאָס? אין מיטען דערמאַהן איך מיר, אַז מיין ווייב האָט אַמאָל אַזוינע קאַפּעלושען אַהיים־געברענגט און דערפון אַ וויעטשערע געקאָכט, מיט קליסקעלעך... אַהאַ! דערמאַהן איך מיך, אַ שוואָם איז עס, ווי איך בין אַ יוד — אַ שוואָם, זאָל זיין רויהערהייט!

אפשר אַ הונדס־שוואָם, אפשר סם?

ניין, אַז גאָט וויל נישט, סמט מען זיך נישט; איך שטרעק אויס די האַנד, נאָר די חצופה רוקט זיך אויך אָב מיט אַ גאוה, זי טאַנצט און היפּט אַ־ועק אויפ'ן דינעם שטעקעלע. „איך האָב דיך אַ סך געקאָסט?" פרעגט זי. מילא, איך וועל דאָך נישט געהן טענה'ן מיט אַ חצופה. „וואַקס אין דר'ערד אריין!" טראַכט איך...

וואָס טהוט מען? הונגער, ממש הונגער!

זאָל זיין גראָז! פאַלט מיר איין. הלמאי אָדם הראשון האָט קיין פלייש נישט געגעסען! ער איז פרומער געוועזען פאַר מיר און דאָך יוצא געוועזען מיט „ירק עשב"! און איך ליעג אויף הערליך, אויף אמת געשמאַק גראָז. נאָר אַ ביסעל, טראַכט איך, מיט'ן מויל אָנצוחאַפּען, אַבי צו זיך צו קומען און פון גאָרטען אַרויס; וועט עס מיר שאַדען, וועט מיר מיין ביילע מאַכען אַ „וויענער טרענקל"... אַ דאגה דאָס איז — האַם! נאָר איך נעהם אָן אַ פול מויל מיט קליינע שאַרפע שטיינדלעך: איך האָב מיר דאָס גאַנצע מויל צובלוטיגט און דאָס גראָז — „ואיננו"! איך ליעג אויף אַ גאָל שטיקעל ערד, כלחוך השור!

אָה, שלעכט! איך זעה בחוש, אַז דער פריץ איז אַ מכשף און זיין גאָרטען איז אַ כשוף! אַ שווינדלער — אַ כשוף־מאַכער! ער

האָט אפשר גאָר קיין גאָרטען, קיין פעלד, קיין וואַלד נישט; עס איז אין גאַנצען גאָר אַ כשוף, אַבי בײַ איין עהרליכען יוד איין הלוואה'לע צו מאַכען... פראָצענט שרייבט ער צו, וואָס שאַדט עס?!

און מיט אַ האַרץ וואָס קלאַפּט ווי בײַ אַ גזלן, שפּרינג איך אויף, און לויף מיט די לעצטע כחות פון גאָרטען אַרויס.

אָט, בין איך אויפ'ן פעלד...

אַי — זאַנגען ווי גאָלד, זיי שאָקלען זיך ווי עהרליכע יודען בײַ שמונה עשרה... זיי פערבעטען מיך: קום, יוד, מאַך אַ ברכה; קום, פּאַרציווער רב'ס אייניקעל און בויג צו די כשר'ה ליפּען...

איך לויף צו מיט איין אָפען מויל, נאָר דאָס פעלד לאָזט אַרויס אַ געלעכטער! און לאַבענדיג זינגט עס, דאָס פויערשע פעלד זינגט:

וואו ביסט דו געווען,
ווען דער פויער האָט געאַקערט?
וואו ביסט דו געווען,
ווען דער פויער האָט געזייעט?...

אַ רעכטע שעהנע, ריינע כפּרה, ווי הייסט, וואו איך בין געוועזען? איך בין געזעסען און האָב געלערנט, תהלים געזאָגט, געדאַווענט! מעשיות פון זיידען, עליו השלום, פון פּאַרציווער רב, דערצעהלט... אַ דאגה, וואָס אַ יוד טהוט?

וואָס קומט אָבער אַרויס, וואָס איך וויים דעם אמת, אַז די זאַנגען זינגען און רוקען זיך אָב. איך פּרוב זיי שוין גאָר נישט יאָגען, איך וויים שוין, וואָס כשוף בעטייט!

נאָר, ניין! נישט קשה, פאַר הונגער וועל איך דאָך נישט שטאַרבען! עטליכע געוויקסען, זעה איך, שטעהען אין דערמיט און ריהרען זיך נישט פון אָרט; זיי וויסען, אַז איך בין דעם פּאַרציווער רב'ס אייניקעל, אַז איך זיץ און לערן, און, אַז דאָס האַרץ איז מיר אָוועק, איז אַ מצוה איך זאָל עפּיס טועם זיין. איך רוק מיך צו, זיי שטעהען; געהנטער — זיי ריהרען זיך נישט

פאַר קליין און גרויס.

פון אָרט! האַם! געוואַלד! עס ברענט, פייער האָב איך אין מויל, פייער, פייער! פּאַקשיווע איז עס געוועזן!

איך בין אַנידערגעפאַלען...

זכות אבות האָב איך געהאַט, אַז איך בין נישט געבליבן אויפ'ן אָרט...

און אַז איך האָב מיך אויפגעכאַפּט, בין איך געלעגן אין בעט, ביילע מיינע האָט געוויינט און אויפ'ן קאָפּ האָט מיך געדריקט אַ זעקעל אייז.

— וואו איז שרה? די כלה, וואו איז? פאַלט מיר פּלוצלונג איין צו פרעגן.

מיין ביילע צעוויינט זיך ערשט אויף אַ קול:

— זי איז אַוועק — זאָגט זי — עפּיס אין אַ פאַבריק אַריין, אַרבייטן וויל זי...

וואָס קלערט איהר?! גאָר נישט!

איך בין אַנטשלאָפן געוואָרן און האָב מיך אויפגעכאַפּט שוין

אַ רוֹפֵא צוּ אַ חוֹלֶה?

אַ שפּיטאָל איז אַ וועלט פאַר זיך, אַ איין אָבגעשלאָסענע וועלט. עס האָט נישט אַזוי פיעל נפשות ווי איין אַנדערע מדינה, עס שפּאַלט זיך נישט אויף פעלקער מיט פערשיעדענע רעליגיאָנען און פּאָליטישע סיסטעמען; עס האָט דאָך פּאַרטייען. יעדע פּאַרטיי האָט איהר קרענק, איהר אָבטהיילונג, איהרע וועכטער, איהרע פעלדשער און דאָקטאָרען וואָס גיבען אַכטונג, מען זאָל זיך נישט מישען, ווייל די קרענק זענען אַנשטעקענד, ווענינגסטענס, פיעל פון זיי.

און עס זענען פערהאַנען אַפּוטרופּסים, וואָס היטען די אָרדנונג; תקנות אויף יעדען שריט און טריט, מיט אַ גאַנצען קאָדעקס, פול מיט עצות טובות און אַלערליי שטראָפען פאַר נישט הערען, נישט פאָלגען!.. וואָרען טאַקי — טאָמער ווערט אַ משוגענער שווינדזיכטיגער און אַ שווינדזיכטיגער משוגע?

מאַנכע זענען נאָך נישט צופריעדען פון דער אָרדנונג, בעזונדערע הייזער דאַרפען זיין, געמויערטע צוימען אַרום די הייזער, גריבער מיט אַנגעלאָפענע וואַסער אַרום די צוימען... מען וואָלט עס געמאַכט, ווען עס זאָלען גענוגען דערויף די „נדרים ונדבות" וואָס מען נעמט ביי בעלי־בתים. און דאָ ווערען זיי וואָס אַמאָל וועניגער די נדרים ונדבות, — שלעכטע צייטען.

און דעריבער טרעפט טאַקי, אַז אַ קראַנקער כאַפּט זיך אַריבער אין אַ פרעמדע פּאַלאַטע. דערפון קומען פערשיעדענע מגפות, רחמנא ליצלן.

ערשט נישט לאַנג איז דאָס גאַנצע שפּיטאָל אַוועקגעפאַלען אויף אַ הונגער מגפה; פון אַלע בעטען, פון אַלע נומערן האָט זיך געהערט איין געשריי: ברויט, ברויט.

די גרעסטע אָרדנונג איז דאָך ביי די משוגעים. מאַנכע האַלט מען אויף קעטען, אַנדערע נאָר אין בעזונדערע אָבגעשלאָסענע נומערן.

נאָר די „שטילע" האַלט מען צוזאַמען. מען האָט אויף זיי איין אויג, אַ שאַרף אויג, נאָר, מכלומרשט, פריי זענען זיי.

איך רעד פון די מענער, ביי די ווייבער בין איך נישט געוועזען.

און ווי קאָמיש די מענער זענען... אַז מען זאָל אונז — זאָגען זיי — לאָזען לעבען צוזאַמען מיט די פרויען, וואָלטען מיר זיך במשך פון אַ צוויי־דריי דורות אַזוי געמעהרט, אַז מיר וואָלטען מעהר געוועזען פאַר די מיושב'ע און מיר וואָלטען זיי איינגעזעצט אין שפיטעל'ער. זיי מיינען עס גאַנץ ערנסט.

אַז מען לאָזט זיי אַמאָל אַרויס שפּאַציערען אין גאָרטען (אַ קליינע אַלעע פון צוויי שורות ביימער) געהען זיי אַ פּאָר מאָל אויף און אָב. דערנאָך זעצען זיי זיך אויס אַ שורה ביי דער וואַנד, וואָס טהיילט זיי אָב פון די ווייבער, און קלאַפען מיט די שפּיץ־פינגער אין וואַנד אַריין.

„ליב פילאָזאָף", וואָס זאָגט, אַז צווישען מענער און פרויען איז דער אונטערשיעד נאָר אינ'ם נאָמען, רעדט דאָך אָן דעם עולם, מען זאָל קלאַפען מיט די גאַנצע הענד און איינוואַרפען די מויער.

יוחנן מלמד אָבער ראָטה, מען זאָל נישט נאָכגעבען דעם יצר הרע, מען זאָל וואַרטען ביז ראש השנה.

— און ראש השנה וואָס וועט זיין?

ראש השנה וועט דער משוגענער עולם דאַוונען, יוחנן מלמד — שופר בלאָזען און עס קען זיך נאָך אַמאָל טרעפען דער נס פון יריחו... „מיט איין תנאי — זאָגט ער, — אויב מיין צרה איז דאָרט נישט דאָ!?"

צוויי נאָר האַלטען זיך ווייט פון דער מויער, איינער גאַזעמאַן (זעה ווייטער פאַר וואָס ער הייסט אַזוי) און יונה'לע קדוש.

דער גאַזעמאַן האָט קיין צייט נישט, ווי ער זאָגט צו „שאַלת נשים״. און יונה'לע קדוש, אַז מען דערמאָהנט איין אשה, כאַפּט ער די פאָלע און פערשטעלט זיך דאָס פנים.

איין אויסנאַהם פאַר אַלע און אפילו פאַר'ן היילינען יונה'לע איז יענטע די קרעמערין, זי איז אַ מאַנספּערשוין לכל־הדעות; עס איז אַ פּנים באַלד אַ טעות געוועזען! אַ גראָב קול, אַ בע־וואַקסען פנים, כמעט אַ באָרד, אַ שאַרפער בליק און אלע תנועות און הויות פון אַ מאַנספּערשוין, זי האָט געמעגט זיך אומעטום ווייזען! זי האָט געפיהרט געשעפטען אין דער גאַנצער מענער־אָבטהיילונג, אַ גרויסען האַנדעל (פון וועלכען מיר וועלען נאָך רעדען), און קיינעם פאַלט נישט איין צו רעדען אַ וואָרט!

יונה'לע רעדט מיט איהר פּה אל פּה און לאָזט קיין ברעם נישט אַראָב.

פאַר דאָס האָט זי ליב פילוסיף פיינט...

ליב פילוסוף, וואָס האַלט עולם ומלואה פון ווייבער, וואָס לאָזט אויף זיי קיין שטויב נישט פאַלען, קען אויף יענטע'ל קרע־מערין גלייכגילטיג נישט קוקען; אַז ער דערזעהט זי, שפּייט ער אוים און געהט אַוועק.

עס איז שוין לאַנג בעמערקט געוואָרען, אַז נישט שטענדיג שטימען די געפיהלען מיט די איבערציינונגען...

און איך לעב שוין דאָ אַ צייט צווישען עולם... אַז איך בלייב איינער אַליין, פאַלט איך אַמאָל אַריין אין אַ ספק: אייגענטליך וואָס בין איך: אַ דאָקטאָר צי אַ קראַנקער?

טהייל מאָל הויב איך גאָר אָן מסופק צו זיין, צי דאָס גאַנצע „הקדש״ מיט'ן פלינעל פאַר משוגעים איז נישט קיין אויסגעטראַכטע מעשה? צי די הויכע וואַנד, וואָס איך זעה דורכ'ן פענסטער, זענען נישט גלאַט אַ כשוף, איין אויסגעטראַכטע זאַך? מען האָט אפשר דעם אינדיק נאָר אַרומגעקריידט?

און, ווייסט איהר, אַז דער גאַנצער ספק הויבט מיר נישט אָן צו שטערען... איך עס, טרינק, אַרבייט, רוה,

שלאָף און טהו אַלץ, גלייך איך וואָלט אין אַלעם זיכער געווען...

טהייל מאָל דאָך שרעקט עס מיך. איך טראַכט: וואָס, אַ מאַשין בין איך? מען האָט מיך אָנגעדרעהט?

און אפשר, טראַכט איך גאָר, וואַלגערט זיך אין מיר אַרום אַ משוגענער אַלטער-זיידע און טהוט מיט מיינע הענד און פיס, גלייך עס וואָלטען זיינע געווען, גלייך נישט איך, נאָר ער וואָלט געלעבט, גלייך עס איז זיין צייט?

אויף דעם אַלעם האָב איך איין תירוץ: למאי נפקא מיניה?

און באמת, וואָס איז דער חלוק?

ליב פילוסוף זאָגט, אַז עס איז נישט פערהאַן גאָר קיין אמת און קיין שקר. אַוהא ראיה, זאָגט ער, עס איז אַזאַ בוים גאָר אין גן עדן נישט געווען; נישט אדם, נישט חוה האָבען קיין מאָל אַזאַ עפּעל נישט פערזוכט. טוב ורע יאָ! און אויב זאָגט ער, עס איז נישט פערהאַן קיין אמת און קיין שקר, זענען קיין משוגעים אויך נישט פערהאַן! אַי וואָס, זאָגט ער, גאָר נישט!

אַזוי ווי, זאָגט ער, די גופים בעשטעהען פון אַטאָמען, און די טבע פון גוף ווענדט זיך אין דעם, פון וויפיעל אַטאָמען ער איז צוזאַמענגעשטעלט, אויף וועלכען סדר די אַטאָמען ליעגען... אַזוי זענען פערהאַנען אַטאָמען פון געדאַנקען און געפיהלען... און די טבע פון יעדען געדאַנק און פון יעדען געפיהל העננט אָב נאָר דערפון, פון וויפיעל אַטאָמען זיי זענען צוזאַמענגעשטעלט — ווי אויך אין וואָס פאַר איין אָרדנונג זיי ליעגען איינער ביים צווייטען ... נישט מעהר!

עס איז פערהאַן פערשיעדענע מעטאַלען, פערשיעדענע געדאַנקען און אַלערליי געפיהלען; זיי קענען ווי די מעטאַלען זיין ניצליך, אָדער שעדליך, אָבער נישט אמת און נישט פאַלש... פונקט ווי די מעטאַלען! צי וועט גאָלד זאָגען אויף זילבער, אַז

עס איז אַ טעות? זילבער אויף קופּער צו אײַזן: משוגע זײַט איר, אָדער ליגנער?

דאָס קען נאָר אַ מענטש און נאָר — פּאַר קנאה!...

מיר ווײַטער קומט טהײל מאָל פּאָר, אַז די אַלע, וואָס מען האַלט זיי פּאַר משוגעים, מעהר אָדער ווייניגער געפּעהר־ליכע משוגעים, זענען נאָר נייגיעריגע מענשען, וואָס האָבען זיך ליעב אַמאָל אַראָבצוהאַפּען פון טראַקט, פון שאָסע און זוכען אין אַ זייט נייע וועגען... בעסער צו ערגער אָבער זעהן מען מען דאָך, פּרובען לויגט...

כאָטש זענען נאָר פרייע פויגעל, איבער די לופטען פלי־הען זיי...

גאַנץ אָפט האָב איך הנאה, וואָס איך לעב צווישען די דרייסטע וועג־זוכער... ביי זיי איז ווענינסטענס נישט אַזוי לאַנגווייליג...

אַ שמועס מיט גאַזעמאַן.

פאַר מיר היטען זיי זיך נישט. דער בעהאַלטענסטער פון אַלע — גאַזעמאַן האָט אויך צו מיר צוטרויען.

עס פרעהט מיך.

נעכטען צום ביישפיעל, קומט ער צו און אָהן אַ שום הקדמה, דערצעהלט ער מיר פון גרויסען וכּוח, וואָס ער האָט אַמאָל געהאַט אין בית המדרש, מיט די נאָר גרויסע, וועלט־בעריהמטע בטלנים: ראובן, שמעון, לוי און יהודה.

— וועלט בלייבט וועלט! — זאָגט ראובן — זי שטעהט אויף אייזערנע זיילען און קופּערנע פונדאַמענטען.

— לאו הכי! — זאָגט שמעון — זי שאָקעלט און וואַקעלט זיך ווי אַ שכּור... אויפ'ן רוקען פון אַ משוגענעם פיש שטעהט זי, דער פיש וואַרפט זיך און זי צאַפּעלט! פון טהייל בערג שפּריצט עס אַפילו מיט פייער, אַוודאי!

לוי האַלט זיך אין פּסוק: תולה ארץ על בלימה, די וועלט שטעהט אויף גאָר נישט! אויף ג אָ ר נ י ש ט, אַקצענטירט ער מיט אַ נגינה.

און יהודה וואָס וויל ווערען רב און גרייט זיך צו צום עקזאַמען, הייסט מיליאָנען־מיליאַסען קליינע, פּיצעלעך אַטאָמען לויפען אַרויף און אַראָב און שלאָגען מיט כּח אויף יעדען פּינטעלע פון דער ערד און האַלטען זי אַזוי־ערגאָך אין „סאַמע ראָדנע" מיט; זי זאָל נישט חלילה אַרויס פון ראָד אַרום דער זון!

און איהר, גאזעמאן, וואס האט געזאגט?

— איך? פשוט האב איך זיי געזאגט: וואס געהען אייך אן פונדאמענטען, ווילען צו אטאמען, אז די גאנצע זאך שטעקט אין גאזען, וואס די ערד האט אינוועניג אין זיך...

איהר זיצט און קלערט, זאג איך, און זיי קענען דערוויל ארויספלאצען און חרוב ונחרב מאכען די גאנצע וועלט מיט אלע איהרע בטלנים!

— און וואס האבען זיי געזאגט?

— זיי האבען מיר א נאמען געגעבען: גאזעמאן

ער שפייט אוים מיט פעראכטונג, מאכט עטליכע שריט אהין און צוריק, און שטעלט זיך צוריק אב.

— פערשטעהט זיך, מיך ארט עס נישט... יונגלעך האבען עס אויפגעהאפט, רעדט, שרייט, מיין דאגה; נאר דער שווער מיינער! פאר'ן שווער האב איך שטארק מורא געהאט!

— א גבר אלים?

— איין עיקש... שפארט זיך איין, איך זאל גט'ען דאס ווייב. באשר בכן — משוגע בין איך.

— און איהר האט נישט געוואלט?

— איך האב דען געקענט? ממה נפשך, בין איך געזונד, פאר וואס זאל איך זי גט'ען, בין איך משוגע, ווי קען איך געבען גט?

— און זי וואס האט געזאגט?

— מיין חוה'לע? וואס האט זי געזאלט זאגען? וואס האט זי געקענט זאגען? איך בין זיכער, אז עס איז איהר גאר אויף די געדאנקען נישט געקומען. וואס הייסט? מיר זענען דען קיין זווג נישט, חס ושלום? אז דער מלאך האט אויף אונז אויסגערופען: „בת פלוני לפלוני", ווי מיינט איהר, איז נישט געווען קיין שמחה אין אלע עולמות? מלאכים, זאג איך אייך, האבען פאר שמחה געוויינט. איך האב עס איהר דערצעהלט... אלץ דערצעהלט...

— און וועגען די גאזען אויך?

— וועגען די גאזען? ניין! נאך וואס? זי האט עס פון מיין פנים געלעזען. חכמת הפרצוף האט זי געקענט ווי א וואסער! איך וויל איהר אמאל עפים זאגען, שמייכעלט זי און זאגט עס מיר! פון מיין פנים האט זי געלעזען, ווי פון צאינה וראינה ארויס...

— און אפשר, — איז ער זיך מישב, — נישט פון פנים... איהר פערשטעהט, מיין הארץ און איהר הארץ... ניין, דאס וועט איהר נישט פערשטעהן...

— און זי האט אויך געגלויבט אין די גאזען?

— א שאלה דאס איז! דורך די גאזען האט זי דעם אפעטיט פערלוירען, נעכט נישט געשלאפען, פון פנים אראבגעפאלען,... און די אויגען, א וואונדערליכע זאך, האבען איהר געוואקסען און געוואקסען. מיט יעדען טאג זענען זיי גרעסער געווארען; דאס פנים קלענער, די אויגען גרעסער!

ער פערטראכט זיך.

— און פון וואנען — פרעג איך — זייט איהר געקומען אויף די גאזען?

— דורך א חלום...

— א חלום, זאגט מען, איז א נאר.

— חוה'לע פלעגט אויך אמאל אזוי זאגען! איך האב אבער דעם חלום געזעהן דריי מאל און דערנאך האט זיך פאסירט אזא מעשה...

באמת — א וואונדערליכע מעשה.

איינמאל איז ער זיך ארויסגעגאנגען שפאצירען צווישען מנחה ומעריב. גאסען־יונגען האבען איהם דערזעהן און נאכגע־לאפען. זיי ווילען, ער זאל זיי דערצעהלען די חלומות...

— איך האב, — זאגט ער, — אפילו חשק צו דער־צעהלען.... אדרבא, זאלען זיי וויסען; האב איך דאך אבער מורא פאר'ן שווער... ער וועט געוואהר ווערען, פערמסר'ן מיך

פאַר חוה׳לען... און וואָס וועט זיין? זי וועט וויינען! זי וועט זיך די אויגען אויסוויינען!

ענטלויפט ער, יאָגט מען איהם נאָך, חאַפּט איהם איינער אָן פאַר אַ פּאָלע.

— איך זעה, עס איז שלעכט, ער וועט אָברייסען די פּאָלע... דערמאַהן איך מיך אין יוסף הצדיק, לאָז איהם איבער די קאַפּאָטע און ענטלויף ווייטער.

ער לויפט און לויפט, ביז ער פערלויפט ערגיץ אונטער דער שטאָדט, שלאָגט זיך אָן אין אַ בערגעל, פאַלט און בלייבט ליעגען.

— ליעגענדיג אַזוי, וואָס מיינט איהר, דערזעה איך? קברים דערזעה איך... אַ הייליג אָרט געוועזען! צי בין איך, נישט וויסענדיג, פאַר שרעק אַריבערגעשפּרונגען די צוים פון בית־עלמין, צי עס איז קיין צוים גאָר נישט געוועזען, ווייס איך נישט ביז היינט...

נאָר אַ מאָדנער עולם אמת. די מצבות שטעהען נישט איין אַ רגע, זיי שאָקלען זיך... פלוצים הויבען אָן פון אונטער זיי אַרויסצוקריכען מתים...

— איהר האָט אייך דערשראָקען?

— חס ושלום! מתים זענען קיין גאַסען־יונגען נישט. איך רעד מיט זיי:

„וואָס האָט איהר אייך, — פרעג איך — אין אַ פּראָסטען מיטוואָך פאַר חצות דאָ פערזאַמעלט?“

„איין אומגליק, זאָגען זיי, האָט זיי פּאַסירט. אונטער די מצבות האָבען זיך אָנגעזאַמעלט גאַזען“... „דערשטיקט צו ווערען“ זאָגען זיי.

דערווייל שלאָגט דער זייגער 12.

די מתים לאָזען זיך אין שטאָדט אַריין דאַוונען און איך ציה מיך אויס אויף דער ערד, לעג צו איין אויער, איך וויל הערען, וואָס דאָרט טהוט זיך.

— און איהר האָט געהערט ?

— אַודאי ! ווי אַ שטורם אונטער דער ערד ! אַהין און צוריק , אַהין און צוריק , ווי אַ קעסעל־פויק ... טראַ—טראַ—טראַ—טאָ—דאָ—באָק ! טראַ—טראַ—טראַ—טראַ—טאָ—דאָ—באָק ! אין מיטען , דערהער איך , אַ שמועס צווישען צוויי קולות אונטער דער ערד .

— פלאַצען ? פרעגט איין קול .

— צו פריה ! ענטפערט דאָס צווייטע .

— ווען דען ?

— ס׳וועט זיין אַ סיגנאַל ...

— ווען וועט זיין דער סיגנאַל ?

— אַז די פרוכטען וועלען רייף זיין אויף די בוימער ... ער שווייגט .

— דאָס איז עס אין גאַנצען ? מעהר האָט איהר נישט געהערט .

— שפּעטער האָב איך געהערט נאָך אַ שמועס . דאָס הייסט דעם סוף פון יענעם שמועס . אַזוי האָט מען גערעדט :

— ווער וועט , פרעגט אַ קול — געבען דעם סיגנאַל ,

— חנינא , ענטפערט מען , וועט געבען דעם סיגנאַל .

מילא , לויף איך געשווינד אין שטאָדט אַריין צו חוה׳לען און פרעג זי אויף חנינא׳ן זאָגט זי , אַז חנינא׳ס איז דאָ אַ סך : חנינא דער וואָכערניק , חנינא פרוש , וואָס איז ערגיץ אַוועק און איבערגעלאָזט אַ ווייב מיט קינדער , ימח שמו ... חנינא דער שמש פון „סומך נופלים״ . חנינא פועל בטל .... און נעה וויים !

— און אַהער — פרעג איך , — ווער האָט אייך געבראַכט ?

— בין אַליין געקומען , — ענטפערט ער כמעט מיט אַ שמאָליץ — אַליין געקומען , פון שווער ענטלאָפען ..

— און חוה׳לען גאָר אַוועקגעוואָרפען ?

— אָוראַי! — מאַכט ער הויך — ווי דען! נאָר איינער, זי קומט צו מיר.

— ווען?

— יעדען אָבענד..

— יעדען אָבענד?

— ... קומט זי צו רייטען אויף דער לבנה..

— און פאַר'ן מולד! פרעג איך.

ער גיט אויף מיר אַ קוק מיט כעס און בויגט זיך צוזאַמען.

— אַזוי, — זייער... ער פון צווישען די ציין, — אַזוי... אַ חוקר ודורש... אַ נאָז-קוקער, אַהאַ!

ער איז פון מיר אוועקגעגאַנגען מיט שלעכטע געדאַנקען. איך מוז איהם בערוהיגען.

דער קדוש.

וואָס אַ וועלט איז! חוה'לע, דעם גאַזעמאַנס ווייב, קומט צו רייטען אויף דער לבנה, און שפּרינצע, יונה דעם הייליגענס ווייב — אויף אַ בעזעם!

חוה קומט איהר אונגליקליכען מאַן טרייסטען, אונטערהאַלטען, יענע ברענגט בראָנפען מיט קיכלעך און קליין געלד פאַר די וועכטער, זיי זאָלען דעם קדוש נאָך פעסטער האַלטען; נישט אַרויסלאָזען אויף דער ליכטיגער שיין!

חוה איז איין איינפאַכע כשר'ע יודענע, טהוט ווי דער מאַן וויל; שפּרינצע — דער הייליגער יונה דערצעהלט, אַז, שטעהענדיג מיט איהר אונטער דער חופּה, האָט ער באַלד דערפיהלט אַ ריח פון פעך... ער האָט געוואָלט שרייען, האָט אָבער דער רב דערווייל אָנגעהויבען די ברכה און דער פאָטער האָט איהם שטילערהייט דערלאַנגט אין פלייצע.

שפּעטער, אַז ער האָט אָנגעהויבען שרייען, אַז זי איז אַ מכשפה, אַ לילית, האָט מען איהם נישט געגלויבט, געהייסען וואהגען... און, אַז ער האָט שיער נישט בעקומען דאָס חולה־נופל פאַר שרעק, האָט מען איהם געבונדען און אַהער געשיקט...

און זי איז אַ מכשפה! ווען נישט איהר כשוף, וואָלט ער שוין לאַנג געוואָרען אַ רואה ואינו נראה און וואָלט נעלם געוואָרען.

די דאָקטוירים, ימח שמם, לאָזען אויך ניעט, זיי נייטען

איהם צו עסען טרפות, צו טרינקען נסך... און ער קען גאָר־ נישט טהון!

אָבער גאָר־נישט!

אין הימעל דאָרט האָט ער, דער קדוש, אַ גרויסע דעה, אַ סך צו זאָגען; דאָ אין שפיטאָל — גאָר נישט! וואָלט ער געוועזען נישט קיין קדוש נאָר אַ צדיק, אַ בעל מופת, וואָלט ער געקענט אָבשפּרעכען, צוזאָגען; וואָלט ער געהאַט בײַ זיך חאָטש איינם פון די מיליאָנען שליסעלעך, וואָס עפענען בײַ מענשען הערצער און קעשענעס, — באַ! וואָלט ער געוועזען פרײַ, געלעבט אַ וועלט! אָדער ער וואָלט אַליין פערלעגט אַ געשעפט, אָדער עס וואָלט זיך געפונען איין אימפּרעסאַריאָ אויף די גוטע זאַכען... ער אָבער, איין אמת'ער דאָן קישאָט, האָט זיך אונטערגענומען בײַצושטעהן גאָט מיט דער מלחמה מיט'ן שטן... ווער וויל זיך עס אַרײַנמישען אין אַזאַ זאַך? וואָס האָט מען דערפון? האָט מען איהם טאַקי אַהער געשיקט. וויל מען זײַן פּרצוף נישט זעהן.

ער איז דאָך בײַ זיך נישט אָבגעפאַלען... אַז איך העלף איהם, מוז ער מיר אויך העלפען... נישט אַצונד, איז שפעטער... אין צווייטען, אין דריטען גלגול!

דערווײַל, — וואָס זאָל ער טהון?

אַ שם האָט ער, נאָר די ליפּען האָט מען איהם מטמא געוועזען. ער קען דעם שם מיט אומרײַנע ליפּען נישט אַרויסזאָגען!

די געזונדטע האַלטען, פערשטעהט זיך, דעם קדוש פאַר משוגע, אַלע זענען פון שפּרינצה'ס צד... און די משוגעים?

פערשיעדען!

פיעל גלויבען אין איהם.

אַחשורוש זאָגט, אַז איהם טהוט זעהר הנאה, וואָס דער קדוש איז געקומען אין זײַן מדינה אַרײַן. ער האָפט, אַז ער וועט האָבען אַ שטאַרקע פעולה אויפ'ן יונגען דור, אויף די מדות...

יוחנן מלמד, גערט זיך אין זיין דרך. ער זאָגט: מען מוז גלויבען! אַ מענש, זאָגט ער, קען זיך אַליין נישט מאַכען פאַר אַ רשע, אָבער פאַר אַ צדיק — מהיכא תיתי! אַז ער וויל, איז ער!

גאַזעמאַן ציהט מיט'ן אַקסעל:

— די גאַזען, זאָגט ער, ווע'לען אַ סך פרעגען, ווער עס איז אַ צדיק און ווער עס איז אַ רשע!

יענטעל די קרעמערין, רעכענט נאָך ראש השנה צו עפּע־נען זיך אַ קלייטעל מיט בוימעהל צום אָבשפּרעכען.

זי קלאַפּט יונה'ן אין דער פּלייצע און זאָגט: אַז דו וועסט מיך נאָר פאָלגען, וועט גערן אַ געשעפט; אחשורוש וועט אויך הנאה האָבען...

דער קדוש דרעהט זיך אָב, וויל נישט וויסען פון קיין געשעפטען, נאָר דער רעשט עולם אַז ער הערט: קדוש, שפּרינגט ער באַלד אונטער, זאָגט ד ר י י מאָל קדוש...

עס קאָסט איהם אַ סך?

איין לייב פּילוסוף איז דעם קדוש אַ שונא אויפ'ם לעבען. מיר דאַכט זיך פאַר קנאה. ער רייצט זיך מיט'ן שטענדיג.

ער גערט צו, נעמט איהם אָן ביי דער גאָמבע, הויבט איהם דעם קאָפּ אין דער הויך און פרעגט:

— עסט באמת טרפות, קדוש?

— אַוודאי!

— נאָך וואָס טהוסט דו עס?

— איך מוז דאָך, איך וועל דאָך שטאַרבען פאַר הונגער!

— און אַז מען שטאַרבט פאַר הונגער וואָס איז? גערט מען דאָך ערשט אין גן עדן אַריין!

דער קדוש ענטפערט געלאַסען:

— איך קען נישט שטאַרבען פאַר הונגער, — איך מוז,
— זאָגט ער גאַנץ ערנסט — פערברענט ווערען... מי באש
— פאַר וואָס גראָד באש —

— דער גוף זאָל פערברענט ווערען! און פייער געריינינט ווערען . . . די גזרה איז אַזוי!

איין אַנדער מאָל פרעגט איהם ליב פילוסוף:

— און ווען וועסט דו שוין פערברענט ווערען, קדוש?

דער ענטפערט געלאַסען:

— ווען עס וועט קומען די צייט.

פון דעמאָלט אָן, פלעגט ער איהם וואָס אַמאָל פרעגען:

— נאָך נישט? אַלץ נאָך נישט צייט?

איינמאָל האָט איהם דער קדוש געענטפערט:

— איך האָב נישט קיין צינדהעלצלעך!

דערזיף רופט זיך אָן יענטעל, אַז זי האָט סחורה מכל המינים, אַז זי איז גרייט אַלץ אַוועקצוגעבען דעם הייליגען יונה, און אַלץ בחנם, על כל פנים, בחצי חנם, נאָר קיין צינדהעלצלעך האָט זי נישט . . . מען לאָזט נישט אַריין!

— זעהסט! טריאומפירט דער קדוש.

— ביזט פאָרט אַ ליגנער, שרייט ניפטיג ליב פילוסוף

דִי שְׂרֵפָה אוּנ נָאךְ דֶער שְׂרֵפָה.

דער קדוש איז דאָך קיין ליגנער נישט געוועזען; ער האָט זיינס געטהון.

געשעהן איז עס אין אַ מולד=נאַכט: איך געדענק עס ווי היינט:

די קראַנקע זענען איינגעשלאָפען, דער קדוש האָט זיך שטיל אַראָבגעכאַפּט פון בעט, שטיל געעפענט דאָס פענסטער; ער איז אַרויסגעשפרונגען און איז אַריין אין אָפענעם פעדער־הויז. דאָרט האָט ער ביי אַ פערשלאָפענעם וועכטער צרויסגענומען (ליב פילוסוף זאָגט: אַרויסגעגנב׳עט) פון קעשענע אַ פעקיל זאַפּאַלקעס —

די רעשט איז לייכט צו פערשטעהן.

דאָס דול=הויז איז אַלט, זעהר אַלט...

4 יוחנן מלמד זאָגט, אַז עס איז נאָך פון המן׳ס צייטען... ליב פילוסוף — פון קודם מתן תורה... דער קדוש האָט גע-גלויבט — מששת ימי בראשית... בעשאַפען געוואָרען איז עס ערב שבת בין השמשות, מיט די שדים און מזיקים, וואָס וואַקסען אַרום „צוזאַמען"... סיי ווי סיי אַלט איז עס, אַלט און טרוקען; ממש אויסגעדאַרט..

און דאָס האָלץ, אַז עס האָט נאָר אַ פונק דערשמעקט, האָט עס אויפגעפלאַקערט מיט אַ שמחה, מיט אַ גדולה!

איך האָב געזעהן ווי באַלקען האָבען זיך אַליין אויסגע־דרעהט און מיט אַ ציטער פון איין אמת'ן בעל תאוה, זיך גע־געהנט צום פייער... אַ וויל, האָב איך געזעהן, האָט זיך אויסגעקרימט ווי אַ האַלבע רייף און אַריינגעלעגט דעם קאָפּ אין'ר ער בראַנד!

עס וויל ברענען, עס דאַרף, אַ פנים, ברענען!

און דאָך, — ווי שרעקליך איז אַ שרפה! און נישט דאָס פייער איז אַזוי שרעקליך, דאָס פייער איז שעהן און גרויס, דרך־ארץ האָב איך פאַר פייער, וואָס רייניגט אַליץ... נאָר דאָס געשריי, דאָס געפּילדער איז נישט צום אויסהאַלטען!

דאָס געיאָמער פון קראַנקע, דאָס קנאַקען פון באַלקען, פון ווענד, דאָס רעדערן, סיקען און פייפען, די געשרייען פון דער פאַזשאַרנע־קאָמאַנדע, די אַפּוטרופּסים מיט הויך אויסגעשרי־גענע עצות — פוי!

אַזאַ קאָנצערט, הערט זיך נאָר אין גיהנם...

דאָס פייער ווערט אויך בייז! גאַנצע בונטען פלאַמען יאָגט עס אויף די לייט. עס וואַרפט אויף זיי מיט באַלקען! מיט טהירען און פענסטער; אַ מלחמה! אַ שרעקליכע מלחמה!

און ער?

ער, דער קדוש, שטעהט זיך אויפ'ן שפּיץ דאַך, אין מיטען פייער, אַרומגענומען ביז'ן גאַרטעל מיט רויטע און בלאָהליכע שלאַנגען...

און ער שטעהט, און רופט, און זיין קול שניידט זיך דורך דעם גאַנצען גיהנם'דיגען גערודער און שלאָגט זיך צו צו יעדענם הארץ..

— „שמע ישראל!" רופט ער!

אויסער דעם קדוש האָט דאָס פייער קיינעם נישט גע־שאַדט.

דאָס דול־הויז איז געוועזען אַסעקורירט; דול־הייזער אַסעקורירען זיך איינער ביים צווייטען, דאָקטאָרען קריגען

נייע אינסטרומענטען צו אָפּעראַציעס... די פּאָזשאַרנע־קאָמאַנדאָ — געלד אַפּוטרופּסים — כבוד, ווענִיג אײַנגעשטעלט דאָס לעבען האָבען זיי זיך, און די משוגעים האָט מען דערווייל אַרײַנגענומען אין איין סאַלע...

פערשטעהט זיך, אַז וואָס מעהר משוגעים עס פערזאַמעלט זיך אויף איין אָרט, שטאַרקער פיהלען זיי זיך; און וואָס מעהר די משוגעים פיהלען זיך שטאַרקער, פיהלען זיך שוואַכער די וועכטער.

דער לאַרם געהט מאַקי ביז'ן הימעל אַריין.

יענטעל איז דאָ אויך איין אײַנגעהערין, פיהרט דאָס גדעל.

— דאָס געשעפט, — זאָגט זי — פערגרעסערט זיך; דער ריוח ווערט דאָך קלענער; קוים פרנסה. זי האָט, נעביך, צו דערנעהרען אַ קראַנקען מאַן מיט אַ גאַנץ געזינדעל.

און דאָס געזינדעל, ווי זי זאָגט, בעשטעהט, פון צוויי טעכטער אַלמנות מיט קינדערלעך, צוויי טעכטער מיט מענער און אויך מיט קינדערלעך, אַ חוץ קינדער פון ערשטען מאַן...

זי האַנדעלט: מיט קרושקעלעך פון ברויט, פיצלעך טיטון פון אָבגעברענטע פּאַפּיראָסען, שטיקלעך לײַנוואַנד און טוך, רעשטלעך פון ליכט. טהייל מאָל איז אַ שטיקעל שנייץ אויך אַ סחורה.

אַלס געלד געהען שטיקלעך גלאָז, קאָליערט גלאָז איז גאָר גאָלד אין דער מעלה... קאָליערט פּאַפּיער, איז באַנקאָ־צעטעל, ווייס — קוויטלעך און וועקסלען.

און זי שרייט:

— רוצחים! דאָס איז מיין גאַנץ עשרות די סחורה! וואָס גנב'עט איהר? וואָס רייסט איהר? וואָס ציהט איהר מיר די קליי פון די ביינער?

די קונים שווייגען אויך נישט.

זיי שרייען, אַז זי בערייסט, גיט פאַלשע וואָג און מאָס.

אַחשורוש, דער מלך פון הודו — דער אויוּוען רעכטס — ביז כּוּש — די מהיר אין קיך אַריין לינקס, — געהט אַרום

מיט אַ גדלות, פֿערשרייבט מיט אַ נאַסען פֿינגער, אויף אַ שויב צי אויף אַ וואַנד, דעם חשבון פֿון „מסים וארנוניות”, וואָס איהם קומט שוין פֿון מסחר...

— איך בין דיך מתרה, יענטעל! דו פֿאַלסט אַריין אין שורמע!

— זרח, — רופֿט ער צו אַ קונה. — דיר וועל איך אויך נישט שענקען! איך זעה — ווילסט מאַכען פּליטה: פֿון אַמעריקאַ וועל איך דיך ביי די האָר היימען אַהער שלעפּען! איך האָב דאָרטען אויך מיינע לייט! נישט קשה!

איין אַנדערן רופֿט ער צו:

— קויף אין פֿערקויף אַנדערטהאַלב־מיליאָן פֿוד, קריעגסט דו אַ „פּאַציאָטנע”!

טהייל מאָל רוקט ער זיך צו צו גאַזעמאַן, וואָס זיצט פֿערטראַכט אין אַ ווינקעלע, אָדער צו ליב פֿילוסוף מיט יוחנן מלמד, וואָס זיצען אין אַ זייט פֿערזינקען אין אַ וכוח וועגען תכלית פֿון דער וועלט, פֿון מענש און אַלערליי אַנדערע זאַכען...

ער שטעלט זיך אָב, לעגט אַ פֿינגער אויף דער נאָז און זאָגט:

— שווייגט בעסער...

אַ'נישט, לעגט ער זיי גאָר פֿאַר אַ האַנדעלס־פֿערטראַג...

און אַזוי רודערט זיך ביז דער האָהן קרייעט.

פֿאַר וואָס גראָד ביז דער האָהן קרייעט? פֿאַר וואָס שפּיעלט דער האָהן מיט'ן קרייען אַזאַ גרויסע ראָלע אין שפּיטאָל?

— זאָרי, שפּיעלט ער, — זאָגט אַחשורוש, און „זאָרי” פֿערשטעהט מען איז אַ גרויסע זאַך.

— סימנא בעלמא — זאָגט דער מלמד. — מען האָט געדאַרפֿט אַ צייכען, וואָס עס איז פֿאַר אַ צייכען, האָט מען זיך אָנגעחאַפּט אין האָהן...

ליב פילוסוף זאָגט, אַז עס מוז דאָך עפּיס שמעקען דערינען. דען, פאַר וואָס דוקא אַ האָהן, נישט אַ הוהן?

— אַ הוהן קרייעט נישט, קען נישט קרייען, — פאַלט איהם יענטעל מיט כעס, אין די רייד אַריין, — צו מיינע שונאים׳ס קעפּ — —

— בייטעל נישט, — ענטפערט ליב קאַלט ווי אייז.. היהנער בּמבע זענען גלייך צו העהנער... זיי וואָלטען געקאָנט קרייען, נאָר מען האָט זיי אָבגעוואָהנט... אַז אַ הוהן קרייעט קוילעט מען זי...

— ווייטער די איינגענע קשיא, פאַר וואָס? — מאַכט יוחנן.

— איך וועל קלערען דעריבער, זאָגט ליב. און, — גיט ער צו שטאָלץ — עס איז צייט... איך איל מיך נישט! נישט דאָס וויסען איז דער עיקר, נאָר דאָס קלערען!

איך וויל אויך קלערען נאָר מיין קאָפּוועהטאָג וואַקסט פון טאָג צו טאָג. זייט די משוגעים זענען צוזאַמען, איז סכנת נפשות... די טויזענדער נייע וועגען, וואָס זיי זוכען אין אַלע זייטען, קרייציגען זיך און פערקניפּען; שווינדעלט פאַר די אויגען אַ בעשטענדיגער, בליצענדיגער קאַלעידאָסקאָפּ מיט פערפלאָנטעטע ברענענדיגע ליניען ... דער מוח וויל טהייל מאָל פּלאַצען. איך קלער שוין אַפילו נישט, ווער איך בין, אַ רופא צי אַ חולה, ווייל, איך בין זיכער, אַז אויב איך בין נאָך נישט משוגע, וועל איך עס היינט מאָרגען ווערען.

דער משולח.

ער געהט, און דער ווינד צוואָגט די פּאָלעס און די ווייסע באָרד.

אַלע מאָל חאַפּט ער זיך אָן מיט דער רעכטער האַנד אין דער לינקער זייט! עס גיט איהם אַלע מאָל דאָרט אַ שטאָך. ער וויל זיך דאָך נישט מודה זיין; ער וויל זיך דוקא איינרעדען, אַז ער טאַפּט נאָר ביי דער בוזעם-טאַש.

— איך זאָל נאָר דעם קאָנטראַקט מיט דעם געלד נישט פערלירען! אָט פאַר דעם מבלומר'שט ציטערט ער.

— און אַפילו עס שטעכט, איז אויך אַ נאַרישקייט! איך האָב נאָך, געלויבט איז גאָט, גענוג כח אויף אַזאַ שליחות. אַנדערע אין מיינע יאָהרען וועלען שוין קיין וויאָרסט נישט אָבגעהן, נאָר איך, געלויבט איז זיין ליעבער נאָמען, דאַרף נאָך נישט צו קיין מענשען און פערדיען מיר אַליין מיין ברויט... געלויבט איז גאָט, מען געטרויעט מיר געלד!

— ווען איך האָב מיין אייגענס — טראַכט ער ווייטער — וואָס מען געטרויעט מיר, וואָלט איך אין שליחות צו זיעבעציג יאָהר נישט געגאַנגען; וויל אָבער דער רבונו של עולם אַזוי, איז אַזוי גוט!

עס הויבט אָן צו פאַלען גראָבע פלאַבעס שניי; ער ווישט זיך אַלע מאָל דאָס פנים.

— איך האָב נאָך — טראַכט ער — אין גאַנצען אַ האַלבע מייל, אַ ווא! אויך מיר אַ גאַנג! אַ סך נעהנטער ווי ווייטער! ער דרעהט זיך איבער — מען זעהט שוין אפילו נישט דעם שטעדטישען

זייגער, נישט דעם קלויסטער, נישט די קאַזאַרמע. „נו, שמריה, פאָהר!"

און שמריה פאָהרט אין דעם נאַסען שניי; די אַלטע פיס קאָפּען זיך אַריין און אַרויס. — „געלויבט איז גאָט, עס איז קיין גרויסער ווינד נישט!"

גרויס, האָט אַ פּנים, ביי איהם געהייסען אַ שטורם־ווינד; דער ווינד איז געוועזען גענוג שטאַרק און געיאָגט גלייך אין פּנים אַריין, אַז עס האָט איהם אַלע מאָל אָטהעם פערפעהלט; ער האָט איהם אַרויסגעגאַרט אַלע טרעהרען פון די אַלטע אויגען, וואָס האָבען איהם געשטאָכען ווי שפּילקעס. נאָר אויף די אויגען ליידט ער תמיד.

פאַר'ן ערשטען געלד, פאַלט איהם איין, קויפט ער זיך וועגס־ברילען. — אַזוינע גרויסע, קיילעכדיגע; זיי זאָלען די גאַנצע אויגען פערשטעלען.

גאָט זאָל וועלען — טראַכט ער — וואָלט איך צו דעם אויך געקימען! עס זאָל נאָר זיין אַלע טאָג אַ שליחות, און ווייט, גאָר ווייט! געהן, ב"ה, קען איך, וואָלט איך מיר שוין אָבגעשפּאָרט אויף אַ פּאָר ברילען...

ער דאַרף אפילו אַ שטיקעל פעלצעל אויך. עס וואָלט איהם לייכטער געווען אויף דער ברוסט... ער רעכענט איבער, אַז דערווייל האָט ער נאָך אַ וואַרעמע קאַפּאָטע!

— זי זאָל זיך נאָר נישט רייסען, וואָלט זי גאָר וואהל געוועזען. ער שמייכעלט מיט פערגעניגען. דאָס, — טראַכט ער — איז נישט קיין היינטיגע קאַפּאָטע, קיין קיי און שפּיי, קיין שפּינוועבס! נאָר פערצייטישער לאַסטיג; דאָס, וועט מיך איבער־לעבען! און אָהן אַ שפּאַלט, דאָס איז אויך אַ מעלה; זי צופּליהט זיך נישט אַזוי ווי אַ היינטיגע סחורה, און פון פאָרענט פערלעגט זי זיך אויף איין אייל!...

— אַ פעלצעל — טראַכט ער ווייטער — איז אייגענטליך בעסער. אַ פעלצעל איז וואַרעם, גוט וואַרעם. נאָר אַלץ פריהער ברילען. אַ פעלצעל איז נאָר גוט ווינטער און ברילען דאַרף מען תמיד, דען זומער, אַז עס מאַכט זיך אַ ווינד און יאָגט דעם

שטויב גלייך אין די אויגען אריין, איז ערגער ווי ווינטער! און עס בלייבט, אז פריהער זענען ברילען, דערנאך ערשט א פעלצעל! דער אויבערשטער זאל נאר העלפען, ער זאל אבנעמען דעם ווייץ... א פיער גילדען וועט ער א וודאי האבען...

און ער שלאפט ווייטער, און דער נאסער שניי פאטשט איהם אין פנים אריין, דער ווינד ווערדט אלע מאל שטארקער און די זויט שטעכט אלע מאל מעהר.

— דער ווינד זאל זיך נאר וועלען איבערדריעהען! נאר מן הסתם — טראכט ער — איז אזוי גלייכער, צוריקצווועגס וועל איך מעהר מיעד זיין, וועל איך איהם דעמאלט האבען פון הינטען! א דעמאלט וועט עס גאר אנדערש געהן! אלץ פערזארגט! גרינג אויפ'ן הארץ!

ער האט זיך געמווט אבשטעלען א רגע און דעם אטהעם חאפען. דאס שרעקט איהם א ביסעל איבער:

— וואס איז אזוינס מיט מיר געשעהן? וועניג פרעסט און ווינטען האב איך אויסגעהאלטען אלס קאנטאניסט? פרעגט ער זיך טרויעריג און האלב דערשראקען.

און ער דערמאהנט זיך זיין סלוזשבע אלס ניקאלאיעווסקער סאלדאט. פינף און צוואנציג יאהר רייניע סלוזשבע אונטער דער ביקס, חוץ די קינדערשע יאהרען אלס קאנטאניסט. ער איז זיך גענוג אנגעגאנגען אין זיין לעבען, געמארשירט איבער בערג און טהאל, אין שניי און פרעסט און אלערליי זאווערוכעס. און וועלכע שנייען וועלכע פרעסט! די בוימער פלעגען פלאטצען, פויגעלעך פלעגען טויטע אראבפאלען אויף דער ערד — און דער רוסישער סאלדאט איז געגאנגען פריש, לעבעדיג, און נאך דערצו א ליעדעלע געזונגען א טרעפאק, א קאמארינסקי און מיט די פיס צוגעקלאפט!

דער געדאנק, אז ער האט גאנצע פינף און דרייסיג יאהר אויסגעהאלטען די פארצייטיגע סלוזשבע, אויסגעשטאנען אלע צרות, אלע שנייען, אלע ווינטען, אלע שלעק, הינגער, דארשט און נויטען, און א געזונדטער אהיים געקומען — דער געדאנק מאכט

איהם גרויס! ער הויבט אויף דעם קאָפּ מיט גדלות און געהט מיט נייעם כח.

— הא, הא, וואס איז גאָר ביי מיר אַזאַ פּרעסטעל? אין רוסלאַנד, דאַכט זיך, איז געווען עפּיס אַנדערש!

ער געהט, דער ווינד ווערדט אַ ביסעל שטילער, עס ווערדט אַלע מאָל טונקעלער, עס פאַלט צו די נאַכט.

„אויך מיר אַ טאָג — טראַכט ער — אַ טל ומטר'ל!... און ער הויבט זיך אָן מעהר צו יאָגען, עס זאָל איהם נישט די נאַכט בעפאַלען. נישט אומזיסט געהט ער שבת אין שולכעל לערנען תורה, ער ווייסט: מען דאַרף אַרויסגעהן און צוריק־קומען בכי טוב!

ער פיהלט אַ ביסעל הונגער, און אַ טבע האָט ער, אַז ווען ער ווערט הונגעריג, ווערט ער לוסטיג! ער ווייסט, אַז אַפּעטיט איז אַ גוטע זאַך; זיינע סוחרים, וואס שיקען איהם אין שליחות, וויינען תמיד נאָר אויף דעם, וואס זיי זענען קיינמאָל נישט הונגעריג! ער האָט, ב"ה, אַפּעטיט! אויסער, אַז ער איז נישט בקו הבריאה ווי, למשל, נעכטען; ער איז קראַנק געוועזען, האָט זיך איהם געדאַכט, אַז דאָס ברויט איז זויער.

— געה, וואו איז עס זויער געווען; זעלנעריש ברויט! אַמאָל אפשר יאָ, אָבער היינט? באַקט פאַניע אַזאַ ברויט, אַז די יודישע בעקערס מעגען זיך בעהאַלטען. און געקויפט האָט ער אַ פּריש ברויט! עס איז געווען אַ מחיה צו שניידען. ער איז אָבער נישט געוועזען בקו הבריאה, עפּיס האָט איהם אַ קעלט געיאָגט דורך די ביינער.

— נאָר געלויבט איז דער, וואס ער איז נישט ווערטה זיין נאָמען צו געדענקען, עס טרעפט זיך איהם זעלטען!

אצונד האָט ער אויך אַפּעטיט, ער האָט אפילו אין קעשענע ברויט מיט אַ שטיקעל קעז... דאָס שטיקעל קעז האָט איהם דעם סוחר'ס ווייב געגעבען, לעבען זאָל זי און געזונד זיין! זי איז טאַקי אַ בעל צדקה, זי האָט אַ יודיש האַרץ.

— זי זאָל גאָר נישט אַזוי קללה'ן — טראַכט ער — וואָלט זי געווען גאָר אַ וואָהלע יודענע!... ער דערמאָהנט זיך אין זיין געשטאָרבען ווייב.

— גאָר מיין שפרינצע ניעפריטשקעס! זי האָט אויך געהאַט אַ גוט האַרץ, און אַזאַ טבע צו קללה'ן. וואָס פאַר אַ קינד איך האָב אַוועקגעשיקט אין דער וועלט אַריין, האָט זי געווינט ווי אַ ביבער, חאָטש אין דער היים האָט זי זיי געשאָלטען מיט טוידטע קללות! ווער שמועסט — דערמאָהנט ער זיך — אַז איינס איז געשטאָרבען! זי האָט זיך געוואָרפען גאַנצע טעג ווי אַ שלאַנג אויף דער ערד, געהאַקט זיך מיט די פויסטען אין קאָפּ אַריין.

איינמאָל האָט זי גאָר געוואָלט וואַרפען אַ שטיין אין הימעל אַריין!

— „אַט, זעהסט דו — טראַכט ער — גאָט מאַכט זיך אַ סך פון אַ נאַרישע יודענע!... זי לאָזט אָבער נישט אַרויסגעמען די מטה מיט'ן מת! זי פּאַטשט אוים די ווייבער, דער חברה נושאים רייסט זי אוים די בערד!"

„אַ שעהנע גבורה האָט געשטעקט אין דער שפרינצען! עס האָט זיך געדאַכט אַ פליג, און אַזאַ כח, אַזאַ כח!..."

— פאַרט, זי זאָל עס מיר מוחל זיין, אַ גוטע געווען! זי האָט אפילו מיך אויך נישט פיינד געהאַט. חאָטש זי האָט מיר קיינמאָל קיין גוט וואָרט נישט געגעבען!

געשריגען האָט זי: אַ גט, אַ גט! אַז נישט וועט זי אַוועקלויפען! נאָר וואו האָט זי געוואָלט אַ גט!

ער דערמאָהנט זיך עפּיס און שמייכעלט...

די מעשה איז שוין לאַנג, לאַנג... דענסטמאָל איז נאָך געווען די קאָנסומציע און ער איז געווען אַ נאַכט-וועכטער, און אַרום-געגאַנגען גאַנצע נעכט מיט'ן אייזערנעם שטעקעלע, מען זאָל נישט אַריין-גנב'נען בראָנפען!

סלוזשבע האָט ער געקענט, ביי פּאָניען איז אַ גוט חדר, ער האָט גוטע מלמדים געהאַט!... פאַר טאָג, ווינטער איז עס געווען, עס קומט איהם אָב-בייטען דער טאָג-וועכטער, חיים

יונה — איז שוין אויפ'ן עולם אמת — און ער גערט אהיים גע־פֿרוירען, פֿערשטאַרט! ער קלאַפּט ביי דער טהיר און זי שרייט איהם אַרויס פֿון בעט:

„געה אין דער ערד אַריין! איך האָב געמיינט, דיין נאָמען וועט אהיים קומען".

אָהאָ! זי איז בעז נאָך פֿון נעכטען ביי טאָג! ער קען זיך אפֿילו נישט דערמאַהנען וואָס נעכטען איז אַזוינס געווען, נאָר זיין האָט דאָך עפּיס געמוזט.

— „פֿערמאַך דאָס מויל און עפֿען!" שרייט ער.

— „דעם קאָפּ וועל איך דיר עפֿענען!" הערט זיך אַ קלאָרע תשובה.

— לאָז מיך אַריין! שרייט ער.

— אין דער'ערד אַריין געה! ענטפֿערט זי.

און ער האָט זיך מישב געווען און איז געגאַנגען אין בית המדרש אַריין. ער האָט זיך געלעגט שלאָפֿען אונטערן אויווען. צום שלים־מזל איז געווען אַ סוואָנד, ער איז פֿערגאָרעט געוואָרען, און מען האָט איהם אַהיים געטראָגען אַ טויטען...

„אַ קליינינקייט האָט דעמאָלט שפּרינצע איבער־געאַרבייט!" ער האָט שפּעטער גאַנץ גוט געהערט וואָס זי האָט איבער־געאַרבייט.

מען זאָגט איהר: עס איז גאָר נישט, אַ סוואָנד.

ניין! זי וויל נאָר אַ דאָקטאָר; זי האָט בדעה צו הלשין, צו וואַרפֿען זיך אין וואַסער אַריין, און שרייט נאָר: מיין מאַן! מיין מאַן, מיין תכשיט!

ער נעמט צוזאַמען אַלע כחות, זעצט זיך אויף און פֿרעגט זי געלאַסען!

— שפּרינצע, ווילסט אַ גט?

— נעם איין... זי האָט דאָך נישט געענדיגט די קללה און אַרויסגעלאָזט אַ געוויין...

— שמריה, ווי מיינסט דו, גאָט וועט מיך נישט שטראָפֿען פֿאַר מיינע קללות, פֿאַר מיין רשעות?...

קוים איז ער אָבער געוואָרן געזונט — צוריק די אייגענע שפּרינצע: אַ מויל אויף רעדער, אַ צונג אויף שרויפן, און אייזן שטאַרק, זי קראַצט ווי אַ קאַץ, האַ, האַ! אַ שאָד שפּרינצע! זי האָט אפילו קיין נחת פון די קינדער נישט דערלעבט.

עס מוז זיי גוט געהן אויף דער וועלט; אַלע בעלי מלאכות. די מלאכה לאָזט נישט שטאַרבן פאַר הונגער! כּח האָבן זיי, אין מיר אַריין געראָטן; אַי וואָס, זיי שרייבן נישט, וואָס איז? אַליין קענען זיי נישט, און געה בעט ערשט איין אַנדערן, יענער זאָל שרייבן! און וואָס פאַר אַ טעם האָט אַזאַ בריעף? ווי איבער־געשווענקטע יויך! און גלאַט מיט דער צייט... יונגע קינדער פערגעסען... עס מוז זיי דאָך גאָר גוט זיין...

נאָר שפּרינצע געביך ליעגט אין דער ערד! אַ שאָד שפּרינצע!

— אַזוי ווי קאָנסומציע האָט אויפגעהערט איז זי געוואָרן אוים מענש! טאַקי, איידער איך האָב מיך געווענדט צום שליחות, צו זאָגען דעם פּריץ: יאַשניע פּאַניע, נישט וואַשע וויסאָקאָ בלאַגאָראָדיע, איידער מען האָט מיר געטרויעט קאָנטראַקטען מיט געלד — האָט געפעהלט דאָס שטיקעל ברויט...

מילא איך, זעהסט דו, אַ מאַנספּערשוין, אַ געוועזענער קאָנטאָגיסט, עסט מען נישט אַ טאָג! איהר אָבער איז עס געגאַנגען, אַ־מ׳שטיינס געזאָגט, אין׳ם גאַנצען לעבען! אַ נאַרישע יודענע, זי פערלירט באַלד די כּחות. זי האָט שוין אפילו נישט געקאָנט שעלטען, דער גאַנצער שיגעון איז איהר פון קאָפּ אַרויס, און נאָר געוויינט...

עס איז מיר נמאס ומאוס געוואָרן פאַר׳ן לעבען... עפּיס האָט זי גאָר מורא געקריגען פאַר מיר! זי האָט גאָר מורא געהאַט צו עסען, מיר זאָל נישט פעהלען, אַז איך זעה, אַז זי האָט מורא, בין איך ביי קוראַזש, איך שריי, איך שעלט! למשל: פאַר וואָס געהסט דו נישט פרעסען?! איך פאַל עפּעס אין אַ רציחה אַריין און וויל זי פשוט שלאָגען, נאָר געה שלאָג אַ ווייגעדיגע יודענע, אַז זי ציטערט פערלעגט די הענד און רירט זיך נישט! איך לויף צו מיט איין קולאַק, שפּיי אין איהם נאָר

אָן, און זי ענטפערט מיר: „עס פריהער דו אָב, איך וועל נאָך־דעם עסען!“ און איך האָב געמוזט פריהער אָבבייסען פונ׳ם ברויט, און איהר איבערלאָזען די רעשט...

אַמאָל נאַרט זי מיך אַרויס אין גאַס אַריין: איך וועל שוין עסען, געה נאָר אין גאַס אַריין; געה, אפשר וועסט דו עפּיס פערדיענען, און מכלומר׳שט שמייכעלט זי דערביי, און גלעט מיך אַמאָל!

אין אַז איך געה און קום צוריק, טרעף איך כמעט דאָס אייגענע ברויט! זי רעדט מיר איין, אַז זי קען נישט עסען קיין טרוקענס, זי דאַרף נאָר אַ גריץ!

ער בויגט אַראָב דעם קאָפּ, גלייך עס וואָלט איהם געדריקט אַ שווערע לאַסט אין די טרויעריגע געדאַנקען יאָגען:

— און וואָס פאַר אַ יללות זי האָט געמאַכט, אַז איך האָב געוואָלט מיין שבת׳דיגע קאַפּאָטע, אָט די וואָס איך טראָג — פערזעצען! מעשים האָט זי געאַרבייט און געלאָפען און פערזעצט איהרע מעשענע בענטש־לייכטער, און ביז אין טויט אַריין שוין געבענטשט אין קאַרטאָפעל!... פאַר׳ן טויט האָט זי מיר מודה געווען, אַז זי האָט קיין מאָל נישט געוואָלט קיין גט, אַז זי האָט נאָר אַ בעז מויל געהאַט.

— די צונג, די צונג, האָט זי געשריען. רבונו של עולם, זיי מיר מוחל די צונג! און איז טאַקי געשטאָרבען אין איין פחד. מען זאָל איהר אויף יענער וועלט נישט הענגען אויף דער צונג!

— גאָט, מאַכט זי צו מיר, וועט קיין רחמנות אויף מיר נישט זאָבען; איך האָב צופיעל געזינדיגט! נאָר אַז דו וועסט קומען נישט באַלד, חס ושלום! איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר, אַז דו וועסט קומען, געדענק, הויב מיך אַראָב פון תליה! זאָג דעם בית דין של מעלה, אַז דו האָסט מיר מוחל געוועזען!

זי האָט באַלד פערלוירען די געדאַנקען, אַלץ גערופען די קינדער! עס האָט זיך איהר געדאַכט, אַז זיי זענען דאָ אין שטוב, אַז זי רעדט מיט זיי, און האָט זיי אויך געבעטען מחילה.

אַ נאַרישע יודענע, ווער וואָלט איהר נישט מוחל געווען.

ווי אַלט איז זי געווען אין גאַנצן? אפשר אַ יאָהר פופציג! אַזוי פריה געשטאָרבען! אַ קליינינגקייט, אַז אַ מענש נעמט זיך אַליין צו דאָס לעבען, אַז וואָס מען טראָגט אַרויס פון שטוב צו פערזעצען, טראָגט מען אַרויס האַלב געזונד, שטיקער פלייש!...

טאָג אויף טאָג איז זי גרינער און געלער, קלענער און דאַרער געוואָרען.

זי האָט געזאָגט, אַז זי פיהלט ווי דער מאַרך טריקענט איהר אין די ביינער... זי האָט געוואוסט, אַז זי וועט שטאַרבען!...

ווי האָט זי ליעב געהאַט די שטוב מיט אַלע זאַכען! וואָס מען האָט אַריינגעגעבען, אַ בענקעל, אַ בלעכענע עסע, איך ווייס וואָס, האָט זי עס בענאָסען מיט ביטערע טרערען! זי האָט זיך מיט יעדער זאַך געזעגענט ווי אַ מאַמע מיט אַ קינד!... מישטיינס געזאָגט, אַרומגעהאַפט און כמעט געקושט... „אָהאָ! מאַכט זי, ווען איך וועל שטאַרבען, וועסט דו שוין נישט זיין אין שטוב!"

אַ מעשה, אַ נקבה איז פאָרט אַ נאַר! אַ רגע איז זי אַ קאָזאַק אין ספּורניצע, און אַ ליאַדע וואָס — ערגער ווי אַ קינד! זעהסט דו שוין, ביי שטאַרבען איז אַ וודאי אַ חלוק צו מיט אַ בענקעל צו אָהן אַ בענקעל!...

— פע! — האַקט ער זיך אַליין איבער די געדאַנקען, — וואָס מיר קומט אַלץ אין קאָפּ אַריין, דורך די פוסטע זאַכען גאָר אין וואַלגע.

— נו, זעלנערישע פיס, טראָגט ווייטער! — קאָמאַנדירט ער מיט זיך.

ער קוקט זיך אום — אַרום און אַרום שניי; אויבען — אַ גראָהער הימעל מיט שוואַרצע שמאַטעס געלאַטעט; — נאָר מיין אונטערשטע קאַפּאָטע! — טראַכט ער — שיינעט מיט לאַטיקענע לאַטעס! רבונו של עולם, דיר פעהלט אויך קרעדיט אין געוועלב?

דערווייל נעמט אַ פראָסט. די באָרד און די וואָנסעס זענען איי'ז, אין גוף איז אפילו נישט קשה, דער קאָפּ איז גאָר ווארעם, אויפ'ן שטערן פיהלט ער טראָפּען שווייס; נאָר די פיס ווערען וואָס אַמאָל קעלטער און שוואַכער.

שוין נישט ווייט, ער האָט דאָך חשק זיך אָבצורוהען און ער שעמט זיך פאַר זיך אַליין. דאָס ערשטע מאָל דאַרף ער זיך אָברוהען ביי אַ שליחות פון צוויי מייל וועג. ער וויל זיך נישט מודה זיין, אַז ער איז איין אַכציגער און עס איז שוין צייט דערויף.

ניין, ער מוז געהן... נאָר געהן... כל זמן מען געהט, געהט מען, עס טראָגט זיך; קוים גיט מען נאָך דעם יצר הרע און מען רוהט זיך אָב, ווערט מען שוין אַ לייט!

מען קען זיך גלאַט פערקיהלען, שרעקט ער זיך אַליין איבער, — און וויל זיך אַלץ אויסרעדען דעם שטאַרקען חשק צום אָברוהען.

— נישט ווייט שוין צום דאָרף, דאָרט וועל איך אויך צייט האָבען!

— דאָס, — טראַכט ער — וועל איך יאָ טהון: איך וועל נישט געהן גלייך צום פריץ... ביים פריץ מוז מען וואַרטען אַ שעה אין דרויסען... נאָר גלייך צום יוד.

— חאָטש גוט, — טראַכט ער — וואָס איך האָב נישט קיין מורא פאַר דעם פריצ'ס הונד; פון דעסטוועגען, ביי נאַכט, אַז מען לאָזט אָב דעם בורען, איז פאָרט אַ סכנה; איך האָב מיט אפילו מיין וויעטשערע, און בורי האָט ליעב קעז, פאָרט בעסער פריהער אויסרוהען די ביינער! איך וועל מיר פריהער געהן אַריין צום יוד, אָנוואַרמען זיך, וואַשען זיך, עפּיס עסען...

און עס קומט איהם וואַסער אין מויל אַריין; ער האָט פון אין דער פריה אָן נישט געגעסען; נאָר דאָס איז אַ קלייניגקייט, איהם אַרט נישט, וואָס ער איז הונגעריג; ער האָט הנאה דערפון: אַז מען איז הונגעריג, איז אַ סימן, אַז מען לעבט! נאָר די פיס!...

ער האָט נאָך אין גאַנצען אַ צוויי ווייערסט, ער זעהט שוין אַרוים דעם פריצ'ס גרויסע שאָפּע... נאָר די פיס זעהען נישט, זיי ווילען זיך דווקא אָברוהען!

— און ווידער פערקעהרט, — טראַכט ער זיך — וואָס איז, אַז איך וועל מיך אַ ביסעל אָברוהען? אַ מינוט, אַ האַלבע

מינוט! אפשר יאָ? לאָז מיך נאָר פּרובען! אזוי לאַנג פּאָלגען מיך די פּיס, וועל איך זיי אויך אַמאָל פאָלגען!

און שמריה זעצט זיך אין דער זייט אויף אַ בערג'ל שניי. אַצונד הערט ער ערשט ווי דאָס האַרץ קלאַפּט אין איהם ווי אַ האַמער און עס שטעכט, און דער קאָפּ שוויצט...

ער דערשרעקט זיך... צי ווערט ער נישט קראַנק? ער האָט ביי זיך פרעמד געלד! ער קאָן בלייבען, חס ושלום, חלשות... און ער טרייסט זיך: געלויבט איז גאָט, וואָס קיינער געהט נישט! און אפילו עמיץ זאָל געהן, וועט איהם אויך נישט איינפאַלען, אז איך האָב געלד ביי מיר... מי'שטיינסגעזאָגט, ווען מ'געטרויעט געלד!... נאָר אַ קאָפּ זיצען, דערנאָך וואַליי!

נאָר די ברעמען פאַלען איהם צו ווי בליי.

— ניין, הויב דיך אויף שמריה, ווסטאַוויי! קאָמאַנדירט ער מיט זיך.

קאָמאַנדירען קאָן ער נאָך, אָבער אויספיהרען נישט, ער קען זיך נישט ריהרען. איהם דאַכט זיך דאָך אז ער געהט, אז ער געהט אַלע מאָל שטאַרקער! אָט זעהט ער שוין אַלע הייז'עך... דאָ וואָהנט אַנטעק, דאָרט באַזילי; ער קען זיי אַלע, ער דינגט ביי זיי פוהרען... צום יוד איז נאָך ווייט, נאָר גלייבער צום יוד... מ'טרעפט דאָרט אַמאָל מזומן... און איהם דאַכט זיך, אז ער געהט צום יוד'ס הייזעל; נאָר עס רוקט זיך אָב אַלע מאָל ווייטער, ווייטער... מן הסתם דאַרף אזוי זיין... עס ברענט דאָך אַ פרעהליך פייער'ל אויפ'ן קוימען, דאָס גאַנצע פענסטער'ל איז לוסטיג און רויט, די גראָבע מירל שוימט אַ וודאי אַ גרויסען טאָפּ קאַרטאָפעל, און זי איז איהם שטענדיג מכבד מיט אַ קאַרטאָפעל; אַ פערגעניגען אַ הייסע קאַרטאָפעל! און ער רוקט זיך ווייטער. אזוי דאַכט זיך איהם אבוואהל ער זיצט אויף איין אָרט.

דער פראָסט האָט אַ ביסעל געלאָזט, עס הויבען אָן פאַלען ברייטע, דיקע פלאַבעס שניי.

איהם איז, אַ פּנים, אויך וואַרעמער געוואָרען אין דער שניי-קאַפּאָטע. און עס דאַכט זיך איהם, אז ער איז שוין ביים

ייד אין שטוב. מירל זאַיערט די קאַרטאָפּעל, ער הערט ווי דאָס וואַסער גיסט זיך, זוור, זוור, זוור, און אַזוי גיסט זיך פון זיין לאַטטיקענער קאַפּאָטע אויך. יונה געהט אַרום און זינגט אונטער דער נאָז; זיין שטייגער איז צו זינגען נאָך מעריב, ווייל דעמאָלט איז ער הונגעריג, און מאַכט אַלע מאָל: „נו מירל!"

נאָר מירל יאָגט זיך נישט: „וואָלגער טהוט זיך בעסער!"

— צי שלאָף איך אין עס חלומט זיך מיר? ווערדט ער ראַפּטום פרעהליך=דערשראָקען. עס דאַכט זיך איזהם, אַז עס עפענט זיך די טהיר און עס קומט אַריין זיין עלטערער זוהן... חָנָה! חָנָה! אָה! ער דערקענט איהם! וואָס טהוט ער דאָ? נאָר חָנָה דערקענט איהם נישט, און ער מאַכט זיך נישט וויסענדיג... חאַ, חאַ, חאַ! ער דערצעהלט יונה'ן, אַז ער פאָהרט צום טאַטען, ער האָט דעם טאַטען נישט פערגעסען! און יונה ממזר זאָגט איהם נישט, אַז דער טאַטע זיצט אויפ'ן באַנק=בעטעל!... מירל האָט צו טהון: זי איז פערנומען ביי די קאַרטאָפעל, זי וועט נישט מפסיק זיין; זי שמייכעלט נאָר, זי רייבט די קאַרטאָפּעל מיט'ן גרויסען הילצערנעם לעפעל און שמייכעלט!

— אָה! חָנָה מוז זיין רייך, גאָר רייך! אַלץ איז אויף איהם גאַנץ, און אַ קייט... אפשר טאָמביק? ניין, אַ וודאי גאָלד! חָנָה וועט נישט טראָגען קיין טאָמביקענע קייט, ח"ו... חאַ! חאַ! חאַ! — ער גיט אַ קוק אויפ'ן פּיעקאַליק... חאַ! חאַ! חאַ! — ער פּלאַצט שיער פאַר געלעכטער. יעקעל, בערעל, זכריה... אַלע דריי... חאַ! חאַ! חאַ! זיי האָבען זיך בעהאַל=טען אויפ'ן פּיעקאַליק, דאָס איז גנבים! חאַ! חאַ! חאַ! אַ שאָד שפּרינצע, אַ שאָד! זי זאָל חאָטש אויך האָבען דאָס נחת! דער=וויל בעשטעלט חָנָה צוויי גענז. „חָנָה! חָנָה! דערקענסט מיך נישט? איך בין עס!..." און איהם דאַכט זיך, אַז ער צוקושט זיך מיט חָנָה'ן...

— הערסטו, חָנָה, אַ שאָד די מאַמען, זי זאָל דיך זעהן!... יעקעל, בערעל, זכריה, אַראָב פון פּיעקאַליק! איך האָב אייך באַלד דערקענט! קומט אַראָב, איך האָב געוואוסט, אַז איהר וועט קומען! אַ והא ראיה, איך האָב אייך מיטגעבראַכט קעז,

אמת'ן שאָפּענען קעז! זעהט נאָר, קומט קינדער, איהר האָט דאָן עפּים ליעב זעלנעריש ברויט! וואָס? אפשר נישט? אמת אַ שאָד די מאַמע!

און עס דאַכט זיך איהם, אַז אַלע פיער קינדער האָבען איהם אַרומגערינגעלט און האַלטען איהם און קושען און דריקען זיך צו איהם צו.

— נאָר וואָלנע, קינדערלעך! וואָלנע, דריקט מיך נישט צו שטאַרק! איך בין שוין נישט קיין יונגער מאַן, איך בין איין אַכציגער!... וואָלנע, איהר דושעט מיך, וואָלנע, קינדערלעך... אַלטע ביינער! וואָלנע, איך האָב געלד אין קעשענע! מיר, ב"ה, געטרויעט מען געלד!... גענוג, קינדערלעך, גענוג!...

און עס איז געוועזען גענוג... ער איז געבליבען פערשטאַרט מיט דער האַנד אויף דער בוזעם-קעשענע. —